

EDİTÖR SAFURE CANTÜRK

BELLEK - SÖZLÜ TARİH

Bİ' DÜNYA

ANADOLU

GAZETECİLERİN GÖZÜNDEN YERLEŞİK GÖÇ HİKÂYELERİ

Bİ'DÜNYA ANADOLU

EDİTÖR

Safure Cantürk

Bi'Dünya Anadolu
Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları: 30
Bellek-Sözlü Tarih Dizisi: 2

Editör
Safure Cantürk

Son Okuma
Alpaslan Durmuş

Grafik Tasarım
Nevzat Onaran

Kapak Tasarım
Nevzat Onaran

Üretim Koordinasyon
Abdulhamit Bakır

ISBN 978-605-71880-3-8

Ocak 2025, İstanbul, birinci basım
© Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları, 2025

Bu kitap Kızılay Akademi tarafından yayına hazırlanmıştır. Kızılay Akademi, Türkiye Kızılay Derneğinin eğitim, araştırma ve yayın çalışmaları yapmakla görevli birimidir. Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları ise Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markası olup Kızılay Akademisinin Kızılay faaliyet alanlarında birikim oluşturmak ve kamuoyu farkındalığını arttırmak için kültürel, sanatsal ve bilimsel yayım yaptığı platformdur.

Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları

Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markasıdır.
Yayınevi Sertifika No.: 47652
Sütlüce Mah. İmrakor Cad. No.: 28
34445 Beyoğlu/İstanbul/Türkiye
Telefon: (+90 212) 263 1868
Web: <https://kizilayakademi.org.tr/kitaplar/>

Baskı

Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Matbaa Sertifika No.: 44452
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No.: 3
Baha İş Merkezi A Blok K.: 3
Haramidere/Avclar/İstanbul
Telefon: (+90 212) 412 1700

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde eserin yayımlanması, Türkçe ve işbu yayımın maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür ve Sanat Yayınlarına aittir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Akademi web sayfasından (<https://kizilayakademi.org.tr/kitaplar/>) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir. Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli internet üzerinden faal kitabe ve mağazalar ile kitabevelerinden satın alınabilir.

Kızılay Akademi, Kızılay Kültür ve Sanat Yayınlarından neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır; görüş belirtilmemiş hususlara Kızılay Akademisinin, Kızılay Kültür ve Sanat Yayınlarının yahut her iki birimin kurucusu Türkiye Kızılay Derneğinin katıldığı varsayılmaz.

Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları Kütüphane Bilgi Kartı

Kızılay Culture and Art Publishing Library
Cataloging-in-Publication Data
Bi'Dünya Anadolu/ Safure Cantürk (editör).
İstanbul Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları, 2025.
256 sayfa; 13,5x21 cm.
Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları; 30. Bellek-Sözlü Tarih Dizisi; 2.
ISBN 978-605-71880-3-8
1. Immigration. 2. International migration. 3. Emigration and immigration. 4. Türkiye
I. Cantürk, Safure,
JV1-9480
JV6201-6347

Bİ'DÜNYA ANADOLU

EDİTÖR

Safure Cantürk

Safure Cantürk

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesinden 2002’de mezun oldu. Meslek hayatına aynı yıl İhlas Haber Ajansında başladı. Daha sonra Sabah Gazetesi’nde sekiz yıl eğitim ve sağlık muhabirliği yaptı. Bu süreçte aynı zamanda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde sosyal politika alanında yüksek lisansını tamamladı. Aynı bölümde doktora eğitimine devam ederken gazetecilikte parkur değiştirerek Cumhurbaşkanlığında iletişim koordinatörlüğü görevine başladı. 2020’de doktorasını tamamladı, 2023’te doçent unvanını aldı. Akademik hayatta saha çalışmalarını tercih etti ve en çok göç konusuna odaklandı, göçmenlerin yaşamlarını mercek altına aldı. Hâlen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde akademik çalışmalarına devam ediyor.

İçindekiler

Ön Söz.....	7
Giriş.....	9
Memleket Yorgunu Bir Avukat	18
Nuriye Çakmak Çelik	
Ankara'da Nepalli Bir Doktor	35
Rüya Küçüktunca	
Kırım Tatarlarının Varoluş Mücadelesi	43
Burcu Çalık Göçümlü	
Kuzeyden Gelen Kadınlar	56
Leyla Ataman Koyuncuoğlu	
Ülkeler Arasında Köprüler Kurmak	64
Mehmet Kaya	
Lübnanlı Hacer	89
İsmail Kılıçarslan	
Sarp Sınır Kapısının Açılışı Yarım Yüzyıllık Hasreti Bitirdi	99
Tahir Orhan	
İstanbul'un Yabikleri: Türkiye'de Türkmen Olmak	114
Ali Ulurasba	
Edebiyat, Resim ve Müziğin İzinde: İstanbul'da Kayıp Evi Aramak	132
Ayşe Olgun	
Bir Üsküp Hasreti	143
Gülcan Tezcan	
İstanbul'da Bir Arap Yayıncı	152
Mahmut Gürer	
Kökenleri Afrika'dan, Şiveleri Ege'den	158
Efsun Erbalaban Yılmaz	
Ana Vatanında Bir Göçmen: Zülfıye Nine.....	170
Duygu Özkümüş	
Çolpan Yıldızı'nın Hikâyesi.....	178
Safure Cantürk	
Sınır Diye İki Taş Koymuşlar!	193
Rıza Özel	
Brezilyalı Piyanist: "Ben Bir Dünya Vatandaşayım"	201
Deniz Açık	
Batum'dan Türkiye Büyük Millet Meclisine	207
Veli Toprak	
Son Levanten Bahçesi.....	219
Efsun Erbalaban Yılmaz	
Bir Kâinat Mültecisi.....	232
Ümmü Gülsüm Erdoğan	
Kavramlar.....	242
Yazarlar	246

Ön Söz

Bu kitap, farklı göçmen gruplarının hikâyelerini o dönemdeki sosyoekonomik gerçekliklerle birlikte incelemeyi hedeflemektedir. Bu amaçla farklı gazeteciler tarafından görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gazetecilerin, işlerinin doğası gereği sahada çok sayıda olaya şahit olmaları sebebiyle insan hikâyelerine ilişkin üstün gözlem yetenekleri vardır. Bu gözlemleri, izlenimleri ve yorumları haberin objektifliği ilkesi gereği çoğu zaman yayımlanamamaktadır. Oysa olaya şahit olan gazetecilerin izlenim, gözlem ve analizleri insan hikâyelerinin fotoğrafını ayrıntılı bir şekilde sunma gücüne sahiptir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşamakta olan, kendileri veya aileleri farklı zamanlarda farklı gerekçelerle bu topraklara göç etmiş göçmenlerle gazetecilerin bir araya gelmesini sağlayan bu kitap, alanında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu kitapla çalışmalar sırasında göçmenin profilini çıkaran gazetecinin; haberine yansıtmadığı gözlemlerini, duygularını, hislerini ve izlenimlerini yoğunlukla okuyucuya aktarması amaçlanmıştır. Türkiye'nin kültürel kodlarıyla donatılmış farklı cinsiyette, farklı yaş gruplarında ve farklı sosyokültürel dinamiklerin içinden gelen gazetecilerin gözünden göçmenlerin hikâyesinin görünür olması sağlanmıştır. Bu sayede okuyucuya tek bir bakış açısından değil farklı bakış açılarından, farklı göçmenlerin hikâyeleriyle buluşma fırsatı sunulmuştur.

Bu kitapta farklı zamanlarda, farklı ülkelerden, farklı amaçlarla göç edenlerin hikâyelerine yer verilerek dönemin gerçekliklerinin de anlaşılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda XVI - XVII. yüzyıllarda Osmanlı döneminde İzmir'e yerleşen Levantenler ve yine aynı dönemlerde aynı bölgeye yerleşen Afrikalı grupların göç tecrübeleri okuyucuya sunuluyor. Osmanlı'nın zayıflamasıyla Kafkas ve Balkan coğrafyasından tehcir edilenler, yollarda hastalıklara ve açlığa yenilenler, 1864'teki Büyük Sürgün'le zorla yerlerinden edilen Kafkas halkları ve 1944'te tekrar sürgünü yaşayanların trajik hikâyesi "sürgün" literatürüne katkıda bulunuyor. Örneğin Balkan Savaşları sırasında Üsküp'ten göç eden Mualla'nın hikâyesi, bir kadının hayata

meydan okumasını gözler önüne seriyor. 1989'da Bulgaristan'dan göçenlerin hikâyesi çoğu kişi tarafından bilinmekle birlikte 1970'li yıllarda Türkiye'ye göç eden Bulgaristan göçmeni aile, süregelen göçün farklı bir boyutta anlamlandırılmasını sağlıyor. Nepal'den Türkiye'ye okumak için gelen Doktor Binod'un hikâyesiyse eğitim göçünün her iki ülkeye de sağladığı katkıya ışık tutuyor. 2017'de Türkiye'ye gelen Lübnanlı Hacer'in hikâyesi göçle birlikte yemek kültürümüze katılan yeni zenginliklere dikkat çekiyor. İş bulabilmek için Türkmenistan'dan Türkiye'ye gelmiş, kaçak çalışan Bahadır'un, kendisi gibi göçmen olan yabik kuşlarıyla ilişkisi göçmenliğin farklı bir gözle okunmasını mümkün kılıyor. Binlerce yıl önce Orta Asya'dan göçen Türklerin geride bıraktığı kardeşleri olan Doğu Türkistan Uygur Türklerinin Türkiye'ye göç hikâyeleriye bir ulusun var olabilmek için sürdürdüğü direnişi anlatan "Çolpan Yıldızı" efsanesi eşliğinde okurla buluşuyor. Suriye'deki evinden olmuş bir göçmenin Türkiye'de iş dünyasına girerken yaşadığı zorluklar ortaya koyuluyor. Göçle gelen sanatçıların, eserlerinde göçün izleri tuvaldeki fırça darbelerinde anlatılıyor. Afganistan'dan, Suriye'den, Afrika'dan Türkiye'ye gelip buradan da Avrupa'ya gitmek isteyenlerin göç yolculuğunu gözlemleyen gazetecilerin sınır hattında şahit olduğu insan hikâyeleri, içinde yaşadığımız dünyanın sorunlarına empati duymamızı sağlarken bir taraftan da yıllarca komşuluk ettiğimiz, hep yanı başımızda duran komşularımızın hiç bilinmedik göç hikâyelerinde ki acıları gün yüzüne çıkartıyor.

Ezcümle, binlerce yıllık tarihinde göçlerle kurulmuş olan Anadolu'nun yakın ve uzak geçmişindeki 19 farklı göç hikâyesi 18 gazetecinin bakışı ve gözlemiyle bu kitapta bir araya getirildi. Bu hikâyeler göçün zaman içindeki farklılıklarını, benzerliklerini, nedenlerini, sonuçlarını ve insan yaşamı üzerindeki etkilerini analiz edebilmemize katkı sağlamaktadır.

Giriş

Kökünü insanlık tarihine dayanan “göç”, tarih boyunca savaşlardan, baskılardan, afetlerden, kıtlıktan, işsizlikten kaçmak ve daha iyi bir gelecek bulmak ümidini taşıyan insanların, ölümüne yolculuklarının adı olmuştur. Günümüzde de dünyanın dört bir yanından milyonlarca insan; çölleri aşarak, deniz yolculuklarında ölümüne meydan okuyarak, binlerce kilometrelik dağ yollarını yürüyerek daha iyi bir yaşam için zorunlu göç yolculuğuna çıkmaktadır. Yolcuların kimi varmak istediği hedef ülkeye gelemeyen hayatını kaybetmekte, kimi de ya geldiği kapılarda reddedilmekte ya da daha zor insani ortamlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Suriye’deki iç savaşla birlikte 13,4 milyon kişi evinden olurken 6 milyon Suriyeli dünyanın dört bir yanına sığınmacı olarak göç etti. Yemen, Afganistan, Bangladeş, Güney Sudan, Demokratik Kongo gibi birçok ülkede milyonlarca insanın hayatının tehlikede olduğu bilinmekte; acil önlem gerektiren daha nice insani durum yaşanmaktadır (UNHCR, 2022a). Türkiye, bir yandan komşu ülkelerden gelen zorunlu göçmenlere kapısını açarken bir yandan da dünyanın farklı yerlerinden gelen sığınmacılara, mültecilere, sürgünlere ve kaçak göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır.

Göç üstüne yapılan araştırmalar sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya, demografi, psikoloji gibi pek çok alanı ilgilendiren disiplinler arası çalışmalardır. Her disiplin kendi yaklaşım ve metodlarıyla göçü başlatan nedenleri ve göçün etkilerini bulmaya çalışmaktadır. Koser’e göre göç tarihi insanlık tarihiyle başlamaktadır. Afrika Derin Vadi’den Avrupa ve diğer ülkelere yönelen göç ile Mezopotamya, İnka, İndus İmparatorlukları, Yunan sömürgeciliği ve Roma’nın genişlemesi de temelde göçe dayanmaktadır. Daha yakın tarihe bakıldığında XVIII - XIX. yüzyıllarda yaklaşık 12 milyon kölenin Afrika’dan zorunlu taşınması; köleliğin sona ermesini takiben Çin, Hindistan ve Japonya’dan Avrupa’ya iş gücü göçü ve Avrupa genişlemesi kapsamında Amerika gibi ülkelere kolonilerin yerleşmesi de göçün farklı biçimleridir (Koser, 2007). İkinci Dünya Savaşı sonrası iş gücü ihtiyacı olan ülkeler

yaptıkları anlaşmalarla göçmen almaya başlamış; bu kapsamda Türkiye’den Almanya’ya, Kuzey Afrika’dan Fransa ve Belçika’ya, İngiltere’den Avustralya’ya işçi göçü yaşanmıştır (Koser, 2007).

Göç hareketliliği bunlarla sınırlı kalmamıştır. 1648 Westfalya Barışı’nda ülkelerinin korumasını kaybedenlere sığınma verilmesi öngörülmüş, 1685’te Protestan Huguenot’lar Fransa’dan kaçarak İngiltere’ye ve bazı Avrupa ülkelerine sığınmış; Fransız Devrimi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları da milyonlarca mültecinin farklı ülkelerde sığınma arayışıyla sonuçlanmıştır (Loescher vd., 2008). İkinci Dünya Savaşı sonrası ise 1956’daki Macaristan Ayaklanması ile yaşananlar, 1973’te Şili ve 1979’da Vietnamlı mülteci krizleri, Yugoslavya’nın dağılmasıyla Balkanlar’da başlayan savaş sonrası Bosna ve Kosova mültecileri de önemli mülteci hareketleri içinde yer almaktadır. Son dönemin en önemli mülteci kriziye 2011’de Suriye’de başlayan olaylarla 6 milyondan fazla Suriyelinin ülkelerini terk ederek önce komşu ülkelerde, sonra da Avrupa’da sığınma aramasıdır. UNHCR verilerine göre Suriye’deki çatışmalar nedeniyle Suriye nüfusunun yarısından fazlası olan 13,5 milyon kişi yerinden edilmiş ve 6,8 milyon kişi 128 ülkeye sığınmıştır. Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısıysa 3,6 milyondur (UNHCR, 2022b).

Uluslararası göç, sürekli veya geçici olarak başka bir ülkede hayat kurmak amacıyla köken ülkeden başka bir ülkeye göç edenlerin hareketidir ve sonuçta uluslararası bir sınır geçilmiştir (IOM, 2004). Uluslararası göçle ilgili en yaygın tasniflerden biri “zorunlu göçmen ve gönüllü göçmen” gruplamasıdır. Zorunlu göçün genellikle çatışma veya işkenceden kaçma temeline, başka bir ifadeyle “siyasi” temele dayandığı varsayılmakla beraber genellikle zorunlu ve gönüllü göç birlikte var olabilmekte ve kişiler hem siyasi hem de ekonomik nedenlerle göç edebilmektedir (Betts, 2009, s. 4). Araştırmalarda zorunlu göç kategorisi içinde mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilenler (çatışma kaynaklı) (IDPs), kalkınmadan kaynaklı göç edenler (DIDPs), çevresel olaylar dolayısıyla (afet kaynaklı) yerini terk edenler ve insan kaçakçılığı mağdurları yer almaktadır (Benz ve Hasenclever, 2009). Mülteci, sığınmacı, göçmen gibi kavramlar aslında farklı yasal statüleri de ifade et-

mekte ve ülkeler kişilere bu statülere göre bazı haklar tanımakta veya tanımamaktadır. Zorunlu göç alanında yapılan çalışmalarda son dönemde zorunlu-gönüllü göç ayrımının bulanıklaştığı ifade edilmekte ve bu ikisini kesin olarak ayırmanın imkânsız olduğunun altı çizilmektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde ekonomik ve siyasi göçmenlerin ayrımı belirgin olup siyasi göçmenler mülteci grubunda yer almaktadır ve bunun dayanağını da ispatlanabilir zulüm korkusu oluşturmaktadır (Scheel ve Squire, 2014, s. 2-3).

Koser'e (2007) göre uluslararası göçmenler temelde "gönüllü ve zorunlu" göçmenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Diğer taraftan göçmenler göç etme sebepleri dikkate alındığında ekonomik ve politik sebeplerle göç edenler olarak ayrılmaktadır. Örneğin mülteciler politik, daha iyi iş ve yaşam imkânları için göç edenler ekonomik sebeplerle göç edenler grubunda yer alırken evlilik nedeniyle göç edenlerse aile birleşimi göçünü oluşturmaktadır (Koser, 2007). Koser (2007, s.17) bu gruplar içinde de nitelikli-nitelikli olmayan göçmenler gibi alt grupların olabileceğini ifade etmektedir. Diğer bir gruplandırma yasal, yasal olmayan veya düzensiz göçmen grubu olup bir ülkeye yasal belge olmadan veya sahte belgelerle giriş yapanlar ile vize veya ikamet izni süresi dolduktan sonra ülkede kalmaya devam edenler düzensiz göçmen grubunda yer almaktadır (Koser, 2007, s.17). Zorunlu göçmenler çatışma, açlık, kuraklık gibi çevresel nedenlerle göçe zorlanan kişilerdir. Genellikle bu grup için mülteci ifadesi kullanılmakla birlikte tüm zorunlu göçmenler mülteci değildir (Koser, 2007). Tüm bu göçmen kategorileri arasındaki sınır karmaşıktır: Kişi yasal olarak göç ettikten sonra belgelerinin süresinin dolması ile yasa dışı göçmen grubunda yer alabilir veya hem politik hem de ekonomik gerekçelerle zorunlu olarak göç edenler de olabilir (Koser, 2007). Yasal olarak tanınan göçmen kategorileri, devletlerin sunduğu sosyal yardımlar gibi "refah devleti araçlarına" ulaşmanın bir yolu olduğundan bu kategoriler-statüler önemlidir.

Mülteci statüsü, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ile hakları korunan yasal bir statüdür. Sığınma başvurusunda bulunanlar aslında mülteciler gibi zulme uğradığını veya uğrama riski bulunduğunu, hayatının tehlikede olduğunu iddia

eden kişilerdir. Gibney'in (2004, s. 10) "Devletlerin sınırlarına gelerek sığınma talebinde bulunan kişileri kabul etmeleri gerekli midir?" sorusuna cevabı ahlaki açıdan devletlerin bu kişileri kabul etmek durumunda olduğu ve kabul etmemeleri hâlinde "geri göndermeme" kuralına aykırı hareket edilmiş olacağı yönündedir. Sığınmacı başvurusu kabul edilenler mülteci statüsünü kazanırlar, başvurusu kabul edilmeyenler itiraz etme imkânı olmakla birlikte başvuruları tekrar reddedilirse ülkeyi terk etmek zorundadırlar (Koser, 2007, s. 70).

Dustmann (2000) göçmenleri "geçici göçmenler", "sürekli (daimi) göçmenler" ve "siyasi göçmenler" olarak sınıflandırmaktadır. Geçici göçmen ve sürekli göçmen olma motivasyonunu ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Siyasi göçmenlerse ayrımcılık, etnik zulüm veya siyasi nedenlerle kendi ülkesinde istenmeyen kişilerdir. Siyasi göçmenlerde temel saik ekonomik neden değildir. "Geçici göç" ise kendi içinde dörde ayrılmaktadır. "Dolaşım göçü"nde göçmen, köken ülke ile ev sahibi ülke arasında sık sık gidip gelmektedir. Hasat mevsimindeki göçmen hareketliliği bu tür göçe örnek olarak gösterilmektedir. "Gelip geçici göç" ise göçmenlerin birden fazla ülkeye göç ettikleri, hiçbir yerde uzun süre kalmadıkları göç hâlidir. Göçmen işçilerin sözleşmeye bağlı olarak belli bir süre ülkede yaşamaları "sözleşmeye bağlı göç" ve göçmenlerin belli bir süre ülkede yaşadıkdan sonra kendi istekleriyle köken ülkeye göç etmeleriye "geriye dönüş göçü"dür (Dustmann, 2000, ss. 220-221).

Göç kararı, mikro, meso ve makro çeşitli nedenlerin birleşimine dayanarak alınan bir karar olduğundan zorunlu-gönüllü göç arasındaki ayrımı yapmak zorlaşmaktadır. Zetter'a (2015, s. 6) göre yerinden edilmelerin karmaşık ve birbirini etkileyen üç nedeni bulunmaktadır: Bunlardan ilki zorunlu göçün çoğunluğunu oluşturan ülke içi çatışmalar (Irak, Suriye, Somali, Kolombiya vb.); ikincisi şiddete ve insanların güvenli yer aramalarına yol açan zayıf yönetim, politik istikrarsızlık ve baskı (Arap Baharı sonrası Libya); üçüncüsüye kuraklık, gıda ve su sıkıntısı, doğal afetler, kıtlık gibi bazen zayıf yönetim ve politik istikrarsızlığın da eşlik ettiği çevresel nedenlerdir.

Göç, mülteciler ve sığınmacılar üzerine geniş bir literatür olmasına rağmen politik göçün başka bir biçimi olan “sürgün”le ilgili çalışmalar genellikle sürgün edilen insanların hatıraları üzerine odaklanmakta olup Bolşevik Devrimi’nden sonra Rus sürgünleri, 1930 İspanyol sürgünleri, 1940’lı yıllardaki Batı Avrupa ve Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa sürgünleri radikal sürgünler arasında yer almaktadır (Goddeeris, 2009). Dolayısıyla sürgünler de göç hareketleri içerisinde önemli bir başlıktır.

Türkiye’ye yönelen gerek gönüllü gerekse zorunlu göç açısından bakıldığında bahsedilen tüm grupları içinde barındıran bir göç hareketliliği görülmektedir: ekonomik göçmenler, transit göçmenler, uluslararası öğrenciler, sığınmacılar, mülteciler, sürgün edilenler, aile birleşimi kapsamında evlenerek Türkiye’ye göç edenler gibi. Çalışma veya eğitim amacıyla gelerek oturma ve çalışma izniyle Türkiye’de düzenli göç kapsamında yaşayanlarla birlikte transit göç ve düzensiz göç kapsamında da yerleşenler bulunmaktadır. Türkiye’de 3,6 milyonu Suriyeli, 330.000’i de diğer milletlerden olmak üzere yaklaşık 4 milyon sığınmacı/mülteci bulunmaktadır (UNHCR, 2020). Düzensiz göçmenler arasında Türkiye’ye yönelen önemli bir grup, Afgan göçmenlerdir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2019 yılında yakalanan kaçak Afganistanlı göçmen sayısı 201.437, 2020’de 50.161 ve 2021’de 70.252 olarak gerçekleşmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2020; 2022). Afganistan’daki rejim baskısı, kuraklık ve ekonomik sorunlar özellikle İran sınırından gelen bu göçün devam edeceğinin işaretidir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun altı yüzyıl boyunca üç kıtada hüküm sürmesi Türkiye’ye yönelen göçün önemli bir kısmının tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminin başlarında ve daha sonra *Osmanlı bakiyesi* olarak tanımlayabileceğimiz, tarihî ve kültürel bağımız olan topraklardan Türkiye’ye göç sürmüştür. İçduygu ve arkadaşları (2014) araştırmalarında Türkiye’nin göç politikalarını erken Cumhuriyet dönemi (ulus devlet inşası) 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere incelemektedirler. Atatürk döneminde izlenen 1926 ve 1934 tarihli kanunlar ile iskân politikası ulus devlet hedefi kapsamında Türk kökenli göçmenlerin ülkeye gelmesini desteklemiştir (Ceylan ve Uslu, 2019).

Kitabın amacı göç politikaları olmamakla birlikte Türkiye'ye erken Cumhuriyet döneminde yönelen göçün anlaşılması Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminin incelenmesini gerektirmektedir. Osmanlı'nın son döneminde ve Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında bugünkü Türkiye coğrafyasına olan göç dalgası artmıştır. Özellikle Ermeni ve Rumlar dışarı göçerken Balkanlar'daki Türkler başta olmak üzere Kırım Tatarları, Çeçenler gibi Rusya hâkimiyeti altına giren topraklardan sürgün edilenler Anadolu'ya göç etmişlerdir. Osmanlı döneminde Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Tatarlar ve daha sonra Balkan Savaşları ile başlayan göç, 1923-1950 arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerle sürmüştür.

1950-1980 arası Türkiye'nin göç alan değil göç veren bir ülke olarak öne çıktığı yıllardır. 1960'lı yıllarda Almanya, Avusturya, Fransa ve Hollanda'ya işçi anlaşmaları çerçevesinde başlayan göç bugün tüm dünyaya yayılmış ve Türkiye kökenli göçmen sayısı 6 milyonu aşmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Kıbrıs'taki olayların da etkisiyle İstanbul'dan Rumların ve İsrail'in kuruluşuyla Yahudilerin Türkiye'den göçü devam etmiştir. 1960'lı yıllardaki işçi göçü Türkiye'nin göç veren bir ülke olarak yer edinmesini sağlamıştır. 1970'li yıllardaysa Türkiye'den Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine Türk şirketlerinin müteahhitlik anlaşmaları çerçevesinde işçi göçü başlamıştır (İçduygu vd., 2014, s. 57).

1990'lı yılların başında SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'ye de yönelen önemli göç dalgaları gerçekleşmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya Cumhuriyetleri ve Rusya'dan "bavul ticareti" adıyla başlayan ticaret biçimi daha sonra yabancı gelinlerin artması üzerine yeni bir biçime dönüşmüştür. 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Savaşı, yaklaşık 1,5 milyon Iraklı sığınmacının İran ve Türkiye sınırına yığılmasına sebep olmuştur. Türkiye yaklaşık 460.000 sığınmacıyı kabul etmiştir ve Kuzey Irak'ta kurulan güvenli bölge sonrası bu sığınmacıların bir kısmı geri dönmüştür. 1951-1952 yıllarından sonra Türkiye'ye "akraba birleşmesi" biçimde devam eden Bulgaristan'dan göç, 1989 yılında Bulgaristan'da Türklere yönelik getirilen yasaklar ve baskılar

sonucu Bulgaristan Hükûmeti'nin verdiği 3 aylık vize kapsamında Bulgaristan Türklerinin kitlesel göçüyle sonuçlanmış, daha sonra rejim değişikliğiyle bu göçmenlerin bir kısmı Bulgaristan'a geri dönmüştür (Karpas, 2004; akt. İçduygu vd., 2014, ss. 151-152). Ancak Bulgaristan Türklerinin önemli bir kısmı Türkiye'de kalmıştır. Diğer taraftan 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgaliyle başlayan İkinci Körfez Savaşı olarak adlandırılan savaş sırasında da yaklaşık 2 milyon Iraklı, komşu ülkelere sığınmıştır. Irak'ta hâlen devam eden istikrarsızlık nedeniyle Suriyeliler kadar görünür olmasa da Irak'tan Türkiye'ye sığınmacı akışı devam etmektedir.

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1992'den itibaren imzalanan anlaşmalarla başta Orta Asya Cumhuriyetleri olmak üzere Balkanlar'ı da kapsayan Büyük Öğrenci Projesi başlatılmıştır. Bu kapsamda belirlenen ülkelere gelen öğrenciler Türkiye'de burslu olarak okuma imkânı bulmuştur. 2012'de söz konusu proje "Türkiye Bursları" markasıyla yeniden yapılandırılarak tüm dünyadan burs başvurusu kabul etmeye başlamıştır. Programın markalaşması tanınırlığı ve burslara olan talebi arttırmış; diğer yandan burs alamayan öğrencilerin de kendi imkânlarıyla eğitim almak amacıyla Türkiye'ye eğitim amaçlı göçü artırmıştır. 2021 itibarıyla uluslararası öğrenci sayısı 200.000'i geçmiştir (YÖK, 2021, s. 6). Türkiye'de eğitim gören öğrencilerin bir kısmı ülkelere dönerken bir kısmı da Türkiye veya başka ülkelerde yaşamaya başlamıştır.

Kaynakça

- Aybak, T. (2017). Russian-speaking diaspora in Turkey: the geopolitics of migration in the Black Sea region. İçinde M. V. Nikolko ve D. Carment (ed.), *Post-Soviet migration and diasporas* (s. 127-142). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47773-2>
- Benz, S., & Hasenclever, A. (2009). *The global governance of forced migration*. ECPR Joint Sessions, Lisbon.
- Betts, A. (2009). *Forced migration and global politics*. Wiley Blackwell publication.
- Ceylan, A., ve Uslu, İ. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın dönem Türkiye araştırmaları - recent period Turkish studies*, 0(36). <https://doi.org/10.26650/YTA2019-619967>
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi (1950-1951). *Tarih okulu*, 14, 113-145.
- Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Lübnan'ın siyasi görünümü*. Geliş tarihi 26 Ocak 2022, gönderen <https://www.mfa.gov.tr/lubnan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Dustmann, C. (2000). Temporary migration and economic assimilation. *Swedish Economic Policy Review*, 7, 213-244.
- Erdoğan, Z. (2021). Türkiye-Rusya Federasyonu: göç, sınırlar ve Karadeniz. İçinde Z. Karakoç Dora ve N. Korkmaz (ed.), *Türkiye'nin komşu ülkelerle göç ve sınır politikaları* (s. 129-146). Gazi Kitabevi.
- Gibney, M. (2004). *The ethics and politics of asylum*. Cambridge.
- Goddeeris, I. (2009). *Exiles, legitimacy, and efficiency*. <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/253948>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *Düzensiz göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). *Düzensiz göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Güngör, F. (2006). *Geçmişten günümüze Kafkasların trajedisi*. Kafkas Vakfı Yayınları.
- IOM. (2004). *International migration law: glossary on migration*. IOM International Organization for Migration.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nim uluslararası göç politikaları, 1923-2023: ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. MİREKOÇ.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman population, 1830-1914: Demographic and social characteristics*. University of Wisconsin Press.
- Kaya, Ö. (2021, Mart 17). Kırım Tatar diasporasından Ukrayna Anayasası'nda Kırım Tatar özerkliğine ilişkin değişiklik teklifi. *Kırım Haber Ajansı - QHA*. <https://qha.com.tr/haberler/politika/kirim-tatar-diasporasindan-ukrayna-anayasasi-nda-kirim-tatar-milli-ozerkligi-bildirisi/309964/>
- Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. Oxford University Press.

- Kreindler, I. (1986). The Soviet deported nationalities: A summary and an update. *Soviet Studies*, 38(3), 387-405.
- Loescher, G., Betts, A., & James, M. (2008). *The United Nations High Commissioner for Refugees the politics and practice of refugee protection into the twenty-first century*. Routledge.
- Öraz, S. (2006). The struggle and the response in Stalin's deportation policy: The case of Crimean Tatars. *Türk Dünyası incelemeleri dergisi*, 6(2), 411-422.
- Pohl, J. O. (2015). The deportation of the Crimean Tatars in the context of settler colonialism. *International crimes and history*, 16, 45-70.
- Sağlam, N. (2020). Arşiv kaynaklarına göre İstanbul'a Kırım ve Kafkas göçleri (1858-1864). *Journal of history school*, 46(46), 1525-1555. <https://doi.org/10.29228/joh.37326>
- Satış, İ. (2012). Kırım Savaşı'ndan sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya göçler ve Şanlıurfa yöresine iskanlar. *Türk Dünyası incelemeleri dergisi*, 12(1), 517-531.
- Scheel, S., & Squire, V. (2014). Forced migrants as "Illegal" migrants. İçinde *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies*. Oxford Hanbooks Online.
- Şöhret, M. (2012). *Ulus devletsiz devlet sistemi: Lübnan modeli*. 24.
- Tekin, C., & Altunsoy, Y. (2019). Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye kitlesel göçler. *Karatay Sosyal Araştırmalar dergisi*, 2, 119-147.
- UNHCR. (2020). *UNHCR Türkiye istatistikleri—UNHCR Türkiye*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>
- UNHCR. (2022a). *Emergencies*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/emergencies.html>
- UNHCR. (2022b). *Refugee statistics*. <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>
- UNICEF. (2022). *Nepal- demographics, health & infant mortality*. UNICEF DATA. <https://data.unicef.org/country/npl/>
- YÖK. (2021). *Yükseköğretimde hedef odaklı uluslararasılaşma*. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2021/yuksekogretimde-hedef-odakli-uluslararasilasma.pdf>
- Zetter, R. (2015). *Protection in crisis: Forced migration and protection in a global era*. Migration Policy Institute.

Memleket Yorgunu Bir Avukat

Nuriye akmak elik

Kırım ve Kafkasya toprakları Osmanlı Devleti ile Rusya arasında büyük bir mücadeleye sahne olmuştur. Rusların 1783'te Kırım'ı işgali ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlı'nın Kafkasya'da hâkimiyetini kaybetmesi üzerine Rusya'nın bölgeyi Ruslaştırma politikaları başlamış, bu durum Türk ve Müslüman gruplar üzerinde baskının artmasına ve devamında kitlesel göçlerin yaşanmasına neden olmuştur (Sağlam, 2020). Bu göç hareketliliği Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ve Kafkasya'da gerilediği dönemde devam etmiş, Edirne Antlaşması'yla Karadeniz kıyılarındaki pek çok yer Ruslara bırakılırken Kafkasya'da Şeyh Şamil önderliğinde devam eden mücadele 21 Mayıs 1864'te Çerkes direnişinin kırılmasının (Satış, 2012) akabinde Büyük Çerkes Sürgünü ile sonuçlanmıştır.

Sıcak bir yaz günü Silivri sahilinde parıldayan denizi izliyorum. Birazdan yirmi yılı aşkın bir süredir tanıdığım ve kendisinden “büyüğüm” diye bahsettiğim bir isimle zor bir röportaj yapacağım. Ortak ama bir o kadar da farklı hikâyemizi konuşacağız. Hikâyemizin ortak noktası sürgün çocukları olmamız. Bir buçuk asırlık bir acının etrafında oturup dünden bugüne geçtiğimiz yollardan bahsedeceğiz.

Bundan yirmi yıl önce, kaybettiği akrabalarını, hiç sahip olamadığı “soy” ismini, Karadeniz sahillerine ayak basan büyük dedesinin izini arayan on yedisinde bir genç kızdım. İşte o zaman, Kafkas Vakfının koridorlarını aşındırırken tanıştım Hulusi Üstün'ü. Avukattı. Çeçen Savaşı devam ediyordu ve onu savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan mülteciler için canla başla çalışan bir aktivist olarak tanıyordum. Sonra yazdığı kitapları keşfettim. Uluslararası sempozyumlarda Çerkes soykırımı ve sürgünü üzerine sunumlar yapıp akademik makaleler yazarken bir yandan da kaleme aldığı hikâyelerle tarihe not düşüyordu. Yazdıklarından

çok da farklı değildi kendi hikâyesi. Şimdi ben kendisinden müsaade alarak onun öyküsünü yazacaktım.

Ama nereden başlayacaktım? Konuşmacı olarak katıldığı bir programda kendi hikâyesinden şöyle bahsediyordu: “Büyük büyük dedem sürgünden önce Kafkasya’dan gelip İstanbul’a yerleşti. Dedem de İstanbul’da dünyaya geldi. Babaannem, aynı sürgünde Tokat’a yerleşip Sarıkamış’ta Rus kurşunuyla ölen bir babanın kızı. Amcam Erbaa’da, babam Ağrı’da doğdu. Annem, Erzurum’a yerleşmiş ve ardından yine Rus saldırısı sebebiyle Tokat’a taşınmış bir ailenin kızı. Bu ailenin Silivri’li çocuğu olan ben, yine Kafkasya’dan Amasya’ya göçle savrulmuş bir ailenin kızıyla evliyim ve İstanbul’da yaşıyorum. Ailem yaklaşık iki asırdır yurdundan uzak ve benim hâlâ ‘Nerelisin?’ diye soranlara verecek cevabım yok.”

Bin Yıllık Anadolu Ağacı

Kendisi gibi avukat olan eşiyile birlikte çalıştıkları hukuk bürosunda karşıladı beni Hulusi Üstün. Sohbeta başlar başlamaz “Daha birkaç gün önce ilginç bir şey yaşadım; bunu anlatarak başlamak istiyorum. Bugün konuşacağımız konuları bundan daha iyi özetleyen bir durum bulmak zordur.” diyerek bin yıllık bir Anadolu ağacının altında buluşan göç çocuklarının hikâyesini anlatmaya başladı:

“Kırklareli’nin Vize ilçesinin Çakıllı köyünde dalları göğe uzanan yüzlerce yıllık bir çınar ağacının altında arkadaşlarımla sohbet ederken çay bahçesine gelen bir çift dikkatimi çekti. Elli metre uzaktan kadının Kafkasyalı olduğunu anladım. Öykülerini merak edip yanlarına gittim ve kadına Çeçence selam verdim. Şaşkınlık içerisindeki kadın kendisinin Grozni’den geldiğini, Çerkes kökenli olan eşininse önce Bulgaristan’a, ardından 1989’da Türkiye’ye göçtüğünü söyledi. Ortak bir dil yok bu çiftin arasında; mazi şuuru, aidiyet en az 164 yıl kesilmiş ama birbirlerini bulmuşlar. Ben de onları bulmuş oldum.”

O bin yıllık çınarın altı; Groznili bir Çeçen kadının, 1864 göçünde önce Bulgaristan’a ardından Kırklareli’ne yolu düşmüş bir

Çerkes'in ve onlarla aynı coğrafyadan gelip Silivri'ye yerleşen Hulusi Üstün'ün yollarının kesiştiği yer olmuş. Hepimizin buluşma noktası bu Anadolu ağacı değil mi?

“Dünya Tarihinin En Büyük Cinayetlerinden Biri”

Ünlü tarih profesörü Kemal Karpat, Çerkeslerin göç yollarına düşerek dünyanın otuz farklı ülkesine dağılışından bahsederken “Kafkas halklarının binlerce sene yaşadıkları ana yurtlarından 1864'ten sonra sürülmesi dünya tarihinin en büyük cinayetlerinden birisidir.” ifadesini kullanıyor (Karpat, 1985).

Rus Çarlığı ile -kısa aralıklarla- fiilen üç asır süren ve 1864 yılının 21 Mayıs'ında Soçi'de sona erdiği ilan edilen savaşlar sonucunda Kafkasya halkları sürgün adı altında soykırıma tabi tutuldu.

21 Mayıs 2005'te Kafkas Vakfı ev sahipliğinde gerçekleşen Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi Uluslararası Konferansı'nda konuşan Prof. Dr. Fethi Güngör (2006) yaptığı arşiv çalışmalarından bahsederken şöyle bir alıntıya yer veriyor: “Yazar Kabuzan, *Naseleniye Severnogo Kavkaza* adlı eserinde Rus arşiv belgelerine dayanarak 200 yıl boyunca Adigelerin nüfusunu yaklaşık 600 bin olarak vermektedir. Bugün Adige Cumhuriyeti'nde yaşayan Adigelerin nüfusuysa (2002 sayımlarına göre) sadece 108 bin kişiden ibarettir. Başka tarihî belgelerde sadece Şapsığ halkının 200 yıl önce 700 bin civarında bir nüfusa sahip olduğundan bahsediliyor. Bugün Karadeniz'in kuzey sahillerindeki tarihi Şapsığ vatanında yaşayan Şapsığ sayısı sadece 10 bindir.”

Ana vatanlarında azınlık durumunda kalan ve aradan geçen yüzyıllara rağmen yurtlarına dönüş hakkı verilmeyen Çerkesler, yaşadıkları soykırımın izlerini sürebilmiş değiller. Kayıtlara göre Osmanlı İmparatorluğu'na 1 milyon kişi sürgün edildi ve bunların yarısı yollarda açlık, hastalık, soğuk ve deniz kazaları sebebiyle hayatını kaybetti.

Nüfusunun üçte birini savaşta, üçte birini sürgünde yitiren Kafkas halklarını vardıkları topraklarda neler bekliyordu? Bir acılar

silsilesi de burada bulunuyor. Adigelerin topluca Türkiye'ye göç ettirilmelerinden altı yıl sonra, 1871'de *Seyyah* gazetesi şöyle yazıyordu: "Bir yıl sonra onların üçte ikisi soğuk, açlık ve bulaşıcı hastalıklar sebebiyle öldü. Batum'a yerleşen 22 bin kadar muhacirden sadece 7 bini, Samsun'a yerleşen 30 bin muhacirden sadece 1.800'ü hayatta kaldı."

Vefat eden Çerkes muhacirlerinin defni için sarf edilen kefen bezinin miktarını gösteren defterler, teçhiz ve tekfin masraflarını gösteren belgeler Osmanlı arşivlerinde karşımıza çıkıyor.

Kafkasya'dakinden Daha Çok Kafkasyalı

Peki, savaşlardan, sürgünden kaçarak dağılan bu halkın fertleri bu topraklara nasıl tutundu? Hulusi Üstün, halkının yaşadığı tarihî süreçlere hâkim bir şekilde cevap veriyor ve Anadolu'nun "dağılmış bir halkın evi" oluşunun dokunaklı sürecini şöyle anlatıyor: "Sürgüne tabi tutulan herkese diyorlardı ki 'İstanbul'a gidiyorsunuz ve orada hepiniz buluşacaksınız.' Çerkesya dediğimiz yer, Anadolu'nun yarısı kadar bir toprak. Örgün eğitim almamış, okul görmemiş, yüzyıllarca savaşmış insanlar bunlar. Ne kendi memleketleri hakkında geniş bir bilgileri var ne de İstanbul hakkında. İstanbul'u bir şehir olarak algılamıyorlar en başta. 'Orası payitahttır. Cennet gibi bir yer; hava ne sıcak ne soğuk... İnsanlar orada pirinç bile yiyebiliyor. Herkesin bir evi var. Savaş yok. Herkes güvende ve ezan okunuyor. Ve en önemlisi orada Müslümanlar, efendi konumunda!' diyorlardı. Herkese 'İstanbul'a gidiyorsunuz!' dediler ve onları gemilere doldurdular fakat bazıları Varna'ya çıktı, bazıları İğneada'ya, bazıları Şile'ye... Dahası da var: Amasra, Sinop, Samsun, Trabzon, Rize, Batum'a kadar... Bir kısmı da Karadeniz limanlarından içeriye gönderildiler; Ege'ye, Akdenize. Mesela Trablus'a 5 bin aile gönderildi. Daha sonra Osmanlı-Rus Harbi'nde yetkililer 'Bunların arasında silahaltına alınacak adam var mıdır?' diye Trablus Valisi'ne başvurdıklarında Vali 'Yok, hepsi öldü.' diye haber yollamış. Çünkü iklime adapte olmaları mümkün değil. Soğuğa alışmış dağılı adamları çöle gönderince..."

Bike Babaanne ve Asırlık Göç Hikâyesi

Hulusi Üstün'ün anlattığına göre, göç yoluna düşen insanların buraya dair bölük pörçük bilgileri vardı. Osmanlı'nın yaşadığı savaşlardan, içinde bulunduğu şartlardan dolayı sürgünle gelenlerin büyük kısmı da Anadolu topraklarında ölmüş, dolayısıyla bilgi akışı kesilmişti. Üstün'ün babaannesininse bir farkı vardı. Babaanne Mumina, babaanesi Bike ile büyümüştü. Şöyle anlatıyor Hulusi Üstün:

“Bike babaanne ve ailesi sürgünden önce, daha savaş sürerken topraklarını terk etmek zorunda kalmışlar. Ruslar 1800'lerin başında onların yaşadıkları yere bir kontrol noktası (Mezdok Garnizonu) kurmuş, bu kontrol noktasıyla Kafkasya'yı doğu ve batı olarak ikiye ayırmışlardı. Çerkesya'yı doğuda Hazar, kuzeydeyse Kırım yönünden kuşatmışlardı. Kırım Hanlığı 1790'ın sonuna kadar Rusların önündeki en büyük askerî güçtü. Çerkes beyleri, iç işlerinde bağımsız olsalar da Kırım Hanlığı'nın koruması altındalardı. Bu devletin güçten düşmesiyle birlikte Ruslar Kafkasya'nın doğal sınırı olan Kuban Nehri'nden itibaren Çerkesleri sürmeye ve ahalisini sürdükleri bölgeye hâkim olmaya başladılar. Kafkasya'nın tam ortasına girdiler ve bölgeyi sürekli askerî olarak tahkim ettiler. Bir yandan Çeçenleri, Dağıstanlıları, Şamil'i vurdular; diğer yandan Çerkesleri... Babaannemin babaanesi Bike ve sülalesi de bağlı oldukları prenslerle birlikte iç kesimlere doğru çekilmişlerdi. Ama bu kadarla bitmedi.

“Çerkeslerde ilginç bir sosyal yapı sistemi vardır. 'Kral soyu' diyebileceğimiz on-on beş aileden oluşan ilk tabaka (Pşi), sonra soylu kabul edilen ikinci grup (Work) ve onun altında da asıl halk kitlesi 'hür olanlar' bulunur. Onlardan sonra da başkaları adına çalışmak zorunda olan nalbant, değirmenci, demirci gibi zanaatçılar gelir ki bunlar genellikle savaş esirlerinin çocuklarıdır. Bike babaannem de soylu kabul edilen gruptandı.

“1859'da Şamil'in esir olmasından sonra umutları tükendiği için hacca gitme bahanesiyle Kabardey topraklarından çıktılar. Kasimov'un Kaf Yayınlarından çıkan *Çerkes Soykırımı* isimli kitabında geçen 'Sürgünden önceki yıllarda 5 yıl süreyle hasat mevsiminde üstüne yanan paçavra sarılan domuzlar tarlalara salındı. Hay-

vanlar can havliyle koştukça ateş her yeri sardı. Ekinler yandı.’ şeklindeki ifade bu insanların sürgüne nasıl mecbur bırakıldığını göstermesi açısından önemli.

“1830’da Kafkasya’da bulunan 100-150 bin civarındaki Rus askeri için Çar’ın çıkardığı ‘İmparatorluk güçleri Kafkasya’da serbest hareket yetkisine sahiptir. Hiçbir suçtan dolayı mahkeme edilmeyeceklerdir.’ fermanı da göçün nedenlerinden biriydi. Çerkesler, haksız yere bir sivilin öldürülmesi, evinin gasp edilmesi, hırsızlık, yağma gibi hiçbir suçtan dolayı yargılanmayacağını bilen yüz binlerce askerin vicdanına kendilerini emanet edemeyeceklerini biliyorlardı.”

Buluşma Noktası: Anadolu

“Babaannemin babaannesi Bike ve oğlu Seyn Muhammed, deniz yoluyla Samsun’a gelerek Çarşamba yakınlarında bir yere yerleşmişler. Bu bölgede çok fazla göçmen olduğu için daha iç bölgelere, Tokat’la Sivas arasında bir vadiye konmuşlar ve buraya memleketlerinin adını vermişler: *Margusey*. Kafilenin bir kısmı yola devam etme kararı almış. Onlar da bugünkü Kahramanmaraş’ta bir başka Margusey kurmuşlar.

“Bu arada sürgünde Samsun üzerinden Şam’a giden Abaze ailesinden genç bir adam, ‘Ben buralarda yaşayamayacağım, Kafkasya’ya geri döneceğim.’ diyerek çoluk çocuğuyla beraber Samsun’a doğru yola çıkmış. O zamanki Çerkes âdetine göre herhangi bir Çerkes köyüne gittiğinizde sizi yedirip içiriyor, ağırlıyor, kıyafetlerinizi yeniliyor, ihtiyaçlarınızı karşılıyor, atlarınıza bakım yapıyor ve bir sonraki Çerkes köyüne kadar size refakat ediyorlarmış.

“Abaze Mirza, Şam’dan yola çıkmış; Hatay, Maraş ve Sivas’ı geçmiş; Margusey yakınlarında bir yerde vefat etmiş. Onu defnettikten sonra ailesine, ‘Artık Kafkasya’ya kadar gidemezsiniz, babanız öldü. Babanızın mezarına sahip çıkmanız gerekiyor.’ demişler. Abaze Mirza’nın ailesi, babaannemiz Bike’nin köyüne yerleşmiş. Seyn Muhammed de bu ailenin kızı Fatimat ile evlenmiş. Bu evlilikten benim babaannem Mumina doğmuş. Yani babaannemin annesi Suriye’den gelmiş başka bir Çerkes göçmeni...”

“Daha da ilginç, 2012 yılında Çanakkale’nin Biga ilçesinde bir Çerkes arkadaşımı ziyaret ettim. Evinde ağırladığı Suriyeli bir aileyle konuşurken onların da Abaze Mirza’nın Suriye’de kalan kardeşinin çocukları olduğunu öğrendim. Yani kuzenlerim... Bu tesadüf, akıl almaz bir şey. Farklı ülkelerden gelmiş kişiler olarak 150 sene önce atalarının kullandığı dille anlaşıyorsunuz. ‘Sen kimlerdensin?’ diye konuşurken de akrabalarını buluyorsun. Kuzenlerim de Suriye savaşı nedeniyle yeni bir göçle Çanakkale’ye yerleşmişler ve biz yine birbirimizi bu topraklarda buluyoruz.”

Mumina Babaanneden Hikâyeler

Yazdığı hikâyelerin hikâyesini soruyorum Hulusi Üstün’e, babaannesini işaret ediyor:

“Babaannemin babası Seyn Muhammed, Ruslara karşı Sarıkamış Harekâtı’na gönüllü olarak katılmış ve şehit olmuş. Oğlunun ölümünden sonra annesi Bike iki gözünü de kaybetmiş ve yüz yaşına kadar yaşamış. Gözü görmeyen bu kadını torununa yani benim babaannem Mumina’ya emanet etmişler. Babaannem bu yüzden memlekete ilişkin bütün bilgileri sürgünün ilk şahidi olan, gözlerini kaybetmiş, dünya ile sadece konuşarak irtibat kuran Bike babaanneden almıştı. Mumina babaannenin dizinin dibinde de ben büyüdüm. Anlattığım, yazdığım bütün öyküleri ondan dinledim.”

Hulusi Üstün imzasını taşıyan *Gurbetten Çerkes Hikâyeleri* kitabı da Mumina babaannenin anlattığı “Kurina” isimli öyküyle başlıyor. İlk okuduğum andan itibaren etkisinde kaldığım asırlık öyküye kısaca yer vermek istiyorum. Babaannelerden torunlara aktarılan bu öyküler, bir toplumun sözlü mirası.

Öykü, yazar Hulusi Üstün’ün babaannesinin son nefesinde sürekli ismini sayıkladığı Kurina’dan bahsediyor. Kurina, Mumina’nın süt kardeşi ve güzelliğiyle dillere destan olmuş bir Çerkes kızı. Güzelliğini işiten zengin bir kuyumcu talip Kurina’ya; Çerkes olmayan bir tüccar. Öykünün her noktasında bugün hâlâ korunmakta olan baskın Çerkes kültürünü görebiliyorsunuz. Nişan töreninden birkaç gün sonra köye gelen ve Kurina’nın Çerkes olmayan biriyle

nişanlanmasına karşı çıkarak ona evlenme teklif eden bir Çerkes genci giriyor hikâyeye. Bir gece konuşmak için çağırıyor onu ve yanına Mumina'yı da alarak konuşmaya giden Kurina'ya kaçmayı teklif ediyor. Kurina bu teklifi kabul etmiyor. Ancak nişanlı bir kızın başka bir erkekle -hele de- gizli konuşması yasak olduğu için olay duyulduğunda âdeta kıyamet kopuyor. Toplanan yaşlıların alacağı karar beklenirken sabah Kurina'nın odasından bir mızıkası sesi duyuluyor. Kurina, söylentilerle gururu kırılmış hâlde, kapıya bağladığı tüfeğin tetiğine bir ip geçiriyor, bu ipin ucunu da mızıkasına bağlıyor. Önce mızıkasıyla son şarkısını çalıyor, sonra ipi çekiyor ve kendini kalbinden vuruyor. Kurina'nın hazin sonu, süt kardeşi Mumina'nın dilinden bir asırlık ömrü boyunca, son nefesine kadar düşmüyor. Bunun hikâyesini yazmak da torunlarına düşüyor.

Hikâyecinin Kendi Hikâyesi

Bir göçmen olduğunu ne zaman ve ne şekilde öğrendiğini soruyorum Hulusi Üstün'e ve bu kez hikâyeci kendi göç hikâyesini anlatmaya başlıyor:

“Biz sürgünün beşinci kuşağıyız. Güzel bir kıyı kasabasının sakini olarak hayata gözümü açtım. İtibarlı bir ailem vardı. Güzel bir evde oturuyordum. Amcalarımla ve halalarımınla birlikte yaşıyorduk. Aslında bir çocuğun mutlu olması için sahip olması gereken her şeye sahiptim. Ama şöyle bir şey vardı: Kapıdan dışarıya çıkıyorsun, ‘Nereye gidiyorsun be ya?’ diye konuşuyoruz; içeriye giriyorsun, ayrı bir dil konuşuluyor. Evimizde sebze pişmiyor, et suyu içiyoruz; ayrı müziğimiz, atasözlerimiz, davranış kurallarmız var. Büyükleme seninle başka bir dilde konuşuyor, dışarıda konuştuğun dille çok farklı, üstelik bir de aksan var. Çok erken çağlarda fark ettim ki biz başkayız. Ben dışarıdaki arkadaşlarımdan farklıyım.

“Bizde Çerkeslik adına dil dışında dikkat edilen en önemli husus evlilikti. Ailemizin bütün kuşakları Çerkeslerle evleniyordu. Bir Çerkes köyünde yaşamamış olmalarına rağmen evlenecekleri insanın kendi kültürlerinden olmasına dikkat ettiler. Böylesi bir bilincin neden ve nasıl oluştuğunu inanırım bilmiyorum.”

“Hau! Xekum Adighe Khanaja-ım.”

“1986 senesi... Bir gün komşumuz elinde radyoyla bahçeye geldi. ‘Bakın bunlar sizin gibi konuşuyor, Adige madige diyor.’ dedi. Erik ağacının dalına astık radyoyu. Babaannemin etrafında çocuklar, torunlar var; gayet kalabalık bir hâldeyiz. Radyoya kulak verdik. Çerkesçe bir şeyler söylüyor. ‘Fi Maxo fvı ux Adigexer!’ Gayet anlaşılır bir şekilde iyi günler diliyor. Ortaokul öğrencisiyim. ‘Bu yayın nereden yapılıyor acaba?’ dediler. ‘Kafkasya’dan geliyordu.’ dedik, ‘Bizim geldiğimiz yerden.’ Rahmetli babaannem ‘Hau! Xekum Adighe Khanaja-ım.’ (Hayır, hayır, orada hiç Çerkes kalmadı.) dedi. Bu benim için bir şoktu. Nasıl geldiğimiz yerde Çerkes kalmamış olur?

“Dinlediğimiz yayın Radyo Liberte imiş. Prag’dan haftada yarım saat Çerkesce yayın yapıyor. Çarşamba günleri saat 8.00-8.30 arası. Ama frekans da her zaman tutmuyor. Denk gelirse dinleyebiliyorsunuz. Bu yayın bende birtakım düşünceler oluşturdu. Bu vesileyle memleket meseleleri konuşulmaya başladığında memleketi, bayrağı, toprağı olan bir halk iken bu hâle getirilmiş olduğumuzu anladım ve bilinçli olarak halkımla ilgili konularda kulağımı açık tutmaya başladım. Eğer böyle bir şok yaşamasaydım Çerkeslik benim için birtakım kurallar, seremoniler ile bir dil ve soy bağından ibaret kalacaktı. Yine aynı seremonileri devam ettirirdim, o soydan biriyle evlenirdim ama bir millet şuuru, halk şuuru, tarih şuuru gelişmezdi bende.”

“Biz Dağılmış Bir Halkız”

“Lisede evdeki kitaplardan başlayarak bu meseleyle ilgili okunması gereken bütün kitapları okumuştum. Bu merakım babamı endişelendiriyordu. ‘Biz dağılmış bir halkız. Sen bu insanları toplayamazsın. Bir toplanma zemini kalmadı ve onları birbirlerine bağlayan bağ zayıfladı. Sadece hüznü bir mazi var. Bununla uğraşmanın bir anlamı yok, sen geleceğine odaklanmalısın.’ dedi. Bunlar büyük ölçüde doğru tespitlerdi fakat ben dizinin dibinde büyüdüğüm babaannemin anlattıklarının etkisiyle geçmişin çemberinden çıkamadım.

“Hatırlıyorum, Silivri’den gelip geçen her Çerkes bize uğrar, çoğunlukla da evimizde kalırdı. Hatta şimdiki adliyenin eski yerinde İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların yaptığı küçük bir cezaevi vardı. Oraya bir Çerkes mahkûm düştüğü haberi gelirse kasabadaki Çerkesler yemek hazırlar ve tek başına yiyemeyeceğini bildikleri için de bütün mahkûmlara yemek taşırlardı. Bu bizim için bir sorumluluktur.”

“Orada Bir Köy Var Uzakta”

Hulusi Üstün’e Çerkeslerin bunca olumsuz hayat şartlarına rağmen kültürlerine nasıl sahip çıkabildiklerini, onu nasıl yaşatabildiklerini soruyorum. Yine kendi hayatından bir örnekle cevap veriyor:

“Çerkes köyleri... Ben bir Çerkes köyünde doğup büyümedim ama örf ve âdetlerimizi, dilimizi unutmamam için ailem beni ortaokuldan itibaren yaz tatillerinde Çerkes köylerine yolluyordu. Adapazarı, Bursa ve Eskişehir’de hiçbir akrabalık bağımın olmadığı insanların arasında yaz tatilleri boyunca kalıyordum. Lise öğrencisiydim. Ne annemin ne babamın akrabası olan elli yaşında bir kadın, biz yemek yerken ayakta bekliyordu *khabze* gereği. Ancak annemden duyabileceğim bir şefkatle bana davranıyordu. Uyandığımız konuk evlerinde pantolonumuzu, gömleğimizi çorabımızı yıkanıp ütülenmiş şekilde başucumuzda buluyorduk. Bunlar doyumsuz hatıralardı.

“1992 yılının sonunda, Eskişehir’de beni bu şekilde misafir etmiş olan Abağba Bahadır adlı bir delikanlı Abhazya-Gürcistan arasındaki savaşa gönüllü olarak gitti ve 1993 yılının Ekim ayında şehit oldu. Bu olay Türk basınında geniş yer buldu. Üniversitede hocam olan Hüseyin Hatemi beni yanına çağırdı ve sordu:

– Bu çocuk orada mı doğdu?

– Hayır.

– Peki, babası?

– O da değil... Muhtemelen dedesinin babası orada doğmuştur.

“Hatemi Hoca biliyordu bu durumu şüphesiz. Dikkatini çeken mesele bambaşka bir şeydi.

– Bu durum sosyolojiye, psikolojiye aykırı. İnsan beş kuşak önce geldiği ve hiç görmediği bir yer için nasıl ölür?”

“Ölüyordu işte. İnsanlık tarihinde eşi çok az görülen, çokları için anlaşılmaz olan romantik bir sebebi vardı bunun. O gençlerin her birini bir düş ülkesinin sürgünü hâline getiren öykülerden, masallardan, bölük pörçük hatıralardan, birkaç melodiden ibaret bir romantizm...”

“Burası Çeçen Komitesi”

Hulusi Üstün, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisiyken Çeçen-Rus Savaşı başlıyor. Aynı siyasi çıkarlar, aynı saldırganlık ve aynı eller... Kafkasya'dan bir göç dalgası daha yaşıyor. Çeçen nüfusunun dörtte birini oluşturan 250 bin sivilin öldürüldüğü korkunç savaştan kaçan binlerce kişi yollara düşüyor. 1864 yılındaki sürgünde bu topraklara gelenler bu kez ev sahibi olarak yeni gelen göç dalgasını karşılamak için çabaıyor.

İşte o yıllarda tanımuştım kendisini. Hem avukat olarak mültecilerin hukuki sorunlarını çözmeye çalışıyor hem yardımlaşma ve organizasyon için kurulan komitede gece gündüz çırpınıyor hem de bu yaşananların kitabını yazıyordu. Kitabın ismi, *Burası Çeçen Komitesi*'ydi.

Hulusi Üstün'e, kendi göç hikâyesini yazamamışken yeni göçlerin hikâyesini yaşayarak yazmak zorunda kaldığı o zorlu günleri soruyorum. Şöyle başlıyor anlatmaya:

“Kafkas-Çeçen Dayanışma Komitesi Fatih'te küçük bir binada faaliyet gösteriyordu. Ben Silivri'de avukatlık yapmaya başlamıştım o yıllarda. 8 Şubat 2000'de Şeyh Şamil'i anma etkinliği için gittiğim Taksim'de, Kafkas Vakfı Başkanı Mehdi Nüzhet Çetinbaş ile karşılaştık. ‘Bize yardım et.’ dedi. Eve geldim, anneme durumu anlattım. Dedi ki ‘Mesleğini her zaman yaparsın, bileziğin kolunda. Baban, ben, babalarımız hatta dedelerimiz bile o insanlar için

hiçbir şey yapamadık. Allah sana bu fırsatı verdi. Hadi git!' dedi. Ertesi gün elimdeki tüm dosyaları bir arkadaşşıma devredip İstanbul'a gittim ve komitede çalışmaya başladım. Gıda yardımları, ilaç yardımları, göçmenlere yer bulunması, hastalar, basın bildirileri, Avrupa ile iletişim... Bu işlerin bir şekilde ucundan tuttum. Fakat orada yaptığım en önemli iş, tanıdığım insan tiplerini yazıp tarihe not düşmek oldu. Bizim eksigimiz buydu işte! Yaşamış, görmüş, duymuştuk ama yazmamıştık o güne dek. Çok eksikti her şey. Yazıp tarihe not düşmek yapabileceğimiz en büyük işti."

Başarıya Ulaşmış Bir Deportizasyon, Bir "Genocide"

Fırsat bulmuşken aklımı en çok kurcalayan sorulardan birini daha sormak istiyorum Hulusi Üstün'e. Çerkesler iletişim imkânlarının olmadığı bir zamanda, savaş şartları altında, dilini ve kültürünü bilmedikleri topraklara kasıtlı bir şekilde bölünerek sürüldükleri hâlde birbirlerini nasıl buldular? Aile isimlerine, aile armalarına varıncaya kadar kültürlerini, dillerini, danslarını, âdetlerini nasıl korudular? Bunu nasıl başardıklarını çok merak ettiğimi söylüyorum. Hem tarihi gerçekler hem sosyolojik etkenler açısından cevaplıyor sorumu:

"En başta belirtmem gerekir ki Çerkes sürgünü son derece başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Deportizasyon -yani zorla dışarıya çıkartmak- şartlar itibarıyla bir *genocide*'a dönüşmüştü. Bugün birçok ailenin kökünü orada bulamıyoruz. Birçok ailenin tek bir mensubunu bile ana vatanlarında bulamıyoruz! Özellikle soylu ailelerinkini... Çünkü onların maddi durumları biraz daha iyiydi ve oradaki bütün akrabalarını kurtarmak için çabalayıp hepsini çıkarmışlardı. Çerkes nüfusunun büyük bir bölümü yüzyıllar boyu süren savaşta kırıldı. Savaş kaybedildikten sonra kalan nüfusun neredeyse yüzde 90'ı sürgüne tabi tutuldu ve sürgün yolculuğunda en az 500 bin insan vefat etti. Geriye kalan göçmenlerse Osmanlı topraklarının büyük bölümüne dağıldı.

"Çerkeslerin kendilerini denize atmaktan başka çareleri yoktu çünkü karşı kıyı Osmanlı'ydı. Müslüman oldukları için soykırma uğramışlardı ve kendilerini ancak Müslümanların arasında

güvende hissedebilirlerdi. Sürgünün ana hedefinin Osmanlı toprakları olmasının belki yegâne sebebi dindi. Dil bağı, kültür bağı, tarihi bir ortak geçmiş yok. Tek ortak nokta din. Gelen mülteciler Müslüman olmakla birlikte çok farklı sosyal yapılara sahiptiler. Çerkesler Ruslarla karşılaştıklarında Orta Çağ Avrupalıları konumundaydılar. Yani Don Kışot'un anlattığı çağ... Derebeyleri, sanatçılar, köylüler, köleler... Orta Çağ şartlarında katı bir ahlak yapıları vardı. Onun adı da *khabze*'ydi. Hiçbir ortak noktalarının olmadığı bir topluma geldikleri için kendilerini koruma refleksiyle *khabze*'ye sarıldılar.

“Birbirlerini bulma konusuna gelince... Gurbette birbirine tutunma, kendisinden olanı görüp kendini güvende hissetme ihtiyacının sonucu bu. Atlarına biner ve kışı başka yerlerde geçirir, diğer Çerkes köyleriyle bağlantı kurarlardı. Gelenekleri icabı kendi köylerinden, yakın veya uzak akrabalarından biriyle evlenmek mümkün olmadığı için başka Çerkes köyleriyle hısımlık ilişkileri kurarlardı ve kurulan bu bağları da mutlaka korurlardı. İş gücü, yolculuk, akrabalık gibi vesilelerle tanıdıkları soydaşlarına güvenir, onlarla yakınlık kurarlardı. Birbirlerini buluş hikâyelerini anlatmaktan keyif alırlardı. Evlilik töreleri gereği geniş bir soy bilgisine sahip olmaları gerekiyordu. Anne tarafından akrabalar *'blagha'*, baba tarafından akrabalar *'vunekhoş'* olarak adlandırılır ve bu akrabalarla kardeş sayılırlardı.

“İlginçtir, benim babaanneme 1960 yılına kadar Şam'dan tespih, hurma, seccade geliyordu dayılarından. O zaman uçak yok, hacca otobüslerle gidiliyor. Hac kafilesi Şam'da Emevi Camii'nde duruyor, orayı ziyaret ediyorlardı. Orada Kubbetü Şerakise diye bir yer var. Çerkesler o kubbenin altında toplanıyor ve gelen hacılara 'İçlerinde Çerkes var mı?' diye soruyorlardı. Bu yolla bile akrabalarını arıyorlardı. İşte o hacılar vasıtasıyla dayılarının gönderdikleri hediyeler babaanneme ulaşıyordu.”

Askerlikten Muafıydı Ama...

Çerkeslerin Türkiye'ye olan bağlılıklarını soruyorum Hulusi Üstün'e. Dilleri, geçmişleri, kültürleri, yaşam tecrübeleri tamamen farklı olduğu hâlde hiçbir zaman bu topraklarda ayrıştıran, ayrı

duran ve “güven vermeyen” bir profil çizmediklerini düşündüğümü söylüyorum. Aksine mesela devlet adamlığı payesi çokça yakıştırılıyor bu millete. “Acaba bu doğru bir gözlem mi yoksa ben mi abartıyorum?” diyorum eski bir dostla söyleşmenin samimiyesine sığınarak ve yüreğimi kabartan cevaplar alıyorum:

“Bir kere bu toprakların kadrini kıymetini çok iyi bildi Çerkesler. Geldikleri andan itibaren daha dilini bile öğrenemedikleri bu topraklar için ölmeye başladılar. Hem de gönüllü olarak katıldılar tüm savaşlara. Askerlikten muafiyetleri vardı. Plevne’de Osman Paşa’nın saflarında Ruslara karşı vuruşanlar şimdi Çanakkale’nin Osmaniye köyünde oturuyorlar. Kafkasya’dan çık, Plevne’ye git, Plevne’de Osman Paşa’yla omuz omuza savaş, sonra gel Türkiye’de bir köy kur ve o köye beraber savaştığın Osman Paşa’nın adını ver, bu hatırayı yaşat...”

“Belki de yaşadıklarından ötürü bir daha o toprakların kendilerine yurt olamayacağına inandıklarından ana vatan düşüncesini içlerinde saklamışlar ama bu topraklara da vatan gibi sahip çıkmışlar. Geri dönmek düşüncesiyle burada yaşasalar bile burada ayağa kalkacaklarına inanmışlar. Bir gün toparlanırsınız, kendimize geliriz ve geldiğimiz yere gideriz, diye düşünmüşler. Ben babaannemden şunu duydum: ‘Benim babam Seyn Muhammed, Rus kurşunundan kaçarak bu topraklara geldi ama bu topraklarda da yine Rus kurşunuyla öldü. Ana vatanında atıkları kurşun onu burada, Sarıkamış’ta düşürdü.’ Hiçbir zaman geri dönemediler ama bu insanlarda Türkiye sevgisi, devlete bağlılık, buradaki nizamı yapıyı korumaya yönelik refleks çok güçlüydü.

“Çerkesler tarım toplumu değildi. Yerleşik yaşıyorlardı ama tarım belli bir sınıfın elindeydi, genel halk kitlesi tarımla ilgilenmezdi. Ticaret geleneğinden de mahrumdular. Hatta almak satmak ‘düşük bir iş’ olarak karşılanırdı. Yıllar boyu savaşmışlardı. At yetiştiriciliği ve birtakım sanat kolları dışında geçim kapısı bilmiyorlardı. Devlet kapısı bu sebeple önemli oldu. Genelde bürokrasiyi tercih ettiler. Başkasının adamı olmaya müsait olmayan yapıları dolayısıyla askeriyede, hukukta tutundular. Bu onların özlerini yitirmeden yapabilecekleri nadir işlerdendi.”

Çerkeslerin Yaşadığı Benzersiz Durum

Biraz da bu sürgünün, soykırımın hukuki boyutu hakkında bilgi almak istiyorum Hulusi Üstün'den sadece aktivist veya yazar değil hukukçu kimliğiyle de ilgilendiği bir konu olduğu için. “Bu yaşananların en azından yakın tarihte bir örneği var mı?” diye soruyorum. Ana vatandan böylesine kalabalık bir kopuş ve bu kadar uzun süre geçmesine rağmen hiçbir geri dönüş imkânı olmayan bir göç dalgası... Sürgünün soykırım olarak kabul edilmesi ve mağdurlara bir hak tanınması mümkün mü, diye merak ediyorum.

Önce yakın geçmişte böylesi bir sürgünün benzeri olmadığına dikkat çekiyor Hulusi Üstün ve şöyle devam ediyor:

“Ermeni diasporası Ermenistan nüfusundan daha fazla olduğuna göre biz tehcir nedeniyle bu durumdayız, diyor Ermeniler. Çok doğru değil bu. Ermeniler tarih boyunca Akdeniz havzasının tüm ticaret merkezlerinde bulundular. Daha önce de Mısır'dan Balkan şehirlerine kadar yayılmış bir Ermeni varlığı söz konusuydu. Dolayısıyla Ermeni diasporası tehcirin sonucu değildir. Ancak Kafkasya, Çerkeslerin yüzyıllar boyunca değişmeyen ana vatanıydı. Vatanlarından hiçbir şartta çıkmamış, başka bir toprakta yaşama tecrübesi edinmemişlerdi. Bu sebeple Çerkeslerin yaşadığı durumun bir benzerini gösteremiyoruz. Diaspora nüfusunun ana vatan nüfusunun bu kadar üzerinde olduğu ve göçün tamamının sürgün nedeniyle yaşandığı, geri dönüşsüz bir durum başka bir örnekte yok.

“Çerkeslerin yaşadığı felaketin bir soykırım olduğu tespitinin yapıldığı ilk uluslararası konferansın konuşmacılarındanım. Deklarasyon metnini hazırlayan birkaç kişiden biriydim. Ama zaman düşüncelerimi değiştirdi. Bugün geldiğim noktada şunu düşünüyorum: Çerkes halkının geçmişte yaşadıklarını salt duygusal nazarla değerlendirmek çok da doğru değil. ‘Bizim soyumuzu kırdın, bizi vatanımızdan sürdün!’ dediğimizde bunu ispat etmemizi istiyorlar. Oysa elimizde sağlıklı nüfus kayıtları, sağlıklı tapu kayıtları mevcut değil. Her şey anlatı, her şey hatıra... Hemen hemen hiçbir kayıt yok. Kaydedilmemiş acıların telafisi de

olmuyor. O bakımdan soykırım ve sürgün iddiasının Çerkes halkına kazandıracağı bir mevzi bulunmadığı kanaatindeyim. Bizim öncelikli sorunumuz geçmişte yaşadığımız trajedinin telafisinden daha çok ‘varlığımızı geleceğe aktarıp aktaramayacağımız’dır. Yani gelecekte var olup olamayacağımız. Enerjimizi geçmiş yerine geleceğe harcamamız gerektiğini düşünüyorum. Ata yurdunda veya burada gelecekte var olacak mıyız? Yüz sene sonra birileri bu dille anlaşılabilecek mi? Müziğimiz, protokol kurallarımız, özgür ruhumuz, *khabez’e* miz, örfümüz yüz yıl sonraya aktarılacak mı? Geçmişimiz, hatırlarımız, mücadelemiz o zamanın insanları için bir anlam ifade edecek mi?

“İnsan, tecrübe zemini üzerinde yükselen bir binaya benzer. Çerkeslerin geçmişleri, kültürleri, öyküleri, örfleri ve *khabez’e*’leri o tecrübe zeminini oluşturan kanallardan biridir. Biz bunu üzerine bir gelecek inşa edilecek bir durumda tutmalıyız. Ben hâlihazırda var olan bir halkım. Ben varım. Bu topraklardayım ve Çerkes ruhum dipdiri duruyor.”

Suriye Çerkeslerinin Yeniden Göçü

Sürgün sırasında Çerkeslerin bir kısmı Suriye, Ürdün, Lübnan gibi o dönemde Osmanlı Devleti’ne ait topraklara dağılmışlardı. 2011 yılından bu yana iç savaş dehşetinin yaşandığı Suriye topraklarındaki Çerkeslerin durumu, bilgi almak istediğim diğer bir konuydu.

Hulusi Üstün, Suriye’deki Çerkeslerin Türkiye’deki Çerkesler tarafından sahiplenildiğini söylüyor. Bu organizasyonun kahramanlarından birinin Çerkes asıllı doktor Nusret Baş olduğuna dikkat çekiyor. Tamamen sivil bir inisiyatifle 20 binden fazla insan ya Kafkasya’ya geri gönderilmiş ya da Türkiye’deki Çerkes köylerine dağıtılmış.

Yeniden göç etmek zorunda kalan Suriye Çerkesleri içinse şu bilgileri veriyor:

“Bunlar çoğunlukla 1864 yılında Balkanlar’a göç ettirilen Çerkeslerdir aslında. 1878’e kadar Balkanlar’da kaldılar. Osmanlı-Rus Harbi sonunda yapılan Berlin Antlaşması gereği Balkan-

lar'dan çıkartılıp Suriye'ye gönderildiler. Bugün Golan tepeleri denilen yerde yaşayanların çoğu bu göçle gidenlerin torunları. Yani 1864'te Kafkasya'dan Balkanlar'a, 1878'de Balkanlar'dan Suriye'ye ve 2011'de de Suriye'den Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldılar. Yine nihai buluşma noktası Türkiye oldu.”

Göğü Ay Yıldız Bayraklı Türkiye

Söyleşimizin sonlarında bu topraklar için ettiği duayı tekrarlıyor Hulusi Üstün ve hikâyemiz onun cümleleriyle son buluyor:

“Ben üzerinde yaşadığımız bu toprakların bizim yurdumuz olduğunu düşünüyorum. Bunca yaşamışlık, bunca emek ve kan bir yeri yurt kılmaya yeter. Burada yaşamak, burada gelecekte de var olmak istiyorum. Benim vatanım göğü ay yıldız bayraklı Türkiye'dir. Biz buranın asli unsurlarından biriyiz artık. Çerkeslikse tarihin bize yüklediği bir sorumluluk âdeti. Uğruna onca insanın öldüğü, sürüldüğü tarihî bir davaya mensubiyet şuuru... O şuur da mutlaka korunsun. Bu bizim memleketimizin zenginliğidir aynı zamanda.”

Kaynakça

- Karpat, K. H. (1995). *Ottoman population 1830-1914*, Wisconsin.
- Güngör, F. (2006). *Geçmişten günümüze Kafkasların trajedisi*. Kafkas Vakfı Yayınları.
- Sağlam, N. (2020). Arşiv kaynaklarına göre İstanbul'a Kırım ve Kafkas göçleri (1858-1864). *Journal of history school*, 46(46), s.1525-1555. <https://doi.org/10.29228/joh.37326>
- Satış, İ. (2012). Kırım Savaşı'ndan sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya göçler ve Şanlıurfa yöresine iskânlar. *Türk Dünyası incelemeleri dergisi*, 12(1), s.517-531.

Ankara’da Nepalli Bir Doktor

Rüya Küçüktunca

Nepal’de 5 yaş altı çocuk ölümleri 1990’lı yıllarda ‰ 138,8 iken 2020 yılında bu oran ‰ 28,2’ye kadar düşmekle (UNICEF, 2022) beraber hâlâ sürdürülebilir kalkınma hedefi olan ‰ 20 oranının üzerinde kalıyor.

Türkiye 1990’lı yıllarda başlayan Büyük Öğrenci Projesi ve sonrasındaki yeni projeler ile ikili anlaşmalar çerçevesinde yıllardır uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde Türkiye’deki uluslararası öğrenci sayısı 200 binden fazladır.

Genç kadın çığlıklar içinde bağıırıyordu. Etrafındaki kadınlar terden alınına yapışmış saçlarını sıyrıyor, başında telaşla bekliyorlardı. Dokuz aylık hamileliğini tamamlayan kadın, yıllardan beri hayalini kurduğu bebeğini kucağına almak için artık sadece dakikaları sayıyordu. Biraz daha dayanması lazımdı. Evin en küçüğü olan Binod,¹ olanların farkındaydı. Ablasının acıyla yoğru lan çığlıklarını duyuyor, yeğenini bekliyordu. Kime benzeyecekti acaba? Kız olursa pek oynayamazlardı ama erkek olursa bildiğı her şeyi öğretecekti ona; taş sektirmeyi, top sürmeyi ve daha nicesini... Fakat ters giden bir şeyler vardı. Bunu o dâhil, herkes anlamıştı. Bebek bir türlü gelmiyordu. İlçedeki ebe, saatler süren uğraşın ardından bebeğın kafasının takıldığını söyledi. Bir araç ayarlanıp annenin acilen hastaneye götürölmesi gerekiyordu. En yakın hastane 18 kilometre uzaktaydı.

Sonunda hastaneye vardıklarında doktorlar bebeğın ters olduğunu söylediler, üstelik sezaryen için de çok geç kalınmıştı. Anne artık ölüm kalım savaşı veriyordu. Bu savaştan ya anne ya da bebek sağ kurtulacaktı. Bebeğı annenin bedeninden parçalayarak çıkarttılar.

1 Tam adı Binod Şah olup metinde Binod olarak kullanılmıştır.

Binod bunu hiç unutamadı. Bugün biliyor ki yaşadıkları ilçede o gün bir doktor olsaydı onlara “bebeğin doğum pozisyonunu alamadığını, bu nedenle de doğum kanalına giremediğini” söyleyecekti ve hastaneye vaktinde gelebileceklerdi.

İşte bu hikâye o bebeğin Binod’u doktor yapışının hikâyesi...

Binod’u Doktor Yapan Kötü Anılar

Nepal’de vatandaşların en büyük sorunu sağlık hizmetlerinin yetersizliği. Ülkenin coğrafi konumu, var olan yoksulluğun en büyük sebeplerinden biri. Gayrisafi millî hasılası 700 dolar ve 30 milyona yaklaşan nüfus bu gerçeğe yaşamak zorunda. Bir aileye düşen aylık gelir 100 dolar civarında. Kast sistemi yıllar içinde her ne kadar geçirgen bir hâlâ gelmiş olsa da hâlâ halkın üzerindeki yükler arasında. Binod, böyle bir ülkenin yurt dışına burslu gönderdiği nadir ve değerli zekâlardan biri.

O, Nepal’in doğusunda dünyaya geldi. Beş kardeşlerdi fakat ikisini sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle çok erken yaşta kaybettiler. Kendisi de bir çocuk doktoru olan Binod, bugün kardeşlerinden birinin vefatını “Sadece ishaldi.” diyerek anlatıyor.

Ailesi, kast sisteminin tam ortasında yer alıyor. Yani babasının maddi durumunun yerinde olduğu söylenebilir ancak ülkenin vatandaşlarına sağladığı sosyoekonomik koşullar babasının mal varlığıyla doğru orantılı değil. Yaşadığı yer, ülkenin başka bölgelerine kıyasla görece daha gelişmiş, 20-25 bin nüfusluk bir ilçe. Yine de elektrik ve su yok. Türkiye’de bahsi bile geçmeyen pek çok hastalık halka sudan bulaşıyor ve bu da beraberinde ölümleri getiriyor. Örneğin bugün “çağ dışı kalmış” diye tabir edilebilecek tifo hastalığı halkın hâlâ korkulu rüyası. Hastanelerden kapılan enfeksiyonlar da sık rastlanan rahatsızlıklar arasında. Binod o yılları “Tek bir enjektör defalarca kaynatılarak farklı hastalarda kullanılıyordu.” diyerek anlatıyor. Tabii halk doktor bulabilirse...

Binod’un hayatta kalması da bir mucize aslında. Doğarken öldüğü düşünülmüş. Altı yedi yaşlarındayken de suçüçeğı rahatsızlığı nedeniyle tecrit edilmek zorunda kalmış. Teşhis öyle zor konmuş ki herkes ölümcül bir hastalıkla mücadele ettiğini sanmış.

Çocukluğunu “Çok yaramazdım ama bir o kadar da zekiydim.” diyerek anlatıyor başarılı doktor. Sınıf atlayarak okumuş ancak yaramazlığı yüzünden babası sık sık “Adam olmaz bu çocuk!” diye yakınırılmış. “Yeter ki okusun...” diyen babası ondan tek bir şey istemiş, doktor olmasını. Binod’a göre, bir babanın bundan daha doğal bir isteği olamazdı, özellikle de o baba iki evladını daha küçücükken toprağa vermişse...

Haritada Yerini Bilmedikleri Ülkeye Eğitim Göçü

2001 yılı Binod ve ailesi için tam bir dönüm noktası olmuş. Türkiye’de eğitim görmüş bir doktorun ilçelerine geldiğini duyan babası Binod’u kolundan tuttuğu gibi o gencin yanına götürmüştü.

Genç doktor, Binod’a “Türkiye’nin sağlık sisteminin ileri olduğunu ve bu nedenle de en iyi sağlık eğitimini orada alabileceğini” anlatmış. Babası da “Türkiye’ye gidersen biliyorum ki hem iyi bir doktor hem de iyi bir insan olacaksın; yeni bir dil, yeni bir kültür öğreneceksin ama burada kalırsan sadece doktor olacaksın.” diyerek destek verince Türkiye’nin haritadaki yerini sorsalar gösteremeyecek olan Binod, kararını orada vermiş ve Türkiye biletleri alınmış. Babası öyle sevinmiş ki kapı kapı gezip tam yetmiş bin tatlı dağıtmış oğlu doktor olacak diye.

Binod, o günleri “Heyecandan ayaklarım yere basmıyordu. Önce Avustralya’ya oradan da Türkiye’ye gidecektim. Kendime o kadar güveniyordum ki sırf bu öz güven nedeniyle az kalsın vize alamayacaktım!” diyerek anlatıyor. Kendisini ülkenin en akıllı gençlerinden biri olarak gören Binod, vize için Avustralya’nın kapısını çaldığında kendisini ağırlayacaklarını ve hatta vizesinin bile hazır vaziyette onu beklediğini düşündüğü için “ödemesi gereken belli bir miktar para olduğunu” söylediklerinde önce buna karşı çıkmış, sonra da bu durumun babasının kulağına gitmesinden endişe ederek -ve tabii ki Avustralyalı makamların “Ya öde ya da buradan git, yoksa seni kara listeye alırsız!” tehdidi nedeniyle- geri adım atmış.

Türkiye yolculuğuysa hayal ettiğiinden çok farklıymış. “Çünkü insan bu kadar aksiliği hayal bile edemezdi!” diyor Binod başına gelenleri hatırladıkça. Tam yedi yıl boyunca dönmeyeceği ülkesin-

den ayrılırken valizini elleriyle hazırlamış, her şeyden onar tane koymuş çantasına. On diş fırçası, on diş macunu ve hatta onlarca iç çamaşırı! Bunu neden yaptığını bugün bile bilmiyor ve “Oysa ihtiyaç duyacağım tek şey sınırsız tutan bir montmuş meğerse.” diyor. Neden mi? İşte sebebi.

Ankara’ya adımını ilk kez attığında takvim yaprakları 2 Aralık 2000 Pazar gününü gösteriyormuş. Daha önce hiç kar görmemiş olan Binod, buz gibi soğuk karşısında ne yapacağını şaşırmış, üstelik Nepal’den yola çıkarken kendilerine “Sizi Türk makamlar havalimanında karşılayacak.” denmesine rağmen onu ve arkadaşını karşılamaya kimse gelmemiş.

Dilini bilmedikleri bir ülkede gidecek yerleri de olmadığı için o geceyi Esenboğa Havalimanı’nda bankların üzerinde geçirmek zorunda kalmışlar. Onunla beraber Türkiye’ye gelen arkadaşı, 39 derece ateşle titreyerek sabahı zor etmiş. Günün ilk saatlerinde buldukları bir polis memuruna dertlerini güç bela anlatarak kendilerini Kızılay Meydanı’ndaki Millî Eğitim Bakanlığı binasının önüne bıraktırmışlar. Henüz mesai saati başlamadığı için o sokukta aç biilâç dışarda kalmışlar.

Açık bir lokanta bulamadıkları gibi sokakta bir şeyler yiyen birlerine de rastlamamışlar. Sonradan öğrenecekleri üzere ramazan ayı olduğu için sokakta gördükleri kişilerin çoğu oruç tutuyormuş. Bir simitçi tezgâhı görmüşler ama ilk kez gördükleri simitin bir yiyecek olup olmadığını bile anlayamamışlar. Arkadaşıyla “Eğer biri gelip ondan yerse biz de yeriz.” diyerek beklemeye başlamışlar.

Uzun süren bekleyişin ardından bir kadının simit satın aldığını görmüşler. Şanssızlık o ya, kadın elinde tuttuğu kese kâğıdını uzun süre hiç açmamış, onlar da kadını ta Kurtuluş Parkı’na kadar takip etmek zorunda kalmışlar. Kadının gözlerden ırak bir bankta oturup simit yediğini görünce koşarak meydana geri dönmüşler ve Binod şimdilerde “Âşığım!” diyerek neredeyse her gün yediği simitle böyle tanışmış.

Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri onları karşılarında görünce çok şaşırmışlar. Uzunca bir “kusura bakmayın” konuşmasından sonra Binod ve arkadaşını doğruca karma yurtlardan birine yerleştirmişler.

Orada ilk Türkçe kelimesini yurt müdüründen öğrenmiş. Yapılan çay ikramı üzerine teşekkür eden Binod, “Afiyet olsun.” yanıtını alınca nedense bunu kafasında teşekkür ifadesi olarak kodlamış ve uzun süre insanlara teşekkür edeceği yerde “Afiyet olsun.” demiş. Bu türden yanılgıları onu Türkçe öğrenme konusunda daha da hırslandırmış ve yedi ay gibi kısa bir sürede çok iyi Türkçe konuşur hâle gelmiş. 97 ortalamayla kurstan mezun olmuş ve Ankara Tıp Fakültesine kabul için başvuruda bulunmuş. Aldığı başarılı puan nedeniyle kendisine çok güvenen Binod diğer yabancı öğrencilerin “Orası % 100 Türkçe, çok zorlanabilirsin.” uyarılarına kulak tıkamış.

16 Eylül 2001 sabahı biyokimya dersiyle merhaba demiş tıp eğitimine. Hocayı daha iyi duyabilmek için en öne oturmuş. Ders başladığında kulaklarına inanmamış: Söylenen şeylerin tek kelimesini bile anlamıyormuş! “Türkiye’ye geldikten sonra ilk defa o gün ağladım.” diyor Binod. Doktor olma hayalinin artık bittiğini, dersi geçme şansının hiç kalmadığını çünkü anlatılanları katiyen anlamadığını düşünmüş. Yine de sandığı gibi olmamış elbette; toplam otuz bir yabancıнын olduğu okulda o dersi geçen iki öğrenciden biri Binod olmuş.

Tam da bu aralarda bir gönül ilişkisi sığdırmış hayatına. Türk kızı Esmâ ile aynı kampüsteki farklı yurtlarda kalıyorlarmış. İlk adımı Esmâ atmış. Bir yılın sonunda “Derslerime odaklanmak istiyorum.” diyen Binod bu ilişkiyi sonlandırma kararı almış. Mezun olur olmaz aradığı ilk kişi Esmâ olmuş. Yıllar sonra aradığı kişinin, telefonunu “Binod, sen misin?” diye açması onu o kadar etkilemiş ki...

2007 yılında mezun olunca evlenen çift soluğu Nepal’de almış. Bir süre orada doktorluk görevini yerine getiren Binod, yaşam koşullarının uygun olmaması sebebiyle tekrar Türkiye’ye dönmeye karar vermiş ve Hacettepe Üniversitesinin göğüs hastalıkları bölümünde uzmanlığa başlamış. Fakat bir süre sonra bu bölümü kendine uygun bulmadığı için bölümünü değiştirmeye karar vermiş. Her ne kadar hayali beyin cerrahı olmak olsa da sadece çocuk hastalıkları bölümünde okuyanlara burs verildiği için ve yeni evli bir erkek olarak paraya duyduğu ihtiyaç sebebiyle tercihini çocuk hastalıkları bölümünden yana kullanmış.

“Öğrencilik yıllarında ayrımcılığa maruz kaldınız mı?” sorusuna kaşlarını kaldırarak yanıt veriyor Binod: “Katiyen! Yabancı olduğum için bir gün bile ayrımcılık yaşamadım.” diyor.

Uzmanlığını yaptığı sürede o kadar çok hastalık vakasına bakmış ki ödül bile almış. Binod ödül aldığı sırada onun hep doktor olmasını arzulayan babası da tesadüfen Türkiye’deymiş ama maalesef hastalık sebebiyle... Kısa bir süre önce memleketten kötü bir haber gelmiş: Babası hastalanmış ve durumu her geçen gün ağırlaşıyormuş. Devreye giren hocaları ve her iki ülkenin Sağlık Bakanlıklarının da desteğiyle Binod, babasını tarifeli uçakla, ellerinde oksijen tüpüyle Türkiye’ye getirmeyi başarmış. Ödülünü de babasına o yoğun bakımdayken göstermiş. Dökülen iki damla gözyaşı ile hâlâ aklında...

Nepal’den Siirt Pervari’ye

2013 yılında ilk ataması yapılmış Binod’un. “En ücra nereler var?” diye düşündüğünü anlatıyor ve şöyle devam ediyor sözlerine:

“Siirt Pervari’ye gitmeye karar verdim. Tek sebebi Nepal kadar olmasa da sağlık hizmetlerine, doktora muhtaç bir yere gitmeyi istememdi. Baktım Pervari’ye gitmek isteyen yok, tek tercih yaparak oraya gittim.”

Gittiğinde yanılmadığını görmüş. Ateşi çıkan çocuklar kara batırılıyor, yollar kapanınca sağlığa ulaşım da bıçak gibi kesiliyor-muş. Gidenlerin iki ay bile kalmadığı, doktoru sürekli değişen ilçede terör tehdidi altında tam iki yıl görev yapmış Binod. O kadar çok hastaya bakmış, o kadar çok hastayı hastaneye buluşturmuş ki bir akşam mesai çıkışı telefonu tebrik için çalmış. Arayanın Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu olduğuna inanmakta güçlük çekmiş bir süre. “Seksen yenidoğana baktığımı o gün öğrendim.” diyor Binod. Göreve o kadar odaklanmış ki tedavi ettiği çocukların listesini tutmak aklına bile gelmemiş.

“Sabah işe geldiğimde âdeta bir kuyruk olurdu. Herkes ‘Önce ben geldim!’ der, kendince yazılı olmayan kuralı bir sıra oluştururdu ama benim öncelik sıram hepsinden farklıydı. Tek tek ateşlerini

ölçer, kabaca bir muayene eder ve ona göre sıraya koyardım. Bu arada Pervari'de bir yenidoğan yoğun bakım servisi kurulmasına da öncülük ettim.” diye anlatıyor oradaki günlerini.

Kader

Bir gün sağlık ocağının kapısına bir kız çocuğu dayanmış. Yanında koca koca adamlar ve ağızları sımsıkı kapalı kadınlarla girmiş içeri. Kucağında da bir bebek tutuyormuş. “Benim bu...” demiş, “Annesi benim.” Binod önce inanamamış buna. Resmi kayıtlara göre sadece on dört yaşında olan bu kız çocuğunu “adli vaka olarak” sisteme bildirmek isteyince aile, “Yapamazsın, eğer yaparsan olacaklara da katlanırsın!” diye tehdit etmiş onu ama Binod karından vazgeçmemiş.

İşte o gün Türkiye Kader ile tanıştı. Siirt'in Pervari ilçesinde on iki yaşındayken berdelde evlendirilen çocuk gelin Kader'i tüm Türkiye, Binod'un tek bir tuşa basmasıyla öğrendi. Bir süre sonra da ölüm haberi geldi Kader'in. Av tüfeğiyle intihar ettiği söylenen Kader'in aslında öldürüldüğü anlaşıncı da babası ve kayınpederi tutuklandı. Kader'in ölümünün ardından açılan dosya böylece kapandı ama onu kimse unutamadı.

O sene yılın doktoru seçilmiş Binod. Plaketini Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın elinden almış. O Pervari'yi, Pervari halkı da onu sevmiş ama 6-8 Ekim olaylarının yankıları yavaş yavaş onun için de tehdit oluşturmaya başlayınca oradan ayrılma kararı vermiş.

“Korku had safhadaydı. 2014'te yolum kesildi. Aracıma yakacaklardı. Beni yaka paça aşağı indirdiler. Eylemcilerden biri son anda benim ilçede görevli doktor olduğumu fark etti. ‘O benim oğlumu kurtardı!’ deyince beni serbest bıraktılar ama az kalsın ölecektim! Bunun üzerine ailemi daha güvenilir bir yere götürme düşüncesiyle tayinimi istedim, Ankara'ya döndüm.”

Dönüş kararını nasıl aldığını bu sözlerle anlatıyor Binod. Ancak Ankara günleri çok kısa sürmüş. Çünkü Siirt'ten ayrılışını Nepal'e dönüş bileti olarak değerlendirmiş Binod.

Çifte Borç

2016 yılında ailesini de yanına alarak memleketine dönmüş. Başta yoğun bakım olmak üzere bildiği ne varsa hepsini meslektaşlarına öğretmiş. İlçede seminerler düzenleyerek Nepal'in dışındaki dünyada, uygulanması hiç de hayal olmayan sağlık sistemini ve yapılması gerekenleri anlatmış. Ancak orada fark etmiş ki Nepal'de kaldığı müddetçe bu sefer de Türkiye'ye ödemesi gereken borcu hiçbir zaman ödeyemeyecekmiş. Yeniden ani bir kararla Ankara'ya dönmüşler ailece.

“Ne borcu bu?” sorusuna, “Bu ülke beni okuttu, büyüttü, yetiştirdi; ben de karşılığında bu ülkeye hizmet ederek ödemek istiyorum bu borcu.” cevabını veriyor doktor Binod. Çocukların sevdiği bir ağabey, ailelerin güvendiği bir doktor olarak hizmet veriyor hastalarına bu sebeple.

Bugünlerde başında tatlı bir telaş var; kendine ait üç katlı bir klinik açıyor Ankara'da. Bir sonraki hedefiyse Nepal'de bir çocuk yoğun bakım servisine hayat vermek. “O da benim boynumun borcu.” diyor.

Başarılar Doktor Binod! Biliyoruz, yaparsın.

Kaynakça

UNICEF. (2022). *Nepal- Demographics, health & infant mortality*. UNICEF DATA. <https://data.unicef.org/country/npl/>

Kırım Tatarlarının Varoluş Mücadelesi²

Burcu Çalık Göçümlü

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin Sibirya ve Orta Asya'ya sürgün ettiği sekiz ulustan biri olan Kırım Tatarları bir yaz günü yiyeceksiz ve susuz bir şekilde ölüme gönderildiler (Kreindler, 1986, s. 387). 1944 yılında Kırım Tatarlarının Kırım Yarımadası'ndan Orta Asya'ya sürgün edilmesi Stalin'in milletler politikasının bir sonucu olup askerî, siyasi ve ekonomik amaçlarla bölgenin Slavlaştırılmasının bir adımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Öraz, 2006, s. 411). 1856-1860 yılları arasında yaklaşık 100.000 Kırım Tatarı Osmanlı topraklarına göç etmiş, 1918 yılından itibaren Rusya, Tatarlar üzerindeki baskıyı yavaş yavaş arttırmış, 1944 yılında Tatarları Özbekistan ve Urallara sürgün etmiş ve ancak 1989-1991 yılları arasında Kırım'a dönüşlerine izin vermiştir (Pohl, 2015, s. 48). 1944'te sürgün edilen kişi sayısı bazı tahminlere göre 191.044 (akt. Pohl, Bugai 2002) ile 202.000 (Kreindler, 1986) arasında değişmektedir.

Kırım Tatarlarının tamamı Kırım'dan sürgün edilmiştir. Bu etnik temizlik Rusların ve Ukraynalıların Kırım'a yerleştirilmesi, Tatarca olan yer isimlerinin değiştirilmesi gibi uygulamalar açısından Amerika, Afrika ve Filistin'de yaşanan yerleşimci sömürgecilikle benzerlik göstermektedir (Pohl, 2015)

Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren bölgede önemli bir yere sahip olan Kırım'ın, Ukrayna'ya bağlıyken Rusya tarafından ilhakı iki ülke arasındaki ilişkileri de etkilemiştir.

2 Bu röportaj 2022 yılında, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden önce yapılmıştır. Verilen bilgiler, bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Öte yandan Kırım Tatar diasporası Kırım'ın milli özekliği konusunda aktif çalışmalar yürütmektedir (Kaya, 2021). Sürgünü bizzat yaşayanlar artık bu dünyadaki son yıllarını, ömürleri boyunca özlemini duydukları Kırım'da geçirmeye çalışmaktadırlar.

Tarihin en acı dramlarından biri olan Kırım Tatarlarının sürgününün üzerinden 78 yıl geçti. 18 Mayıs 1944'te sabaha karşı anınsızın yataklarından kaldırılan çoğu kadın ve çocuk binlerce insan, yük vagonlarının içerisinde akıbetini bilmedikleri zorunlu bir yolculuğa çıkarıldı.

O yolculuktan sağ çıkmayı başaranların yaşamını kökünden değiştiren, nice aileyi farklı ülkelere savurup birbirlerinden sonsuza dek ayrı düşüren bu sürgün, eşsiz bir hak mücadelesinin fitilini de ateşledi.

Kavgasız, kan dökmeden ve asla pes etmeden bugün bile devam eden bu mücadelenin en kısa özeti belki de *"Rodina ili smert!"* çağrısında dile geliyor. Türkçesiyle "Vatan yahut ölüm!" İlerleyen kısımlarda bu çağrının ne anlama geldiğini detaylı bir şekilde aktarmaya çalışacağım. Fakat öncesinde Kırım Tatarlarının yaşadığı sürgünü, o sürgünün sadece dönemin insanların değil kuşakların yaşamını nasıl değiştirdiğini paylaşmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Bu çerçevede yazımda birinci ağızdan anlatımlarına yer verdiğim, sürgünden sonra Türkiye'ye yerleşen ilk kuşak Kırım Tatarlarından Serra Menekay ve Namık Kemal Bayar'a teşekkürü borç bilirim.

Sürgün, Zulüm, Soykırım

Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Kırım Yarımadası'ndan Türkiye'ye kitlesel göçler Rusya'nın Kırım topraklarını ilhak ettiği 1783 yılında başlamış olmakla beraber öncesinde de Kırım'dan Osmanlı topraklarına azımsanmayacak boyutlarda göçler yaşandığı biliniyor. Dolayısıyla Türkiye'nin dört bir yanında, ataları Büyük Sürgün'den yüzyıllar önce bu topraklara yerleşen Kırım Tatarları yaşıyor.

Yazımın esas konusunu oluşturan *Büyük Sürgün* Sovyetler Birliği'nde iktidarı tamamen ele geçiren Josef Stalin döneminde, İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşandı. Zaten o döneme kadar dillerini konuşmaları ve dinlerini yaşamaları yasaklanan, tüm mülklerine el konulan, âdeta kültürel soykırıma maruz bırakılan Kırım Tatarları, bu sefer de kendilerini tarafı olmadıkları ama büyük bedeller ödemek zorunda kaldıkları bir savaşın ortasında buldular. İkinci Dünya Savaşı esnasında Kırım'ın Almanlar tarafından işgaliyle birlikte genç erkek Kırım Tatarlarından bir kısmı Kızıl Ordu'da bir kısımıysa Alman Nazi ordularında savaşmak zorunda bırakıldı. Kimi gençlerse kölelik düzeninden farksız çalışma kamplarında iş gücü olarak kullanıldı.

Kızıl Ordu'nun 1944'te Kırım Yarımadası'nı tekrar ele geçirmesinin ardından daha önce birçok kez Kırım Tatarlarını ait oldukları topraklardan sürmek isteyen Stalin'in eline bulunmaz bir fırsat geçti. Stalin, 11 Mayıs 1944'te imzaladığı kararla Kırım Tatarlarını Almanya'nın yanında yer aldıkları gerekçesiyle "vatan haini" ilan ederek halkın tamamının Kırım'dan sürülmesini emretti. Ailelerinde Kızıl Ordu için savaşan kişilerin de bulunduğu Kırım Tatarları, 18 Mayıs 1944'te sabaha karşı ansızın yataklarından kaldırıldılar. Hazırlanmaları için sadece on beş dakika süre verilen, ellerinde taşıyabileceklerinden fazla eşyayı yanlarına alamayan binlerce insan bir gecede topraklarından sürüldü. Kimi kaynaklarda üç gün olarak ifade edilse de sürgünü yaşayanların en az üç dört hafta sürdüğünü belirttiği bu ölüm yolculuğunda çoğu kadın ve çocuk 150.000'den fazla insan, esasında hayvan taşımak için kullanılan vagonlara tıka basa dolduruldu. Günlerce yiyecek ve su verilmeyen, nefes almanın bile "lüks" olduğu bu ölüm yolculuğunda yaklaşık 8.000 kişi yaşamını yitirdi. Yolculuktan sağ çıkmayı başaranlarsa Özbekistan, Urallar ve Sibiryâ'da toplama kamplarından farksız alanlara yerleştirildi. Yüzlerce insan da buralarda salgın hastalık, açlık ve sefalet nedeniyle yaşamını kaybetti. Farklı vagonlarda, farklı ülkelere dağılan yüzlerce aile ferdi, bir daha görüşmemek üzere birbirlerinden ayrı düştüler. Hiç bilmedikleri ülkelerde sıfırdan bir yaşam kurmak zorunda bırakıldılar.

Sovyetler Birliği, bu süreçte Kırım Tatarlarını yurtlarından sürmekle kalmadı, yarımadada Kırım Türklerine ait tüm izleri de tek tek yok etti. Böyle bir toplum hiç var olmamış, Kırım Tatarları öz yurtlarında hiç yaşamamıştı sanki.

Kırım'da sürgünü yaşamayanlar ise İkinci Dünya Savaşı döneminde çeşitli ülkelere kaçmak zorunda kalanlardı. Sürgünle yarışır şartlarda hayata tutunmaya çalışanlardan “şanslı” olanlar, Almanya, ABD ve bu ülkeler üzerinden çok sevdikleri, kendi kültürlerine en yakın buldukları Türkiye'ye yerleştiler. Yaşama dair tüm istek ve hayallerin “hayatta kalma”ya indirgendığı 50 yılı aşkın sürede onca haksızlığa, yok etme ve inkâr politikalarına karşın Kırım Tatarları, çok sevdikleri ülkelere dönme hayalinden hiç vazgeçemediler. Özellikle 1956'dan sonra daha yüksek bir sesle dillendirilen vatana dönüş talepleri, önce küçük gruplarla başladı, ardından kitleler hâlinde dönüşlere uzandı. Bu dönüşte Kırım Tatarlarını konforlu bir yaşam beklemiyordu. Döndüklerinde kendilerine ait tek bir çatı bile bulamayan insanlar, çok kötü şartlarda, yokluk içinde yaşadılar ama vatanlarına tekrar kavuşmanın verdiği mutluluk hepsine bedeldi.

1987'de Sovyetler Birliği'nin birçok yerinden yaklaşık 2.000 Kırım Türkü, Mustafa Cemilev'in (Mustafa Abdülcemil Kırımoglu, Kırım Türk Milli Hareketi'nin öncüsü) liderliğinde Kızıl Meydan'da bir araya geldi. Elleri benzin bidonlarıyla kendini yakmaya hazır bir şekilde meydanda toplanan insanlar, bir ağızdan “Rodina ili Smert!” diye bağırarak yaşadıkları haksızlığı haykırdılar. Sovyetler Birliği'nde bir ilk olan bu gösteri ile dünya, Kırım Türklerine yapılan acımazlığı en gür sestен duymuş oldu.

Bağımsızlık Mücadelesi Sürüyor

Şu an büyük çoğunluğu Türkiye'de olmakla birlikte dünyanın dört bir yanına dağılan Kırım Tatarları, o yıllarda başlayan vatan mücadelesini aynı inançla devam ettiriyorlar. Büyük Sürgün'ün ve yaşanan acıların bugün de Kırım Tatarlarının evlerinde dilden dile aktarıldığına şahit olabilirsiniz. Geçmişlerine ait tüm izlerin yok edildiği bu insanlar, dillerini ve kültürlerini yaşatmak,

Kırım'da Kırım Tatarlarına karşı bugün bile devam eden haksızlıkları duyurabilmek amacıyla kurdukları sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dünyaya seslenmeye çalışıyorlar.

Dünya Kırım Tatar Kongresi Genel Sekreteri, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkan Yardımcısı Namık Kemal Bayar'ın verdiği bilgilere göre şu an Kırım Tatarları 18 ülkede yaşıyor: Türkiye, Ukrayna, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Romanya, Polonya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Belarus, Almanya, Fransa, İngiltere, Kanada, ABD ve Rusya Federasyonu.

Nüfus yoğunlukları farklı olmakla birlikte bugün en büyük Kırım Tatar diasporası yaklaşık 6.000.000 nüfus ile Türkiye'de bulunuyor. Günümüzde Türkiye'nin 81 ilinde Kırım Tatarlarına rastlamak mümkün. Tarihi kaynaklara göre, Kırım Tatarlarının en yoğun yaşadıkları iller arasında Aksaray, Ankara, Adana, Antalya, Edirne, Eskişehir, İzmir, Giresun, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kocaeli, Tekirdağ, Ordu, Uşak, Yozgat, Yalova ve Zonguldak yer alıyor.

Ukrayna'da -Kırım'da yaşayanlar da dâhil- toplam 400.000, Romanya'da 25.000, Bulgaristan'da 4.000, Polonya'da 4.000, Litvanya, Letonya, Estonya ve Belarus'ta 5.000, sürgün bölgeleri olan Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonu'nda 170.000, ABD ve Kanada'da 10.000 ve kalan diğer ülkelerde toplam 15.000 civarında Kırım Tatarı hayatını sürdürüyor.

Sivil toplum kuruluşları ve internet aracılığıyla birbirleriyle irtibat kuran Kırım Tatarları, 2014'te anayasaya aykırı bir şekilde düzenlenen referandumun ardından Rusya tarafından tekrar ilhak edilen Kırım coğrafyası ve orada yaşayan yurttaşları için de uzun süredir siyasi platformlarda mücadele veriyorlar.

Bir Seyahatle Değişen Hayat

Sürgünden sonra ülkemizde doğan ilk kuşak Kırım Tatarlarından Serra Menekay ile sizleri tanıştırmak istiyorum. Kendisi hem doktor hem de roman yazarı. Menekay'ı yazarlığa iten süreçse hiç taniş olmadı ama yüreğinin en derinlerinde acısını hissettiği Kırım

Tatarlarının sürgünü. Ankara'da doğan ve İzmir'de büyüyen Serra Menekay'ın hikâyesi, dedesi Bilal Menekay'ın (namıdiğer Bilal Aga) İkinci Dünya Savaşı sırasında, sürgün henüz yaşanmamışken, olacakları anlayıp çekirdek ailesiyle birlikte Almanya'ya kaçmasıyla başlıyor. Burada uzun süre kamplarda yaşayan ve eşini bu esnada kaybeden Bilal Aga, savaşın bitimiyle iki çocuğunu yanına alıp Türkiye'ye göç ediyor. Menekay ailesinin diğer tüm fertleriyse Kırım'da sürgüne maruz kalıyor. Bilal Aga bütün ömrünü Kırım'ı ve akrabalarını tekrar görme umuduyla geçiriyor fakat ne yazık ki ömrü buna yetmiyor.

Serra Menekay, yaz aylarında onlarda kalan dedesi Bilal Aga'nın anlattıklarıyla büyüyor, sürgündeki akrabalarından haber alabilmek için verdiği çabaya çokça tanık oluyor. Babası Seyyar Menekay da Türk Kızılay aracılığıyla 1991'de Kırım'a ilk yardımları ulaştıran isimler arasında yer alıyor. Serra Menekay'ın tıp fakültesini bitirip evlendikten sonra Kırım'a yaptığı ilk seyahat, yaşamının dönüm noktası oluyor. Menekay, bu seyahat ve sonrasında Kırım'a yaptığı çok sayıda yolculukla birlikte kariyerini üç yıl dondurup Kırım sürgününü anlattığı *Aluşta'dan Esen Yeller* romanını 2015'te çıkarıyor. Bu romanı, Balyoz ve benzeri kumpas davalarında bir pilotun başından geçenleri anlattığı *Kuşbakışı*, 12 Eylül'ü konu aldığı *İğne Oyası*, İsmail Gaspıralı'nın kızı Şefika Gaspıralı'nın hayatını anlattığı biyografik roman *Şefika*, bir çocuk kitabı olan *Adını Arayan Çocuk* ve Batı Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketini Ödemiş'i merkeze alarak anlattığı *Kıvılcımdan Aleve* izliyor. Şu an *Gördes'in Kınalı Efesi Makbule ve Demirci Akıncıları* adlı kitabının çalışmalarına devam eden ve bir yandan da hekimlik mesleğini sürdüren Menekay, Kırım'da seksen beş yaşındayken tanıyabildiği Fatma halası ve diğer akrabalarının izinde, Kırım Tatarlarının bağımsızlık mücadelesini birçok mecrada duyurabilmek, bu ideali genç kuşaklara da aktarabilmek için çaba sarf ediyor.

"Ben Buraya Aitim!"

Farklı şehirlerde olmamız nedeniyle video konferans yöntemiyle görüştüğüm Menekay'ın yüreğindeki Kırım sevgisi, daha ilk cümlelerinde belli ediyor kendini. O, Kırım'da doğmamış, büyümemiş ama ilk gördüğü andan itibaren hem ata yurduna hem de

oradaki akrabalarına tutkuyla bağlanmış birisi. İçinde belki de uzun yıllar farkında olmadan miras gibi taşıdığı nice duygunun uyanmasına sebep olan ilk Kırım seyahatini şu sözlerle anlatıyor:

“Eşimle Kırım’a vardığımızda havaalanında hiç beklemediğim bir tabloyla karşılaştım. Tanımadığım çok sayıda insan, benim akrabalarım, bir düğün alayı gibi bizi karşılamaya gelmişlerdi, ‘Bilal Aga’nın torunu Serra!’ diye bağırıyorlardı bana. Halamın elini ilk tuttuğumda içimden ‘Ben buraya aitim!’ dedim. O kadar ilginç ve tarifi zor bir his ki bu... O seyahatte akrabalarım beni çok sıcak bir şekilde kucakladı, hiç yabancılik çekmedim. Gençken ‘soy çeker, vatan çeker’ gibi lafları haması bulurdum. Kırım’a gittiğimdeyse resmen duvara tosladım. Sanki insanın geninde kodlu bir şey... O his çok ilginç. Zaten öz Türkçe konuştukları için dillerine de çok kolay adapte oldum. Ben o seyahatle hiç tanımadığım ailemi yıllar sonra buldum. İlk seyahatimin ardından tüm bayram tatillerinde, düğünlerde Kırım’a gitmeye başladık. Sanırım üçüncü seyahatimdi, Fatma halamın bahçesinde oturuyorduk, fonda da *Aluşta’dan Esen Yeller* türküsü çalıyordu. Bir anda ellerimi masaya vurup ‘Ben bu olanları romana dönüştüreceğim.’ dedim. Sonra da zaten gerisi geldi. Dedemin anılarını yazamamıştım ama seksen beş yaşındaki halam, henüz on beşindeyken yaşadığı sürgünü o kadar net, o kadar doğru kelimelerle anlatıyordu ki bana sadece oturup yazmak kaldı.”

İnsanın Yüreğiyle Öğrendikleri

Menekay’ın Kırım’dan son dönüşünün hemen ertesinde, on dört gün sonra Rusya Kırım’ı tekrar işgal ediyor. Direkt uçuşların sona ermesi ve ortaya çıkan olumsuz şartlar nedeniyle Kırım’a bir daha gidemeyen Menekay, bu zaman zarfında halasını ve üç ay önce de babasını kaybettiğini dile getiriyor.

Hem hekim hem de hayallerini gerçekleştirebilmiş bir yazar olmaktan gurur duyduğunu vurgulayan Menekay, “Kırım seyahatlerimle hayatımda çok şey değişti. Bu insanların sesi, sözcüsü olmayı âdeta görev edindim. Yapabildiğim kadar yardım götürmeye gayret ettim. İnsan hem aklıyla hem yüreğiyle öğreniyor ama yüreğiyle öğrendiklerini hiç unutmuyor.” diyor.

Kırım Tatarlarının bugünlere uzanan mücadelesinde aydın ve entelektüel bir toplum olmalarının önem taşıdığının altını çizen Menekay, özellikle kadınların dillerini, dinlerini ve kültürlerini koruma noktasında çok hassas olduklarını; genç kuşaklara bu değerleri unutturmamak için yoğun çaba sarf ettiklerini vurguluyor.

Kırım'a Dönünce...

Kırım'ın sürgün edilenler için önemini tam kavramadan önce halasına ve yakınlarına sık sık Türkiye'ye yerleşme tekliflerinde bulunduğunu da aktaran Menekay'ın değerlendirmeleri şöyle:

“İnanır mısınız, halam yaşamı boyunca Türkiye'yi görmeye bile gelmedi. ‘Kızım seksen beş yaşındayım, ya gelir de orada ölürsem, ya beni Kırım'dan başka bir yere gömerseniz... Ben Kırım'da öleceğim.’ dedi hep. Bunun anlamını sonrasında çok daha iyi idrak ettim. Halam ve onun akranları, sürgünü yaşayan son kuşak, peyderpey terk ediyorlar bu dünyayı. Onlar açlıktan ölen evlatlarını kendi elleriyle gömmüşler. Yükleri çok ağır. Bu, aşılabılır bir travma değil. Acılarını dindirebilecek yegâne şeyse Kırım'a dönmek olmuş. ‘Yeter ki dönelim vatanımıza!’ demişler, bununla yaşamışlar ve doğan çocuklarına da bunu aşılamışlar. ‘Bütün acılar Kırım'a gidince denecek.’ demişler ve inanın ‘Dindi!’ diyorlar. Bir kıyafetleri, bir ayakkabıları, bir çantaları var ama değme varlıklı insandan daha mutlular. Çünkü bir amaçları, idealleri var ve onu gerçekleştirmeye uğraşıyorlar. Herkes kendi idealini bulmalı. Onlar sürgünün travmasını bu idealle aşıp yaralarını sarmışlar.”

Şu an Rusya işgali altında bulunan Kırım'ın en azından eskisi gibi özerk cumhuriyet olarak yoluna devam edebilmesi için büyük bir uğraş verildiğinin altını çizen Menekay, Türkiye'de hem siyaset hem sanat aracılığıyla genç nesillere bu çabanın önemini anlatmaya çalıştıklarını belirtiyor. Menekay, “Millet olmanın temel direklerinden biri ülkü birliği. Bu ülkü birliğinin nesiller boyu sürebilmesi için genç kuşaklara aktarılması gerek.” değerlendirmesinde bulunuyor.

Atatürk Sevdalı Bir Yazar

Türkiye ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk sevdalı olan Menekay, görüşmemizde sık sık Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde doğmanın, burada eğitim almanın kendisini çok mutlu ettiğini vurguluyor. Atatürk'ü, onun fikir ve ideallerini bu kadar iyi tanınmasının ve sevmesinin de babası ve dedesi sayesinde olduğunu dile getiren Menekay, "Dedem tam bir Atatürk hayranıydı, çok okurdu ve çok iyi bilirdi. Babam da öyle. Ben öğrencilik yıllarımda okulda öğretilen Atatürk'ü çok sevemedim. Çünkü okulda öğretilenler bir gencin dimağına girebilecek bilgiler değil; yetersiz, ezberci." diyor.

Gençlik yılları boyunca Atatürk'ü gerçekten anlamak, onu iyi analiz edebilmek için çok araştırma yapıp okuduğunu aktaran Menekay, onun Türk toplumunun ana damarı olduğunu ifade ediyor.

En Büyük Sorun Dilin Unutulması

Son olarak Türkiye'deki Kırım Tatarlarının durumuna ve geçmişte asimilasyona maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin değerlendirmelerini sorduğum Menekay, şunları söylüyor:

"Kırım Tatarları şu an neredeyse her ilde yaşıyor. Açıkçası asimile olduklarını düşünmüyorum. Çünkü dil olarak da din olarak da Türk toplumundan ayrı değiller. Kültürel öğelerimiz zaten birbirine çok yakın. İki toplum arasında kız alıp verme de hep rahatlıkla gerçekleşmiş. Benim sorun olarak gördüğüm tek husus, Kırım Tatarları arasında öz dil yeteri kadar konuşulmuyor. Daha da ötesi edebiyatı yapılmıyor, Kırım ve kültürümüz hakkında yeteri kadar yazılıp çizilmiyor. Kırım Tatarcası, unutilan diller kapsamına girdi şu anda. Ne yazık ki Rus işgali sebebiyle Kırım'da bile resmi olarak konuşulamıyor. Fakat unutilmaması için yoğun çaba gösteriyoruz. Kurslar düzenleniyor, dergiler çıkarılıyor yeniden. Mustafa Kemal'in dediği gibi dil, tarih, inanç birer köprüdür. Bu çok önemli köprüleri mutlaka korumak gerekiyor."

Kırım Tatarları Arasındaki Güçlü Bağlar

Şimdi de bu yazının başlarında Kırım Tatar diasporasına ilişkin verdiği bilgileri aktardığımız Namık Kemal Bayar'a kulak verelim. Bayar, iki buçuk asırdan beri vatani işgal altında olan bir halkın tarihsel, kültürel ve medeni bağlarını yeniden tesis edebilmesinin ve bu bağları güçlendirmesinin kolay olmadığına işaret ediyor:

“Bu karamsar tabloya ve gerçekliğe karşın geleceğe umutla bakmayı sağlayacak çok önemli bir mihenk taşı da bulunuyor. Bu, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, aradan geçen onca yıla rağmen halkın vatan Kırım'a duyduğu özlem ve sevgidir. Bugün, gelişen ve yaygınlaşan iletişim ağları sayesinde Kırım Tatar diasporası birbiriyle doğrudan iletişim ve etkileşim kurmaya başlamış, 2014 işgalinin ardından diasporanın her bölgesinde vatana ve vatanda işgal altında yaşayan kardeşlerinin sorunlarına karşı oldukça hızlı artan bir duyarlılık ve ilgi oluşmuştur. Esasen 1900'lü yılların hemen başında İsmail Gasprıralı'yla başlayan Kırım Tatar millî mücadelesi ve aydınlanmasının inşa ettiği halk hareketi, bugün diasporanın 'vatan Kırım' hedefinde bir arada çalışmasının temellerini oluşturmaktadır. Bu sağlam temeller, bağ ve dayanışmayı her geçen gün bizim bile beklentilerimizin ötesinde bir hızda arttırarak geliştirmektedir.”

Bayar, genel merkezi Ukrayna'nın başkenti Kiev'de, genel sekreterliğiye Ankara'da bulunan Dünya Kırım Tatar Kongresi'nin, diasporalar arasındaki iletişim ve dayanışmayı arttırmak için öncü bir rol üstlendiğini vurguluyor. Kırım Tatarları, şu an Kongre öncülüğünde 23 Aralık 1917 tarihinde kurulan bağımsız Kırım Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş yıl dönümü, 26 Haziran Millî Bayrak Günü, 18 Mayıs Sürgünü Anma Günü gibi önemli millî günleri, bulundukları ülkelerde anıyor. Özellikle Türkiye'de bu millî günlerde birçok etkinlik düzenleniyor. Bu etkinlikler bilhassa diasporadaki genç Kırım Tatarlarının, vatan sevgisinin önemini anlamaları, kültürel değerlerine ve dillerine sahip çıkabilmeleri açısından önem taşıyor.

Ukrayna'nın, atalarının Kırım'dan geldiğini belgelendiren diaspora mensuplarına 2017'den itibaren Ukrayna Diaspora Kimliği vermeye başladığını da anımsatan Bayar'ın bu konudaki sözleri şöyle:

“Bu gelişme, diasporadaki halkımızın vatanla hukuki bağ kurmasının da önünü açmıştır. Böylelikle artık herhangi bir süre kısıtlaması olmaksızın bu kimliğe sahip bir Kırım Tatarının Ukrayna topraklarında süresiz oturma hakkı almasının önü açılmış bulunmaktadır. Bize göre bu, önemli bir hukuki kazanımdır.”

Türkiye’den Kırım’a İnsani Yardımlar

Bayar’ın verdiği bilgilere göre, şu an işgalin zor şartlarına rağmen özellikle Türkiye’den Kırım’daki insanlara uzanan insani ve sosyal yardımlar devam ediyor. Bayar, bu yardımlarda eskiye nazaran bir miktar azalma olduğunu ama devam etmesinin büyük önem taşıdığını belirtiyor. Nakdi yardımlar konusunda Türkiye dışındaki diasporaların da etkinliklere destek vermeye başladığını ekliyor ve bunu etkileşim ve iletişim artışı açısından önemli bir gösterge olarak yorumluyor.

Kırım’ın işgalini takip eden son yıllarda Kırım’dan Türkiye’ye tedavi için gelen hastaların sayısının dikkate değer ölçüde arttığına dikkat çeken Bayar, sağlık hizmetlerinin kalitesinin düşüşü nedeniyle Kırım’da tedavisi mümkün olmayan kanser, genetik hastalıklar ve benzeri hastalıkların tedavisinin Türkiye’de yapıldığını, bu konuda ellerinden gelen tüm desteği sağlamaya çalıştıklarını dile getiriyor.

İnsan Haklarının Dünya Üzerindeki “Kara Deliği”

“Bugün Kırım uluslararası platformda insan haklarının dünya üzerindeki ‘kara deliği’ olarak nitelendirilmekte.” diyor Namık Kemal Bayar, gönülden katılıyorum. Hem bu yazıyı hazırlarken yararlandığım kaynaklar hem de Menekay ve Bayar’ın verdiği bilgiler, Kırım Tatarlarının yaşadıklarına karşı dünya kamuoyunun kör, sağır ve dilsizi oynamaya devam ettiğini gösteriyor. Sürgünle çok büyük acılar yaşanmış, çok büyük bedeller ödenmiş ama hiçbir Kırım Tatarı, bugün bile hak ettiği insani haklarına tam olarak kavuşabilmiş değil. Bunu Rusya’nın yarımadaı yeniden işgali ve dünyanın bu işgale sessiz kalışı apaçık gösteriyor. 2022’ye girerken, “yapay zekâ” çağından bahsederken özgürce dillerini konuşmaları, dinlerini yaşamaları hâlâ yasak olan bir toplum var karşımızda.

En büyük Kırım Tatar diasporasına ev sahipliği yapan Türkiye'de iki toplumun en başından beri iç içe yaşadığını söylemek mümkün. Dil ve dinin yanı sıra birçok kültürel ortak noktanın bulunması, göç eden Kırım Tatarlarının hızla ülkemize adapte olabilmesine imkân tanımış. Yıllar içerisinde iki toplum arasında yapılan evlilikler de bu bağları ciddi şekilde güçlendirmiş. Genel anlamda iki toplum da birbirini "öteki" olarak görmüyor. Ortak kültürel değerlerin yanı sıra Kırım Tatarlarının çok uzun yıllardır Türkiye'de yaşaması da bu kaynaşmanın oluşmasındaki en önemli etkenler arasında yer alıyor.

Kırım Tatarları, Türkiye'de ne kadar mutlu olsalar da Kırım'a duydukları özlem ve sevginin asla dinmeyeceğini vurguluyorlar. Kırım Yarımadası, Türkiye ve farklı ülkelerdeki diasporalar açısından kanayan bir yara olmaya devam ediyor. Kırım Tatarlarının, yarımada için kavgasız, gürültüsüz ama büyük bir sabır ve inançla sürdürdükleri mücadelenin itici gücü, belki de ortak tarihlerini oluşturan bu büyük acılar ve uğranılan haksızlıklar...

Son olarak şunu da belirtmek isterim: Bugün dünyanın pek çok bölgesinde zorunlu göçe maruz bırakılan, en temel insan haklarından dahi yoksun durumda olan milyonlarca halk yaşıyor. Dünya dönüyor, düzenler yıkılıyor, yeniden kuruluyor ama tıpkı Kırım gibi bazı coğrafyaların ve oralarda yaşayan insanların kaderi ne yazık ki değişmiyor. En ağır bedeli, tarihin her döneminde olduğu gibi bugün de "tek suçu o coğrafyada doğmak" olan masum insanlar ödüyor. Zorunlu göç; yokluk, kayıp ve daha nice acının yanında genç nesillere kadar uzanan travmaları miras bırakıyor. Tüm olumsuzlukların yanında acıdan doğan, ondan beslenip kuşak kuşak büyüyen yılmaz bir vatan sevgisini de göçe maruz bırakılan toplumlarda görmek mümkün. Vatansız kalmanın, kayıplar vermenin ve hasretin gerçek manasını, dünya üzerinde en iyi anlatabilecek kişilerin sürgünü yaşayanlar olduğunu düşünüyorum. "Vatan" denildiğinde gözleri bir anlık da olsa uzaklara dalıp giden çok insan gördüm röportajlarımda. Buna Türkiye'de sıfırdan hayatlar kuran ve bunda oldukça başarılı olan insanlar da dâhil.

Kaynakça

- Ayhün, E. A. (2015). Anılarla 18 Mayıs 1944 Sürgünü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, II, s.91-112.
- Kaya, Ö. (2021, Mart 17). *Kırım Tatar diasporasından Ukrayna Anayasası'nda Kırım Tatar özerkliğine ilişkin değişiklik teklifi*. Kırım Haber Ajansı - QHA. <https://qha.com.tr/haberler/politika/kirim-tatar-diasporasindan-ukrayna-anayasasi-nda-kirim-tatar-milli-ozerkligi-bildirisi/309964/>
- Kırımlı, H. (2017). *Kırım Tatarları kimdir?* www.kirimdernegi.org.tr
- Kırımlı, H. (2017, Haziran 6). *Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar göçleri*. www.kirimdernegi.org.tr
- Kreindler, I. (1986). The Soviet deported nationalities: a summary and an update. *Soviet studies*, 38(3), s.387-405.
- Menekay, S. (2015). *Aluşta'dan esen yeller, bir Kırım türküsü*. Ankara.
- Öraz, S. (2006). The struggle and the response in Stalin's deportation policy: The case of Crimean Tatars. *Türk Dünyası incelemeleri dergisi*, 6(2), s.411-422.
- Pohl, J. O. (2015). The deportation of the Crimean Tatars in the context of settler colonialism. *International crimes and history*, 16, s.45-70.
- <https://tr.wikipedia.org/> (Kırım Tatar sürgünü, Türkiye'deki Kırım Tatarları)
- <https://www.surgun.org/>

Kuzeyden Gelen Kadınlar

Leyla Ataman Koyuncuoğlu

Rusya ve Türkiye ilişkileri ve iki ülke arasındaki göç tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Diğer taraftan 1984 yılında iki ülke arasında imzalanan doğalgaz anlaşması ve müteahhitlik anlaşmalarıyla projelere bağlı göçler sürmüş ve 1990'lı yıllara gelindiğinde SSCB'nin dağılması üzerine bavul ticareti ve evlilik göçü başlamıştır (Erdoğan, 2021). Rusya'nın uyguladığı neoliberal politikalar sonucunda kuzeyden gelen kadınların çoğunluğunu oluşturduğu "bavul ticareti" kapsamında ekonomik göçle birlikte evlilik göçü yaygın hâle gelmeye başlamıştır (Aybak, 2017, s. 133-134). Zaman içinde Rus kadınların Türk toplumundaki yeri de değişmiş ve Rusça konuşan, başlangıçta düzensiz göçle veya turist olarak gelen bu kadınlar genelde Akdeniz bölgesindeki şehirlere yerleşmeye başlamış, burada kendi topluluklarını kurmuşlardır (Aybak, 2017, s. 137).

Yıl, milattan önce 158... Bergama Kralı II. Attalos akıncılarına "Gidin, bana bu yeryüzü üzerinde öyle bir yer bulun ki bütün kralların, bütün hükümdarların gözü orada kalsın. Öyle bir yer bulun ki hiç kimse gözünü oradan ayırmasın. Gidin bana yeryüzünün cennetini bulun!" der. Akıncılar, kralın bu emri üzerine işin zorluğunu, olmazlığını bile bile yola koyulurlar. Haftalarca, aylarca dolaşırlar fakat II. Attalos'un istediği gibi bir yere bir türlü rastlayamazlar. Ta ki bugün Çubukbeli diye anılan yolu aşip da yeryüzü cennetinin kapıları, Toroslar'ın eteklerinde, çamların arasında Akdeniz'e açılıncaya dek... Akıncılar, gördükleri eşsiz güzelliğe bakarak "Cenneti bulduk!" derler. İşte o gün kurulan "Attalia" bugünün "turizm başkenti" Antalya'dır.

II. Attalos'tan bu yana onlarca medeniyete ev sahipliği yapan Antalya'yı gören hâlâ büyüleniyor. Gelen gitmek istemiyor, giden tekrar

görmek istiyor. Türkiye içi yoğun göçün yanı sıra Antalya'da bugün Rusya'dan İngiltere'ye, Almanya'dan Kazakistan'a, Hollanda'dan Afganistan'a, ABD'den İran ve Japonya'ya 90 ülkeden yaklaşık 100.000 yerleşik yabancı yaşıyor. 1980'li yıllarda çocukluğumun Antalya'sı, biraz gayret göstersen tüm şehri yaya olarak yürüyebileceğin küçük bir Anadolu kenti idi. Turizm, tarım ve sanayi atakları sonrasında öyle büyüdü, öyle bir nüfus akınına uğradı ki bugün 2,5 milyon nüfusu ile Türkiye'nin en kalabalık beşinci kenti hâline geldi. Mevsimlik yerli ve yabancı misafirleri saymıyorum tabii.

Turizmde istikrarlı yükselişini sürdüren kentte, 1990'lı yıllardan itibaren Rus turistleri görmeye başladık. Denizi, güneşi, doğal güzellikleri ve birinci sınıf otelcilik hizmetiyle Rus turistler burayı öyle çok sevdiler ki turizmde Antalya'nın en büyük pazarı Rusya hâline geldi. Pandemi öncesi 2019 yılında Antalya'yı ziyaret eden yaklaşık 15 milyon turistin 6 milyona yakını Rusya'dan gelen misafirler oluşturuyordu. İşin içine bir de başta tarım olmak üzere ticaret girince Rusya ile ilişkiler iyice gelişti. Bütün bunlara paralel olarak Türk-Rus evlilikleri arttı. Turist olarak gelenler şartları da uyarsa buraya yerleşmeye başladılar. 2020 rakamlarına göre Antalya'da yaklaşık 19.000 Rus yerleşik olarak hayatını sürdürüyor. Rusları, 11.537 nüfusla Kazaklar, 9.615 kişiyle Almanlar, 6.703 kişiye İranlılar takip ediyor.

Antalya'nın 19 ilçesinin tamamında yerleşik yabancılar bulunsada en çok tercih edilen ilçe Alanya. İlçenin toplam nüfusunun % 10'u yabancılardan oluşuyor. Alanya'yı Muratpaşa ve Konyaaltı takip ediyor. Yabancı nüfusun fazla olduğu bu ilçelerde belediyelerin "Yabancı Meclisleri" de bulunuyor. Bu meclislerde hem yabancıların yaşadığı sıkıntılar ele alınıyor hem de sosyal ve kültürel faaliyetler yapılıyor.

Antalya'da Rus Olmak

Rusya Dostluk ve Kültür Derneği Başkanı İrina Balcı ile buluşarak Antalya'da Rus olmayı onun ağzından dinlemek istedim. Moskova'da doğduğunu ve büyüdüğünü söyleyen İrina, eşiyle tanışmasını şöyle anlatıyor:

“Ben Moskova’da Amerikan Kolejini bitirdim, ardından Moskova Devlet Üniversitesinde filoloji okudum. Otomotiv alanında çeviriler yapıyordum. Eşimle Moskova’da öğrenciliğimde tanıştık. Henüz çok gençtim, on sekiz yaşımdaydım. Güzel bir hayatım vardı fakat o dönemler bizim ülkede devrim zamanıydı ve her şey çok karıştı. Türk erkeklerinin geleneksel, korumacı, aile kurumuna önem veren yapıları var ya... O karmaşa ortamında eşimin bu tür davranışları beni ve ailemi çok etkiledi. Ailem eşimi hemen sevdi, evliliğimize de onay verdi. Evlendikten sonra on yıl Moskova’da yaşadık. Dört çocuğum var, hepsi de Moskova’da dünyaya geldi.

“Eşim benim ailemle tanıştıktan sonra ben de onun Adana’da yaşayan ailesiyle tanışmaya geldim. Çok çekiniyordum, benim için Adana sanki başka bir gezegendi. Her şey bana çok ilginç görünüyordu. Kayınvalidem beni çok sevdi, hâlâ da çok sever. Adana’da kadınlar çok becerikli, muhteşem yemek yaparlar. Kayınvalidem bana ‘Sen yapmak zorunda değilsin.’ dedi. Türk gelenekleri, görenekleri hakkında bilgi verdi. Tabii sonraki yıllarda ben de Türk yemekleri yapmayı öğrendim. Çok misafirperver oldukları için eşimin tüm akrabalarıyla çabucak kaynaştık.”

Derneğin Kuruluşu

Antalya’ya yerleştikten sonra Rusya Dostluk ve Kültür Derneğinin kuruluşu için çalışan İrina, derneğin kuruluş öyküsünü ve devamındaki hikâyesini şöyle anlatıyor:

“Kocamın işinden dolayı 2008’de Türkiye’ye taşınmaya karar verdik. Kocam ‘Hangi şehirde yaşamak istersin?’ diye sordu. Ben hemen ‘Antalya’yı isterim!’ dedim. Çünkü daha önce turist olarak Antalya’ya gelmiş ve burayı beğenmiştim. Hava güzel, deniz güzel, Rus kökenli vatandaşlar çok. Antalya âdeta küçük Rusya gibi. Taşınır taşınmaz arkadaşlarımı buldum, hiç yabancılık çekmedim. Bu arada kentte Rus dili, sanat, spor gibi konularda eksiklikler gördüm. Çocuklarımızın eğitimi için bu derneği kurmaya karar verdik. Kim ne konuda uzmanısa birbirine yardımcı oldu. Mesela ben çocuklara İngilizce dersi veriyordum, bir başka arkadaş resim dersleri veriyordu. Dans dersleri, spor dersleri veren arkadaşlarımız

vardı. Hem birbirimize destek olmak hem Rus dilini ve kültürünü unutmamak hem de paylaşım ve arkadaşlık yapmak için bu derneği kurduk. Çok güzel bir iletişim sağladık. Dernek üyelerinin % 90'ı kadın fakat son beş yıldır Rusya'dan karı koca şeklinde aileler de gelmeye başladı. Yani bizim gibi bir Türk'le evlenip gelmiş değil de tamamen Rus aileler. O yüzden az da olsa erkek üyemiz de olmaya başladı. Onlara da yardımcı oluyoruz tabii ki.

“Derneğin ismi Rusya Dostluk ve Kültür Derneği fakat Ukraynalılardan Kazaklara, Kırgızlardan Özbeklere Rusça konuşan herkes üye olabilir, ayırım yok. Derneğimizin üye sayısını bine kadar takip ediyordum, sonra o kadar çoğaldık ki takip etmeyi bıraktım. Kaç kişiyiz gerçekten bilmiyorum ama sosyal medyayı da düşünersek yaklaşık 100.000 kişiye temas ediyoruz.”

Antalya Anne Gibi

“Ben gezmeyi çok severim. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyada birçok ülkeyi görme ve gezme fırsatım oldu. Ama sonunda hep Antalya'ya döndüm. Gerçek evim Türkiye, Antalya. Rusya'ya gidip geliyorum. Memleket asla unutulmaz. Ama Antalya 'anne' gibi benim için. Yani nereye gidersem gideyim dönüp dolaşıp sonunda buraya geliyorum. Hayalim, yelkenle dünya turu yapmak. Ama eninde sonunda geleceğim yer yine Antalya olacak.

“Gezdiğim yerlerde Antalya kadar doğal ve yumuşak bir yerleşim yeri görmedim. Türkiye değil, Antalya ayrı bir yer, başka bir dünya. Burada kendinizi yabancı hissetmiyorsunuz. Herkes bizim kültürümüzü kabul ediyor, buna saygı gösteriyor. Belki turizmden dolayı insanlar çok sıcak, iletişimleri mükemmel. Bu kent herkesi kabul ediyor, kültür limit sınırları çok geniş. Antalyalılar yabancı kültürleri içlerine rahatça alabiliyorlar. Türklerin dilleri de çok tatlı, kalbimizi hemen kazanıyorlar. Bir bayram olsa, özel bir kutlama olsa hemen herkesi masaya çağırıyorlar. Sen 'Hristiyan mısın, Yahudi misin, Budist misin?' diye soran yok.

“Türkiye'nin bazı yerlerinde Rus kadınlar için olumsuz bir ifade olarak söylenen 'Nataşa' gibi ifadelere Antalya'da hiç rastlamadım. Rus kadınlar son derece eğitilmiş, kültürlü, birkaç üniversite

bitirmiş; kendi değerini bilen, olgun kadınlar. Başka söze gerek yok. Yoksulluktan veya savaştan kaçmak için Antalya'ya gelmedik. Bu kenti çok sevdiğimiz, bu kentte hayatımızı sürdürmek istediğimiz için buraya geldik. Antalya'da Türk ve Rus evlilikleri o kadar çok oldu, o kadar çok ortak çocuk dünyaya geldi ki yanlış bir şeye yer kalmadı. Her ailede iki, üç hatta dört çocuk var. Çok güzel melez çocuklar yetişiyor.

“Bir Rus ve Türk evliyse o evde hem Paskalya kutlanır hem de Ramazan ve Kurban Bayramı. Çocuklarımız için bu çok doğal bir durum. Çocuklar Paskalya'da bizimle kek yapar, Şeker Bayramı'nda da büyük bir mutlulukla şeker toplamaya giderler. Bizim için yılbaşı (Noel) çok önemli bir bayram. Ben buradaki ilk yılbaşında komşularıma hediyeler aldım, kapılarını çaldım. Bir baktım, onlar zaten biliyorlar. Biz yılbaşında uyumayız, Antalya'da da kimse uyumaz.

“Antalya küçük Moskova gibi. Sokaklarda Rusça yazılar, marketlerde Rusça açıklamalar görebilir; hastanelerde Rusça tercüman bulabilirsiniz. Emlakçılar Rusça biliyor. Antalya'da hangi dükkâna girerseniz girin dükkân sahibi size Rusça 'Hoş geldiniz.' der. Bu bizim için çok kıymetli ve bunun kıymetini çok iyi biliyoruz.

“Benim bu kentte en büyük arzum Antalya'da ikinci yabancı dil olarak çocuklara Rusça öğretmek. Bununla ilgili Rusça ders kitabı çıkardım. Birinci seviye çıktı, 30 kolejde kullanılıyor. İkinci seviye için çalışıyorum. Çocuklar küçük yaştan itibaren Rusça öğrensinler ki ileride iki ülke insanları arasında daha güzel iş birlikleri olsun, sevgimiz ve dostluğumuz büyüyerek devam etsin. Yeni nesillerle aynı dili konuşalım. Bu benim için büyük mutluluk olacak.”

Leila'nın Hikâyesi

Kendi mahallemde uzun yıllardır arkadaşım olan Leila Karademir'in hikâyesini bir de bu kitap için dinlemek istedim. Leila, Moskova'da başlayıp Antalya'da devam eden hikâyesini anlatıyor ayrıntılarıyla:

“Ben Rusya'da Arhangelsk şehrinde yaşıyordum. Güzel bir çocukluğum, mutlu bir gençliğim oldu. Annem polis memuru, babam emekli yarbay. Tek çocuk olarak büyüdüm. Üniversitede

turizm ve Almanca bölümlerini okudum. Türkiye sevgim lise yıllarında başladı. Türk müziğini ve filmlerini çok severdim. Gazetelerde Türkiye'yle ilgili en ufak bir haber olduğunda ayırır, kupürleri biriktirirdim. 2006'da ailemi Türkiye'de tatil yapmaya ikna ettim. İlk geldiğimde hayallerime kavuşmuş gibiydim; doğasını, tarihini, her şeyini çok sevdim. 2009 yılında ben 19 yaşındayken üniversitemizde Türkiye'deki 5 yıldızlı otellerde stajyer olarak çalışmak için öğrenciler aranıyordu. Bir grup kız arkadaşım ile birlikte biz de başvurduk ve seçildik. 12 kişilik bir ekip olarak Antalya'ya geldik. Sadece staj yapmakla kalmadım, neredeyse tüm turlara katıldım. Alanya Kalesi, Pamukkale, Manavgat, Kaş, Demre, Kekova... Tüm bölgeyi gezdim ve çok etkilendim. Daha önce hayatımda hiç bu kadar güzel yerler görmemiştim. İnsanlar da hep güler yüzlü ve yardımseverdi. Stajım bittikten sonra Rusya'da okuluma devam ettim, mezun olunca 2010 yılında tekrar Türkiye'ye geldim ve bir daha Rusya'ya dönmedim. Çünkü staj yaparken eşimle tanışmıştım. Türkiye'ye dönünce nişanlandık ve bir yıl sonra da evlendik. Türk kültürünü en ince detaylarına kadar öğrenmem biraz zaman aldı. Eşimin ailesi beni çok sıcak karşıladı, kendi kızları gibi görüyorlar. Her zaman destekçim oldular. Onları çok seviyorum; 'anne, baba' diye hitap ediyorum onlara. Benim ailem 'Türk' olduğu için değil 'yabancı' olduğu için eşimle evlenmeme başta karşı çıktı. Fakat endişeleri eşimle tanıştıktan sonra kayboldu, şimdi onu öz oğulları gibi seviyorlar.

"Antalya'da kendimi yabancı gibi hissetmiyorum. Buradaki cıvıl cıvıl hayatı, hareketi, enerjiyi çok seviyorum. Her yerde olduğu gibi burada da zaman zaman olumsuzluklarla karşılaşıyorum ama böyle şeyleri çok ciddiye almamaya çalışıyorum. İnsan doğduğu yeri, memleketini her zaman özler. Rusya'yı da özlüyorum. Ama Rusya'dayken de Türkiye'yi özlüyorum. Rusya'ya her zaman gidip geleceğim ama kalıcı olarak dönmek istemem, hayatım burada devam edecek. Zaman zaman ailemi, arkadaşlarımı görmek için tatil dönemlerinde Rusya'ya gidiyorum. Döndüğümdeyse Kaleiçi başta olmak üzere Antalya'nın tüm sokaklarını tek tek geziyorum. Sanki 'Yerinde mi?' diye kontrol ediyorum. Eşim de bu duruma şaşırıyor, 'Sen mi Türksün, ben mi?' diye soruyor.

“Aslında Rus ve Türk kültürleri arasında çok ortak nokta var. Bu yüzden de bu ülkeye alışmam zor olmadı. Bir kere iki ülke insanı da mesela Almanlar gibi kuralcı değil, rahat yaşıyoruz. Türk insanı çok yardımsever, gayretli, çalışırken ciddi. Yemek kültürümüz de benziyor. Çay sevgisi, mantı, hamur işi, etli yemekler Rusya’da da var. Ama Türk yemekleri aşırı lezzetli. Bu benim için iyi bir şey değil tabii. Bu kadar lezzetli yemeğin arasında kilo kontrolü çok zor oluyor.”

Rusya’da yaşarken daha eşiyile tanışmadan İslam dinini benimseydiğini ve Müslüman olmaya karar verdiğini anlatan Leila, sözlerine şöyle devam ediyor:

“Rusya’da iki sene İslam kursuna gittim ve Müslüman olmaya karar verdim. Bunun eşimle hiçbir ilgisi yok. Eski isminin anlamı ‘Hristiyan’ idi. Ama ‘Önceki ismin ne?’ diye sorma, kesinlikle söylemem. Camimizin imamı ismini değiştirmemi tavsiye etti, ben de Leila adını seçtim. Leila ismini çok seviyorum.”

Ve Diğerleri...

Rusya’dan tatil için geldiği Antalya’da yerleşme kararı alan, daha sonra da bir Türk’le evlenen Alina Yılmaz ise dört yıldır Antalya’da yaşıyor ve yüzme antrenörlüğü yapıyor.

“Her yıl tatil için Antalya’ya geliyordum. Çok da seviyordum burayı. Bir gün ‘Neden buraya yerleşmiyorum?’ dedim kendime. Yerleştim, ardından da evlendim. Mesleğimi rahatlıkla yapıyorum. Çocuğumu da çok güzel bir şehirde büyütüyorum. Antalya çok güzel, kendimi 12 ay boyunca tatil yapıyor gibi hissediyorum. Rusya’ya gidip geliyorum çünkü ailemi çok özlüyorum. Ama ‘Bir gün tekrar döner misin?’ diye sorarsanız. ‘Yok dönmem.’ derim.”

Yedi yıldır Antalya’da yaşayan Ukraynalı Lesia Golubavska ise anaokulu öğretmenliği yaptığını, iş imkânları daha iyi olduğu için Antalya’da yaşamaya karar verdiğini söylüyor. Antalya’da çok sayıda Ukrayna vatandaşı olduğu için yalnızlık hissetmediğini anlatan Lesia, sözlerini şöyle bitiriyor: “Türk arkadaşlarım da var, Ukraynalı ve Rus arkadaşlarım da. Burada yaşamak mutluluk verici. Tam bir dünya kenti!”

Onlar Kuzey'den gelen kadınlar... Bir kısmı Türk gelinleri, bir kısmıysa Türkiye'de yaşamlarını yeniden kuran meslek sahipleri... Kuzeyden gelen bu kadınlar artık buralı.

Kaynakça

- Aybak, T. (2017). Russian-Speaking diaspora in Turkey: The geopolitics of migration in the Black Sea region. içinde M. V. Nikolko ve D. Carment (ed.), *Post-Soviet migration and diasporas*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47773-2>.
- Erdoğan, Z. (2021). Türkiye-Rusya Federasyonu: göç, sınırlar ve Karadeniz. içinde Z. Karakoç Dora ve N. Korkmaz (Ed.), *Türkiye'nin komşu ülkelerle göç ve sınır politikaları* (s. 129-146). Gazi Kitabevi.

Ülkeler Arasında Köprüler Kurmak

Mehmet Kaya

Anadolu binlerce yıldır göçmenleri ağırlamış bir coğrafya. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Avrupa topraklarından zorla çıkarılan Türk ve Müslümanlardan tutun da XX. yüzyılda Sosyalist Rus Devrimi'nden kaçan Rus aristokrat, bürokrat ve askerlerine; yine Rusya'yla sorun yaşayan Kafkas ve Kuzey Karadeniz uluslarına, Kurtuluş Savaşı sonrası mübadeleyle gelen Türklere ve İran Devrimi'nden kaçanlara kadar Anadolu son 150 yıldır günümüzdeki karşılığıyla "göçmen akını"na uğradı. Troçki de Türkiye'de göçmen olarak yaşadı, Humeyni de... Soğuk Savaş döneminde Türk azınlığın isimlerini değiştirme ve asimilasyon politikası uluslararası baskıyla deşifre edilince Sosyalist Bulgaristan Devleti 360.000 kişiyi zorla trene bindirip Türkiye'ye gönderdiğinde yıl 1989'du. Irak'taki katliamlar nedeniyle Türkiye'nin kapıları açmasıyla hayatta kalmak için 1,5 milyon Kürt sınırı geçtiğindeyse 1992'nin kış mevsimiydi.

Türkiye 2021 itibarıyla kendi nüfusuna oranla dünyanın en fazla göçmen, sığınmacı, mülteci ve "geçici koruma" statüsünde insan kabul eden ülkesi. Ağırlıklı grup, Suriye'deki iç savaştan kaçanlardan oluşuyor. Sayıca baktığımızda Suriye vatandaşlarını, Irak ve Afganistan'daki karmaşa ve zor yaşam koşullarından dolayı Türkiye'ye yasal yahut yasal olmayan yollardan giren insanlar izliyor. Bunların dışında, Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren uyguladığı "Afrika'ya daha fazla açılma" politikası nedeniyle bu coğrafyadaki ülkelerde görünürlüğünün artmasına bağlı olarak Türkiye'ye gelenler de var.

Türkiye uzun süredir yatırım ve kambiyo rejimlerinde liberal bir mevzuat uyguluyor. Alışlageldik yapıda hemen hemen tamamı Avrupa ülkelerinden oluşan bir yabancı ya-

tırmacı grubunun Türkiye’de büyük yatırımları söz konusuydu. Ancak yeni manzarada, başta Suriye vatandaşları olmak üzere çok sayıda mikro ve küçük işletme yatırımları yapan, dünyanın dört bucağından gelmiş insanlar Türkiye’de iş yapıyor. Yine çok sayıda kişi işçi olarak Türkiye’de çalışıyor. Nijeryalıların kargo şirketleri, Afganların küçük restoranları, Sudanlıların gıda dış ticareti şirketleri göze çarpıyor. Üstelik Türkiye’nin hemen her ilinde akla gelmedik ülkelerden çalışan veya iş yapan insanları görmek mümkün.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla sonuçlanan Kurtuluş Savaşı’nın karargâhı ve Cumhuriyet’in başkenti Ankara, XX. yüzyıl başlarında büyükçe bir kasabaydı. Başkent olarak gelişen Ankara, çok uzun yıllar kamu kurum ve kuruluşlarının merkezi olması ve büyük üniversitelerin varlığıyla kamu personeliyle öğrenci ağırlıklı nüfusun yaşadığı bir şehir niteliği taşıyordu. Ekonomik yapı da tüketim ağırlıklı bu kitlenin talep ettiği hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştı. Nüfus olarak Türkiye’nin ikinci büyük şehri konumundaki Ankara, Türkiye’nin ekonomik gelişimine paralel olarak hızlı bir dönüşüm yaşadı. Türkiye’nin küçük şehir ve kasabalarında yaşayanların hızla kentlere, sanayi ve hizmetler sektörüne aktığı dönemde Ankara’nın yapısı da değişti. Türkiye sanayileşirken Ankara da önce küçük ölçekli, ardından ülke çapında üretim yapan veya ürün-hizmet satan sanayi-ticaret firmalarının yerleştiği bir şehir oldu. Ardı ardına kurulan organize sanayi bölgelerinde hemen her sanayi kolundan fabrika bulmak mümkün. Aralarında ileri teknolojiye sahip savunma sanayii firmaları da olan küresel ölçekte büyük şirketler bulunuyor. Bugün 6.000.000’u geçen nüfusuyla Ankara bölgesel bir metropol.

OSTİM, bu dönüşüm sürecinin tam kalbinde yer alan bölgelerden biri olarak hem Ankara’nın hem de Türkiye’nin büyümesine şahitlik etti. Ankara’nın batısındaki OSTİM sanayi bölgesi, ilk kurulduğu yıllarda şehir sınırlarının dışında bulunuyordu. Şehrin batı yönünde hızla gelişmesinin ardından artık konutların arasında varlığını sürdürüyor. Şehir, OSTİM’in sınırlarını aşıp yeni yaşam bölgelerinin hızlı inşaatına tanık olurken metrekare bakımından küçük sayılabilecek imalathanelerde işe başlayan küçük

şirketler, işlerini diğer sanayi bölgelerindeki büyük firmalara taşıdılar ancak onların yerlerini yeni işletmeler aldı ve sanayi şehir için önemini korudu. OSTİM, bugün kendi üniversitesi (OSTİM Teknik Üniversitesi), savunma sanayii, telekomünikasyon (5G teknolojisine sahip şirket dâhil), inşaat makineleri, medikal cihazlar ve de raylı ulaşım alanında kümelenmeleriyle önemli bir sanayi-teknoloji kavşağı hâline geldi.

Ankaralıların yaşamlarının tam ortasındaki OSTİM'in "Orta-doğu Sanayi ve Ticaret Merkezi"nin kısaltması olduğunu pek az kişi hatırlıyor. Adında vurgulandığı gibi 1970'lerin sonunda başlayan macerasında, burada faaliyet gösteren şirketler artan bir ivmeyle çok sayıda ülkeyle iş yaptılar. OSTİM, 90'ların başına kadar ağırlıklı olarak Türkiye iç pazarı, hatta Ankara ve bölgesine ürün ve hizmet veren firmalara ev sahipliği yapan bir organize sanayi bölgesi durumundaydı. Türkiye'nin manzarası 2000'li yıllardan itibaren değişmeye başladı. Buna paralel olarak Ankara'nın nüfusu arttı, Türkiye'de iş yapan herkes gözünü uluslararası faaliyetlere yöneltti. Küreselleşmenin etkisiyle ve Türkiye'nin bölgesel merkezlerden biri olarak görünürlüğünün artmasıyla çok farklı ülkelerden iş insanları gelmeye başladı. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi, Türk Cumhuriyetleri ve geçmişten gelen doğal pazar olarak Avrupa ve Balkanlar'dan çok sayıda firmayla iş yapılma-ya başladı. Türkiye'nin daha önce temsilciliği bulunmayan çok sayıda ülkede büyükelçilikler açıldı. Türkiye'nin bayrak taşıyıcı havayolu şirketi Türk Hava Yolları, hâlen koruduğu "dünyanın en fazla noktasına uçuş yapan ticari havayolu şirketi" olma özelliğiyle ufukları biraz daha genişletti.

Ankara, güçlü üniversiteleriyle uzun yıllardır yabancı öğrencilerin tercih ettiği şehirlerden biri oldu. Geçmişte, az sayıda ancak çok farklı ülkelerden gelmiş öğrenciler ile -başkent olması nedeniyle- Ankara'da yerleşik diplomatlar şehrin renklerini oluşturuyordu. Günümüzdeyse sadece öğrenci veya diplomatlar değil Ankara'ya çalışmak için gelmiş, iş kurmuş insanlar da şehrin merkezî yerlerinde hemen göze çarpıyor. Kafelerde oturanlar, yan masalardan çok farklı dillerde sohbetleri iştiriyor.

OSTİM'de Bir Fabrika

Ankara'nın sanayileşmesinin merkez noktasında yer alan, bir bakıma “öykünün başladığı” OSTİM’de çeşitli ülkelerden işverenler ve işçilerin çalıştığı fabrikalar boy gösteriyor. Yapısı itibarıyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin yer aldığı OSTİM’deki hikâyelerden biri de 40 yaşındaki Zekeriya Bey’inki. Halep’te başlayıp Ankara’da devam eden hikâye, geçmişin ortak kader paylaşımını da içeriyor: “Dedemin babasını Çanakkale şehidi olarak biliyoruz biz.”

Yurtlarını herhangi bir nedenden dolayı terk etmek zorunda kalan insanların öyküleriyle sıkça karşılaşılır. Bazen bir “başarı öyküsü”, bazen “mahvolmuş hayatların öyküsü” olur bu. Göçmenlik olgusunun içinde ikisi de bulunur. Hem başarılı olmakla hem de zor durumda kalmakla sonuçlanabilen bir olgudur göçmenlik. Küresel iletişim sistemine her yönüyle hâkim yapılar, “kamu diplomasisi-halkla ilişkiler” için hiçbir fırsatı kaçırmaz. Zaten ağırlıklı olarak kapılarını sisteme entegre edebilecekleri iş gücüne açarlar. Göçmen kamplarında parmaklıklar arasındaki hayatları nadiren okuruz.

Zekeriya Bey henüz beş yaşındayken babasını trafik kazasında kaybettiği için hayata dezavantajlı başlamış. Küçük kardeşiyle birlikte zorunlu eğitimin hemen ardından hayata atılmak zorunda kalmış. Suriye’de iç savaş başladığında sıfırdan kurulmuş bir hayatın ve fabrikanın sahibi, ihracat yapan bir iş insanıymış. OSTİM’de sahibi olduğu plastik enjeksiyon ve kalıp imalathanesinde buluştuk kendisiyle. OSTİM’in alışlageldik küçük, biraz düzensiz sayılabilecek yüksek tavanlı imalathanelerden biriydi. Göze çarpansa durmaksızın çalışan işçiler, işleyen bir plastik enjeksiyon makinesinin yanında ambalajı henüz açılan yeni bir makineyi kurmaya çalışanlar... Zekeriya Bey makineyi göstererek konuşuyor: “Teşvik belgesi aldık, yatırım taahhüdü altındayız. Bu makineyi aldık.”

Türkiye’de İş Kurmak

Türkiye, iş kurma süreleri açısından en az prosedür uygulayan ülkelerden biri. İdari prosedürler Türk vatandaşları ve yabancı uyruklu kişiler için aynı. Suriye’deyken fabrika işleten, ihracat yapan, üstelik kendi sanayi kolunda tasarım ve üretim yeteneği olan bir kişi, öyle veya böyle Türkiye’de iş kurmayı isteyecektir.

Zekeriya Bey biz tanıştığımızda ihracat yapan ve büyümeye çalışan, bu amaçla yeni makineler satın almış bir imalathaneyi yönetiyordu. Elbette onun da üzüntülerle dolu bir göç hikâyesi var. Zekeriya Bey kendi işini kurana dek türlü zorluklarla mücadele etti, işçi olarak çalıştığı dönemde pek çok haksızlıkla karşılaştı. İlk iş yerinde ücretini düzenli alamamasına, işverenin söz verdiği hâlde çalışma izni çıkarmamasına rağmen iki yıl çalıştı. Yetenekli bir kalıpcı olduğu için OSTİM’de şahsi siparişler almaya başladı. 2018’de Suriye’deki iki makinesini -elbette “becerikli araçlar” sayesinde- satarak elde ettiği parayla ve bir miktar borçla Türkiye’deki işini kurdu. Suriye’deki istikrarsızlığın sonuçlarından birini gözler önüne seren şu sözleriyle anlatıyor bu süreci:

“Suriye’de, iş yerimi koruması için anlaştığım kişiler vardı. Bu nedenle makinelerimiz duruyordu. Yağmalanmamış yahut alınmamıştı. Bu fabrikadaki iki makineyi satıp parasını Türkiye’ye getirdik. Bunu nasıl yapabildik? Bunun için çeşitli araçlar var, biliyorsunuz. Nasıl diye sormayın, tahmin edebilirsiniz nasıl olduğunu.”

2018’de borç aldığı miktar dâhil toplam 30.000 ABD Doları ile işe başladı. Yetenek her şeyin anahtarı... Zekeriya Bey’in tasarım bilgisi enjeksiyonda, kalıp deneyimi de kalıpcılıkta adının duyulmasını sağladı. OSTİM içindeki tanınırlığı sayesinde yurt içinden, eski müşterileriyle bağlantıları sayesinde de yurt dışından sipariş almayı başardılar.

“Sınırdaki Kalmak İstedik”

Zekeriya Bey, kardeşi ve aileleri Türkiye’ye pasaportla resmi yollarla girenlerdendi. Aslında güvenli ve zengin bir yaşama ulaştıkları Suriye’den çıkmak akıllarına bile gelmemiş ancak “taraf seç-

meye ve çatışmalara katılmaya” zorlanınca her iç savaş gibi trajik olaylara yol açan bu savaşa bulaşmak istememişlerdi. Türkiye’de yerleştikleri ilk yer olan Kahramanmaraş’ta güvenli, görece huzurlu bir yaşam tutturmuşlardı. Zekeriya Bey, kardeşleri ve aileleri hep birlikte yaşıyorlardı. Genç yaşta eşini kaybeden anneleri, ailenin varlıklı olduğu Suriye günlerinde yeniden evlenmişti ve eşiyile birlikte Lazkiye’de yaşamını sürdürmeye karar vermişti.

Kahramanmaraş’taki ilk dönem gayet iyiydi, herkes onlara iyi davranıyordu. Zekeriya Bey’in eksikliğini hissettiği tek şey Türkçe bilmemektir:

“Temel Türkçe cümleleri içeren bir kitap almıştım. Sonra internet üzerindeki medyada erişebildiğim dersleri takip ettim, çalıştım ve hızla Türkçe öğrendim. Yavaş yavaş işler değişiyordu, paramız bitmeye başlamıştı. İş aradım ama kendi uzmanlık sektörümde bulamadım. Sanayi pek yok Kahramanmaraş’ta. Başka işler yaptım, öyle böyle iki buçuk yıl yaşadık orada. Benim Kahramanmaraş’ta yaşadığım mahallede yardımsever insanlar vardı. Biraz Türkçe öğrenince bu kez ben gelenlere yardım etmeye başladım.”

Zekeriya Bey, evi Halep’e yakın bir konumda olduğu için, sınıra yakın Kahramanmaraş’ta kalmak istedi. Umut ya da tahmin; o tarihlerdeki pek çok insan gibi savaşın biteceğini, evine ve işinin başına bir an önce döneceğini düşünüyordu:

“Bazı arkadaşlarım, tanıdıklarım İstanbul’a çağırıyordu beni. ‘Burada daha iyi fırsatlar var, daha fazla iş var.’ diyorlardı. Ben Kahramanmaraş’ta kalıyordum çünkü sınırdaydı. Sınra yakın bir yerden ayrılmak istemedim. Savaş birkaç aya biter; ben de hemen işimin başına, şehrim dönerim, diye düşünüyordum.”

Zekeriya Bey, Kahramanmaraş’ta oturma iznine müracaat etmiş ancak iş uzayınca kendisi ve ailesi için geçici koruma statüsü almıştı. Suriye’de her şey daha kötüye gidiyordu. Savaşın uzayacağı artık kesinleşmişti. Suriye vatandaşlarının kalış süresinin uzayacağı, Türkiye’nin uyguladığı göç politikasına bağlı tartışmalar ve özellikle Suriye ve Irak kaynaklı istikrarsızlık nedeniyle endişelidiler. Tüm bunların üstüne birdenbire gelen ve kaynağı,

kimin yönettiği belli olmayan DEAŞ terör örgütünün Türkiye ve Avrupa'daki terörist eylemlerinin yarattığı şokların etkisi de görülmeye başlamıştı.

Zekeriya Bey'in o günlerden aklına takılan -belki de biraz ağırına giden- davranış biçimyse şu olmuş:

"Tanıştığımız herkesin ilk sorduğu soru 'Dönecek misiniz?' oluyordu. Ben ilk sorunun bu olmasına şaşırıyordum. Mümkün olsa hemen döneceğim. Çoğu Suriyeli böyle düşünüyordu. Suriye'de varlıklı bir kişiydim, her şeyim vardı."

"Buradaki Komşuluğu Ankara'da Bulamazsın"

Savaşın uzayacağıнын kesinleşmesi, Türkiye'de geçinmek için çalışmak zorunda olmaları ve Ankara'da onun yeteneğine uygun iş ortamı olduğunu söyleyen arkadaşlarının çağrısı... Tüm bunlar 2015'te Ankara'ya gelme kararı aldırılmış Zekeriya Bey'e. Kahramanmaraş'taki dostları, komşularıysa onu uyarıyor: "Ankara çok farklı. Buradaki komşuluğu orada bulamazsın. Kimse kimseyle ilgilenmez!" Zekeriya Bey, Kahramanmaraş'ta insanların komşuluk yaptığını, eşinin komşularıyla rahatça bir araya geldiğini anlatıyor. Ankara için söylenenler de doğru çıkmıştı ama daha sonra anlaşılacağı gibi biraz da Zekeriya Bey'in tercihiydi bu. Herkesin kendi başına olduğu, apartmandaki insanların birbirleriyle dahi iletişiminin olmadığı bir sosyal ortamdan bahsediyorduk. Ankara'nın ancak birkaç kuşak öncesine dayanan geçmişiyse 6 milyonu geçen nüfusunun getirdiği yaşam biçimi elbette çok farklı olacaktı.

"İlk oturduğumuz binada 80 daire vardı ve kimse birbirine selam bile vermiyordu. Maraş'ta söylenenlerin ne anlama geldiğini daha iyi kavradım. Ancak ben de zaten kimseye bulaşmak istemiyordum."

Zekeriya Bey Ankara'da bilinçli olarak Suriye vatandaşlarının yerleştiği bölgeden uzak durmak ve iş yerine yakın bir ev tutmak istemiş. İlk başlarda ev sahipleri tarafından reddedilmiş ama sonunda iş yerinin sahibinin kişisel garanti vermesiyle ev bulabil-

miş. İş yeri sahibi kirayı kendisinin ödeyeceği sözünü verse de birkaç ay içinde ödemeleri aksatmaya başlayınca Zekeriya Bey, kirayı kendisi ödemek zorunda kalmış.

Aileler, Çocuklar

Zekeriya Bey'in on altı, on dört ve altı yaşlarında üç çocuğu var. En küçük oğlu Türkiye'de doğmuş, kızlarıysa Suriye'de. Küçük yaşlarda Türkiye'ye geldikleri için uyumları yüksek. Zekeriya Bey Kahramanmaraş'ta iki kızını hem eğitimlerini sürdürmeleri hem de hızla Türkçe öğrenmeleri için okula göndermiş. Kızlar Türkçe bilmediği için okula kayıtları yapılmadan önce dersleri izlemelerine izin verilmiş. Hızlı bir ilerleme kaydettiklerinde okula resmî olarak kabul edilmişler.

“Benim çocuklarım yaşamadı ama başka göçmen çocuklarının sorunlar yaşadıklarını duyuyoruz. Aslında diğer göçmenlerden uzakta ev tutmamın nedenlerinden biri bu. 500 öğrenci içinde birkaç yabancı öğrenci olduğunda sorun çıkmaz. Ancak yarı yarıya karışık bir okulda sorun çıkar.”

Muhafazakâr bir kişi olduğunu ifade eden Zekeriya Bey, iki kızını da imam hatip okuluna göndermiş: “Onlar büyüyünceye kadar dikkatli olmak istiyorum. On beş-on altı yaşlar biraz hassas... Büyüyüp üniversiteye gidince kendileri bilir. Herkesin düşüncesi kendisine ait, ben böyle düşünüyorum.”

Kızların okul uyumunun yüksekliğinden son derece memnun Zekeriya Bey. Hatta salgın döneminde okula gitmedikleri, evde kaldıkları için kızlarının üzüldüğünü söylüyor. Eşi, İngilizce öğretmeni ancak denklğini alamadığı için Türkiye'de çalışmıyor.

Ailenin tamamı Türkçe öğrenmeye özel önem vermiş ve bunun da faydasını görmüşler. Üstelik bu Türkçe öğrenme gayreti en küçük oğlunun ana dilinin Türkçe olmasına yol açmış:

“Altı yaşındaki oğlum Türkiye'de doğdu. Türkçe konuşuyor, Arapça bilmiyor. Küçükken konuşması biraz geç başladı. Ablaları onunla sürekli Türkçe konuşuyordu. Diğer çocuklarla kaynaşması

için onu anaokuluna gönderdim. Çevre hep Türkçe konuşunca ana dili Türkçe oldu. Arapça öğrenmesini de istediğim için şimdi kardeşlerini uyardım, yanında Arapça konuşuyoruz. Yavaş yavaş öğrenmeye, Arapçayı da konuşmaya başladı. Bazen Arapça başlayıp zorlanınca Türkçe devam ediyor.”

Gelecek: Göçü Yönetmek

Zekeriya Bey, savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalmış. Yaşadığı bazı idari zorluklar nedeniyle kendisini rahat hissetmiyor. Her şeyden önce Türkiye’de oturma izninin uzatılmaması onun için ciddi bir sorun. Ticaret yapmak için yurt dışına çıkma şansı kalmamış. Ayrıca imalathane sahibi üstelik devlet teşvikinden yararlanacak yeterliliğe ulaşabilen bir işin sahibi olmasına rağmen oturma iznini alamaması canını sıkıyor. Daha önce üç yıla yakın oturma izniyle Türkiye’de bulunduğu için burada beşinci yılı dolduğunda vatandaşlık başvuru hakkı olacak. Yaklaşık iki yıl kalan bu hakkına erişememe riskinden dolayı yaşanan belirsizliğin kendisinde stres yarattığını vurguluyor. Oturma izninin uzatılmamasına dair herhangi bir gerekçe bildirilmemiş. Sadece Türkiye’nin oturma izni, çalışma izni ve vatandaşlık başvurularını yavaşlatma eğiliminde olduğunu gözlemliyor, diğer Suriyeliler gibi.

Bu cümlelerden anlıyoruz ki Zekeriya Bey, geleceğini Türkiye’de görüyor. Üstelik çocukları Ankara’ya, Türkiye’ye almış. Bugüne kadar ciddi bir ayrımcılık sorunu yaşamamış. Sadece işçi olduğu dönemde saldırgan bir tavırla karşılaşmış. Ayrımcı kişinin kendisi müdahale etmeden diğer insanlarca durdurulmasını, üstelik söz konusu kişinin bu davranışından dolayı işten atılarak Zekeriya Bey’in tarafının tutulmasını mutlulukla hatırlıyor.

“Başına ne gelecek bilemezsin. Şu anda iş yerim var, çalışıyorum ama yarın ne olacağı belirsiz. Ben bir Suriyeliyim. İstemediğimiz bir savaş nedeniyle bunları yaşadık. Türkiye’ye geldik, Allah razı olsun, bizi kabul ettiler. Keşke savaş birkaç ay sürseydi. Herkes o zaman ‘Bir zamanlar Suriyeliler vardı burada.’ diyecekti ama şimdi durum değişti. Diğer yandan çocuklar var. Zaman uzadıkça

dönmek zorlaşıyor. Kızım 10. sınıfa gidiyor. Suriye’de hiç eğitim almadı. Arapça konuşuyor ama hiç Arapça eğitim almadı. Nasıl uyum sağlayacak, eğitimi ne olacak? Bilgi olarak, kültür olarak Türk oldular artık.”

Türkiye Cumhuriyeti, beklenmedik anlarda gerçekleşen kitlesel göçleri daha önce de yaşadı. Ancak bugün yaşananlar, Bulgaristan örneğinde görüldüğü gibi önceden “kalıcı olacakları bilinen”lerden veya Saddam dönemi Kürt sığınmacıları gibi geçici olduğu anlaşılanlardan farklı. Bugün Suriye ve Irak’tan yaşanan göç akını, hem 4 milyon kişiyi bulan ağır yüküyle hem de durumun geçici olacağı tahminine rağmen uzun sürmesiyle çeşitli yönetim zorluklarına yol açtı. Üstelik Suriye’den gelenler can güvenliği sorunu nedeniyle “açık kapı politikasıyla” ülkeye kabul edildiler. Kayıt ve sistemli bir yerleştirme yapılamadı.

Bugünse uzun vadeli bir politika üretememenin bazı olumsuz sonuçları ortaya çıkıyor. Uyum için geleceğe yönelik atılacak adımlar, Zekeriya Bey gibi iş kurduğu hâlde oturma izni uzatılmayanlar gibi çözülmesi gereken, yönetilmesi gereken bir göç var artık.

Suriye’de Varlıklı Bir Hayat

Zekeriya Bey, kendi ülkesinde de bir “hayata tutunma” öyküsünün kahramanı. Eşini erkenden kaybeden ve iki küçük çocuğa bakan genç anneleri, dedelerinin desteğiyle hayatta kalmış. Kendisi zorunlu eğitimin hemen ardından çalışmaya başlamış ve lise ile yüksekokulu bir yandan çalışarak tamamlamış. Ortaokuldan okul dördüncülüğüyle mezun oluşunu gülümseyerek anlatıyor.

On beş yaşında girdiği ilk işinde araba tamirciliği yapan, para kazanmaya başlayınca hemen dedelerinin evinden ayrılıp babalarından kalan aile evini yeniden açan Zekeriya Bey, ailesinin yükünü sırtlamış: “Çalışıyordum ve aslında geçimimiz çok kötü değildi. Maaşım asgari ücret düzeyi gibi alt düzeydi ama ev kira olmadığı için geçinebiliyorduk. Bir de dayılarım vardı, onlar sürekli destek verdiler. On beş yaşında bir çocuk tek başına ev açamaz.”

Zekeriya Bey'in yeteneği kendisini plastik imalatının en zor alanlarından olan kalıpcılıkta gösterdi. Bu işi iyi yapıyordu ve günden güne kendine güveni artmıştı. Bu cesaretle, askerliğini tamamlamasının ardından kendi işini kurmaya karar verdi ve babasından kalan bir arsayı satın o dönem için yeni teknoloji sayılabilecek, kalıp üretmekte kullanacakları bir CNC metal işleme makinesi satın aldı. "2011'e kadar, beş sene içinde hızla büyüdük; ihracat yapmaya da o dönemde başlamıştık. Suudi Arabistan'a ve diğer Arap ülkelerine satışlar yapıyorduk. Bir kalıphane için önemli sayı olan on kişiye çıkmıştık, 200.000 dolar yıllık ciroya ulaşmıştık."

Zekeriya Bey, hayata dezavantajlı başlamasına rağmen yeteneği sayesinde bölgenin varlıklı aileleri arasına girmeyi başarmış. O da her sanayici gibi büyümeye odaklanmış, imalathane binası satın almış ve makine parkını da büyüttmüş. "Makine parkı olarak bulunduğumuz sanayi bölgesinde en büyüklerden biriydik, durum çok iyi gidiyordu." Hayatını da kurmuş, kök salmaya başlamış. Çocukluktan beri tanıdığı eşiyle evlenmiş, iki kızları olmuş.

"Bir Günde Savaş Geldi"

İç savaşın tarafı olmayan sivil insanlar için durumu en güzel özetleyen cümleyi kurdu Zekeriya Bey: "Bir gün savaş geldi. Bugün fabrikadan çıktık ve ertesi gün gidemez olduk."

Zekeriya Bey, savaş çıktığında yeni makine yatırımı yapmıştı. Elinde fazla nakdi yoktu ama yine de bir süre direnecek kadar vardı. Savaş Zekeriya Bey ve ailesi için kelimenin tam anlamıyla her açıdan şoka neden olmuştu:

"Biz bu savaşı istemedik. Taraf değildim. Muhaliflik ayrı ama savaş istemedik hiçbir zaman. Ben bir sanayiciydim, işimi yapıyordum. Sanayi kuruluşlarına devlet desteği vardı, vergi desteği vardı. Üretim yapıp ülkeye döviz getiriyorduk. Suriye'de maliyetler de ucuzdu ve rekabet avantajı sağlayabiliyorduk. Sadece ben değildim istemeyen, çoğunluk bu savaşı istemedi. Belki başka bir yönetim olsaydı sorun çözülebilirdi ama şimdi bakıyorum ortaya çıkan manzaraya, durum üzüntü verici. Yönetim ilk başta ayrıl-saydı belki böyle olmazdı."

Suriye'deki iç savaş modern tarihin en yıkıcı savaşlarından biri oldu. 2011'de başlayan savaşın öncesinde 21,1 milyon nüfusa sahip ülke, 1,3 milyon Iraklı, 500 bin dolayında da Filistinli göçmen-mülteci-sığınmacıya ev sahipliği yapıyordu. Hâlen ülkenin resmî yönetimi olan Suriye devletinin kontrol ettiği alanda 16 milyon kişinin yaşadığı tahmin ediliyor. Türkiye, Ürdün, Irak, çeşitli Avrupa ülkeleri ve Suriye içinde farklı grupların kontrol ettiği yerlerde toplam 10 milyon dolayında Suriyelinin yaşadığı tahmin ediliyor. Ülkenin altyapısı tamamen tahrip oldu. GSYH'si savaşın başladığı dönemin 6 yıl gerisine kadar düştü.

Zekeriya Bey, yaşadıkları, aile kurdukları ve kök saldıkları şehirleri Halep'in ikiye bölünüşüne, bütün düzenin alt üst oluşuna ve parçalanmasına tanıklık etti. Hükûmet yanlıları ile muhaliflerin şehrin iki ayrı bölümünü kontrol etmeleri nedeniyle fabrikalarına gidemez oldular çünkü evleri muhaliflerin kontrol ettiği bölgede, fabrikalarıysa hükûmet bölgesinde kalmıştı. Halep'te dayanabildikleri kadar kalıp sonunda Suriye'nin sahil şehri, Türkiye sınırındaki Lazkiye'ye taşındılar. Hükûmet tarafından kontrol edilen Lazkiye, askerî önemi nedeniyle görece olarak istikrarlı, en azından can güvenliği bulunan bir ildi. O arada Zekeriya Bey, mümkün oldukça Halep'e gidip gelmeyi sürdürdü.

“Savaştan önce halalarım, teyzelerim, amcalarım, onların çocukları, velhasıl Halep'teki tüm akrabalarla birlikte geniş bir aile olarak sürekli görüşürdük. Kendi vatanımda mutluydum. Haftada bir toplanıyor, eğleniyor, sohbet ediyorduk. Birbirimize yardım ediyorduk. Halep yaşamı böyleydi, savaş olmasa kimse ayrılmazdı. Savaş öncesi bana Türkiye'den, Mısır'dan iş kurma teklifleri geldi ama kabul etmedim.”

Zekeriya Bey ülkesini seven bir kişiydi, dolayısıyla ayrılma kararı alması zor oldu: “Ülkeden ayrılmak bizim için alınacak en son karardı, bu ihtimali aklımıza bile getirmek istemiyorduk. Aniden karar vermek zorunda kaldık çünkü hem hükûmet hem de muhalifler beni askere almak istediler. Oysa ben savaşmak, kana bulanmak istemiyorum. Tanıdığım insanlardan çatışmalara girenler var Esed yanlısı olarak yahut muhalifler safında... İç savaş bu, aynı ülkenin yurttaşlarının, kardeşlerinin savaşı...”

Hükûmet kontrolündeki Lazkiye'de askerler evleri gezerek uygun olanları derhâl resmî askerlik görevine almaya başlamıştı. Zekeriya Bey, gelen askerlere rüşvet vererek kurtuldu ama tekrar geleceklerini tahmin ediyordu. İş adamı temkiniyle hızla her şeylerini hazırladılar. Ailesiyle birlikte, Türkiye'ye resmî olarak pasaportla giriş yaptılar. Kendisinden bir hafta sonra da kardeşi Türkiye'ye geçti. Elleriindeki Suriye parasını Türk Lirası'na çevirme imkânı vardı o zamanlar. Hatay'da amcasının tanıdığı birinin evinde birkaç gün misafir kaldıktan sonra, kendilerine yardım eden bir kişinin de yönlendirmesiyle Kahramanmaraş'a geçtiler. Sonradan vefat eden bu kişiyi rahmetle anıyor Zekeriya Bey.

Kahramanmaraş'tan ayrılmak, Ankara'ya gelmek elbette riskli ama cesur bir karardı. Zekeriya Bey'in Kahramanmaraş sonrası Ankara'da yeniden iş kurması, karşılaşılabilecek en büyük kriz olan savaş sonrasında bile girişimcilik yetenekleriyle yeniden toparlanmanın mümkün olduğunun da ispatı. Zekeriya Bey artık hem Halep hem de Ankara'da kökleri olan bir girişimci. İhracata da başladığı için sadece Türkiye ile Suriye arasında değil dünyada ürün gönderdiği her ülkeyle köprüler kuruyor. Yine de sonuçta bir kriz (savaş) sonrası zorunlu yer değiştirme gerçekleşti. Bu gerçekliğin dezavantajlarının avantajı dönüşmesi için yönetilmesi gereken bir süreç söz konusu.

Göçmenler ve Ekonomi

Türkiye'ye gelen göçmenlerin önemli bir kısmı Türkiye'de yatırım yaptı. Tarım başta olmak üzere çok sayıda sektörde iş gücü açığını kapatmada büyük rol oynadılar. Küresel hâkimiyet kuran ve genellikle kendileri dışındakilere "şaşı bakan" ülkelerin medyasında olumsuz öykülerle ön plana çıkarılırsalar da iş gücüne dâhil olan göçmen, sığınmacı, mülteci ve geçici koruma statüsündeki kişiler çalışma imkânı bulabildiler.

T.C. Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2002-2021 Eylül ayı tarihleri arasında Türkiye'de Suriye kaynaklı 12.908 adet yabancı sermaye yatırımı gerçekleşti (Ticaret Bakanlığı, t.y.). Elbette bu kişilerin çok büyük bir kısmı Türkiye'de bulunan Suriye vatandaşları veya

Suriye’de hükûmetin kontrolü dışındaki bölgelerde yaşayan kişiler ancak yine de ilgili dönemde Türkiye’de yatırım yapan tüm ülkelerden yatırımcılar arasında Suriye vatandaşları birinci durumda. Aynı dönemde Suriye’nin en yakın takipçisi olan ülkeyse 7.667 adet yatırımla Almanya (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, t.y.).

Düzenli olarak yapılan ve bilinçli tercihlerle yönetilen göç hareketinin ülkelerin ekonomisini canlandırdığı, özellikle yaşlanan nüfusları nedeniyle gelişmiş ülkelerin iş gücünü -elbette sosyal güvenlik sistemlerini- kuvvetlendirdiği biliniyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye dâhil bütün ülkelerden iş gücü kabul eden ve sonrasında uyum sorunları yaşadığını söyleyen Almanya, göçmen politikasını 90’ların sonunda değiştirdi ve ülkeye tekrar yabancı iş gücü, özellikle eğitilmiş iş gücü kabul etmeye başladı. Nedendir bilinmez, hemen hemen tüm Avrupa’dan ve Kuzey Afrika’dan çok sayıda işçi kabul eden Almanya’da “göçmen işçi” denilince Türklerden başka kimse gösterilmemektedir. ABD’nin Greencard programı hâlen devam ediyor. İngiltere ve Fransa, geçmişteki sömürgelerinin eğitilmiş ve yetenekli vatandaşlarının ilk durağı. Hatta Birleşik Krallık, göçmenlere belirli alanlarda yasak olmakla beraber devlet memuru olma imkânı da tanıyor (Cabinet Office Civil Service, t.y.).

On Dokuz Yıllık Bir Yaşama Sığınlar

Türkiye’de muhtelif statülerde yaşayan; Suriye, Irak, Afganistan, Sudan, Nijerya ve Etiyopya ile bazı Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinden çok farklı nedenlerle bu topraklara gelmiş çok sayıda insan var. Sayıları tam tahmin edilememekle birlikte 4 milyonun üzerinde kişinin Türkiye’de olduğu biliniyor. Bu milyonlarca kişinin bir kısmı gerçekten zor şartlarda yaşıyor ancak Suriye’deki iç savaşın yarattığı göç şokuna rağmen Türkiye’de aç kalan veya ağır güvenlik sorunu yaşayan kimse yok. Göçle gelen herkes sağlık sistemine entegre edildi. Türkiye karşıtı zorlama, kötü niyetli propaganda girişimleri de başarıya ulaşamadı. Geniş bir kitle iş kurdu ve hâlen kurmaya devam ediyor. Milyonlarca kişi de iş piyasasına katıldı. Bu kişiler aslında önemli bir boşluğu dolduruyorlar. Örneğin Türkiye’de tarım işçiliğindeki mevcut açığın kapatılmasında rol oynuyorlar. Türkiye her ne kadar OECD sınıflamasında orta

düzyer gelir grubunda yer almaya devam etse de ekonomik amaçlı göç alan ölkelerden biri. Uluslararası “negatif” propaganda makinesi aksini gösterse de iş hayatında göçmenlerin yaşadığı sorunlar ile Türk vatandaşlarının yaşadığı sorunlar hemen hemen aynı.

Ankara’da bir imalathanede çalışan Halit de bu göçmen işçilerden biri. Kayıtlı ve sigorta primleri tam olarak yatırılıyor. İşvereni de bir göçmen. Halit’in öyküsü, tek başına kalmış bir gencin Türkiye’de bir yandan çalışıp bir yandan da orta öğrenimini tamamlama şansını bulabileceğini gösteren güzel bir örnek. Halit çok iyi Türkçe konuşması yanında, zekâsı gözlerinden anlaşılan, öz güvenli ve karakteri oturmuş bir genç... Türkiye’ye geleli dört yıl olmuş ve tek başına yaşıyor. Ailesi Suriye El-Bab’da kalmış. Göçmen işçilerden birinin öyküsünü dinlemek istediğim için Halit’le tanıştırılmıştım ama söyleşi sırasında onun genç bir işçiden daha geniş bir göçmen öyküsüne sahip olduğunu anlamam fazla uzun sürmedi. On beş yaşındayken tek başına Türkiye’ye gelmiş, aradan geçen yıllarda kendini eğitime vermiş üstelik okul birincisi olmuş birisiydi karşımdaki. Evet, işçilik yapmak zorundaydı ve bu da “yönetilmesi gereken göçün” bir başka örneği niteliğindeydi.

Elbette ne Türkiye’de ne de dünyanın başka bir ülkesinde göçmen, sığınmacı, mülteci olmak kolaydır. Bu kişiler kırılgan ve dezavantajlı durumda bulunuyorlar. Her ülkede emekleri sömürülebilir hatta insan hakları ihlallerine varan sorunlarla karşılaşabiliyorlar. Ancak genç bir göçmenin çalışarak var olmasının mümkün olduğu, Halit özelinde gözleniyor.

Savaştan önce, Halit sayısal derslerde son derece başarılı bir öğrenciydi, diş hekimi veya makine mühendisi olmak istiyordu ancak henüz erken yaşta savaşın bütün çirkinlikleriyle yüzleşmek zorunda kaldı. Sonuçta askere alınma ihtimali onu da on beş yaşında, tek başına Türkiye’ye kadar sürükledi.

“Bazen duyuyorum, bizim vatanımızı terk etmemizi anlamıyorlar, vatan sevgimizin az olduğunu söyleyenler çıkıyor. Yaşananları bilmiyorlar, anlamıyorlar.” Halit’in bu sözleri, on beş yaşında bir çocukken DEAŞ işgali altında gördüklerini ve “asker olmaya, insanları öldürmeye zorlandığını” anlattığında daha anlamlı hâle geliyor.

Dört yıldır Türkiye’de bulunan Halit, öğrenim gördüğü imam hatip lisesinden birincilikle mezun oldu. Yükseköğrenim görebilecek kadar yetenekli bir kişi. Ancak hâlihazırda bu fırsatı bulamayacak gibi görünüyor. Türkiye’nin göçmenlere insanlık onuruna yaraşır bir şekilde çalışan olarak yaşama imkânı sunabilmesine karşılık, yetenekli göçmen ve diğer statülerdeki kişilerin eğitime katkı verme yönündeki kapasitesini de geliştirmesi gerekiyor.

Halit, Türkiye’ye kaçak girmişti ama bir kimliği ve pasaportu vardı. Ankara’da rahatça kalabilmek istiyordu, hedefleri arasında her şeyden önce eğitim almak vardı. Önce polise gidip kendisini tanıttı. Göçmen kimliği için başvuracaktı. Sağlanan çevirmen aracılığıyla bütün hikâyesini anlattı. Soruşturmaların ve kimlik kaydının ardından sağlık kontrolü de yapıldı, göçmen kimliği çıkıncaya kadar Türkiye’de yasal olarak bulunmasını sağlayacak bir belge ile serbest bırakıldı. Otel için yeterli parası yoktu ve bir hafta parklarda yattı. Günde bir öğün döner yiyerek yaşamaya çalıştı.

İngilizce bilgisi sayesinde insanlarla konuşmaya başladı. O ara Suriye vatandaşlarının Ankara’da yoğun bulunduğu yerleri bilmiyordu. Önceliği iş olduğu için “gıda ve temizlik malzemeleri toptan ticaretinin yapıldığı iş merkezi GİMAT’a giderse iş bulabileceği” yolundaki tavsiyeye uydu. Gerçekten de orada bir iş ve yatacak yer buldu.

Halit, ilk iş yerinde çok çalıştı ve özellikle Arapça konuşan müşterilerle ilgilenmesi onu gözde eleman yaptı. Aylığını TL olarak alıyordu ama aylık kazancı o günlerde yaklaşık 200 dolara denk geliyordu. “On altı-on yedi yaşlarındaydım. Suriye’de bu kadar parayı bir aile bir ayda kazanamaz. Ailemle haberleşiyorduk, ‘En azından birimiz kurtuldu!’ diyorlardı.”

GİMAT’ta çalışırken öğrenimine devam edebilmek için neler yapması gerektiğini araştırdı. Denklik belgesine zor da olsa ulaştı ama okula kaydolmadan önce bir yıl beklemesi gerekiyordu, bekledi. GİMAT’taki iş yerinden ayrılmak istediğinde işvereni ona 1.800 TL aylık önerdi. Suriye’de bir subayın maaşına denk geliyordu ancak Halit kabul etmedi çünkü okula gitmek istiyordu.

Biriktirdiği paraya güvenerek Anadolu lisesine kaydoldu ancak barınma sorununu çözemedi. Yurtta kalabilmek için sınava girmesi gerektiğini söylediler. Sınavı kazandı ve yurt binası hemen yanında bulunan bir okulu, imam hatip lisesini seçti. Yurtta barınmıyor, kahvaltısını yurttan yapıyor; öğle yemeklerini okulda, akşam yemekleriniyse yine yurttan yiyordu. Kalacak yer, beslenme ve en önemlisi eğitim tamamı.

İlk başlarda okulda zorlandığı en önemli konu Türkçeyi tam anlayamamak oldu. Diğer çocuklarla da bu nedenle sağlıklı iletişim kuramadı. “Türkiye’de ilk kez ağladım.” dedi Halit. Türkçe öğrenip dersleri anlamaya başlayınca matematik ve diğer sayısal derslerdeki yeteneği ortaya çıktı; okulda dikkat çeken, beğenilen bir öğrenci hâline geldi. Bana kötü davranan bazı çocuklardan özür dilediler. Savaştan kaçan zengin çocuğu olmadığını anladılar.” derken mutlu görünüyordu. Yurdun rahatlığı Halit’in uyumunu arttırdı.

Yazları yurdun kapandığını öğrendiğinde yaptığı şey yine çalışmak oldu. Gölbaşı ilçesinde çaycılık yaptı, okul dönemi için para biriktirdi, okul açıldıktan sonra da hafta sonları çaycılık yapmaya devam etti. Çalışarak öğrenimini tamamlamaya çalışmasından dolayı okulda öğretmenlerinin de sevgisini kazandı.

Dersleri çok iyi gidiyordu. Öyle ki 11 ve 12. sınıfta okul birincisi oldu. Üniversite için Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı’na hazırlandı, sınavda başarılı oldu, çocukluk hayali gerçekleşti: “Hacettepe Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesini kazandım. Çok mutluydum. Aileme haber verdim. Herkes olağanüstü sevindi.”

Göçü Yönetmek: Yeteneklilerin Gelişimini Sürdürmesi

Türkiye’de üniversite öğrenimi görmek isteyen yabancılar Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı’na (YÖS) alınıyor ve buradaki puanlarına göre tercih ettikleri üniversitelerin programlarına yerleştiriliyor. Türkiye yükseköğretim sisteminde iki tür üniversite bulunuyor. Bunlardan ilki öğrencilerin katılım bedeli ödemediği öğrenim gördüğü devlet üniversiteleri, diğeriye kâr amacı taşımamak ve belirli

sayıda öğrenciyi burslu okutmak şartıyla öğrenim karşılığı yıllık ücretler ödenen vakıf üniversiteleri. İster vakıf, ister devlet üniversitesinde olsun Türkiye’de yükseköğrenim görmek isteyen herkes sınava girmek, bu sınavda aldığı puana göre kendi tercih edeceği bir yükseköğretim programına yerleştirilmek zorunda. Sınavlar da, puanlara göre sıralama ve yerleştirme işlemi de yine merkezî bir kuruluş olan ÖSYM tarafından yapılıyor. Kritik noktaysa ücretsiz öğrenim hizmeti veren devlet üniversitelerinde eğitim görmek isteyen, YÖS sınavı sonucu eğitim hakkı kazanan yabancı uyruklu öğrencilerden görece yüksek bedeller alınması.

Suriye’de iç savaş başladıktan sonra, üniversite eğitimi yarım kalmış çok sayıda genç Türkiye’ye girdi. İlk başta bu gençlere öğrenimini gördükleri programda Türk vatandaşlarıyla aynı şartlarda eğitimlerini tamamlama fırsatı tanındı. Daha sonra bu imkân üniversiteye yeni başlayacak Suriyeli gençlere de tanındı. Halit’in sınava girdiği ve kazandığı yıl bu uygulama kaldırıldı ve Türkiye’deki Suriye vatandaşı gençlerin de diğer yabancı uyruklularla aynı şartlarla yükseköğrenim görmesi istendi. Bazı uluslararası kuruluşlardan ve kamu kuruluşlarından burs programları açıldı ancak elbette öğrencilerin tamamına erişilemiyor. Halit de ancak %25 oranında burs bulabildi.

Halit, üniversiteye kaydını yaptırdı ancak öğrenimine ara verdi. Boş zamanını İngilizcesini ilerleterek geçirdi ve bir yandan da çalışmaya başladı. Türkiye, 12 yıllık temel eğitimin zorunlu olması nedeniyle bu seviyedeki eğitimi herkese ücretsiz sunuyor. İster vatandaş ister göçmen ya da düzensiz göçmen olsun herkes bu haktan yararlanabiliyor. Ancak Halit gibi özel durumları olanlar için yükseköğretimde geniş kapsamlı bir program bulunmuyor. Esasen gelir sorunu nedeniyle Türk vatandaşlarının da yükseköğrenime devam edememesi görülmedik bir durum değil. Bu bakımdan Suriye vatandaşı gençlere bir ayrımcılık yapılmış değil. Özel kuruluşların, kamu kuruluşlarının bursları olsa da bunlar az sayıda öğrenciye verilebiliyor. Türkiye’nin olağanüstü koşullarda kapılarını açmasıyla gerçekleşen göç akınının sonrasında gelecek açısından yönetilmesi gereken alanlardan birinin de bu olduğu görülüyor.

Çocuklar Savaşta Hızlı Büyüyor

Halit Halep'in ikiye bölünüşüne tanıklık edenlerden... İlk başta savaşın ne olduğunu tam kavrayamamıştı Halit. "Okulda gördüklerimiz, savaşın Irak'ta, Libya'da olduğuydu. Askerler savaşıyordu, sivil insanlar değil. Hiroşima'daki bombalamayı bile an-neme sormuştum, beni üzmemek için sivil insanların ölmediğini söylemişti."

Kardeşleriyle birlikte mutlu bir çocuk olarak yaşadıkları evlerine helikopterden bomba atıldı ancak patlamadı. Fakat çarpmanın etkisiyle evleri oturulamaz hâle gelecek kadar tahrip oldu ve mucize eseri hiçbirisi yara almadan bütün aile kurtuldu.

"2011'de Ramazan ayının üçüncü günü evimize helikopterden bomba atıldı. Odada ben vardım; ağabeylerim, annem, babam, küçük kardeşim vardı. Biz beş kardeşiz. Ne olduğunu bile anlamadan hemen kendimizi dışarıya attık. Küçük kardeşim bilgisayar masasının altında kalmış. Abimin kucagındaydı, o sırada düşmüş. En üst kattaydık. Bomba patlamadı. Patlasaydı burada olmazdık."

Baba büyük oğlunun kucagında bildiği bebeğin yanlarında olmadığını görünce yıkılan eve tekrar girdi ve Halit'in en küçük kardeşi böylece kurtuldu.

Halit 7. sınıfa geldiğinde savaşla bölünmüş Halep'te "karşı bölge"de kalan ancak iyi eğitim veren bir okula kaydını yaptırdı. Ne var ki sorun gittikçe derinleşiyordu: Şehir fiziki açıdan bölünmenin yanı sıra mezhepsel ve etnik olarak da bölünmüştü ve herkes birbirine düşman gözüyle bakmaya başlamıştı. Halit'in bir gözlemi daha var: "Hristiyan arkadaşımız da çoktu. Savaş başlar başlamaz, insanlar daha ne olduğunu tam kavrayamadan birden ortadan yok oldular. Söylendiğine göre Kilise, Hristiyan ailelerin ülke dışına çıkışını ayarlamış."

Savaş ve sorunlar nedeniyle Halit'in okula gidemez hâle geldiği dönemlerde, Halep'te kalmanın da artık imkânsız olduğu ortaya çıktı. Güvenliğin ortadan kalktığı, askerlerin boş evleri bastığı,

evlerin yağmalandığı bir dönem yaşandı. 2013'te Türkiye'ye göç konusunu aile içinde ilk kez tartıştıklarını söylüyor. Daha doğrusu, anne ve babası tartışırken çocuklar onları dinlemiş.

“Annem kesinlikle çıkmak istemiyordu. Hâlâ da orada yaşıyor. Annem eğitimimize çok önem veriyordu. Üniversiteden, Arap dili ve edebiyatı bölümünden mezun. Babam matematik öğretmen. Halep'te öğretmenliğe devam etti. Yüksek lisansı olduğu için onu tutmaya çalıştılar. Üniversitede de ders vermeye başladı. Ben okula gidemediğim için 9. sınıfın sınavlarını uzaktan verip mezun oldum. Halep'te sorunlar giderek büyüyordu. Mesela dul bir komşumuz vardı, ona yardım edemiyorduk. Babamın morali çok bozulmaya başlamıştı. Babamın eğitim verdiği üniversitede Şii-Sünni ayrımı başladığı için doğru düzgün sınav yapılamadığını, herkesin birbirini tehdit ettiğini söylüyordu.”

Halep'te savaş her geçen gün kötüye giderken aile, savaşın uzun süreceğini düşünerek çiftçilik yapabilecekleri arazilerinin bulunduğu baba ocakları El-Bab'a taşınmaya karar verdi. O dönemde bölge Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kontrolündeydi. Halit, babasının emekli olduğunu ancak emekli aylığının geçimlerine yetmeyeceğini bildiği için çareler aramaya başladığını hatırlıyor: “Babam yetim büyüdüğü için sürekli ileriye düşünürdü.”

El-Bab'da tarımın yanı sıra Halit'in dayısı ve babası ortak bir tır olarak taşımacılığa başladılar. Gıda kritik önemde olduğu için bu bir fırsattı. Irak'a kadar ürün götürdükleri oldu. Tır kuzeni kullanırken on üç-on dört yaşlarındaki Halit de ona yardımcılık yaptı. ÖSO ve hükûmet güçlerinin kontrol ettiği bölgelerin birinden çıkıp birine girmek zorundaydılar ve buralarda sorun yaşamamak için bu işi çocuk yaşta birisine vermişlerdi. Zira askerlik çağında olanların şu veya bu şekilde sorgusuz askere alındığı bir dönemdi. Ne var ki bir gün üzerinde ÖSO ya da hükûmet askerî üniforması bulunmayan, kim oldukları anlaşılamayan bir grup tarafından durduruldular. Halit'in kafasına ilk kez silah doğrultuldu.

“Sorun çözmeye alışıyorsun böyle durumlarda. Mesela hükûmet bölgesine geçerken ÖSO kimliğini tırın içinde bulunamayacak bir yere saklıyorsun. Bakıyorsun ÖSO askerleri karşında, o za-

man da gidip o kimliği bulup gösteriyorsun. Kim olduğunu bilmediğimiz adamlar bizi durdururken -elbette yanımızda para taşıyorduk- tırda bulunması mantıklı olan kadar parayı bıraktık, geri kalanını sakladık. Savaş herkesi akıllı hâle getiriyor.”

Bildik cümle Halit’in ağzından da duyuluyor: “Savaş çok çabuk büyütüyor çocukları; sorunları nasıl çözeceğinizi, zorlukla nasıl mücadele edileceğini hemen öğreniyorsunuz.”

“El-Bab’da okula gidemiyorduk. Eğitimler yarım kalmıştı. Tıp okuyan büyük ağabeyim dördüncü yılında okulu bırakmak zorunda kalmıştı. Mühendislik okuyan ağabeyim de ancak iki yıl eğitim alabilmişti. Eğitim bizim aile için vazgeçilmezdi. Okula gitmediğim dönemde, babam bana evde eğitim veriyordu.” Halit yaşamını anlatırken söz dönüp dolaşıp öyle veya böyle eğitime geliyor.

El-Bab’da “en azından güvenli” bir yaşam kurmuşken ve hayatlarını sürdürme fırsatı elde etmişken bir başka felaket kapılarını çaldı. Ne olduğu, nasıl yönetildiği ve bölgeye nasıl geldiği hâlâ tam bilinmeyen DEAŞ terör örgütü El-Bab’ı işgal etti. “Merkezde çok fazla ÖSO kuvveti yoktu. Birden gelip hepsini infaz etmişler ve bölgeyi ele geçirmişler.” diye anlatıyor Halit.

DEAŞ kendi kanunlarını uyguladı. Kıyafet zorunluluğu, yeni vergiler... Tır taşımacılığı yaptıkları bilindiği için kapıları sık sık çalındı. El-Bab’da da güvenlik ortadan kalkmıştı, hırsızlıklar ve cinayetler artınca herkes silah almaya başlamıştı. Bu kez de DEAŞ her seferinde gelip “Biz sizi koruruz.” diyerek silahlara el koyuyordu. DEAŞ’ın kontrol ettiği bölge içinde taşımacılığı sürdürdüler ancak işlerin çığırından çıkmak üzere olduğu artık anlaşılıyordu.

Halka Açık İnfaz

“DEAŞ herkese kendi kimliğini verdi ve infazlar başladı. Oruç tutmayı öldürüyorlardı, zina yapmayı taşıtıyorlardı. ‘Bu Allah’a karşı geldi!’ deyip birilerini idam ediyorlardı. En kötüsü her cuma günü halka açık idamlar yapılıyor, cuma namazına gidenlere de zorla seyrettiriliyordu. Çok lüks arabalar vardı ve bunlara ‘halife’ dedikleri kişi ve komutanları binliyordu. Sürekli silah taşıyorlar-

dı. Üstlerinde mermi ve dolar görünüyordu. Bunları bahşiş olarak veriyorlardı. El-Bab Halifesi'ni ilk kez bir cuma günü yapılan idamda gördüm. Çok uzun boylu siyahi bir adamdı. İngilizce konuşuyordu. Arapça bilmiyordu, çevirmeni vardı. Yanında kılıçlı bir adam duruyordu. Bir kişiyi kılıçla idam ettiler. Tam o sırada babam benim gözümü kapattı. İdamlar nedeniyle biz cuma namazlarına gitmez olduk. Bir de DEAŞ'ın bombalama sırasında sivil araçlar ile askerî araçlar ayırt edilemesin diye arabaların çamurlu olmasını şart koştuğunu anımsıyorum. Sonradan öğrendim, her biri 1.200 dolar maaş alıyormuş. Bu çok büyük bir paraydı.”

DEAŞ'ın terör eylemleri sınırın öbür tarafında da duyulmaya başlamıştı. Türkiye'de olası bir harekât konuşuluyordu. Halit, Türkiye'nin operasyon öncesi bölgeden sivillerin ayrılmasını sağlamak için haber göndermesine şahit oldu: “Türk askeri gerçekten şerefli. Haber geldi, ‘Aileleri, sivilleri uzaklaştırın.’ diye. Askeri gerçekten kutsal Türkiye'nin. Girmeden bir iki ay önce siviller ölmesin diye haber gönderdiler. DEAŞ ise sivillerin gitmesini önlemeye çalıştı. Mayınlar döşendi. Sonunda 14-17 yaş arası hariç herkesin çıkmasına izin verdiler. Niyetlerinin bu çocukları canlı kalkan yapmak, savaştırmak olduğunu düşündük.”

Öngörülü babası, DEAŞ'ın 14-17 yaş arasındaki gençleri tutacağını öğrenir öğrenmez Halit'i saklama kararı aldı. Onu El-Bab'a yakın bir depoya sakladılar ve orada iki gün kalacağını söylediler ama babası aynı gün geri geldi. Halit'in sonradan öğrendiğine göre babası endişelenmişti ve Halit'in ülkeden derhâl çıkabilmesi için tüm yolları zorlamıştı. Bir tır şoförüne para vererek yüklerin arasında saklanma yeri ayarladı. Halit ceketine dikilmiş bölümde pasaportu, kimliği ve 1.200 doları ile tıra bindirildi ve İdlib'deki bir akrabasının yanına ulaştırıldı. Halit, bir hafta kaldığı İdlib'de öğrendi Türkiye'ye gideceğini.

Halit o dönem hissettiği karışık duyguları şöyle anlatıyor: “Bir yandan sevindim, bir yandan üzıldüm. Türkiye'ye geçiş o günlerde hayal gibi görünüyordu herkese. Bir çocuk olarak altı yılda neler yaşamıştım, idam bile görmüştüm! Şimdi bunları arkamda bırakacaktım ama tek başıma, ailem olmadan...”

Halit'in Suriye'de kalması çok tehlikeliydi. Çünkü bütün taraflar o yaştaki çocukları askere almaya çalışıyordu. Halit'in babası Türkiye'ye insan kaçıran bir kişiyle anlaştı. Ulaşılabilecek yer Reyhanlı olsa da Suriye içinde bölgeler arasındaki kontrollere yakananmamak için uzun yollar aşıldı. Mağaralarda saklanıyorlar, sadece güvenli zamanlarda, yürüyerek yahut önceden ayarlanmış bir arabayla seyahat ediyorlardı.

Kaçakçıyla, Türkiye'ye geçtikten sonra kendisine 600 dolar ödemek üzere anlaşmışlardı. Halit, ilk başta kırk kişiye yakın olduklarını ancak yolculuğun ilerleyen günlerinde bu sayının giderek azaldığını söyledi. Sınır hattına ulaştıklarındaysa sadece on iki kişiydiler. Sınır gece geçilecekti ancak hat boyunca sürekli devriyeler geziyordu. Kaçakçı uygun bir anda ulaştığı telleri kesti ve onlara hemen karşıya geçmelerini söyledi. Halit bu son anları hâlâ heyecan duyarak anlatıyor:

“Hava yağmurlu ve yerler çamurluydu. Telleri kesince kaçakçıdan önce ben atladım ve karşıya geçtim. O ara kulağım kesilmiş ancak farkında bile değildim. Bu sırada alarm çalmaya ve köpek sesleri duyulmaya başladı. Elimdeki çantayı da atmışım. Yağmurlu hava ve yerlerin çamur olması bize yaradı. Askerler ağır teçhizatla bizim kadar hızlı koşamıyordu. Havaya ateş açılınca diğerlerinin geride kaldığını tahmin ediyorum; sınırdan sadece altı kişi geçebildik. Türkiye tarafında bize ağaçlara çıkarak beklememiz söylendi. Kaçakçı gelince taş atarak ses çıkaracaktı. Eğer bu sesi duyup buluşma noktasına gidilemezse herkes kendi başına kalacaktı. Kaçakçı bu riski alıyordu çünkü parasını ancak Türkiye içinde alabilecekti.”

Buluşma gerçekleşti ve Halit kaçakçıya 600 dolar verdi. Yakınlardaki bir eve götürüldüler, dinlenip yemek yedikten sonra Reyhanlı'ya girdiler. Oradan da Gaziantep'e gitti Halit. Türkiye'ye girdikten ancak günler sonra ailesine iyi olduğunu, sınırı geçtiğini haber verebildi. Türkiye'ye girmesini sağlayanlar, göçmen kimliği başvurusunu Gaziantep yerine Ankara'da yapmalarının onlar için daha iyi olacağını söylemişti. Halit, oradaki insanların göz yummasıyla Ankara'ya kayıt dışı bir otobüs bileti aldı.

“İnsanlar sorabilir, bir çocuk tek başına bunları nasıl yaptı, diye. Savaşta her şeyi, en çok da sorun çözmeyi öğrendik. Ayrıca Türkiye’de her şey rahat... Otobüsü görüyorum, son derece rahat. Yollar düzgün... Yollara bakıp ‘Burada ne tır sürülür ama!’ diye düşünüyordum. İnanamadım önce. Elektrikler hiç kesilmiyor, marketler açık, otobüslere binip düzgün yollardan istediğiniz yere rahatça gidebiliyorsunuz. İnternet var, hiç kesilmiyor mu? Bunlar büyük nimetler...”

Gelecek Planları

“Üniversite ücreti şu anda benim karşılayamayacağım düzeyde. Eğitimimi tamamlayamayacak gibi görünüyorum. Çalışıyorum, para kazanıyorum. Hatta işverenim bana diyor ki ‘İşinde iyisin, makine mühendisi olsan zaten bu kadar para kazanacaksın.’ Vatanışılığa başvuru hakkımı kazanmama bir yıl kaldı. Eğitimim şimdilik durmuş gibi. Ailem El-Bab’da yaşamaya devam ediyor. Gelecek planım... İnşallah Türkiye’de olurum. Suriye’ye de dönmek isterim ama çok fazla belirsizlik var. İnşallah düzene girer.”

Türkiye Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dışında kalan dönemin en ağır göç şoklarından birini yaşadı, yaşıyor. Bunların geçici olacağı varsayımıyla, Suriye vatandaşlarının acil hayatı tehlikesi de düşünülerek açık kapı politikası uygulandı; dolayısıyla Türkiye’ye girişler düzenli yapılamadı. Irak, Afrika ve Afganistan’da yaşanan kriz ve savaşlar nedeniyle de çok sayıda kişi Türkiye’ye girdi. Afrika, Orta Asya ve Doğu Avrupa’dan ekonomi temelli göç yaşandı. Türkiye gibi bir ülke için milyarlarca dolar ilave maliyet oluştu. Gelişmiş ülkeler sınırlarını kapattılar ve sorunla ilgilenmediler. Türkiye’nin göç edenlerin sorunlarını çözmek için harcadığı bütçenin büyüklüğü 2019’da 49 milyar doları geçmişti. İnsanların yurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları bir ortamın baş sorumlusu, kendisini dünya hâkimi gören ülkelerse “ülkelerine girmelerini engellemek” dışında göçmenlerle hiç ilgilenmedi.

Türk halkının önemli bir kısmının kökleri şu veya bu şekilde göç etmiş kişilerden oluşuyor. Türk halkının kültüründen gelen misafiri kutsal kabul etme eğilimi, başka ülkelerde ciddi sosyal

sorunlara yol açabilecek göç şokunun görelî olarak daha yumuşak karşılanmasını sağladı. Ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıkmadı. Diğer yandan Türkiye'nin -bölgenin yapısını da dikkate alarak- mevcut şartlar altında bir göç yönetimini hem stratejik ve hukuki hem de idari olarak yeniden planlaması gerektiği ortaya çıktı.

Kaynakça

Cabinet Office Civil Service (t.y.). *Nationality rules guidance on checking eligibility*.

Eylül 2021 tarihinde https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1058926/civil-service-nationality-rules.pdf adresinden erişildi.

Ticaret Bakanlığı (t.y.). *Uluslararası yatırım istatistikleri*. Eylül 2021 tarihinde <https://www.ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-yatirimlar/uluslararası-yatirim-istatistikleri/yurtdisinda-yerlesik-gercek-ve-tuzel-kisilerin-turkiyedeki-yatirimlari> adresinden erişildi.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (t.y.). *Kurulan kapanan şirket istatistikleri*. Eylül 2021 tarihinde <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden erişildi.

Lübnanlı Hacer

İsmail Kılıçarslan

Sıra dışı bir kültüre ve tarihe sahip olan Lübnan birçok dinî grubun birlikte yaşadığı bir ülke... 1943 tarihli Ulusal Pakt çerçevesinde siyasi görevler nüfuslarıyla orantılı bir biçimde mezhepler arasında dağıtılmakla birlikte Lübnan'daki iç savaşların önemli bir sebebi dengesiz siyasi yapı olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Lübnan'ın farklı etnik, kültürel ve dinî grupların bir arada yaşadığı heterojen toplum yapısı ile siyasi krizler, silahlı çatışmalar gibi olaylar çok kültürlü ve ortaklaşmacı siyasal sistemler içinde farklı bir model olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır. Lübnan'ın kendi mezhep kimlikleri çerçevesinde devlet yönetiminin paylaşılmış olmasına dayanan yapısı, dinsel toplulukların çatışmalarının heterojenliğin sürekliliğini sağlaması, ülkenin “modern anlamda ulus devlet olmadan dünyanın en sorunlu bölgelerinden biri olan Orta Doğu coğrafyasında devlet olarak varlığını sürdürebilmiş” olmasını da sağlamıştır (Şöhret, 2012).

“İsmail Bey, Lübnan yemeği yiyelim diyoruz. Aç mısınız?”

Üsküdar'daki ofisimde çalışan arkadaşlar bana bu soruyu sordığında daha önce defalarca gittiğim Lübnan geldi aklıma. Kırık dökük bir rüyaya benzeyen, vakti gelmeden yorulmuş gelinlik çağında bir kız gibi Lübnan.

İnsanı yaşatan, hatıraları... İlk seferinde, 2009 olmalı, şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: İstanbul isimli bir şehirde yaşamıyor olsam günün birinde ya Şam'da ya da Beyrut'ta yaşamak isterim.

İki nedeni var aslında bunun. Birincisi ve daha önemlisi her iki şehrin de insana İstanbul'da olana benzer bir “çeşitlilik” vadediyor olması. Irklar, dinler, mezhepler, anlayışlar... Bin bir renkte ve

çeşitlilikte bir insan denizi. İkincisiyse iki şehrin de 24 saat boyunca bitmeyen bir yaşam döngüsünde olması. İstanbul'unkine benzeyen ama daha az kaotik bir döngü bu.

Daha doğrusu "döngüydü bu" diyeceğim. Çünkü artık maalesef Şam da, Beyrut da neşesini, döngüsünü, kaotik baştan çıkarıcılığını kaybetmiş şehirler. İlki savaştan yorgun, ikincisiyse korkunç bir fakirlikle baş etmeye uğraşıyor.

Bu böyle...

"Lübnan yemeği yiyelim diyoruz. Aç mısınız?" sorusuna tok olsaydım bile "Tokum." cevabını vermezdim. Zira Beyrut'un mutfak kültürü bence dünyanın en iyi mutfak kültürü. Mezeleri, salataları, etleri, balıkları, tatlıları... Hem Akdeniz, hem Orta Doğu, hem İslam, hem Hristiyan... Kadim lezzetlerin tam merkezi Beyrut mutfağı. Olağanüstü bir çeşitlilikle kaim. Bu yanılla belki sadece Hatay mutfağı rekabet edebilir Beyrut'la.

"Tabii ki yerim!" dedim.

Çok geçmeden, *felafel*, *humus*, *fettush* ve *batata harra*'dan oluşan bir set menü geldi masama. Hacer'le ve onun Üsküdar'daki şahane Lübnan yemekleri lokantasıyla tanışmam böyle oldu işte.

Hikâyesini tabiri caizse "söktürerek", el yordamıyla öğrendim Hacer'in.

Trablusşamlı bir ailenin zekâsı parlak kızı Hacer okumuş, ülkesinde kalıp çalışmak için hayaller kurmuş ve fakat... O "ve fakat" kısmını aşağı yukarı şu cümlelerle anlatmıştı bana: "Lübnan toplumu Türk toplumundan çok farklı. Burada insanların bir arada yaşama kültürleri var. Resmî kurumlarda eşitler. Lübnan'da çok farklı dinlerden ve mezheplerden insan grupları var ve resmî yahut özel kurumlarda bulunan yönetici ve görevliler insan kayırıyorlar. Bu da insanların arasına huzursuzluk ve geçimsizlik getiriyor. Mesela bazı şehirler Müslüman Sünniler için. Buralarda sadece Sünniler yaşıyor. Bazı şehirler de Şiilere veya Hristiyanlara ait ve oralara da biz gidemiyoruz. Aynı ülke içinde hep devam eden

bir savaş var. On sekiz farklı grup var. Türkiye’de hiç huzursuzluk çekmeden farklı görüşten insanlar hayatlarını yaşıyorlar. Mesela üniversiteye giden arkadaşlarım var, onlardan ayrımcılıkla ilgili herhangi bir şey duymadım. Aynı sınıfta bir Alevi, bir Sünni, bir Hristiyan... Ben on sekiz yaşlarındayken üniversiteye gittim. Bir hoca Hristiyan’dı ve derse sadece Hristiyan öğrencileri alıyordu. Üniversite yeni bir hayat, küçük bir dünya gibi. Üniversiteden sonra asıl büyük dünyaya açılıyor insan.” Benim dışarıdan “zenginlik, çeşitlilik” olarak değerlendirdiğim şey meğer içeride bir kavga sebebi imiş.

Limon ve Zahter Kokuları

Türkiye hakkındaki ilk izlenimlerini Türk dizilerinden edinmiş Hacer. Hani o kimsenin beğenmediği ama herkesin izlediği diziler... Karnımız da acıkıyor bir yandan elbette. Şam’dan, Beyrut’tan geliyormuş gibi geldi *humus* önümüze ince *pita* ekmeğiyle. Bu arada ben Hacer’e sorular sormaya devam ediyorum: “Efendimizin ‘Bereket Bilad’üş-Şam’dadır.’ dediği yerden, insanın hikâyesinin başladığı ülkeden tam ne zaman karar verdin buraya gelmeye?”

“Ben Trablusşam’da yaşıyordum. İnsan vatanını daha çok çocukluk ve ilk gençliğiyle anımsıyor. Limon ve zahter kokularının arasında, hayaller kurarak büyüdüm. Her genç gibi ülkemde bir gelecek düşledim. Fakat öyle bir zaman geldi ki dükkânda selam verdiğim kişinin terörist olup olmadığından emin olmadığım bir döneme eriştim. Bir gülü koklarken bir bombanın patlayabileceği zamanlar yaşadık. Burada olan ve orada olmayan temel meseleydi bu zaten. Güven meselesi...”

Konuşurken eliyle masanın köşesinden sarkan örtüyü düzeltiyordu. Lübnan sokaklarındaydı sanki. Kesif kokusuyla zahter ve zeytinyağı geliyordu masaya tam da bu sohbetin üzerine. Şehirlerimiz ve anılarımız kokularla ilgilidir. Bu sohbetin ve kokunun üzerine, devam ediyorum soru sormaya. Hacer’i meşgul ediyor mayuz, diye de çekiniyorum bir yandan. Anlar gibi tebessümle bakıyor bize. Biz söylemeden, mahcubiyetimizi anlayıp “Sorun

değil, müsaitim.” diyor Hacer. “Neden Türkiye?” diye soruyorum elbette, onlarca Arapça konuşan ülke varken “Dil benzerliği olan bir yer değil de neden Türkiye?”

“Ben ilk defa 2017’de geldim seyahat için. Lübnan’da biz çok Türk dizisi takip ediyoruz. Benim yaş grubum için Türkiye ne ifade ediyordu? Açıkçası doğrudan bir Türkiye manzarası yoktu aklımızda. Bunun eğitim ve iletişim araçlarıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Ama bununla birlikte televizyonlarımızda çok sayıda Türk dizisi vardı ve bu diziler çok popülerdi. Tabii bunların kimi bizim hayat tarzlarımızla uyuyor kimi de uyuşmuyordu. Türkiye’ye gitmeden önce Türkiye’yi görebildiğimiz alan özette diziler olmuştu. Türkiye’ye ilk geldiğimde henüz muhacir sayılmazdım. Öğrenmem gereken şeyleri çok fazla araştıramadım ama olumluydu ilk izlenimim. Turisttim zaten, on gün otelde kalıp gittim. İlginç bir tevafuk, aynı sene içerisinde Türklerle tanıştım ve arkadaş oldum. Türk kültürünü kendi ülkemde yakinen tanımış oldum. Sonradan tekrar seyahat için geldiğimde gördüklerimi anlamlandırabiliyordum. Bu sefer arkadaşlarımla evlerinde kaldım. Yani doğrudan Türkiye’nin gerçekliği içindeydim. O süreç beni çok eğitti ve Türkiye’ye gelip yaşamam gerektiğine işte o dönemde karar verdim.”

Onu öyle güzel anladım ki... Her şey bir yerde dönüp dolaşıp insana geliyor. Bilerek uzatıyorum konuyu, zahterin tadına bakmadan önce soruyorum: “Dil benzerliği olan yerler peki? Neden Arabistan değil örneğin?”

“Burada birkaç sebep var. Birincisi Türkiye’nin kültürü gerçekten Lübnan kültürüne daha çok benziyor. Ben burayı insanlarıyla tanıdım. Biliyorsunuz Arap ülkelerinin bir kısmı harap durumdayken bir kısmı da refah içerisinde yaşıyor. Refah içindeki bu Arap ülkeleriyle kültürümüz çok farklı aslında. Bunun yanında muhacir veya mültecilerin toplum içerisinde yeri oralarda daha farklı. Türkiye zaten mozaik bir ülke. Bu yüzden de burada insanlar birbirlerine karşı daha anlayışlılar. Hoşgörüyü yaklaşıyorlar.”

Dağların Ceylanı

Hacer “hoşgörü” dediği zaman gençliğim geliyor aklıma. Şam ve Kahire günleri... İstanbul’u Şam’a veya Beyrut’a bağlayan o ortak şeyin adı sanırım hoşgörü. İbn Battuta’nın 700 sene önce Anadolu seyahatinde söylediği o meşhur sözü hatırlıyorum: “Bereket Şam’da, merhamet Anadolu’dadır.” Sanırım *fela fel*’ler hazır. Kokusu geliyor burnumuza. Hacer’i dinlerken onu neden hiç yabancılamadığımı düşünüyorum. Tek bir cevabı var sanırım. Kaşgarlı Mahmud’un “dağların ceylanı” diye bahsettiği Türkçe. “Hacer...” diyorum “Türkçeyi nasıl bu kadar güzel öğrendin?”

“Buraya ben eğitim için geldim. Ailem Trablusşam’da fırın işletiyor. Durumlar kötüye gidince kendime bir gelecek oluşturmak için buraya geldim. Özel bir okula kaydoldum. Grafik tasarım okuyordum. Fakat Lübnan’da ekonomi o kadar kötüye gitti ki para gönderemez oldular. Mecburen okuldaki kaydımı dondurdum. Ama bu da bir şey ifade etmiyordu. Burada yaşamam lazımdı. Ailemden aldığım yemek yapma bilgisiyle işe girdim. Yemeklerimin beğenilmesi çok hoşuma gitti. Çalıştığım ve okuduğum yerde herkes Türk’tü. Türkçe konuşuyorduk. Bu vesileyle öğrenmiş oldum.”

Hacer Türkçeyle ilgili övgüden sonra neşelendi. Bir müşterisinin yanına gidip bir şeyler söyledi. İşini bitirince hemen yanımıza gelip konuşmaya devam etti. “Burada yaşayıp hâlâ Türkçe konuşamayan insanlar olduğu için sormuştum bu soruyu.” diye ekledim. “Türkçeyi öğrenince buradaki yaşantın değişti mi?” diye sordum sonra da.

“Tabii... İlk zamanlarda insanlar geliyor, ‘Nasılsın?’ diyor, bakıyorum sadece. Sonra daha yüksek sesle ‘Nasılsın?’ diyorlar. Anlamıyorum tabii. Dil karakter gibi. Dili öğrendiğim zaman Türklerin karakterlerini, kültürlerini öğrenmiş gibi hissettim. Mesela bazı arkadaşlarım Türklerle anlaşıyorlar. Manavda, kasapta, ticarette... Fakat Türkçeyi öğrenince o anlaşmazlıklar bitiyor, sanki akraba gibi oluyor insanlar, yani aynı millettendir gibi. Bunu çok tecrübe ettim. Buraya birisi muhacir veya mülteci olarak gelecektse ‘Mutlaka Türkçe öğren!’ diye tavsiye ediyorum. Dil gerçekten çok fazla şey ifade ediyor.”

“Beğendiniz mi yemeği?” diye soruyor ardından tebessüm ederek. “Beğendik tabii, eline sağlık.” diyoruz. Tabak ayın on dördü gibi parılıyor bir yandan. Yunus’un gönlüyle büyüyen Türkçenin, 2021 yılında bile iki insanın gönlünü birbirine yaklaştırmasını düşünüyorum. “Türkçeyi de öğrendiniz, kültürü de. Hâlâ muhacir gibi hissediyor musunuz kendinizi?” diye soruyorum Hacer’e.

“Ben burada bir hayat kurdum yani hayatımın merkezini buraya taşıdım. Muhacir oldum. Ama kültürlerimiz benzediği için, Türkçeyi de öğrenince hiçbir problemim olmadı Türkiye’de. Türkiye, muhacir olduğunuzu size en az hissettiren ülke. Yalnızca para kazanmak için dönemlik gelen insanlar da var. Bazıları mutlu, bazıları da mutsuz dönüyor buradan. Türkiye, Suudi Arabistan kadar kolay para kazanılan bir yer değil. Çünkü zorlu bir bölgede barışı korumaya çalışan, mülteci ve muhacirleri taşıyan, mesuliyet sahibi bir ülke. Bizim ülkemiz Lübnan çok küçük bir yer. İçeride 5 milyon insan yaşıyor ama dışarıda belki 30 milyon Lübnanlı var. Avustralya’da, Almanya’da, Amerika’da... Çünkü istikrar ve güven ortamı yok. Her şey anında değişebilir. Türkiye’ye gelmemizin bir sebebi de emniyet ve istikrardır. Ben burada bir işletme açtım, buraya dâhil oldum, çalıştım ve başardım. Bunu başardığım için gören insanlar heveslenip ‘Biz de gelip yapalım!’ diyorlar. Ben de onlara Türkiye’nin emek isteyen bir yer olduğunu söylüyorum. Çünkü merkezde mesuliyet sahibi bir ülke. Suudi Arabistan gibi değil. Düşmanları çok fazla.”

İstanbul’un Kakulesi

“Düşmanları çok fazla, düşmanları çok fazla...” diye tekrarlıyorum içimden. Her güzelliğin bir bedeli var. Güzellik belki de bedeldir bu dünyada. Güzel bir rüya için belki de uykuyu azaltmamız lazımdır. Biraz fazla tuz ekmişim *felafel*’e. Tuzu da sanırım biraz azaltmam lazım. Türkçeye takıldım sanırım. Binlerce yıl önce geldik buralara. İnsanı kendisiyle çarpan bozkırlarda susayarak geldik. Kaşgarlı Mahmud’un dağ ceylanına benzettiği düşmana ateş, dostta su Türkçeyle. İnsanın belki de en büyük kader ortağı dilin kendisidir. Yoksa Mahmud Derviş’i, Halil Cibran’ı nereye koyacağız? Geçtiği her yerden bir koku alan bu Türkçeyi, onu konuşanların hemen ötekiyle samimiyet kuran yanını nereye koyacağız? İnsan

felafel yerken derin düşüncelere dalar mı? Dalıyorum işte, meslek hastalığı bu da. Arkadaşlarımızdan biri ortamın uygunluğundan faydalanıp soruyor Hacer'e: "Peki Avrupa ülkelerine gitme fırsatı yakalarsanız gidecek misiniz? Geleceğinizde Türkiye var mı?"

"Ailem aslında ben daha Lübnan'da yaşarken Almanca öğrenmemi ve oraya gitmemi söylüyordu. Tabii o zamanlar hiç düşünmüyorduk muhacir olmayı. Çünkü orada iyi yaşıyorduk. O zaman öyle dediler, ben istemedim ve gitmedim. Daha sonra yaşadığımız olaylardan ötürü buraya geldim. Şimdi buraya o kadar alıştım ki. Diyelim ki ticari anlamda bir fırsat oluştu ve Almanya'ya gitmem icap etti... Hayat bu, olabilir. Ama burası artık benim merkezim oldu. Bir pergel gibi düşünebilirsiniz. Bir yere dönemlik gitsem bile, oradan aldığım faydayı taşıyacağım yer Türkiye artık. Burayı ülkem gibi hissediyorum. Mesela Almanya'da yaşayan, orada çalışan iki arkadaşım var. Onlar ekonomiden daha önemli olan şeyleri orada biraz anladılar aslında. Hatta orada Türklerle tanışmışlar. Sonra buraya geldiler, burayı çok sevdiler. Çünkü Almanya'da arkadaşlık, sohbet, muhabbet, komşuluk ilişkileri yok. Yani insanî şeylerin, bizim âdetlerimizin çoğu yok. Mesela cami az, ezan sesi yok. Burada, mesela Üsküdar'da, her tarafta cami ve ezan var. Maddiyattan daha önemli şeyler bunlar. Burada kendimize uygun bir hayat var. Hatta Üsküdar bizim hayat tarzımıza Beyrut'tan daha yakın. Burada çok memnunuz açıkçası."

Kahve de içeride daha biz demeden pişmeye başladı. Kakuleli Lübnan kahvesi, savaştan önce ziyaret ettiğim Şam'ı hatırlattı bana. "*Çünkü çarşılardan geçtim.*" ve gençtim o zamanlar. Türkiye'yi kuran, pişiren o ortak gönlü düşündüm. Çarşılardan, savaşlardan geçen uluları düşündüm. Hacer'in hikâyesi belki de bu zincirin bir halkasıdır. Büyüyen, gittikçe dünya sistemine karşı duran bir halka. Yıllar sonra insanların bahsedeceği o dönemi yaşadığımızı ve belki de senaryonun başrollerinde bizim olduğumuzu düşünüyorum. Baharatların ve mevsimlerin bize şehirleri ve çağları hatırlatması ne büyük bir fenalık. Hacer'e sesleniyorum. "Bu Arap kahvesi biraz acı değil mi sence de?" diyorum. Üstelik ağır da kokuyor sanki biraz. Gülüşüyoruz hep beraber. Cevap veriyor Hacer:

"Artık *kakule* de İstanbul'un, *felafel* de."

Evet, ben de onu diyorum aslında. Ama sanki her şeye rağmen *kakule* yine de fazla acı geliyor. Nizar Kabbani'nin gece vakti okunan şiirleri gibi. Hacer'in yaşadıklarının bir muhasebesini yapıyorum masada otururken. Hacer acaba sessiz bir kahraman olduğunu biliyor mu? Bir saattir oturuyoruz burada. Kötü bir bakışını bile hissetmedim Hacer'in. Onlar buraya nasıl yaşantı ve kültürlerinden gelip bir şeyler kazandırdıysa Türkiye'den de bir renk ve koku kattılar kendilerine. Acaba ne etki etmiştir ona? "Türkiye'de size etki eden bir davranış ve kültürel bir karakter oldu mu Hacer?" diye soruyorum doğrudan. Farklı bir açıdan şunları söylüyor:

"Güzel bir ev tuttum burada. O sırada kader işte, koronavirüs geldi çattı. Tabii karantina ve tedbirler kapsamında hareketsiz kaldık. Uzun bir süre evdeydim. Masraflarım vardı ve ailemin Lübnan'daki mali durumu iyi değildi. Hazırlıksız yakalandık. Para isteyemedim ailemden. Zor bir dönem geçirdim. Türk arkadaşlarım yetişti imdadıma. Birisi ev kiramı ödedi birkaç ay. Buzdolabına ihtiyacım vardı ama param azdı. İkinci el bir şey alayım dedim, bir arkadaşım o parayla bana sıfır bir dolap aldı. Bu, Türkiye fotoğrafının büyük ve olumlu kısmı. Evet, her yerde kötü ve iyi insanlar var. Bizim ülkemizde de var. Biz böyle büyüdük. Türk toplumu da sıkıntılar yaşadı elbette. Ama ben genel sonuçtan bahsediyorum. Arkadaşlarım âdeta birlik olarak hesapsız bir şekilde bana yardım ettiler. Merhamet ve yardımseverlik konusunda bu kadar çabuk olmaları beni şaşırttı."

Kedileri Hep Sevelim!

O esnada Hacer'i dinlerken tak diye bir ses geldi. Hepimiz irkil-dik. Bir kedi arka masadaki peçeteliği düşürmüş yere. Hacer aniden "Şunu da söyleyecektim, unuttum..." dedi ve konuya girdi:

"Türkler hayvanları çok seviyorlar. Özellikle kedileri. Her tarafta mama kapları görüyorum, her dükkânda birisinin kucağında bir kedi. Bunun da merhametle ilgili olduğunu düşünüyorum. Bizler de severiz fakat burada daha yoğun bir sevgi var kedilere karşı, bu bizi çok şaşırttı gerçekten. Biz de alıştık."

Birisi söyleyince anlayabiliyoruz bazı özelliklerimizi. Önceden hiç fark etmemiştim gerçekten. Barış Manço'nun BBC röportajında söylediği cümle var ya tam da öyle aslında. "Biz Türkler kendimizi dünyanın merkezi olarak görüyoruz." Hakikaten öyle. Özellikle İstanbul'da ne oluyorsa sanki bütün dünyada da aynı oluyor gibi geliyor bize. Kedileri hep sevelim, diye geçiriyorum içimden. Sevgiye bir tutamak olsun böylece.

O esnada bir arkadaşımızın telefondan başını kaldırmadığını görüp takılıyorum ona. "Biraz da bize *online* ol yahu!" diyorum. İyi ve kötü haberlerden bahsediyor. Sosyal medya da böyle bir şey zaten. Her gün iyinin ve kötünün mücadelesini görüyoruz. Sosyal medyada muhacir veya mülteci olmanın getirdiği olağan dışı durumlar söz konusu muydu acaba? Sosyal medya kullanıp kullanmadığını ve orada kendisini nasıl hissettiğini soruyorum Hacer'e.

"Yakın coğrafyanın insanlarıyız. Kùltürlerimiz gibi siyasi hayatlarımız da yakın. Lübnan'ın yaşadığı siyasi olayları, karışıklıkları ve savaşları biliyorsunuzdur. Biz siyasetin çok harareti olduğu politik bir yerden geldik. Herkes tıpkı Türkiye'deki gibi siyasetle ilgileniyor. Küçüklerden yaşlılara kadar herkes... Siz 'sosyal medya' dediğiniz zaman aklıma önce bu konu geldi. Çünkü insanlar günümüzde sosyal medyada yeme-içme ve siyaset hakkındaki görüşlerini paylaşıyorlar. Ben Lübnan'dan gelmiş biri olarak sosyal medyada Türkiye siyaseti hakkında konuşmuyorum. Genellikle kendi ülkemizin yaşadığı olaylar hakkında konuşuyorum. Çünkü ben orayı biliyorum. Buraya gelesi birkaç sene oldu. Birkaç senede Türkiye'yi nasıl anlayabilirim? Herkesin tabii ki sevdiği insanlar vardır. O başka bir mesele. O daha çok duygularla ilgili. Siyaset başka bir şey. Ben kimim, neden burada siyaset konuşayım? Bu benim hakkım değil. Ama genel anlamda rahatım yani insanlarla iyi anlaşıyorum ve iyi hissediyorum kendimi."

"Eee Badeyn?"

Arapçada bir âdet vardır. Her şey konuşulduktan sonra, konuşmaya devam etme isteğini göstermek maksadıyla şöyle söylenir: "Eee badeyn?" Bizdeki "Eee daha daha?" gibi. Mekân da dolmaya

başladı. Sanırım artık selam vermeden geçemeyeceğimiz bu tatlı işletmeden kalkma vaktimiz geldi. Dönüp Hacer'e "Eee badeyn?" diyorum. Gülerek cevap veriyor:

"Allah Kerim. İyilik, güzellik."

Kaynakça

Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Lübnan'ın siyasi görünümü*. Geliş tarihi 26 Ocak 2022, gönderen <https://www.mfa.gov.tr/lubnan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Şöhret, M. (2012). Ulus devletsiz devlet sistemi: Lübnan modeli. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 5(1), s.85-107.

Sarp Sınır Kapısının Açılışı Yarım Yüzyıllık Hasreti Bitirdi

Tahir Orhan

Sarp Sınır Kapısı, 1937 yılından itibaren tam 51 yıl kapalı kalmıştı. 1980 askeri darbesinden sonra iktidara gelen Turgut Özal, ülkede çeşitli yenilikler yapıyor, özellikle de dış ticaret konusuna önem veriyordu. Bu çerçevede 51 yıllık hasreti dindirmek ve bağımsızlaşmanın sinyallerini veren Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu adı altındaki Sovyetler Birliği coğrafyasıyla ticaret hacmini geliştirmek istiyordu.

Dış İşleri Bakanlığında hazırlıklar yapıldı, karşılıklı mutabakat metinleri imzalandı ve sıra kapının açılmasına geldi. Takvimler 31 Ağustos 1988'i gösteriyordu. Her iki tarafta da büyük bir heyecan vardı. Ankara heyeti, Batum Havalimanı'na indi, oradan karayoluyla Sarp'a geçti ve tarihî açılış böylece gerçekleşti. Başbakan Turgut Özal'ın da açılışa katılması bekleniyordu ancak Sovyetler Birliği tarafından açılışa, o zaman henüz bağımsızlığını kazanmamış olan Gürcistan Başbakanı Çerkez Ziya (O yıllarda SSCB henüz dağılmamıştı ve ülkeler bağımsız değildi.) katılınca Türk tarafından da daha alt düzeyde bir katılım için Ulaştırma Bakanı Ekrem Pakdemirli görevlendirildi.

Saat 12.00'de iki tarafın yetkilileri kapı üzerindeki köprüye geldiklerinde sınırın Türk tarafındaki Sarp köyü ile Sovyet tarafındaki Sarpi köyünden binlerce insan buraya yığılmıştı bile. Henüz kurdele kesilmediği için kucaklaşma gerçekleşmemişti ama gözler tanıdıkları aramaya çoktan başlamış, bu heyecana daha fazla dayanamayanların gözleri çoktan sulanmıştı. Nihayet her iki tarafın yetkilileri tarihî adım için kurdeleyi kesmeye hazırlanırken ortaya çıkabilecek büyük kargaşanın bir trajediye dönmemesi için Türkçe ve Rusça anonslar yapılarak insanlar uyarılıyordu. Kurdele kesildi, sonra insanlara kucaklaşmaları için izin verildi. Bu esnada Rusya tarafının kendilerinden beklenmeyecek kadar özgür dav-

ranması, Türk tarafınınsa daha temkinli olması dikkat çekiyordu. Belki de yılların verdiği bir tedirginlikti bu. Nihayetinde Türkiye bir NATO ülkesi, Sovyetler Birliği ise Demir Perde ülkesiydi ve iki blok arasında on yıllara dayanan bir soğuk savaş vardı.

Açılan Kapının Ardından

Ortalık mahşer yeri gibiydi. Sevinçle hüznün buluştuğu soluk benizli insanlar; etrafa şaşkınlıkla bakan yüzlerce, binlerce çift göz, tanıdık bir yüz arıyordu. Bulanlarsa sevinçten havalara uçuyor, yarı baygın bir şekilde dakikalarca birbirlerine sarılıp duruyorlardı.

Yaşlı bir kadın gözümüze ilişti. Telaşla dolanıp duruyordu. İçi kıpır kıpırdı. Aslında çok yakın olduğu hâlde uzaklarda, çok uzaklarda kalan sevdiklerini arıyordu. Kadına sorduk:

“Sen kimi arıyorsun teyze?”

“Bacımı, yeğenlerimi...”

Bir başkasına sorduk:

“Ya sen?”

“Kardeşlerim vardı onca zaman görüşüp koklaşmadığım...”

Sarp Sınır Kapısı'ndaki bu mahşer anlatmakla bitmez. Manzara gerçekten görülmeye değerdi.

1937'de sınır kapatılırken öyle bir hat çekilmiş ki cami beri tarafta (Çünkü onların camiye ihtiyacı yok.), imamın evi öbür tarafta kalmış. İmam sabah kalktığında camisine gidememiş. Her iki taraftan dinlediğimiz kişilerin anlattığı ortak bir şey var ki insanın içini burkuyor: “Biz, karşı tarafta bir cenaze oldu mu onu duydık. Çünkü o kadar yakın yerleşim yerleri. Düşünün, bir köyün iki ayrı mahallesi... Birinde olan öbüründe duyulmaz mı? Ağlamaları, feryat ve figanı duyar, hüznlenir, biz de onlarla birlikte ağıtlar yakar, ağlar, yırtınırdık. Ama ne çare ki birbirimizi teselli edecek, kucaklayacak imkân yok. Gitmek gerekirse başkentten

vize alıp Kars'ta kapıdan geçip gitmek gerekiyor. Kendi yaşadığını köyün yamacına ulaşmak için onca zahmet, bu kadar yıldır hep belimizi büktü durdu. Şimdiye çok şükrediyoruz.”

“Bu Adam Benim Kocam Değil”

Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasından sonraki ilginç olaylardan birisi de Trabzon'un Of ilçesinde yaşandı. Birinci ağızdan, Hacı Dursun Koçyiğit'ten dinliyoruz:

“1937 yılında kapı kapanınca kadın burada kalmış, kocası o tarafta. Adam orada kendine bir hayat kurmuş, kadın da burada. Tabii kapı açılana kadar nine-dede olmuşlar artık. Kapı açılınca oğulları gidip dedeyi kapıdan alıyor ve Trabzon'un Of ilçesine getiriyorlar. Biz TRT ekibi olarak gittik, Sarp Sınır Kapısı'ndan itibaren çekmeye başladık. Adam Türkçeyi unutmış, bu taraftakiler de Rusça bilmiyor. Derken bir tercüman da bulunmuş. Kapıdan adamı aldık, hep beraber Of'a kadar getirdik, karısıyla karşılaştırdık. İki de yaşlanmış, seksenli yaşlardalar. Tabii akrabalar falan da var. Biz de orada çekim yaptık. Kadın bir süre kaçamak gözlerle baktıktan sonra biraz daha bakışlarını derinleştirdi ve adamı iyice süzmeye başladı. Dedi ki ‘Bu benim kocam değil.’ Oda bir anda buz kesti. Herkes büyük bir karşılaşma bekliyor, bunun için hazırlanılmış. Belki yeniden nikâh kıyılacak, belki de anlaşamayacaklar, artık oraları meçhul. Bir de çocuklar var tabii babalarını buldukları için çok seven. ‘Bu benim kocam değil.’ diye kestirip atan kadına bunu nasıl anladığını sordular. O da eliyle kulağının altını göstererek kocasının orada bir beninin olduğunu söyledi. Bu adamda o ben yoktu. ‘Belki bir akrabasıdır; o sıralar onun gibi gidenler olmuştu köyden, onlardan birisidir yahut tamamen başka bir adamdır onu bilemem ama kesinlikle bu benim kocam değildir.’ dedi. Adamı birkaç gün misafir ettiler, sonra da tekrar kapıya kadar götürüp Gürcistan'a yolcu ettiler. Yıllar sonra bile bu hikâyeyi her hatırladığımda hâlâ gülerim.”

Ticaret Başlıyor

Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasından sonra ilk başlarda karşılıklı gidiş gelişlerde bir tedirginlik yaşansa da birkaç hafta, belki birkaç ay sonra gidiş gelişler arttı ve Türkiye ciddi bir göç almaya başladı. İnsanlar, öncelikle kapının hemen yanı başındaki Artvin'in Hopa, Arhavi ilçeleri ile belki Rize'nin büyük göç almasını beklerken asıl göç Trabzon'a oldu. Her gün yüzlerce insan geliyor, Trabzon'da konaklıyordu artık. Daha sonraları, gelirken bavullarında getirdikleri küçük eşyaları da satmaya başladılar. Tam anlamıyla bir bavul ticareti başlamıştı. Hopa'dan itibaren hemen hemen bütün ilçelerde ve Rize'de ama özellikle Trabzon'da "Rus Pazarları" kurulmaya başladı. Pazarların en büyüğü, Trabzon'daki oldu. Hâlen de Rus veya Avrasya Pazarı adıyla anılan bu pazar, belki üçüncü, belki dördüncü, belki de beşinci yerinde hizmet veriyor. İlk zamanlar, gelenler ellerindeki bavulları, çantaları bile açmaya utanıyor, getirdikleri birkaç parça eşyayı tedirgin bir şekilde satıp üç beş kuruş kazanıyorlardı. Trabzon Meydanı'nda elinde çantalı bir Rus veya Gürcü gördüğümüzde hemen yolunu kesiyor, ona çantasını güçlüklerle açtırıyorduk. Sonra düzenli pazarlar kurulmaya başlayınca eşyalar da çoğalmaya, artık bir bavulla değil birkaç bavulla hatta kolilerle gelmeye başladı. Sattıkları şeyler, daha çok bu taraflarda bulunmayan cinsten olduğu için pazarlar insan kaynıyordu. Fiyatlar makuldü, alan da satan da memnundu. Öyle farklı, öyle orijinal eşyalar vardı ki... Nasıl olsa gerisi gelir, deyip ertelediğimiz birçok şeyi bir daha bulamadık.

Ruslar ve özellikle de Rus kadınlar, fantezi giysilere oldukça meraklı idiler. Sattıklarından kazandıkları paraları bu elbiselere harcıyorlardı. Giysilerin fiyatları da pahalı değildi. Böyle olunca ilk başlarda iki taraf da bundan pek memnundu.

Bu ticaret, aynı zamanda kendi pazarını da oluşturunuyordu. Gelenler her ne kadar mal satıp para kazanmak için geliyor olsalar da bu bir nevi turizm hareketiydi. Onca insan bir anda gelince hâliyle kalacak yer meselesi büyük sorun olacaktı. Bunu, ilk başlarda apartmanlardan çevrilme otellerle çözmeye çalıştı Türk tarafı. Sonraları yine pahalı olmayan, yıldızsız oteller yapılmaya başlandı. Ucuz mal satıp az para kazananlar, yine ucuz sayılabilecek otellerde konaklıyorlardı.

Kapının açılmasıyla birlikte ilk başlarda giriş çıkışlar kontrollü bir şekilde -daha doğrusu biraz tedirginlik içinde- gerçekleşti. Kapının açıldığı 31 Ağustos 1988'den yıl sonuna kadar kapıdan sadece 808 kişi geçmiş iken bir yıl sonra bu rakam 11.000'i aştı. Karşılıklı gidiş gelişlerse 21.000'in üzerindeydi. Bu sayı, her geçen yıl artış göstermiş, 1990'ların ortalarında bir buçuk milyonu aşmış, bugünse milyonlara ulaşmıştır. Aralarında gezip görmek, yeni yerler tanımak amaçlı olanlar bulunsa da ilk başlarda gelenlerin çoğunluğu ticaret için buradaydı. Bu yüzden onlar için "turist" demek pek mümkün değildi. Ticareti pek bilmeyen bu insanlar önceleri tedirginlik yaşarken zaman içinde bu tedirginlik yerini ticaretin kurallarına bırakmıştı. Kapının öteki tarafından gelenlerin beraberlerinde getirdikleri malların burada para etmesi, onları memnun ettiği gibi daha çok mal getirmelerine de yaradı. Daha çok mal, daha çok para demekti. Kazandıkları para -bir kısmını otellere verseler de- buradan kendi ülkelerinde pek bulamadıkları, biraz pahalı ama fantezi ürünler almalarına yarıyordu. Trabzon başta olmak üzere bölge illerindeki hazır giyim mağazaları dolup taşıyor, bir yandan da mal yetiştirmek üzere ta İstanbullardan mal akışı sağlanıyordu. Bu ticaret, sadece bölge insanına değil ülke insanına da yaramıştı.

Ruslar veya öteki taraftan gelenler, ilk başlarda pazarlarda düzensiz bir şekilde ürünlerini satarken daha sonraları kendilerine tahsis edilen mekânlarda mallarını pazarladılar. Bölgenin ilçelerine varana kadar pek çok yerinde kurulan bu pazarlara daha sonraları Türkler de dükkânlar açmaya başladı. Pazarların dernek yönetimi bile oluşturuldu. Bir süre sonra karşı taraftan gelenlerden bazıları getirdikleri malları Türk satıcılara toptan satın işlerini kolay yoldan halletmeye başladılar. Böylece Trabzon ve diğer illerde kaldıkları süreyi gezerek değerlendirebiliyorlardı.

İşte o Türk satıcılardan bir olan Ali Yılmaz'ın sözlerine kulak verelim şimdi de:

"Yıllarca Rus yönetiminin baskısı altında kaldıklarındandır belki ama Ruslar veya diğer milletlerden gelenler genellikle ticareti bilmiyorlar. İlk başlarda getirdikleri eşyaları satmaktan bile aciz-

diler. Hatta bavullarını açtıramazdık onlara. Utana sıkıla açılan bavullarda o kadar çeşitli mallar olurdu ki ağzımız açık kalırdı. Çoğunu kendileri de bilmiyordu. Buldukları ne varsa alıp getirdiler Türkiye'ye. Getirdikleri malların ne olduğunu, ne işe yaradığını uzun araştırmalarımızdan sonra ancak anlayabiliyorduk. Mesela fotoğraf stüdyolarında kullanılan 'agrandisör' denilen bir alet bulduk. Fotoğraflar tabedilirken resmi büyötmek için kullanılıyor. O yıllarda baskı teknikleri şimdiki kadar ilerlememişti. Dolayısıyla bu cihazlara ihtiyaç duyuluyordu. Fiyatını sordum, 5 dolar gibi bir miktar söyledi. Hemen satın aldım. Birkaç gün içinde bir gazeteçi gelip ona talip oldu. Arkadaşım olduğı için hiç çekinmeden aldığım fiyatı söyledim ona ve kâr etmeden satabileceğimi ekledim. 'Abi deli misin, bu kaç lira eder biliyor musun?' deyip bana 20 dolar vermişti. 20 dolar karşılığı Türk Lirası yani. O zamanlar öyleydi. Daha başka neler neler alıyorduk. En çok da teleskoplar geliyordu. Rusların optik alanında iyi olduklarını duymuştuk. Birbirinden farklı o kadar fazla teleskop, dürbün geliyordu ki hemen kapıyorduk onları. Ha az kalsın unuttuyordum, bir de eski fotoğraf makineleri çok geliyordu. Alıcısı da çoktu ve iyi para ediyordu. O zamanlar tabii şimdiki gibi telefonlarla fotoğraf çekmek yoktu. Envaiçeşit makineler alıp satıyorduk. Tezgâhta kalmazdı ki makine, birkaç saat içinde alıcı bulurdu. Bazen askerî amaçlı dürbünler de getiriyorlardı. Sanki ülke yağmalanmış gibiydi. Bir keresinde Sarp Kapısı'ndan bir cipin bile parçalar hâlinde Türkiye'ye getirildiğini duymuştuk. Ne kadar doğruydı onu öğrenemedik ama o derece bir ticaret yapıyordu o yıllar. Dediğimiz gibi o ölkelerden gelen ürünleri, 'İşimize yarar mı, yaramaz mı; alıcısı olur mu, olmaz mı?' diye bakıp değerlendirdikten sonra fiyatı da uygunsa ki çoğunlukla uygun fiyata satılıyordu ürünler, hemen alıp tezgâhımıza koyuyorduk. Malı uygun aldığımız için biz de uygun fiyata satabiliyorduk. Zaten insanlar Rus mallarına fiyatları yüzünden itibar ediyordu. Alan da, satan da, hepimiz razıydık doğrusu. Tek üzüntümüz, bu işin kısa sürmesi oldu. O zaman anladık ki sınırın öte tarafındaki insanların ürettikleri fazla bir şey yokmuş. Var olanlar da zaten gelip buralarda satıldı. Hâlen bu pazarlarda tezgâhımız varsa ve çoğunluğu artık Rus malı olmasa da bir şeyler satıp para kazanıyorsak bu o zamanın eseridir.

“Önce Sovyetler Birliği’nin sonra da Rusya’nın Ankara Büyükelçisi Albert Çernişev, bir Trabzon ziyareti sırasında ‘Bizim oralarda dükkânlar Türkiye’deki gibi gün boyu açık kalmaz. Günün sadece birkaç saati açılır ve içindeki mallar da hemen tükenir. Yani buralardaki gibi tıka basa dolu olmaz dükkânlarımız. Sadece bir köşesinde birkaç parça mal olur ve onları pazarlarlar.’ demişti.

“Bir keresinde bir arkadaş benden bir halı satın aldı. Halı dediysem eski püskü bir şeydi ama ilk bakışta kıymetli bir şey olduğu da anlaşıyordu. Adama iyi de bir paraya satmıştım onu. Zaman zaman böyle parçalar geliyordu, biz de uygun bir fiyata onları alıp tezgâhımıza koyuyorduk. Birkaç günden fazla durmazdı tezgâhta bu tür mallar. Uygun fiyata aldığımız için makul bir kârla satabiliyorduk, bu yüzden de çabuk alıcı buluyorduk. Bir gün pazarda birkaç kişinin dolaştığını fark ettik. Belli ki bir şeyler arıyorlardı. Çok geçmeden meraklarının sebebi anlaşılmıştı. Kahramanmaraş’tan gelen bu kişiler, daha önce sattığım halının eşini arıyorlarmış. Çok değerli bir koleksiyonun parçası olduğunu açık açık da söylediler. O zaman büyük bir balığı kaçırdığımı anlamıştım ama geç kalmıştık. Neyse, aradıkları parçanın bizde olmadığını söyledim. Söyledim ama onu aldığım kişiyi tanıyordum. Belli ki o da bundan habersizdi. Ben de fiyatını çok arttırmasın diye fazla belli etmeden o halının devamının olup olmadığını sordum ona. Elinde başka parçaların olduğunu söyleyince yüreğime su serpildi doğrusu. Gelen adamlara birkaç gün beklemelerini, eğer beklerlerse o aradıkları parçayı temin edebileceğimi söyledim. Çok sevindiler ve hemen Çömlekçi’de bir otele yerleşmeye karar verdiler. Ben de önceki halıyı aldığım adama elindeki diğer halıları da getirmesini söyledim. Ondan söz aldıktan sonra artık gelecek malları beklemeye başladık. Belli ki iyi bir ticaret yapacaktık. Gerçekten de dört beş gün içinde epey bir parça halı getirdi bana. Adamlar zaten her gün gelip soruyorlardı. Heyecanlıydım doğrusu. Öğleden sonra geldiler ve aradıklarını bulup satın aldılar. Bu kez ben uyanmıştım. O koleksiyonun diğer parçasını, öncekinden daha yüksek bir fiyata onlara sattım. Onlar da mutlu bir şekilde ayrıldı Trabzon’dan.”

Avrasya Pazarları, sadece bulundukları iller için değil Türkiye'nin diğer illeri için de bir fırsat doğurdu. Bu da iç turizmi hareketlendirdi. En çok da Trabzon'u memnun ediyordu bu durum. Çünkü daha önce de değindiğimiz gibi en büyük pazar burada kuruluyordu. Üstelik sadece Avrasya Pazarı da değil daha büyük boyuttaki ticaretin merkezi de Trabzon'du. Doğu ve kuzeyimizden gelen misafirlerimiz sadece elektronik eşya, giyim eşyası ve bazı süs eşyaları değil antika eserler, madalyalar, nişanlar, altın ve gümüş eşyalar da getiriyorlardı. Gümüş çatal, kaşık, bıçaklar mı ararsınız yoksa bizzat altın ziynet eşyası mı? Altının değeri üç aşağı beş yukarı her yerde aynı olsa da bu altın ve gümüş ürünlerin fiyatı da -ikinci el olmalarından mıdır bilinmez- gayet uygundu. Bunda belki de o insanların, bu malların değerini tam bilmemesi de etkili oluyordu. Her ne olursa olsun o pazarlardan yıllarca alışveriş yapanlar, kârlı bir ticaret yaptıklarının farkındaydılar.

Giderek Büyüyen Ticari İlişkiler

İki taraf arasındaki ticari ilişki bavul ticareti ile sınırlı kalmadı kuşkusuz. Sarp Sınır Kapısı'nın açılması koskoca bir coğrafyaya, neredeyse sorunsuz bir ihracat imkânı sunuyordu. Zaman zaman tırların, kamyonların yollara zarar vermesinden veya o ülkelerdeki gümrük işlemlerinin uzun sürmesinden kaynaklanan küçük sorunlar yaşansa da çok ciddi bir diplomasiyle bu sorunların hızla çözülmesi iki tarafı da memnun ediyordu.

O ülkelerle, özellikle Karadeniz'in karşısında bulunan Rusya ve sınırın ötesindeki Gürcistan ile olan ticaret geçen yıllar içinde gelişti. Karşılıklı alışveriş ilk başlarda bir kurala bağlı olarak yapılamasa da, o taraftaki küçük mafya grupları olayı sabote etse de tüm zorluklar zaman içinde aşıldı; bugün Türkiye'nin özellikle Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yetişen sebze ve meyveler bu ülkelere ihraç ediliyor. Rusya'nın kışın buz tutması yüzünden özellikle kış sebzeleri burada iyi para ediyor. Kapının açılmasıyla bölgenin tamamının değilse bile büyük çoğunluğunun ticaret ve taşımacılıktan ekonomik gelir elde ettiği inkâr edilemez.

Geçen yıllarla beraber bu bölgeden turistler, yoğun bir şekilde ülkemizi ziyaret etmeye başladılar. Bu durum, Türk turizmi açısından kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. Son yıllarda Akdeniz sahilleri ve özellikle Antalya, Rus turistlerle dolup taşmaktadır. Sayıları binleri bulan Akdeniz otellerini, âdeta Ruslar ayakta tutmaktadır ve bu, günümüzden otuz üç yıl önce açılan Sarp Sınır Kapısı'nın eseridir.

Helikopterli Muhtar

İki taraf arasındaki ticari ve turistik seyahatler şüphesiz ulaşım alanında da bazı gelişmelere yol açtı. Ulaşımda ağırlıklı olarak otobüsler kullanılıyordu. Gidiş gelişlerin yoğunluğu, mevcut otobüs firmalarının iş hacminin genişlemesini sağlamanın yanı sıra yeni taşımacılık şirketlerinin kurulmasına da sebep oldu.

Kapının açılmasından bir yıl kadar önce Trabzon'da bir turizm şirketi kuran ve daha sonraları adı "Helikopterli Muhtar" a çıkacak olan Rıfat Güney de kapının açılmasını avantaj olarak değerlendiren girişimcilerden biriydi. Sınırın her iki tarafına gidecek olanlar, önce Rıfat Güney'i, onun turizm şirketini arıyordu. Karşılıklı geliş gidişler, vize işlemleri ve benzeri işler hep onların eliyle görülüyordu. Adının önüne "Helikopterli" sıfatının gelmesiye onun daha sonraları kiraladığı bir Rus helikopteriyle Trabzon'dan Rize bağlantılı Hopa, Sarp turları düzenlemesiyle oldu. İki buçuk üç saatlik karayolunu göze alamayanların, kırk beş elli dakikalık bir helikopter yolculuğundan sonra istediği yere ulaşacak olması heyecan vericiydi. Rıfat Güney helikopterle hasta taşımayı da düşünüyordu ama işler istediği gibi gitmedi. Belki acil durumların pek yaşanmamasından veya bölgenin böyle bir helikopterin işletilmesini besleyecek durumda olmamasından dolayı bu işi tutturamadı. Bir süre sonra helikopter işini bıraktı ama turizm şirketi çalışmaya devam etti.

Daha sonraları özellikle liman çevresinde turizm acenteleri kuruldu. Bunlar, karşılıklı geliş gelişlerde pasaport, vize, harç pulu gibi işleri hallediyor; karşılığında da makul bir ücret alıyorlardı. Aynı zamanda da gemi, uçak ve kara taşıtları ile ilgili biletleme işlemlerini görüyorlardı.

Türk Gelini Nana

Karşılıklı geliş gidişler devam ederken Rus kadınlar ve Türk erkekler birbirlerine ilgi duymaya, gönlünü kaptırmaya başlayınca bu kez de evlilikler gündeme geldi, Türk aileler istemese de yeni yuvalar kuruldu. Özellikle Karadeniz'in aile yapısına bu hiç uymuyordu. Karşı taraf için bir sorun teşkil etmese de bu tarafta bu yüzden küskünlükler yaşandı.

Nana da Rusya'dan Trabzon'a gelen kadınlardan biriydi. Trabzonlu taksici bir gence gönlünü kaptırdı. İki genç bir süre gezip tozduktan sonra bu birlikteliği nikâh masasına taşıma kararı aldılar. Görkemli bir düğün töreni yapıldı. Her iki tarafın da oyunları sergilendi. Nana'nın ailesini ikna etmesi zor olmamıştı. Fakat Türk tarafının büyükleri Nana'nın yarın bir gün kendi oğullarından daha yakışıklısını, daha zenginini bulup onu terk etmeyeceğinden emin olamıyorlardı. Nitekim Nana, birkaç yıl evli kaldıktan sonra eşinden ayrılmaya karar verdi. Her iki taraf da anlaştılar ve tek celsede boşandılar. Nana eşinden boşanmış olsa da aldığı oturma izninden istifade etmek niyetindeydi. Türkçeyi de iyice sökmüştü. Türkçesi o kadar iyiydi ki onunla konuşanların, iyice kulak kabartmadan onun bir yabancı olduğunu anlamaları mümkün değildi. Nana Kartvelli o günleri şöyle anlatıyor:

“Eşimle birbirimizi severek evlenmiştik. Bir süre evliliğimizi sürdürdük ama sonunda şiddetli geçimsizlik yüzünden birlikteliğimizin bir anlamının kalmadığını düşünmeye başladım. Oturma iznimi de almıştım, o yüzden zorlanmayacaktım. Mahkemeye başvurduk ve tek celsede boşandık. Trabzon'dan gitmek istemiyordum. Yeni doğum yapmış çalışan bir kadın, çocuk bakıcısı arıyordu. Bu işi yapabileceğimi düşündüm. Zaten oldum olası çocukları severdim. Çocuk da bana çabuk alıştı. Evleri de evime yakındı ve benim için zor olmuyordu. Uzak olsa bile sonuçta Trabzon'un bir ucundan bir ucuna en çok yarım saatte gidilebilirdi. Artık kendi ayaklarımın üzerinde durabilecektim. Ama insanın yalnız yaşaması zor. Bir süre sonra eski eşimle tekrar görüşmeye başladık. Belki yeniden denesek bu kez başarabiliriz, diye düşündük. Öyle de oldu ve yeniden nikâh kıydık. Bu kez, önceki

kadar görkemli bir düğün yapmadık ama annemler yine de gelmişti. Onlar da çok sevindi. Tek kızları Nana yalnız değildi artık. Yine aynı işlerimize devam ediyoruz. Trabzon'a o kadar alıştım ki burada bir köyde bile yaşayabilirim. Eşimin köyü biraz uzak olduğu için oraya sık sık gidemiyoruz ama yine de bazı hafta sonları oraya küçük bir kaçamak yapıyoruz. Ben hemen tarlalara dalıyorum. Annesinin ahırına gidip inekleri sağıyor, onları yemlemeye çalışıyorum. İlk başlarda kayınvalidem beni pek kabullenememişti ama sonraları o da bana iyice ısındı. Şimdi neredeyse anne-kız gibiyiz. Bundan da çok memnunum."

Ne diyelim, onlar erdi muradına, biz çıkalım kerevetine...

Türk Kızılay Deprem Bölgesinde

Kapının açılması ve bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmeye başlamasından sadece üç ay sonra 7 Aralık 1988 tarihinde Ermenistan'da 7 büyüklüğünde bir deprem oldu. Resmî kaynaklara göre 25 bin kişi hayatını kaybetti. Türk Kızılay Ermenistan'a yardım kararı almış ve beş tır dolusu yardım malzemesini bölgeye göndermek üzere yola çıkarmıştı. Yardım malzemeleri önce Trabzon Limanı'na getirildi. Buradan yaklaşık 250 kilometre uzaklıktaki Sarp Sınır Kapısı'na, oradan da Ermenistan'a gönderilecekti. Tırlar Sarp sınırına kadar sorunsuz bir şekilde gitti. Kapının yeni olması, buradaki insanların acemiliği ve bir de Rusya'nın etkisiyle tırların kapıdaki işlemleri çok uzun sürdü. Yardım taşıyan araçlara yapılan bu işlem tam bir işkenceydi. Nihayetinde gümrük işlemleri tamamlandı ve tırlar önce ilk durak Batum'a, oradan da Ermenistan'a doğru yola çıkabildi.

II. Solomon'un Mezarı

Sarp Sınır Kapısı'nın açılması, insanların karşılıklı gidip gelebilmeleri, ticaret yapmaları ve turistik geziler gerçekleştirmelerinin ötesinde Türkiye ile bütün bu coğrafyadaki ülkeler arasında iyi ilişkilerin geliştirilmesi anlamını da taşımaktadır.

“Osmanlı-Gürcistan ilişkileri, İstanbul'un fethinden Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar uzunca bir süreci kapsamaktadır. Batum ve Acaristan, Trabzon'un fethini izleyen yıllarda, İmereti yani Batı Gürcistan ise Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancakbeyi olduğu dönemde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bölgedeki Osmanlı nüfuzu, Rusların 1801'de Tiflis, 1804'te Kutais, 1810'da bütün İmereti, 1828'de Ahıska ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Batum ve Acaristan'ı ele geçirmelerine kadar sürmüştür. Tiflis ve Doğu Gürcistan'da Osmanlı nüfuzu kısa süreli ve sınırlı kalırken İmereti ve Batı Gürcistan'da üç asırdan fazla sürmüştür. İmereti kralı II. Solomon, başkent Kutais Ruslar tarafından işgal edilince Vartsihe'ye çekilmiş ve mücadelesini buradan yürütmüştür. 1810'da Ruslara teslim olmak zorunda kaldığında Tiflis'e götürülüp burada hapsedilmiş fakat kısa bir süre sonra hapisten kaçarak Ahıska'ya gelip Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Daha sonra Trabzon'a gelen kral, mücadelesini buradan yürütmüştür. Tahtına kavuşmak için Osmanlı'dan yardım isteyen II. Solomon'a Sultan II. Mahmud, ekonomik problemlere rağmen destek vadetmiş ve yetkililere de yardım için imkânların değerlendirilmesi talimatı vermiştir. Fakat sonuçta Rusların İmereti'den çıkarılarak Gürcü kralının ülkesine dönmesini sağlamak mümkün olmamış, kral beş yıl kaldığı Trabzon'da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir. II. Solomon'un vefatının Gürcistan tarihi açısından ayrı bir önemi vardır. Zira 'Son Gürcü Kralı' olarak kabul edilmektedir ve ölümüyle birlikte Gürcistan'da hüküm süren Bagratiler hanedanı son bulmuştur” (Berkok, 1958).

Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasından sonra Gürcüler, krallarının mezarını taşıma kararı almışlardı. Türk tarafıyla anlaşmalar yapıldıktan sonra Kral II. Solomon'un naaşı, tam 175 yıl sonra 30 Ekim 1990'da Trabzon Anadolu Lisesinin bahçesinden alınarak

Gürcistan'dan gelen bir cenaze arabasıyla ülkesine götürüldü. Son Gürcü Kralı II. Solomon, düzenlenen bir törenle Gelati Manastırı'nda tekrar toprağa verildi.

Değişim Rüzgârları

Tüm bunlar yaşanırken Sovyetler Birliği'nde de bir şeyler oluyordu. Devlet Başkanlığına seçilen Mihail Gorbaçov, büyük bir baskı altındaydı. Çünkü birliği oluşturan ülkelerde bir kıpırdanma başlamış, bağımsızlık ateşi yakılmıştı. Gorbaçov daha fazla direnemedi ve tarihe *Glastnost* ve *Perestroika* diye geçen, açıklık ve yeniden yapılanma sürecini başlattı. Bununla birlikte 1991 yılından itibaren Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Belarus (Beyaz Rusya), Moldova, Ukrayna, Estonya, Letonya, Litvanya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan bir bir bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Bu durum, Türkiye'ye çok büyük bir ihracat avantajı sağladı. Bugün Türkiye, bir yandan Sibiryaya içlerine, bir yandan da ta Orta Asya steplerine kadar yaş sebze ve meyve ile bazı madenleri ve hatta taşı bile satıyorsa işte bu sayededir.

Vize Kalktıktan Sonra

2006 yılının Mart ayında Türkiye ile Gürcistan, karşılıklı vizeyi kaldırdı. Artık iki taraf arasında kolaylıkla gidip gelinebiliyordu. Bundan sonra iki ülke ve diğer Türk Cumhuriyetleri arasında ticaret daha da gelişti. Öyle ki artık kapıda küçük bir sorun yaşansa yüzlerce, binlerce kamyon ve tır birikiyordu. 6-7 kilometre, bazen 20 kilometre uzunluğunda kuyruklar oluşuyordu. Bu da ticaretin ne kadar büyük boyutlara ulaştığının en somut delili. Günümüzde ilişkiler o kadar gelişti ki şimdi Batum Havalimanı Türkiye ile ortak kullanılıyor. Artvinliler, Batum'a indikten sonra daha bir saat geçmeden evlerine ulaşabiliyorlar. 2011 yılının son günlerinde pasaportsuz geçişler başladı. İnsanlar, kapıdan kimlik kartlarıyla geçip karşı tarafta üç gün boyunca kalabiliyorlar. Önceleri sadece 1 lira olan bu geçişler, daha sonra 15 liraya çıkarıldı.

Gemiler Rusya Yolunda

Rusya'nın Soçi kentinde "Türk Garajı" diye anılan yerde beşi büyük olmak üzere otuza yakın ihracat şirketi var. Çoğunluğu, belki de tamamı Trabzon Limanı'ndan gemilerle yüzlerce ton yaş sebze ve meyveyi bu ülkeye taşıyor. Bu dış satımdan yüz milyonlarca dolar giriyor ülkeye. Rusya'ya gönderilen yaş sebze ve meyveler, ülke içinde yine çoğunluğu Türk tırlarıyla dört bin kilometre ötelere, ta Sibiryalara kadar gidiyor. Ülkenin çoğu yerinde pazarlarda, sebze hallerinde Türk mallarını görmenin mümkün olması da memnuniyet verici. Ruslar, Türkiye'yle yaptıkları bu ithalattan o kadar memnun ki Soçi'deki yat limanını, Devlet Başkanı Putin'in emriyle Türk gemilerine açtılar. Eğer bu liman olmasaydı daha batıdaki limanlara gidilmek zorunda kalınacaktı. Gerçi 2014'teki Kış Olimpiyatları için bu liman geçici olarak kapatılmış ve gemi taşımacılığı daha batıya, Samsun ilimizin karşı yakasına düşen Adler Limanı'na kaydırılmıştı. Trabzon'dan gemiler kalkmayınca limandaki yüzlerce tır ve yine yüzlerce insan, bir anda yok olup gitti. Limanda yıllar boyu in cin top oynadı.

Türk malı taşıyan gemiler, sadece sebze ve meyve götürmüyor, aynı zamanda karşılıklı insan da taşıyordu. Özellikle Türkiye'ye gelen Rusların belirli aralıklarla giriş çıkış yapmaları gerektiği için bu gemiler o işe de yarıyordu. Vize süreleri dolan insanlar, gemiyle gidiyor, geminin yükünü boşaltıp geri döneceği birkaç gün içinde oralarda kalıp tekrar aynı gemiyle geri geliyorlardı.

Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ve bu ülkelerle karşılıklı seyahat serbestisi gelmesiyle o ülkelerden kalkıp buralara yerleşenler olduğu gibi oradaki Türk iş yerlerinde çalışan kimi Türk vatandaşları da geçici olarak oralara göçtü. Soçi'deki Kış Olimpiyatları için yıllar öncesinden başlanan tesisleşme aşamasında Türk müteahhitleri oralarda büyük işler aldılar. Bu işlerin tamamlanması için canhıraş çalışan Türk insanı, bu mücadeleden alınının akıyla çıktı ve ülkenin yüzünü ağarttı.

Barışa Açılan Kapı

Sarp Sınır Kapısı'nın açılması, bir başka açıdan da önem taşıyordu. Soğuk Savaş'ın henüz devam ettiği o yıllarda bir NATO ülkesi, bir Demirperde ülkesine kapı açıyordu. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraysa karşılıklı ticaret hacmi büyüdü ve milyarlarca dolarlık seviyelere ulaştı. Sarp Sınır Kapısı'nın açılması, sadece Türkiye ile bu ülkeler arasında değil, Avrupa ile Asya arasında da önemli bir köprü kurulmasını sağladı. Her ne kadar kapının açılmasından önce projelendirilmiş olsa da Mavi Akım adı verilen boru hattıyla Rusya'nın doğalgazının Türkiye'ye taşınması, kapı açıldıktan sonra gerçekleşti. Her iki ülkenin topraklarından geçip 2.100 metre derinlikle dünyanın en derin boru hattı özelliğini de taşıyan ve toplam 3,3 milyar dolara mal olan 1.213 kilometrelik proje, 2003 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi'nin katılımıyla hizmete alındı.

Sonuç olarak bundan otuz üç yıl önce cesur bir kararla açılan kapı, âdetâ kapalı kaldığı elli bir yılın hıncını alırcasına öyle büyük bir ticarete, turizme ve karşılıklı iyi ilişkilere de kapı açtı ki dünya barışına bile katkı sunmuş oldu.

Kaynakça

Berkok, İ. (1958). *Tarihte Kafkasya*. İstanbul Matbaası, İstanbul.

İstanbul'un Yabikleri: Türkiye'de Türkmen Olmak

Ali Ulurasba

*"Fakat ben gölgem için yazıyorum,
gaz lambasının duvara yansıttığı gölgem için.
Kendimi ona tanıtmalıyım."*

Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*

Bahadır'u (Ataniyazov) en çok heyecanlandıran "yabik"lerdir. Bahadır'un sözlüğünde "yabik" kelimesi, kendi kümesini farklı gerekçelerle kaybetmiş, başka bir kümese inmiş ev güvercinidir. Yani "yabik" bu özel durumuyla ne göçmen kuşların sembolü leylege ne de evini sırtında taşıyan ve hep göçmen olan kaplumbağaya benzer.

Bahadır bir Türkmen'dir ve aynı zamanda bir kuşbaz yani güvercin meraklısıdır. İstanbul'da en çok gittiği yerler kadim bir merakla örgütlenmiş, bazıları tarihî güvercin kahvehaneleridir ("kuş kahveleri"). Orada vakit geçirmek, güvercin almak veya güvercin satmak (ki sattıkları arasında "yabik"ler de vardır) en keyiflendiği zamanlardır ve bundan az da olsa para kazanır. Bahadır için güvercinler taze bir soluk, bir sosyalleşme aracı, bir aktivite; İstanbul'da sağa sola gitmesinin, gezip görmesinin, yeni ilişkiler kurmasının, özgürlüğünün, hareketliliğinin, insanları tanınmasının, etkileşimde bulunmasının en önemli gerekçelerinden.

Bahadır, İstanbul'da Güngören ilçesine bağlı Merter semtinde kirayla ve kendisi gibi göçmen olan bir grup Türkmen arkadaşıyla oturduğu apartmanın hemen yanındaki apartmanın kırmızı kiremitli çatısında, apartman yönetiminden aldığı izinle ve bir miktar da para vererek (kümes kirası aylık 100 TL) güvercin besler:

"Güvercinler için kiraladım çatıdaki kümesi. Benim için iyi oldu. Sabahları onları görmeden işe gitmiyorum. Fazla vakit

ayıramıyorum ama onların hayatımda olması benim için çok iyi. Ayda 100 lira da yöneticiye veriyorum işte, ne yapayım, vermesem iyiydi ama... O zaman da güvercinlerden ayrı kalacaktım. Abi, benim Türkmenistan'da da çok güzel kuşlarım vardı. Yani Türkmenistan'ın atları kadar güvercinleri de çok değerlidir, biliyor musun?"

Türkmen güvercinlerinin şöhretini elbette bilmiyordum ama Bahadır ile tanışmamız "yabik" güvercinler aracılığıyla oldu. Onun Türkmen olduğunu, Türkiye'ye, İstanbul'a göç ettiğini yani bu "yabik"ın Türkmenistan'dan kalkıp İstanbul'a konduğunu öğrendim. "Kalktık, geldik." diyordu Bahadır, "Kuş gibi uçtuk, uçakla geldim." diye de ekliyordu.

Bahadır, Türkiye'de Türkmenistan'dan gelmiş bir göçmen, kendi tabiriyle "yabik"ti. Göç, Bahadır'un varlığında, sanki daha çok bir güvercin; yuvasından ayrılmış, kendisine yeni bir yuva bulmuş ama orada da kalıp kalmayacağı kesin olmayan bir güvercin şeklinde ete kemiğe bürünmüştü. Bahadır, İstanbul'daki en samimi arkadaşlarından birini de güvercin merakı sayesinde edinmişti.

Bahadır ile Niğdeli Ömer'in yolları, Ömer'in kapıcı olarak çalıştığı sırt sırta iki apartmandan birisinde yer alan boş bir dairenin kiralanmasında keşişmişti. Ömer'in de güvercin merakı olması ve çatıda güvercin beslemesi Bahadır'un hemen dikkatini çekmişti. Niğde'den çalışmak ve para kazanmak için küçük yaşta İstanbul'a, Bahadır gibi teyzesinin yanına gelen Ömer ile Türkmenistanlı Bahadır'un ortak merakları, hem duygusal hem fikrinsel bakımdan onları bir araya getirmişti.

İki arkadaş benim oturduğum apartmanın karşısındaki apartmanın bahçesinde, uçurduğum güvercinleri izlerler ve benimle tanışıp güvercinlerimden almak isterlermiş. Ancak bunun kabalık olduğunu düşünürlermiş. Kendi aralarında konuşurlarken "Bu adamın kuşları çok iyi, bize kuş muş vermez." derlermiş. Tabii bundan benim çok sonra haberim oldu.

Bazen benim güvercinlerimin arasına da "yabik"ler karışır ve ben de onları başka güvercinseverlere veririm. Ömer ve Bahadır ile ta-

nışmamız da işte böyle oldu. Yakaladığım “yabik”leri kime vereceğimi bir arkadaşla sordum, o da Ömer’i tanıdığını söyledi. Ben de “yabik”leri bir karton kutuya koydum ve hiç tanımadığım Ömer’e telefon açıp “kendisine güvercin getireceğimi, bir arkadaşın haberdar ettiğini” söyledim. Ömer sevinçle güvercinleri aldı. Bana çay ısmarladı. Sonrasında da Ömer’le görüşmeye başladık. Kısa bir süre sonra da Ömer, beni “Türkmenistanlı, göçmen abi; o da bizim gibi güvercin meraklısı...” dediği Bahadır ile tanıştırdı. Samimiyetimiz güvercinler üzerinden ilerledi. Nihayetinde bir Türkmen, bir Niğdeli ve bir Konyalı, güvercinler aracılığıyla arkadaş olduk. Bu durum tam da İstanbul’un ruhuna uygun düşüyordu.

İstanbul, göç için neredeyse yüzyıllardır bir cazibe merkezi gibidir. Kadim şehrin tarihinde göç oldukça eskilere dayanır. 1455 Osmanlı nüfus sayımına göre, Galata’da gayrimüslim nüfusu üç kategoriye ayrılmış. “*Birincisi, kente geçici olarak gelmiş Cenevizli ve Venedikli tüccarlar. İkincisi Osmanlı tabiiyeti altına geçen yerli Cenevizliler. Üçüncüsü ise Ceneviz döneminde yerleşmiş Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler*” (İnalcık, 2019, s. 279). Bahadır bir dönem Eyüp civarında/oralara sınır bir mahallede oturmuş. İnalcık, daha ayrıntılı biçimde, Bahadır’un İstanbul’a geldiğinde kaldığı ilk yer olan bağlık, bahçelik Bayrampaşa’nın da bir dönem semti olduğu yine bağlık, bahçelik, yeşillikler içindeki Eyüp ilçesinin bir göçmen projesi olduğunu ifade eder. İnalcık’a göre, “*Fatih Mehmed’in ilk işlerinden biri, Ebû Eyyûb’un mezarı üzerine bir türbe yapılmasını emretmek olmuştur. 1454 kışında Fatih, Bursa’ya giderek, buradan sürgün olarak Müslüman halkı getirip cami, medrese ve imâret yapılmıştır.*” (İnalcık, 2009, s. 428). Eyüp, Eyüp Sultan Hazretleri’nden merkezli “mübarek” bir belde olarak aldığı göçlerle bugünkü konumunu elde etmiştir. Zaten İstanbul o zamanlar da dünya çapında bir liman kentiydi ve bu şehri bir göç merkezi yapmaya yeten en büyük özelliklerinden biri de buydu.

Kadim bir şehir olan İstanbul’un “ekonomik” bakımdan cazibesi yüzyıllar boyunca katlanarak devam etmiş. Nihayetinde İstanbul iç ve dış göçün merkezi olmuş. Bu durum Bahadır’u İstanbul’da daha çok göçmen yapıyor. Çünkü onlar, yaptıkları yolculuk ve bulundukları yeni konumları itibarıyla tam anlamıyla “yabik”tiler,

uzaktaki bir gökyüzünün kıyısında kırmızı kiremitli bir çatının altına, kendi söylemleriyle “zorunluluktan” konmuşlardı. “Ülkemde ekonomi iyi olsa, iş olsa, para kazanabilsem neden burada olayım?” diyordu Bahadır, tam da zorunluluk listesinin belki de en başındaki maddesi üzerinden göç edişini anlatırken. Şu bir gerçektir ki her göçmen kendi karşıtı olan kalmak arzusuyla var olur.

Kanatlar Bedene Dâhildir

Bahadır'un “yabik” güvercinleri yakaladıktan sonra ilk yaptığı şey kanatlarını bantlamaktır. Yoksa güvercin karnını doyurup suyunu içtikten ve geceyi bilmediği bir kümeste geçirip dinlendikten yani güç topladıktan sonra, sabahında dışarıya çıkarılırsa kümesini aramak için uçup (kaçıp) gidebilir. “Kümese alışınca kadar yabiklerin kanatlarını bağlamak gerekiyor abi.” diyordu Bahadır ve ekliyordu, “Bu yabiklerin güzel, kaçmasını istemeyiz.” O arada az ötedeki “yabik”lerden birini zar zor indirip kümese soktuğunu da belirtiyordu konuşmasında.

Bir güvercin meraklısı ve besleyeni olarak ben de “yabik”lerin yani yuvasından bir şekilde ayrılmış güvercinlerin akşam karanlığında bir başka kümese ancak çok susadığı ve acıktığı için ineceğini biliyorum. Özellikle bazı “yabik”ler yani soyu iyi (damarlı kuşlar) olanlar, ineceği damın, gireceği kümesin hatta kendisine yem atanın yabancı olduğunu bilirler ve onları çatıdan indirip kümese sokmak çok zahmetlidir. Ancak açlık ve susuzluk bir “yabiğe” yumurtadan çıktığı, yavruluğunu geçirdiği, ilk uçuşunu gerçekleştirdiği kümesini, çatısını hatta gökyüzünü unutturur. Ayrıca “yabik”ler, Bahadır'un söylediği gibi kanatları bağlanmadan ertesi gün diğer kuşlarla kümeden çıkarılırsa açlık ve susuzluğunu giderip güç kazandığı için havalanır, uçar ve kaybettiği gökyüzünü, çatısını, kümesini arar; bulabilirse bulur, bulamazsa bir başka kümese yine inmek mecburiyetinde kalır. Dolayısıyla kanatlar bedene dâhildir hatta kanatlar bedeninin imkânıdır ve onun kaçıp gitmemesi için en az bir hafta on gün (alışınca kadar), kanatları bantlı kalmak zorundadır.

O hâlde bir Türkmen göçmeni olan Bahadır'un ve kendisi gibi diğer göçmen arkadaşlarının kanatlarını bağlayan neydi peki? Aslında bu soruya verilebilecek cevap, iki ayrı akışın derin iz-leğini taşır. Birincisi ülkelerinde yani Türkmenistan'da, kendi gökyüzünde neden uçamamıştı bu genç insanlar ve neden Türki-ye'ye gelip İstanbul'a yerleşmişlerdi? İkinci soruysa İstanbul'a bir göçmen olarak gelen Türkmenlerin, burada kanatlarını bağlayan şey neydi? Aslında bu soruyu tek bir soruya da indirgeyebiliriz: Türkiye'de, İstanbul'da aşağı yukarı aynı dili konuştuğumuz bir insan nasıl "yabik" olmadan "yabik" kalabilir?

İtilen ve Çekilen Bedenler

Hiç kendinizi "yabancı" veya "yabancılaşmış" hissettiniz mi? Her-kesin size yabancı olduğunu, kendinizin de bizzat yeni ülkenizde, yeni evinizde bir yabancı olduğunuzu hissettiniz mi? Kimsenin sizi anlayamadığını, kendinizi tam olarak anlatamadığınızı dü-şündüğünüz oldu mu? Etrafınızdaki insanlarca (arkadaşlarınız veya yerel topluluğunuz yahut yakın yörenizdeki insanlar) soyut-landığınız, reddedilmeseniz bile henüz tam yani oradaki yerle-şikler gibi kabul edilmediğiniz duygusuna kapıldığınız zamanlar oldu mu? "Göçmen" damgasının bedeninizde bir yerlerde bulun-duğu ve dile getirilmese de size bakışların "göçmen"liğinize karşı "yerli bakışı" olduğu düşüncesiyle yaşadınız mı?

Son derece hacimli göçmenlik literatüründe "iten" ve "çeken" (Giddens, 2012, s. 570) ülkelerden bahsedilir. Bu durumun tam da kanatları bağlanan "yabik" ile doğrudan bağlantılı olduğunu düşünüyorum. "İş yoktu, para kazanamıyorduk. Kendimizi bile geçindiremiyorduk." diyor Bahadır, zorunlu rızalı "yabik"liğini anlatırken, Türkmenistan'ın Lebap (Türkmençe: Lebap Wela-yaty) ilindeki durumundan bahsederken.

Lebap, Türkmenistan'ın kuzeydoğusunda, Afganistan ve Özbekistan sınırında, yüzölçümü 93.730 kilometrekare olan bir şe-hir. Merkezi Türkmenabat olan şehrin 2005 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 1.333.000'in biraz üzerinde. Şehir, Türkmenistan'ın en yüksek dağlarının (Aydbaba Dağı) olduğu yerde. Ayrıca

Çin-Türkmenistan doğalgaz hattının sınırı Lebap'tan başlıyor ve buradan Özbekistan, Kazakistan üzerinden Çine gidiyor. Şehirde gaz rafinerileri de var. "Ben çobandım." diyor Bahadur. Dolayısıyla şehrin doğalgaz ile ilgili getirisinin kendilerine hiç yansımadığını söylüyor.

Bahadur'un anlatımına göre Türkmenistan, özellikle gençler açısından maddi anlamda son derece sıkıntılı bir ülkedir:

"Ailemizde, evimizde ekonomik sıkıntımız hiç bitmedi. Sadece benim ailemde değil, diğer arkadaşlar için de durum farksızdı. Yani karnın doyuyor mu, o kadar. Çoban kimdir ki? Çocukken çobansın, genç oluyorsun yine çobansın. Baban öyle, annen çobanın karısı. Yaptığımız işi küçümsediğim için söylemiyorum bunu. Çobanlık bir iş, para getirirse. Sabah kalkıyorsun, akşama kadar hayvanların peşinde; ahırda, dağda, bayırda; akşama elinde kalan kuru ekmek. Şunu da söyleyeyim, ortam cennet gibi. Yani yaşadığı yer cennet gibiydi. Ama karnın açsa..."

Bu durum, gençlerin -özellikle Bahadur gibi henüz yirmili yaşlardaki gençlerin- hayat kurmalarında büyük bir engel. Ancak Bahadur'un sorunu ekonomik sıkıntılardan ibaret değil. O ilkokulu ancak bitirebilmiş. Söylediğine göre ülkenin eğitim sistemindeki sorunlar da çocuklara ve gençlere olumsuz yansıyor.

"İnternetimiz vardı. Yani orada yani şu çölün, şu dağların, ovaların ardında; koyunların sırtından bize bakan bir dünya vardı; bunu internetten, hatta cep telefonlarımızdan görebiliyor, izleyebiliyorduk abi. Kendi ülkemizde bile bir başka dünya vardı ama biz başka bir gezegende yaşıyorduk sanki. Yani biz sanki izole edilmiş gibi burada, dağların arasında kalmalıymışız gibi... Bizim yaşımızdaki insanlar eğleniyorlar, iyi arabalara biniyorlardı. Biz ve bizim çevremizdekilerse ne arabası, eşekle günümüzü geçiriyorduk (gülüyor). Bizim yaşımızdaki insanlar eğleniyorlar, partiler veriyorlardı. Kızlı erkekli partiler.. Okuyanları görüyorduk, işe yerleşmişler. Bizim oradan da gidenler vardı başkente, şuraya, buraya; çalışmaya, okumaya. Hayatlarının değiştiğini görüyorduk ama onlar da sıkıntılarını sosyal medyada paylaşıyorlardı. Daha

çok facebook'ta. Ben buraya geldim, İstanbul'a; burada yeni iş gücü sahibi oldum. Bu çok da hızlı oldu, inanmazsın abi. Ülkemde hayvancılık yapsam ne olacaktı ki... Burada iş gücü sahibi oldum. Ülkeme para gönderiyorum. Ülkemde ev yaptırmaya çalışıyorum."

Türkmenistan'da bir meslek sahibi olamayan, sadece 9 yıl okumuş, daha fazla okuma fırsatı bulamamış Bahadır İstanbul'da bir ayakkabı ustası olmaktan mutluluk duyduğunu belirtiyordu:

"Ülkemde böyle imkânlar olmadı. Çobandım. Aile ve akraba ilişkilerimiz iyiydi. Okula gittim geldim işte o yaşlarda. Durum iyiydi derken ilişkiler açısından diyorum yani. Sonuçta orası kendi ülkemizdir. İşte anaokulundan (ilkokul) mezun olabildim. Maddi durumumuz son derece sıkıntılıydı. Herkesin öyleydi. Hâlâ da öyle... Çobanlık bile yapılamıyor. Hoş, çobanlık yapsam da bu beni ve ailemi geçindirebilecek bir gelir getirmiyor. Burada, şimdi İstanbul'da aileme 50 dolar kadar, bazen daha fazla gönderebiliyorum. Yani aslına bakarsan maddi sorun var, işsizlik var ama sanki bütün bunlar insanın özgürlüğünü de yaşantısını da kısıtlıyor, belki bu daha zor, ne bileyim..."

Ekonomik güçlükler ve ekonomik güçlüklerin getirdiği, Bahadır'un "kısıtlılık" olarak ifade ettiği sosyal sorunlar göçü zorunlu kılmıştı Bahadır için:

"Çalışıyorsun ama kazandığının karşılığı yok. Çalışıyorsun, bir şey alacaksın ama alamıyorsun. Eğleneceksin, eğlenemiyorsun. Türkmenistan çok güzel bir yer. Ben siyaseti, ülke yönetimini hiç bilmem. İlgiyenmem de... Gaz diyorlar, onu biliyorum. Türkmen gazının çok olduğu ve çok değerli olduğu söylenir durur bizim oralarda da. Burada da duydum. Yani gaz bizim cebimize para koymadı. Bizi çobanlıktan kurtarmadı. Yani biz, biz olarak kaldık orada abi. Bu doğalgazdan gelen para nereye gidiyor o zaman? Elbette ülkemizi kötülemek istemem ama insan gibi yaşamak diye bir şey yok mu abi? Yani ne bileyim, belki gaza yakın oturanlar mı kârlı bundan, bilemiyorum. Yaşadığım yerden çıkayım da Türkmenistan'ın şuralarını göreyim, desen birçok olumsuzluk karşına çıkar."

Bahadır'un çobanlıktan aldığı para haftalık 125 TL'ydi. Dolayısıyla ayda eline 500 lira geçiyordu:

"Bu para neye yeter bilmiyorum ki! Biz Türkmenistan'da aile nüfusu olarak beş kişiyiz. Babam da çalışıyor. Hepimiz bile çalışsak maddi olarak durum sıkıntılı. Her şey sadece karın doyurmayla ilgili değil. Öyle değil mi abi? Yani insan bir sürü şey olsun istiyor. Eğlence de olsun istiyor. E bakıyorsun, bu insanlar nasıl kazanıyorlar parayı? Yani dünyada... İşte bugün Türkiye'deyim. Yani nasıl para kazanılıyor? Çalışıyoruz, karşılığını alıyoruz. Az ama en azından Türkmenistan'daki kadar yetersiz değil."

Türkmenistan'da kazandığı para hiçbir şeylerine yetmiyordu, yetmesi de mümkün değildi. Zaten çalışmak istese yani çobanlık dışında bir şeyler yapmak istese mevcut iş alanları sınırlıydı. "İş yok ki!" diyor Bahadır ve devam ediyor: "Çalışmak istesek de iş yok. Ne yapabiliriz? Yani Türkmenistan'da başka şehre veya bölgeye gitsen de doğru düzgün iş yok. Gaz var, petrol de var herhâlde, bu şeyleri bilmem, ilgilenmem de. Çöl de var. Dağ da var. Dokuz yıl okumuşum, zorunlu. Sonra okumamışım. Meslek çobanlık. Belki de bazı şehirlerde garsonluk falan yapılıyordu, bilemiyorum."

Kendi diliyle birlikte Türkçe ve Rusçayı da iyi bilen Bahadır, 2007 yılında Türkiye'ye gelme kararı alırken çok zorlanmadığını ifade ediyor. Türkiye'de yaşayan teyzesinin çocukları çağırıldığında Türkiye'ye gelmeye karar veriyor. "Teyzemin çocukları vardı, onlar çağırdı. Geçinemiyorduk. Yani Türkiye'de, İstanbul'da iş olduğunu söylediler, ekonomik sıkıntı işte..." diyen Bahadır, Türkiye'ye gelmek için hareket ettiği günü de unutmuş değil. 2007 yılının Aralık ayının yirmi ikinci gününde İstanbul seferini yapan Türk Havayollarına ait bir uçakla ülkesinden ayrılıyor:

"O gün ne düşündüm, hatırlamıyorum. Ama günü ve tarihi hatırlıyorum. Bir şey hissettim mi, aslında onu da bilmiyorum. Şöyle bir duygu geçti sanırım içimden, bilmediğim bir yere gidiyorum, bilmediğim bir dil konuşuluyor. Neyse ki, diyorum içimden, teyzemin çocukları var. Yani az da olsa yabancılık çekmeyeceğim. Böyle düşünüyorum uçakta. Uçaktan yani uçağın penceresinden ülkeme,

şehrime baktım mı onu bile hatırlamıyorum. Uçtuk işte...”

“Uçmuştu” Bahadur, ülkesinden 2007 yılının son ayında. O günden bu yana yeni yılı İstanbul’da, kendi “ülkedaşları”yla kutluyor. Göç yolculuğunda Türkiye’yi ve özellikle İstanbul’u tercih etmişti çünkü akrabaları buradaydı. Çünkü burada iş bulabilecek, para kazanabilecekti. “Açıkçası burada yeni bir hayatı nasıl kurarım diye de pek düşünmedim. Yani düşünemedim. Hiç... Değişik bir duyguydu. Bu yolculuk, Atatürk Havalimanı’nda bitti. Artık ülkemde değildim. Şehirimde değildim. Annem, babam, kardeşlerim (üç kardeşi var) orada, ben burada. İlk kez böyle bir yolculuğa çıkmıştım, nasıl olacaktı ki hayatım? Ben de tam anlamıyla bilmiyordum.” Görüşmemiz sırasında gözleri ara sıra dalıp gitse de umutlu olduğunu söylüyordu.

Bahadur, Türkiye’ye uçakla gelmişti ama ismini vermek istemediği, bir dönem birlikte kaldığı bir arkadaşı Doğu Karadeniz üzerinden otobüsle gelmişti. “Onun yolculuğu bayağı zor olmuş. Kaçak değil. Türkmenistan’dan Türkiye’ye kaçak gelen var mı bilmiyorum. Bazıları İran üzerinden de geliyorlar galiba, öyle duymuştum. Bu arkadaşların belki uçak bileti alacak parası bile yok. Onun için böyle geliyorlar. Sıkıntı da çekiyorlar. Bunları anlatmıyorlar. Çekiniyorlar. Yani çok sıkıntı çeken var. Hatta para kaybedenler bile var. Sadece yolculukta değil, burada ilişki kurmalarında falan. Yani ‘Şöyle iş bulabiliriz, vatandaşlık alabiliriz.’ diyenlere para kaptıranlar var. Ben hiç böyle sıkıntılar çekmedim. Vatandaşlık alma, pasaport uzatma, sigortalı iş bulma, kimlik çıkartma, deport olmama gibi işleri yapanlarla karşılaştım ama...” diyor Bahadur. Türkiye’de yaşayan yakınları olması ve onların yardımlarını alması Bahadur’u göçmen kaçakçılarından korumuş, haberi yok.

Bayrampaşa

İstanbul’a indiğindeki duygularını anlatırken heyecanlanan Bahadur, o anları da tam hatırlamadığını ifade ediyordu. Teyze çocukları gelmişti onu karşılamaya. Sonra bir arabaya binmişler ve Bayrampaşa’ya gitmişlerdi. Ülkesinden ayrılıp İstanbul’a gel-

dikten sonra bu kadim şehirde ilk göreceği yer Bayrampaşa'ydı. "Uçağın tekerleri yere değdiği an hayatımın değişeceğini anlamıştım. Bir üzüntü yaşamadım galiba. Belki hiçbir şey hissetmedim. Elbette ülkemden kaçıyor gibi gelmedim buraya ama bir üzüntü de hissetmedim. Teyzemin çocuklarını havaalanında görünce daha da rahatladım."

"Bayrampaşa'yı hiç unutmam." diyordu Bahadur, "Ben hayatımda hiç böyle kalabalık bir yer görmedim. Çok canlıydı, gece gündüz, hiç sessizlik anı yok!" diye de ekliyordu.

Bahadur'un Türkmenistan'dan göç edip geldiği İstanbul'da neredeyse ilk ayak bastığı yer olan Bayrampaşa, daha kurulduğu yıllarda bir göçmen beldesi olan Eyüp Sultan'ın bir semtidir. Cumhuriyetin kuruluş yılları öncesinde bölge tarım için ayrılmış topraklara sahipti, burada bağcılık yapılır ve sağmal inekler yetiştirilirdi. İstanbul'un gündelik bir kısım sebzesi, meyvesi, sütü, yoğurdu Bayrampaşa'dan karşılanırdı.

Bölgenin demografik yapısı 1927 yılında Bulgaristan'ın Filibe kentinden göç eden ve yöreye yerleşen göçmenlerle yeni bir anlam kazanmıştı. Tarım ve hayvancılığa uygun altyapısıyla Bayrampaşa, Filibeli göçmenlerin yeni hayatlarının adresi olmuştu. Böylece Velibey (Demirkapı), Ferhatpaşa ve Cicoz çiftlikleri kurulmuştu.

Son derece yeşillikli bu alan 1950'li yıllara kadar İstanbulluların mesirelik ihtiyacını da karşılıyordu. İstanbul halkı özellikle hafta sonlarında buraya gelir, Bayrampaşa'nın meşhur üzümlerinden yerken yeşillığın içinde rahatlatıcı saatler geçirirdi.

Bu arada Bayrampaşa 1927 yılından itibaren Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin yanı sıra 1955 sonrasında hem ülke içinden hem de kısmen dışarıdan yoğun biçimde göç aldı. İstanbul'un iki büyük caddesi olan Vatan ve Millet Caddeleri yapılırken evleri istimlak edilen vatandaşların çoğunun Sağmalcılar köyüne yerleşmesiyle buraların nüfusu katlanarak arttı. Yeni yolların ve ana arterlerin açılmasıyla, 1950'den itibaren bölgede yapılan fabrikalarla ilçe âdeta bir sanayi bölgesi hâline geldi. Bir

zamanlar Eyüp'ün uzantısı gibi görülen bölge, bugün İstanbul'un en kalabalık, en fazla göç almış, kendine has bir gelişmişliği olan bölgelerinden biri niteliğindedir. Bayrampaşa'nın 2020 yılı verilerine göre nüfusu 300 bin kişiye yaklaşmıştır.

"Bayrampaşa'yı ilk gördüğümde yani görebildiğim kadarıyla, beni yutacakmış gibi geldi!" diyen Bahadur, teyze çocuklarının yardımıyla Türkiye'ye gelişinin haftasına iş bulur. İlk işi Bayrampaşa'dadır:

"İlk olarak kargoculuk yapmaya başladım. Burada iş bulunmuştu. Kargo işleri oldukça yoğun. Şu şöyle olacak, bu böyle olacak, getir, götür... Hiç bildiğim bir iş değildi. Öğreniyorsunuz. Yani zorluklar bazı şeyleri hızlı öğretiyor insana. Yani ben de gözümü açıyorum. Hızlı öğrenmek istiyorum. Sadece iyi para kazanmak için değil. İşi öğrenirsem bu bana kendimi daha iyi hissettirecek. Sanırım bu şehirde kalabilmem de buna bağlı. Bir de tabii hem ülkede hem de -her ne kadar akrabam olsa da- kaldığım evde misafirim. Bu zorlayıcı durumlar var yani böyle. Türkçe bilmiyorum. Bazı şeyleri anlayabiliyorum. Derdimi anlatabiliyorum ama Türkçe bilmiyorum."

Bahadur, Bayrampaşa'da, akrabalarının yanında iki ay kadar kalıyor. Bu süre içinde kargoculuktan sonra garsonluk yapıyor. Sonra da ayakkabıcılık işine geçiyor. Sonra da arkadaşlarıyla birlikte bir ev tutuyor. Kendisi gibi Türkmen arkadaşlarıyla Merter'de yaşamaktadır artık.

Yeni Bir İş, Yeni Bir Hayat

Merter, İstanbul'un tekstil merkezidir. Buradan Türkiye'nin ve dünyanın dört bir yanına tekstil ürünleri satılır. Ayrıca Merter'de ayakkabı üreticileri de vardır ve bu üreticiler genellikle toptancı ve ithalatçı olarak çalışırlar. İthalattaki önemli hedef ülkelerden biri Rusya'dır.

Merter'de bir iş yerinde çalışan ve yine Merter'de evini kendisi kiralayabilen Bahadur, o zamanki hayatındaki gelişmeleri şöyle anlatıyor:

“Aslına bakarsan abi, sadece kargoculuk ve garsonluk yapmakla kalmadım. Bir sürü işe girdim, çıktım. Sonra bu ayakkabı işini buldum. Patronum bir Türk. Merter’de iş yeri. Bir atölye. Rusya’ya hatta belki kendi ülkem Türkmenistan’a ayakkabılar yapıyoruz. Daha çok dış piyasaya çalışıyoruz. Burası oldukça iyi. Rahatım. Hatta o kadar iyi ki bir mesleğim oldu. Yani ayakkabıcı oldum. Beni artık başka yerlerden de çağırıyorlar ama ben gitmek istemiyorum. Patronum iyi. Çok çalışıyorum. Örneğin yemek saatimiz var bir buçuk saat kadar. Ben yarım saatte dönüyorum, işimin başına geliyorum. Patronum da beni seviyor. İyi anlaşıyoruz. Yani bir meslek edinmem çok iyi oldu. Burada ev de yakın, artık Bayrampaşa yok.”

Bahadur işine yürüyerek gidip geliyor. Böylece yol parasından kurtulduğu için artırabildiği parayla Türkmenistan’daki babasına ve kardeşlerine ayda 50 dolar kadar para gönderebiliyor. Ayrıca orada ev sahibi olmak için girişimlerde bulunuyor. Bu arada annesi de İstanbul’a geliyor. Şöyle anlatıyor Bahadur bu durumu:

“Annem de geldi İstanbul’a. Yani teyzemin burada olması, benim de buraya gelmem ve kendi ayaklarımın üzerinde durmam annemi motive etti, o da geldi. Ayrı bir yerde oturuyor. Şimdi yanımızda gerçi ama geçici. Annemin Türkmenistan’dan Türkiye’ye gelişi de zor olmadı. Burada biraz zorluk çekiyoruz tabii ilk zamanlar ama annem şimdi iyi durumda. Aile biraz bölük pörçük olsa da...”

Bahadur evde dört Türkmen arkadaşıyla kalıyor. Evde kalan sayısı erkeklerin kız arkadaş edinmesiyle zaman zaman artabiliyor ama bazen iki üç kişiye düştüğü de oluyor. Kazandıkları parayla evin kirasını ödüyorlar, diğer harcamaları yapıyorlar. Bahadur ile birlikte kalan diğer Türkmen arkadaşları da çok para kazanamıyorlar. Hemen hepsi sigortasız işlerde çalışıyor. Çoğu lokantalar da motorlu-kurye olarak hayatlarını kazanmaya çalışıyor. Bu işler özellikle göçmen olmalarından kaynaklı kolay bulunan ama geçici işler olarak nitelendiriliyor Türkmen gençleri tarafından. Arada bir işsiz kalabiliyorlar. Dolayısıyla bu durum dayanışmayı gerektiriyor. Beş kişi oldukları için yardımlaşarak her ay kirayı ödeyebiliyorlar, evin ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar. Hatta işsiz kalan ve hemen iş bulamayan arkadaşlarına harçlık bile veriyorlar.

Bu yüzden Bahadır'un annesi oğlunun evinde ancak misafir olarak kalıyor ama zaten annenin de bir işi ve kirada oturduğu bir evi var. "Annem de çalışıyor. Yani temizliğe gidiyor. Bazen çocuk bakımı çıkıyor." diyor Bahadır. Türkmen olan Bahadır'un yine Türkmen olan annesi, bu çalışmanın hacmi bağlamında kısaca "göçün kadınlaşması"nın (Giddens, 2021: 570) özel örneklerindendir. O, Niğdeli kapıcı Ömer'in eşi olarak İstanbul'a gelen Cennet'ten farklıdır. Ancak Bahadır'un annesi de Cennet gibi, göç ettiği yerde, İstanbul'da çocuk bakımı ve ev temizliğine giderek geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Cennet evlilik bağıyla iç göçe dâhil olurken Bahadır'un annesi, Bahadır ile aynı sebepten, ülkesindeki ekonomik kısıtlılıktan dolayı, belli bir yaşın üzerinde olmasına rağmen ülkesini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bahadır ve annesinin göçmesi aile yaşantısını ve dünyaya bakış açılarını etkilemiştir. Bahadır ile annesi aynı şehre, İstanbul'a göç etmelerine rağmen aynı yerde yaşayamamaktadırlar.

Hem Oralı Hem Buralı

Bahadır, artık İstanbul'a yerleşmişti. 2007 yılında geldiği İstanbul bugün kendisine yabancı değildi. On dört senelik göçmen deneyimiyle Türkçeyi de artık Türkmence ve Rusça gibi ana dili seviyesinde konuşabiliyordu. Burada sadece kendi "ülke-dışları"ndan değil yerleşik Türklerden de çok çeşitli mahallelerden, çevrelerden, tabakalardan ve sınıflardan arkadaş edinmişti. Türkmen kadın arkadaşları olmuştu. Artık bir Türkmen olarak kendisini yabancı gibi hissetmiyorsa da çoğu zaman ülkesinden, Türkiye'den, İstanbul'dan, göçmenlikten laf açıldığında "ama" sözcüğünü bir bağlaç olarak kullanıyordu.

"Burada kendimi ülkemde gibi hissediyorum ama... Yani gerçekten buraya kendi ülkem gibi alıştım. Daha İstanbul'a yerleştiğim ilk anda dahi beni dışlayıcı bir söz veya hareketle karşılaşmadım. Yani buradakiler bana hiç farklı davranmadılar. Ben de farklı hissetmedim. Yani buraya da aitmişim gibi oldum. Ama yine de insanın içinde bir şey oluyor. Orada, Türkmennistan'da ev yaptırmayı düşünüyorum. Hem bir yatırım olsun hem annem, babam ve kardeşlerim için bir şeyler yapayım istiyorum."

Köken ülke hayallerde olmaya devam ediyor. Tüm çabalar, tüm yatırımlar oraya tekrar ulaşmak için. Aidiyet belli ki yaşanmışlıklarla bağlantılı; doğup büyüdüğü, okuduğu yer unutulmuyor. Ama Türkiye'ye de aidiyet gelişmeye başlamış, konuşmalardan bunu anlıyoruz. Zaman geçtikçe aidiyet çoklu bir hâl almış.

Bahadır, her hâliükârda ürkekti. O da bir "yabık" misali, uçup gidecekmiş gibi kanatlarını hazır tutuyordu. Bu duygularını, "Tedirgin oluyorum. Yani polisle karşılaşacağım, kimlik soracaklar. Yok ki! Sigorta yapılacak örneğin ama yaptıramıyorum. Biraz ihmalkâr davrandım belki..." şeklinde ifade ediyordu.

Bahadır'un "ihmal" ettiği şey, İstanbul'a göç ettikten sonra göçmenlerin yaptırması gereken, rutin bürokratik işlemlerdi. Pasaportunun günü geçmişti. Ayakkabı ürettikleri atölyenin patronu Bahadır'a hemen sigorta yaptıracaktı ancak Bahadır'un göçmen olarak evrak eksikleri buna engel oluyordu. "Deport" olmaktan (sınır dışı edilmekten), ülkesine gönderilmekten, bir daha İstanbul'a dönememekten korkup çekiniyordu. Dolayısıyla İstanbul'da bulunduğu süre içinde devletle (polis, nüfus müdürlüğü, göç idaresi vb.) karşılaşmamayı dileyerek yaşıyordu. "Çok sağa sola gitmiyorum." diyordu. Tam bu sırada lafa giren, Bahadır'un "çiçeğim" dediği kız arkadaşı Gülmira "Bu şanslı, polis yakalamaz bunu!" diye gülümseyerek Bahadır'un başını okşuyordu. Belki de şanslıydı Bahadır çünkü 2007 yılından bu yana kuş kahvehanelerine gidiyordu, balık tutmaya gidiyordu; aslında gezip dolaşıyordu İstanbul'da ama tek bir gün "devlet" ile karşılaşmamıştı.

Ancak Bahadır yine de tedirgindi. Çünkü İstanbul'a yerleşmek istiyordu. Burada konumlanıp bir hayat kurmak istiyordu. "Bu nasıl olacak bilmiyorum. Bir defasında burada kalışımı resmileştirmek için birisiyle görüştüm. Bu insanlar böyle şeyler yapıyorlar. Yani sen bürokrasiyle uğraşmadan, devletle doğrudan yüz yüze gelmeden senin işlerini halledebiliyorlar. 10 bin dolar istedi. 10 bin dolar çok para, değil mi? Vazgeçtim. Nasıl hallolacak bu durum bilemiyorum. Aslında bundan başka da sıkıntım yok şimdilik. Yani annem burada. Türkmenistan'a, kardeşlerime ve babama para gönderebiliyorum. Kendimi geçindirebiliyorum. Ama evlenmeye kalksam... Mesela sigorta çok önemli, sigorta olabilsem çok iyi olacak."

Bahadır'un kız arkadaşı, Bahadır'u çok seviyor. "Ben bunu nasıl bırakıp Amerika'ya giderim?" diyen Gülmira, uzun süredir Türkiye'de. Ülkesinde boşanmış. Kızı orada kalmış. Türkiye'ye çalışmak, para kazanmak için gelmiş. Gülmira, bir Türk'le evli olan Türkmenistanlı bir arkadaşının aracılığıyla Amerika'ya gidebileceğini söylüyor, "Orada çok daha iyi para veriyorlarmış. Yani burada benim temizlikten aldığımın kat kat fazlası." diyor. Gülmira, Bahadır'u bırakıp gitme konusunda tereddütlü. Eğer burada iyi bir paraya iş bulabilirse kalmayı düşünüyor.

Bahadır'un en önemli korkusu diğer göçmenlerin özellikle de Afganistan göçmenlerinin yaşadıkları olmuş. Kendisinin bugüne kadarki göçmenlik hayatında çok önemli bir sorun yaşamadığını ancak Suriye'den ve özellikle son dönemde Afganistan'dan gelen göçmenlerle ilgili ortaya çıkan durum konusunda "endişelendiğini" söylüyor ürkek bir dille:

"Diğer göçmenlerle ilgili durumlar beni gerçekten endişelendiriyor. Ya bize de bir şey olursa... Ne yaparız hiç bilmiyorum. Hani siz diyorsunuz ya ağzımızın tadı bozulmasın, öyle yani. Çünkü kirada oturuyoruz burada. Ev sahibinden -kiranın yüksek olması dışında- bir şikâyetimiz yok. Kendisi patronum gibi iyi bir insan, biraz parayı sevse de. Ancak diğer göçmenlerle ilgili izlediğim bazı haberler beni ve arkadaşlarımı endişelendiriyor. Bugüne kadar kimseyle büyük bir sorun yaşamadık, bize karşı bir ön yargı da yok. Benim de kimseye karşı bir ön yargım yok."

Arkadaşları ve Sosyal Çevresi

Batır, Bahadır'la aynı evde kalan bir akrabası. "Batır, tekstil işçisi. Merter tekstil merkezi ya, o da burada iş buldu. Çalışıyor. Onun gelmesi de kolay oldu Türkmenistan'dan. Çünkü burada ben varım." diyor Bahadır. Böylece Bahadır, teyze çocuklarının daveti üzerine geldiği İstanbul'da "davet eden" konumuna da geçmiş artık.

Bahadır ile birlikte -Batır'ın yanı sıra- yine bir tekstil işçisi olan Bahram ve Şatly kalıyor evde. Şatly yine Merter'deki bir otomatik kumanda çalışıyor. Dolayısıyla Türkmenistan'dan gelen göçmen

Türkmenler burada da bir arada oluyorlar. Buradaki maddi durumları ve konumları Türkmenistan'dakinden kat kat iyi. "Burada..." diyor Bahadur ve şöyle devam ediyor: "Merter'de tekstilde, oto yıkamada, benzin istasyonunda çalışan, motokuryelik yapan, garsonluk yapan, lokantalarda pide, döner ustalığı yapan arkadaşlarımız var."

Kısa bir süre önce evden ayrılan ve "Doktor" diye hitap ettikleri bir arkadaşlarından bahseden Bahadur, "O sağlık meslek okudu. Dört yıl mı iki yıl mı hatırlamıyorum. Burada okudu. Yani İstanbul'da. Özel bir hastanede sağlık personeli olarak çalışıyor. Şimdi durumu çok iyi. Bir kız arkadaşı olunca bizden ayrıldı." diyerek gülüyor.

Türkmenistan'dan İstanbul'a gelen göçmenler arasında evli olanlar da var; burada, İstanbul'da evlenenler de. Evli Türkmenlerin maddi durumu iyiyse kendi başlarına kiraladıkları evlerinde, karı koca ve çocuklar tek aile olarak kalabiliyorlar. Maddi imkânı iyi olmayan evlilerse iki aile birleşip aynı evi paylaşıyorlar.

Genç erkekler olarak Bahadur ve ev arkadaşları örneğin doğum günlerini kutlamak için partiler veriyorlar. "Aslında benim arkadaşlarım, çevrem Beylikdüzü'nde. Oraya gittiler. Yani durumlarını düzelterken orada. Oradaki evler daha iyi." ifadelerini kullanan Bahadur, bir ara kendisinin de evini değiştirmeyi düşündüğünü ancak buradaki işini kaybetmek istemediği için kaldığını belirtiyor. Bahadur, arkadaşlarıyla sık sık olmasa da özellikle doğum günü gibi partilerde bir araya geldiklerini belirtirken bu partilerin aralarındaki ilişkileri geliştirdiğini de ifade ediyor:

"Genelde doğum günü partileri yapıyoruz. Daha olmadı kendi aramızda öyle toplanalım diyoruz, toplanıyoruz. Önceden gü-rültülü oluyordu partilerimiz. Binadan biraz şikâyet olunca daha sessiz yapmaya başladık. Bu partiler enerjimizi yükseltiyor. Bir şey yaptığımız yok aslında, dans edip eğleniyoruz, gülüyoruz. Bu partilerde yeni tanışıklıklar da oluyor. Türkmenistan'da bunları yapmak da doğrusunu istersen pek mümkün olmuyordu. Bu özgürlük mü bilmiyorum ama eğlencenin tadını alabiliyorsun."

Bahadır, eğlenceyi seven bir insan. Kendi gelenekleri çerçevesinde eğlendiklerini söylüyor. Bazen içki içtiğini de ifade ediyor. Din konusunda oldukça açık görüşlü:

“Dua ediyorum. Benim için ibadet dua. Herkes iyi olsun, diyorum duamda. Yani sıkıntı çekmesin insanlar. Ne bileyim abi, din konusu karışık. O alana çok girmek istemiyorum. Herkes istediği gibi yaşasın, nasıl istiyorsa öyle yani. Kimse kimseye bir baskı kurmasın.”

Bahadır, Türkiye’de bulunduğu süre içinde kendisine din konusunda bir baskı gelmediğini de belirtiyor:

“Ne iş yerinde ne şurada ne burada din konusunda yahut ibadetle ilgili bir şey diyen olmadı. Bazen Ömer bir şeyler söylüyor. Ben konuyu güvercinlere getiriyorum. Güvercin kahvesinde bir kuş gördüğümü falan anlatıyorum. Konu değişiyor. Ama Ömer inatçı, içki içtiğime falan getiriyor konuyu söylemesi ayıp. Keyif için işte oluyor bazen, partilerde veyahut doğum günlerinde. Ama dediğim gibi din konusu herkesin kendi konusu bence.”

Bahadır balık tutmaya da meraklı. Zaman zaman Ömer ve diğer bazı Türkmen arkadaşlarıyla balığa çıkan Bahadır’un gittiği güvercin kahvesi Merter’e yakın, yine Güngören ilçesi içinde, Köyiçi denilen mevkide. Bahadır bu kahveye sık sık gidiyor. Burası, Türkmenistan veya başka ülkelerden gelmiş güvercin, kuş meraklısı göçmenlerin de müdavimi olduğu bir yer. Güvercin Kahvesi’nin işletmecisi Türk ve müdavimleri de genelde Türkler. Burada kuş mezarları oluyor. Bahadır’un Güvercin Kahvesi’ne ilişkin ilginç gözlemleri var:

“Burada yaman adamlar var. Yani çok feci... Çok kötü kuşları falan getiriyorlar. Bizim orada böyle değil, insanları pek kandırmazlar. Yani burada ilginç bir tezgâh var. Kuş olmaktan başka hiçbir hüneri olmayan güvercinleri mezata çıkarıyorlar. Oradan birisi fiyat arttırıyor. Buradan birisi fiyat arttırıyor. Sonra kuşun fiyatı yükseliyor. Çok ilginç! Sonra da aslında kalitesiz olan güvercini kaliteliymiş gibi satabiliyorlar. Buralarda oyun da oynanıyor yani maddi karşılığı olan oyunlar. Böyle şeyler bana ters ama

gidiyorum. Burada hem kendi ülkemden insanlarla tanışıp samimi oldum hem de buradan insanlarla tanıştım; onlarla da çok samimi olduk. İyi insanlar var. Güvercin camiası ilginç. Bizim oralarda da bu bir tutku ama sanki daha temiz. Ama şu güzel: Oraya gidiyorum, kalabalık insanlar var, bir çay içiyorum, güvercinlere bakıyorum, sohbet ediyorum, güvercinlerime yem alıyorum... Bu beni mutlu ediyor.”

Bahadır, görüşmemizde ilginç bir şey daha anlattı. Bir arkadaşı, Bahadır'un itirazlarına rağmen kendisine on tane güvercin göndermiş. “Ne yapayım bu kadar güvercini ben?” diyen Bahadır sözlerine şöyle devam ediyor: “Hepsini geldiğinin ertesi günü saldım. Güvercinler İstanbul'un dört bir yanına dağıldılar.” Bahadır'un arkadaşının verdiği güvercinlerin hepsi “yabik” olmuştu. Kim bilir kimin kümesine inmek zorunda kaldılar, kim bilir artık onları neler bekliyor.

Kaynakça

- Artar, F. ve Bakioğlu, A. (2017). *Sosyoloji kongre kitabı, VIII. Uluslararası Sosyoloji Kongresi bildiriler kitabı*. Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Doğan, D. M. (1990). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara, Rehber Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- İnalcık, H. (2019). *İstanbul araştırmaları*. İş Bankası Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1988). *Türkçe sözlük*. Ankara.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Yelten, M. ve Özkan, M. (2006). *Türkçe'nin sözlüğü*. İstanbul, Babıalı Kültür Yayınları.

Edebiyat, Resim ve Müziğin İzinde: İstanbul’da Kayıp Evi Aramak

Ayşe Olgun

Son yılların en çok konuşulan sanatçılarından biri, heykeltıraş Bruno Catalano’ya göre devamlı bir göç hâlindeyiz: “Bana göre insan olmak göçmen olmaktır. Yaşadığınız yerden hiç ayrılmazsanız veya ayrılmak istemezseniz bile hâlâ bir göçmensiniz. Yaşamın içinden geçiyorsunuz, bu herkes için bir göçtür.”

Fas’tan küçük yaşta Fransa’ya göç eden Sicilyalı heykeltıraşın göç ve göçmenliği bakışı aslında hepimizin hikâyesine dokunuyor.

Göç, kayıp olanı aramak olduğu kadar bir şeyleri arkada bırakmaktır aynı zamanda. Bu yüzden yola çıkmaya bir kere karar vermişsen aradığın şeyle geride bıraktığın arasındasındır artık. Yahya Kemal’in “Sessiz Gemi” şiirinde göç kavramı bu dünyadan gidişi anlatır mesela:

*“Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler
Bilmez ki, giden sevgililer dönmeyecekler”*

Ya da bir aşk şiiridir göç tıpkı Cemal Süreya’nın “Göçebe” şiirinde olduğu gibi:

*“Biliyorsun ben hangi şehirdeysen
Yalnızlığın başkenti orası”*

Ayrılık, türkülerde ise göçenle birlikte bir kuş gibi havalanır, gökyüzünde konacağı gönlü arar durur. Bazen bir kilimeilmekilmek motif olur, bazen de bir gelinin başındaki yazmada iğneyle oyulmuş oyadan bir sızıdır. Bazen bir mâni olup dökülür toy bir delikanlının dudağından o anda:

*"Gülüm kurutmam seni
Suda çürütmem seni
Senelerce görmesem
Yine unutmam seni"*

Göç bazen bir şiire, bazen bir tabloya, bazen de bir şarkıya konup kalkar. Göğüsten gökyüzüne salınan derin bir "Ah!" olur. İnsanoğlunun yeryüzü yolculuğuyla birlikte göçü de başlamıştır çünkü. Milyonlarca yıldır hep aynı hikâye dir anlattığımız: İnsanoğlu Âdem ve Havva'dan bu yana aslında "kayıp evini" yeryüzünde aramaktadır.

Tarihten Günümüze Bir Durak İstanbul

Doğup büyüdüğü topraklardan İstanbul'a göç etmiş sanatçılarla konuşurken hepimizin aslında o kayıp evi aradığımızı bir kez daha hissettim. Her birimiz dünya denilen bu büyük evin odalarında kendi hikâyemizi tamamlamaya çalışmıyor muyuz? Tıpkı heykeltıraş Catalano'nun heykellerinde dile geldiği gibi: İçimizdeki o büyük boşluğu doldurmak için herkes kendi yolculuğunu gerçekleştiriyor yeryüzünde.

Yeditepeli şehir İstanbul bugün binlerce yıllık geçmişiyle pek çok kültüre ev sahipliği yapıyor. Üç imparatorluğun başkenti olması onu daha da özel kılıyor. Dünyanın dört bir yanındaki sanatçılara geçmişte ilham kaynağı olduğu gibi bugün de esin vermeye devam ediyor. Bilindiği gibi Boğaziçi sadece iki yakayı değil Doğu ile Batı'nın kültürel dünyasını da buluşturmaktadır. Bu coğrafi özellik belki de onu daha da çekici kılmaya devam ediyor. Her dönem göçmenlerin yolunun düştüğü bir şehir olan İstanbul Roma ve Bizans döneminde Müslüman seyyahların keşfe çıktığı bir şehirken Osmanlı döneminde de Batılı seyyahların Doğu'yu keşfe çıkışlarında ilk duraklarından biri olmuş. Seyyahların günlüklerinde anlattığı, ressamın tablolarında resmettiği; pek çok şaire, yazara, ressama tarihî ve doğal güzelliğiyle ilham veren İstanbul, zengin kültürel mirasıyla bugün de notalarda, dizelerde, hikâye ve romanlarda, senaryolarda derin izler ve anlamlar bırakmaya devam ediyor.

Yani İstanbul, dün olduğu gibi bugün de cazibesini sürdüren bir şehir: Sokaklarında yürürken dünyanın dört bir yanından insanla karşılaşsınız; metroda, vapurda farklı diller konuşulur; farklı dönemlerde farklı göçlerle zenginleşmiş mutfağı dikkat çeker. Eğer semt semt gezer, sokaklarında kaybolursanız bu zengin kültürü daha iyi fark edersiniz. Anadolu'nun bütün zenginliği olduğu gibi bu sokaklardadır. Buram buram Anadolu sıcaklığı kokan insanının yüzü kimi sokaklarda ise dünyaya açılır: Rusya'dan göçenlerin açtığı restoranlar, Balkan lokantaları, pastaneler, fırınlar, yöresel kıyafetlerin satıldığı dükkânlar, kafeler, Suriye ve Beyrut mutfağının çoğaldığı adresler derken Orta Asya ve Afrika rüzgârının estiği sokak müziğinin yükseldiği şehrin bir meydanında bulursunuz birden kendinizi. Ya da bir sokak satıcısı usulca yanınıza sokulup gülümseyerek bilmediğiniz bir dilde parfüm satmak ister. Bir yerden bir yere göçerken belki en kolay getirilen şey mutfak kültürüdür. Bu yüzden de merak ettiğimiz kültürleri mutfağından başlayarak tanımak isteriz çoğunlukla. Çünkü insanlar geldiği toprakları hatırlatan tatları unutmak istemez. Sizin de sevmenizi ister. Dostluğun ilk adımı bu yüzden o mutfaklarda atılır genellikle. Sanatçılarsa geldikleri ülkelerin renklerini yaptıkları işe katarken aynı zamanda bu eşsiz şehirden ilham almaya da devam ederler. Bir göç hikâyesinin en güzel renklerini onların işlerinde görmek mümkündür. İştah açıcı kokular, müzik sesleri, romanlar, şiirler derken yolu İstanbul'a düşen her sanatçı yeni baştan kendi hikâyesini yazmaya başlamıştır bile.

Sanatçıların Buluşma Noktası

Suriye'de yaşanan savaşla birlikte Halep'teki sanat galerisi yerle bir olan Adnan Alahmet, 2014 yılında eşi ve çocuklarını da alarak bir bavulla İstanbul'a gelmiş göçmen bir sanatçı. "Bana göçmen demeyin, burası benim evim." diyor Alahmet. İstanbul'u evi gibi görmesinin en önemli sebebinin şöyle açıklıyor: "Ezan sesini duyunca ben kendimi evimde gibi huzurlu hissediyorum."

Neden İstanbul'a yerleştiğini de şöyle anlatıyor: "Evde bulunan tüm değerli tabloları, basılı kitapları ve yayınları taşıdım; evi kapatmak gerekiyordu fakat hafızamdaki Suriye hatıralarını

unutmaya hakkım yoktu. Bu yüzden sanat evinin yoluna İstanbul'da devam etmeye karar verdim. İstanbul kültürünün büyük bir kısmı Arap ve İslam kültürünün uzantısı olduğu için Suriye ve İstanbul'un kültürleri birbirlerine yakındır. Bunun yanında, Türk milleti bütün dünya kültürlerine açık bir millettir ve Türkiye günümüzde Doğu ve Batı kültürleri arasında bir köprü hâline gelmiştir.”

Adnan Alahmet'in önce Kuzguncuk'ta, ardından Koşuyolu'nda açtığı sanat galerisi dünyanın dört bir yanındaki sanatçıları atrırıyor. Bir anlamda dünyadaki sanatçıların buluşma adresi de diyebiliriz. Bu yüzden de açtığı iki büyük karma serginin adını “Kavşak” koymuş. Orta Doğu'dan Avrupa'ya göç etmiş sanatçıların eserleri de burada sergileniyor, İstanbul'da yaşayan göçmen sanatçıların da. Tablolarda ise binlerce hikâye var.

Sanat yolculuğuna İstanbul durağında devam eden bir başka isim, Tataristan'da doğup büyüyen, ardından evlenip İstanbul'a yerleşen Rus-Tatar sanatçı Aygöl Okutan. Çocukluğu biri Rus, biri Tatar olan iki ninesinden dinlediği masallarla geçmiş. “Masalları birbirine benzerdi.” diyor Okutan. Resim yapmayıysa hep çok sevmiş: “Kendimi hep resim yaparken hatırlarım. Okulda tüm defterlerimin arkası, çizdiğim resimlerle doluydu.” diye o günleri anlatıyor.

Onun gönlünü Türkiye'ye düşüren ilk isim Hz. Mevlânâ olmuş. “Daha Tataristan'da yaşarken şiirlerini Rusça okuduğum Mevlânâ'ya hayran kalmıştım. Daha sonra İstanbul'da Mevlânâ konulu bir kitabın illüstrasyonlarını yaptık. Sonrasındaysa Mevlânâ büyük ilham kaynaklarımdan birisi oldu.” diyerek anlatıyor Mevlânâ sevgisini. Dünyanın ortak evimiz olduğunu düşünüyor Aygöl Okutan da Adnan Alahmet gibi: “Fotoğraf sanatçısı olan eşimle evlenip Türkiye'ye yerleştim. İstanbul'da mesleğime devam ederken anladım ki aslında ne farklı diller var ne de ülke sınırları. Hepsi hayatımızdaki yolun ve dersin bir parçası.”

Mevlânâ'nın İzinde

Mevlânâ'nın peşinden yolu İstanbul'a düşen bir başka sanatçı ise Şirin Malla. Suriyeli sanatçı, Şam Güzel Sanatlar Fakültesinde resim eğitimini tamamladıktan sonra İtalya'ya gitmiş. Burada evlenen sanatçı psikoloji üzerine lisans ve doktora eğitimi almış. Sufizmle ilgilenen sanatçının yaptığı Mevlânâ tabloları dikkat çekiyor. İstanbul serüveniye şöyle başlamış: Suriye'de savaş başlayınca Şam'daki kardeşi Türkiye'ye gelmiş. "Kardeşimi ziyarete Diyarbakır'a gittim. Bu sırada savaşta ailesini kaybeden yetim çocuklarla tanıştım Türkiye'deki göçmen kamplarında ve onlara yardım etmeye karar verdim." diyen Şirin Malla'nın kardeşi Almanya'ya göç etse de o Türkiye ile bağını bir daha hiç koparmamış. Önce yetim ve öksüz çocuklar için kamplarda ve İstanbul'da "resimle terapi" seansları düzenlemiş. "Beş yıl önce umreye gittim ve ardından da babamın vasiyetini yerine getirerek örtündüm. İstanbul'da yaşamaya başladım. Bu şehri çok seviyorum. Yılın altı ayı İstanbul'da, altı ayı da İtalya'dayım artık." diye savaştan sonra ikinci evinin İstanbul olduğunu anlatıyor.

"Benim iki evim var." diyen bir başka sanatçı da Iraklı kanun sanatçısı Ammar. 2003 yılında Irak işgal edilince annesi bütün çocuklarını Avrupa'ya yolcu etmiş. Böylece yedi kardeş Avrupa'nın farklı şehirlerine göç etmiş. Kendisi İsveç'e yerleşmiş ve burada yeni bir hayat kurmuş. "Annem doğduğumuz evi terk etmedi, bizimle gelmedi. Şimdiyse yaşlandı ve tek başına yaşaması zor. Kardeşlerim onu Almanya'ya yanlarına götürmek istiyor, ben de İsveç'e çağırıyorum. Ancak annemi yıllardır evinden çıkmaya ikna edemedik. Sonunda geçen yıl 'İstanbul bizim buralara benziyor, İstanbul'da ev alırsan oraya gelip yerleşirim.' dedi. Ben de İstanbul'da ev aldım. Altı ay burada annemle yaşıyorum, altı ay İsveç'teyim." diye anlatıyor hikâyesini. Ammar İstanbul'da arkadaşlarının kurduğu müzik grubunda konserlere çıkıyor. Grubun adıyla Mehcer Zeytuni.

Müzik onların ortak dili. Mehcer'in kurucusu Suriyeli sanatçı Alaa Alkhateb. Hama'da doğup büyüyen Alaa Alkhateb Şam'da okulunu bitirdiği yıllarda savaş çıkmış. O da ailesiyle birlikte İs-

tanbul'a göç etmiş. Burada Mehcer Zeytuni grubunu kuran Alaa Alkhateb'in arkadaşları arasında İstanbul'da yaşayan Kanadalı, Iraklı, İspanyol, Tunuslu müzisyenlerin yanı sıra Türkiye'den de sanatçılar var. Konserleri de sahnedeki ekip gibi rengârenk.

Alaa Alkhateb "İstanbul'u bana evim gibi hissettiren, müzik oldu. Bir gün İstiklal Caddesi'nde yürürken bir ses duydum ve 'Ben bu şarkıyı biliyorum!' dedim." Sonra notaları aynı, dili farklı şarkıları toplamaya başladığını dile getiriyor Alkhateb.

Halil Cibran'ın Rubu Balat'ta

Mehcer ismi aslında Halil Cibran ve arkadaşlarının yaklaşık yüz yıl önce Orta Doğu'dan Amerika'ya yaptıkları göçle birlikte ortaya çıkan bir oluşumun adı. Mehcer'in kelime anlamı "göç" demek. Bugün bu isme gönderme yapmak için tekrar aynı ismi müzik grubunda kullanıyorlar. Müzik grubunun bağlı olduğu bir de dernek var. Derneğin başkanlığını eski gazetecilerden Turan Kışlakçı yapıyor. "Sanat, özgürlüğe kanat çırpmaaktır!" sloganıyla yola çıkan Mehcer Gök Sanatçılar Derneği, İstanbul'da yaşayan ve dünyanın dört bir yanından göç etmiş sanatçıları kucaklıyor. Dernek, göçü temsil eden kuş, bilgiyi temsil eden kitap ve kültürü temsil eden lalenin birleşiminden oluşan logosuyla da dikkat çekiyor. Son yılların gözde semtlerinden Balat'ta, iki katlı tarihî bir evin kapısından içeri giriyoruz. Üst kattan bir ud sesi yükseliyor. Karşımızdaki salonun duvarlarında sanatçıların tabloları ve girişte birkaç heykel göze çarpıyor. Kafe ve atölyesiyle de dikkat çekici. Kapı hiç kapanmıyor. Oldukça hareketli bir dernek. Müzik, resim, heykel, sinema, tiyatro, edebiyat, gastronomi, folklor, moda, mimari, arkeoloji başta olmak üzere 12 birimden oluşan derneğin kuruluş hikâyesini öğrenmek için Turan Kışlakçı ile 1920'li yıllara doğru bir yolculuğa çıkıyoruz.

Bilindiği gibi 1920 yılında Lübnan, Suriye ve Mısır gibi pek çok Arap ülkesinde çıkan siyasi ve ekonomik iç karışıklıklar nedeniyle büyük göçler yaşanıyor. Amerika'ya yapılan bu göç sırasında pek çok sanatçı ve edebiyatçı yeni bir oluşum başlatıyor. Yaklaşık yüz yıl önce başlatılan "Mehcer edebiyatı" dünyaca ünlü Lübnan

asıllı yazar Halil Cibran öncülüğünde kurulmuş. Yüz yıl sonra yaşanan ikinci büyük göçle birlikte İstanbul'da Mehcer'i yeniden canlandırmak için ilk adım atılarak dernek çalışmaları başlatılmış. Sırada burada ortaya çıkacak müzikten sinemaya, edebiyattan resme sanatçıların eserlerine ev sahipliği yapmak var.

İlham Veren Şehir

Yolu İstanbul'a düşen sanatçıların en büyük ilham kaynağı İstanbul'un tarihi ve kültürü kadar doğal güzelliği de olmuş. Bugün de değişen bir şey yok aslında. İstanbul hâlâ sanatçılara ilham vermeye devam ediyor.

Sabdenova Zhanara, Kazakistan'tan İstanbul'a gelmiş bir sanatçı. İstanbul'a bir sanatçı gözüyle bakıldığında buranın daha farklı görüldüğünü onun cümlelerinde daha iyi anlıyoruz:

"Sanatçılar iç dünyalarının yaratıcı yapısına sahip insanlardır. Bu yüzden çevrelerini diğer insanlardan çok daha farklı görürler. Sadece nesnelerin, mimarilerin, manzaraların ayrıntılarını fark etmekle kalmazlar, aynı zamanda enerjilerini, hâllerini, gölgelerini, ışığını da hissedebilir ve hatta onlarla belirli bir şekilde nefes alabilirler. Ben de bu olağanüstü dünyada gördüklerimi resimliyorum." diyen Zhanara, tasavvuf ve resme olan ilgisiyle kendini İstanbul'a adanmış bir ressam. Eserleri Türkiye, Rusya, Kazakistan, Ukrayna, Tacikistan, Özbekistan, Fransa, ABD, Japonya ve Kanada'daki özel koleksiyonlarda yer alıyor.

Yine bir resim sanatçısı... Dünyanın belki de en soğuk bölgesinden, Ural'dan on dört yıl önce İstanbul'a gelmiş. Rus sanatçı Evgeniya Yayıkoglu geldiği şehirlerden ağaçları, İstanbul'dan Boğaziçi'nin turkuaz rengini ilham alarak tablolarını yaptığını anlatıyor. Sıcak ve soğukun bulunduğu bir serinlik var onun sözlerinde:

"Urallıyım, bir zamanlar Sovyet döneminde haritada bile olmayan endüstriyel gizli bir şehirden geliyorum. Sadece bir numara vardı. Her yer ormanlık; kışları altı ay soğuk, yazları serin... Bir zamanlar Moskova'da yaşıyordum ancak İstanbul'a taşındıktan

sonra bana garip bir şey olmaya başladı. Hemen söylemeliyim ki İstanbul'u çok seviyorum. Ama başlangıçta bolca parlak güneş ışığı ve ısı inanılmaz derecede yoruyordu beni. Kışın bedenim üşümek istiyordu ama soğuk hava yeterli değildi, kar yoktu. Boğaz beni mutlu ediyordu ama bir süre sonra hüznün basıyordu. Pencereden sadece yeşil ağaçları görmek isterdim. Sadece onlar beni sakinleştirirdi ve İstanbul'da evimdeymişim hissini verirdi. Yazın çok sıcaktı, kışınsa benim için yeterince soğuk değildi. Bu çekilme tam üç yıl sürdü. Evde de rahatsız oluyordum. Duvarların bej, gri, krem renkleri beni üzerdi. Alanı görsel olarak ısıtmak ve rahatlık yaratmak için sıcak renkli sarılar, kırmızılar, yeşiller, renkli perdeler, duvar kâğıtları; bölgemizde kullandığımız her şeyi istedim. O yıllarda suluboya ile çok resim yaptım. Turkuaz Boğaz'ın ve turuncu güneşin İstanbul olduğunu çizim sayesinde keşfettim. Bu renkler İstanbul'u o kadar süslüyor ki insanların evlerinde parlak renklere bile ihtiyacı yok, pencerelerden her yere sıcak turuncu ışık geçiyor. İzhevsk'te pencerelerden soğuk limon sarısı bir renk geçer. Yaklaşık on dört yıldır İstanbul'da yaşıyorum, alıştım. Sanki yeniden doğdum. Ama ağaçları görmek benim için hâlâ hayati önem taşıyor.”

Hint asıllı Kanadalı yönetmen Kaz Rahman, bir ayağı İstanbul'da olan sanatçılardan biri. Bir dönem Bahçeşehir Üniversitesinde öğretim görevliliği yapan, şimdiyse Londra'da yaşayan Kaz Rahman'ın İstanbul'da kurduğu sıkı dostluklar onun bu şehirden kopmasına engel olmuş. Sık sık İstanbul'a gelip gidiyor. İstanbul'a günlüğünün ilk nasıl düştüğünüyle şöyle anlatıyor:

“İstanbul'u ilk kez, 1999 senesinde Budapeşte'ye çıktığım uzun bir otobüs yolculuğu esnasında ziyaret ettim ve burada yaklaşık bir hafta kaldım. Daha sonra, 2013 senesinde, önce kış sonunda birkaç günlüğüne tekrar geldim. Ve ardından aynı sene yaz tatilimin bir ayını burada geçirdim. Bu esnada, İstanbul'dan iş teklifi almıştım. Şehir Üniversitesinden aldığım teklifi kabul ederek 2014-2016 yılları arasında, eşim ve üç çocuğumla birlikte İstanbul'da yaşadım, sinema ve görsel sanatlar dersleri verdim. Şubat 2016'da İngiltere'ye döndüm ve o zamandan bu yana sık sık İstanbul'u ziyaret ediyorum. Galerî Eksen'de Hezarfen isimli

kişisel bir resim sergisi açtım ve bazı film festivallerinde jüri üyeliği görevlerinde bulundum.”

İstanbul'dayken bol bol çekim yapan Rahman sözlerini şöyle sürdürüyor:

“Bu çekimlerin bazılarında, kimi karakterler çocuklarım tarafından canlandırıldı, kimisi daha gözlemsel belgesel tarzındaydı. Çalıştığım en önemli projelerden birisi, Üsküdar ve Eyüp semtlerinin yanı sıra Karadeniz'de de çekimler yaptığım, şiir teması etrafında ilerleyen *Yeşil ve Mavi* belgeseli idi. Bu belgeselde, klasik ve modern Türk şiiri ile İngilizce ve Farsça yazılmış mısraları bir araya getirdim. Daha önce 2012 senesinde yönetmenliğini yaptığım, uzun metrajlı *Deccani Souls* filmimde de göç olgusunu ele almıştım. Haydarabad eyaletinde geçen bu filmde, göç olgusunu hem bir yerden bir yere gitme anlamında hem de tüm psikolojik yönleriyle ele almaya çalışmıştım. İstanbul'da yaşama tecrübesi bu anlamda bana büyük bir katkı sağladı.” İstanbul'dan neden bir daha kopamadığınıysa şöyle anlatıyor Rahman: “2014'te İstanbul'a geldiğimde buradaki arkadaş çevrem yerleşmek, bir daire bulmak ve bürokratik işler konusunda bana çok yardımcı oldu. Ayrıca bazı yeni arkadaşlar edindim, her zaman çok sayıda cana yakın ve misafirperver insanla kuşatıldım. Öğrencilerim de bana yardım etme konusunda daima istekliydi. İlk altı ay İstanbul'da yalnız yaşadım, sonra ailem ve çocuklarım da geldi. Ailem geldikten sonra her şey daha yerli yerine oturdu. Eşim, varlığı ve becerileri ile buradaki aile ortamımın tamamlanmasının başlıca unsuru idi. Türkçeyi çok çabuk öğrendi ve Türk kültürüne hemen uyum sağladı. Çocuklarım tek kelime Türkçe bilmeden Türk okullarına gittiler ancak her şeyi çok hızlı kavradılar. Büyük oğlum gayet iyi Türkçe konuşabiliyor, okuyabiliyor ve yazıyor. Çalışmak ve iyi dostlarla çevrilmek bana kendimi evimde hissettiriyordu. Belli bir rutinim vardı. Çay içmek bunların başında geliyordu. Türk arkadaşlarımla buluşup çay sohbetleri yapmak, ailemle vapura binmek, yürüyüşe çıkmak ya da müzeleri ziyaret etmek; hepsi çok güzeldi.”

Bir Sanatçı, Birkaç Hayat

Hicran Alioğlu Azerbaycan'dan sekiz yıl önce İstanbul'a gelmiş bir sanatçı. "Annemin tavsiyesiyle İstanbul'a geldim." diyor ve İstanbul'a gelen bir göçmen sanatçı için bu şehrin anlamını şöyle anlatıyor:

"Sanatla, özellikle görsel sanatlarla ilgilenen sanatçılar sanki değişik bir gözlükle dünyaya bakıyorlar ve diğer insanlardan daha farklı görüyorlar. Bu farklı bakışı süsleyen, sanatçının iç dünyasıdır; gördüğü, okuduğu, araştırdığı, anladığı ve hissettiği şeylerdir.

"Her kültürün bir zenginliği vardır ve her sanatçının beslenme kaynaklarından biri işte bu kültürdür. Bir göçmen sanatçı hem kendi kültürünün hem de yaşadığı ülkeye ait kültürün zenginliğini algılar ve iç dünyasında taşır. Ben de aynı şekilde yaşadığım iki kültürü çalıştığım eserlere yansıtıyorum. İki ülkenin kültürü birbirine yakın olduğu için, bu çok da zor olmuyor. İki ülkenin geleneksel sanatlarını harmanladım ve sanatımda buluşturdum. Annemin önerisi ile eğitim amacıyla geldim ve sekiz senedir İstanbul'da yaşıyorum. Göç ettiğinizde doğdunuz yer ile olan bağınız zamanla azalıyor. Bir de başka türlü doğmak var ki insanın çabası ve isteği ile oluyor. Kendisinin daha gelişmiş bir sürümü gibi... Ben İran'ın Azerbaycan bölgesinde doğdum ama olgunluk yaşlarımı İstanbul'da geçirdim. Bu şehrin atmosferinin ruhumu beslediğini hissediyorum. Göçmenliğin insanın içini en burkan yanı, hiçbir yere ait olmama duygusu ki sadece bunu yaşayanlar cümlelerin derinliğini anlayabilir. İstanbul sayısız kültürün buluştuğu bir nokta ve coğrafi açıdan önemli bir bölge. Bu kent tarih boyunca çok şeye şahit olmuş; kültürlerin çoğu gelmiş geçmiş ve bunlar kendilerinden maddi manevi bir iz bırakmışlar. İnsan bu şehri gezerken bile hissedebiliyor. İstanbul'un denizi, martıları, tarihî dokusu, sokakları, ibadethaneleri, ezan sesi vb. bana burada birçok hayat yaşamışım gibi hissettiriyor."

Ludmila Altınışık ise bir Türk'e gönlünü kaptırıp Kafkas bölgesinden İstanbul'a yerleşen bir sanatçı. "Eserlerimde göç algısını daha çok renklerle yansıtıyorum, mavi ve yeşil tonlar bana mem-

leketimi çağrıştıran renkler. Çizdiğim kocaman bir uzaylı portresi var ve kıyafetinde memleketimin bayrağının renkleri var. Çerkes bayrağı, yeşil zemin üzerinde dokuzu yay; üçü yatay şekilde on iki altın rengi yıldız ve üç çapraz ok içeren bayraktır. Bu bayrağı çocukluğumda sayısız defa çizdim. Ayrıca kullandığım imza kızlık soyumun tamgası ve başka Kafkas tamgalarını da kullanmayı seviyorum eserlerimde.” diye anlatıyor yaptığı resimlerdeki göç olgusunu. Altınıışık, bakışını şöyle özetliyor:

“Sanat beni sürekli doyuruyor, sanatla uğraşırken geldiğim topraklara duyduğum özlemi ifade ediyorum. Öte yandan yeni tanıdığım kültürle de bir bağ kurarak yeni eserler ortaya çıkarıyorum. Mesela Türkiye’de tanıdığım ve âşık olduğum bir renk var, turkuaz. Ona bakıp büyülenmemek mümkün değil. İstanbul’da gördüğüm sema gösterisi ve Kafkasya’da yaşayan sufilerin hikâyeleri birçok kez eserlerimde bulundu. Eşim Düzceli Çerkes; ana vatanına, Kafkasya’ya üniversite okumaya ilk gidenlerindendi. Orada tanıştık, evlenip sonradan İstanbul’a taşındık. Yirmi yedi yıldır burada, Üsküdar’da yaşıyoruz. Rahatlıkla söyleyebilirim ki ana vatanımı çok sevdiğim hâlde şu anda kendimi İstanbul’a ait hissediyorum. Zaman içerisinde çok güzel dostluklar edindim. Ruhumun en çok istediği işle uğraşıyorum: sanatla. İstanbul Boğazı ile Kız Kulesi’nin üzerinde, tarihten kopup gelen bir derviş gibi havada raks edip çılgık atan martılardan esinlenerek resimlerimi, âşık olduğum bu güzel şehirde çizmeye başladım. İki çocuğum burada doğdu, köklendim diyebilirim, o yüzden evimde gibi hissediyorum.”

İstanbul’un sesine ses katan göçmen sanatçıları dinlerken şehrin dünyaya açılan pencerelerinin nasıl da renkli olduğunu daha iyi anlıyorum aslında. Yeditepelili şehir dün olduğu gibi bugün de dünya sanatçılarına ilham vermeye devam ediyor. Dünya döndükçe hiç şüphesiz bu kadim şehir bu görevi ifaya devam edecek.

Bir Üsküp Hasreti

Gülcan Tezcan

Göç meselesinde belki biricik hikâyelerimize yakından bakmak ve yaşanmışlıklarımıza temas etmek, zihnimizi bulandıran manipülasyonlardan, etrafımızı çevreleyen ön yargılardan kurtaracak hepimizi. İşte bu yüzden size Mualla'yı anlatmak istiyorum. Balkan Harbi'nde Üsküp'ten Bursa'ya, oradan da İstanbul'a göçen; ilk eşi harp zamanı cepheye gidip bir daha dönmediğinden hem göçün hem de sığıntı bir yaşamın yükünü gencecik omuzlarında taşıyan Mualla'nın hikâyesini...

Göç meselesi hiç eksik olmadı gündemimizden. Dünden bugüne değil, asırlardır. Ta Orta Asya steplerinden yola çıktığımızdan beri bir sebepten yolda olan, gurbete giden, sıla hasreti çeken bir millet olduk. Sadece bizi etkilemekle kalmadı; yaşadığımız coğrafyada herkes nasibini aldı göçlerden. Savaşlar, saldırılar, afetlerin dışında iskân politikaları da göç hikâyelerimizin satır başları oldu.

Bugün en çok savaş sonrası ülkemizdeki nüfusu dört milyona yaklaşan Suriyelilerin varlığını konuşuyoruz. Anadolu'nun göçlerle şekillenen on bin yıllık bir tarihi yokmuş ve ilk kez bu topraklara göç edenler Suriyelilermiş gibi nefret tohumları ekiyor kimileri topluma. Oysa İmparatorluk bakiyesi olan bu topraklar her daim bir sığınak ve güvenli bir liman oldu asırlarca bir arada yaşadığı milletlere. Rus Harbi, Balkan Harbi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası kıyıma uğrayan; canı, malı, inancı ile sınınan kardeşlerimiz için emin bir beldeydik. O yüzden Suriye'de savaş çıktığında kapı komşusuna sığındı milyonlar.

Dolayısıyla tarih bilmeden, toplum yapımızın bugüne dek nasıl şekillendiği üzerine kafa yormadan, sosyolojik, psikolojik ve antropolojik okumalar yapmadan bugün yaşanan göç dalgasını anlamlandırmak, yeni gelenlerle toplumu bir kez daha tüm

dengeleri gözeterek inşa etmek pek mümkün görünmüyor. Aksi hâlde elli, yüz yıl önce ataları, dedeleri Balkanlar'dan göçenlerin bugün Suriyelilerin varlığından rahatsız olup “ötekileştirdiği” bir çatışma zeminine mahkûm oluruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyalist rejimin baskıları sebebiyle dilini, dinini, ismini ve kimliğini kaybetmemek için Türkiye'ye gelen Rumeli göçmenlerinden bazıları “göç” gibi ortak bir kaderi yaşadıkları Suriyelilerle aynı cümle içinde yer almak istemiyorsa bunun nedenleri üzerine çokça düşünmek gerekir. Yakın bir zamanda yaptığım bir haberde Balkan göçmenlerinin hikâyelerini anlatırken bugün de aynı zorlu yaşam mücadelesini Suriyeli kardeşlerimizin verdiği ifade ettiğimde ummadığım bir tepkiyle karşılaştım. Balkan kökenli göçmenler kendilerinin hiçbir zaman Türkiye Cumhuriyeti devletine yük olmadıklarını hatta kendi maddi varlıklarını yollarında getirdikleri için destek almaksızın burada yeni bir hayat kurduklarını ancak bugün savaştan kaçarak buraya sığınan Suriyelilerin Türkiye'ye yük olduğunu iddia ediyorlardı. Bu yüzden Suriyelilerle “göç acıları” ortak paydasında bile aynı cümle içinde anılmayı reddediyorlardı.

Oysa toprağını, evini, alıştığı, bildiği yerleri geride bırakıp bir bilinmezliğe yol almak hiç kimse için kolay değil. Dün de öyleydi, bugün de öyle. Mualla nasıl bir zamanda yaşamıştı da yurdundan yuvasından kopmak zorunda kalmıştı, bunu anlamak için dönemi hatırlayalım.

Balkan Harbi Öncesi Nüfus Dengesi

Göçleri tarihler ve rakamlarla anlatmak istatistik olarak önemli ve değerli. Söz gelimi *Atlas* dergisinin Kasım 2012 sayısında Kemal Tayfur'un “Balkan Göçü: 1912-2012 Yüz Yıllık Sürgün” başlıklı makalesi bu anlamda çok detaylı veriler içeriyor:

“Bugün Balkanlar'da, tarihçi Kemal Karpat'a göre, 10-11 milyon civarında Müslüman yaşıyor. Bu da toplam nüfusun yüzde 18'ine tekabül ediyor. Arnavutluk'ta Müslüman Arnavutlar yüzde 70'le, Bosna Hersek'te Boşnaklar yüzde 40'la, Kosova'da da Arnavutlar yüzde 90'la çoğunluğu oluşturuyorlar. Bu ülkelerden sadece Ko-

sova'da 15 bin civarında küçük bir Türk azınlık var. Makedonya'da ise Türklerin sayısı 100-150 bin kadar ve toplam nüfusun yüzde 4'ünü oluşturuyorlar. Buradaki Arnavutlar ise nüfusun yüzde 25'i. Romanya'da 110 bin, Yunanistan'da 140 bin Türk yaşıyor. Türklerin en yoğun olduğu ülke ise Bulgaristan. 7 milyonluk toplam nüfusun yüzde 10'una yakını Türk, ancak sayıları 300 bine yaklaşan Müslüman Pomaklar ile 350 binden fazla Romanlar bu orana dâhil değil. Onlarla birlikte ülkedeki Müslüman nüfus Kemal Karpat'a göre en az 1,5 milyondan fazla. Sırbistan ve Karadağ'da ise Boşnak, Arnavutların oluşturduğu azınlıklar var.

"Tüm bu rakamlar, aralıksız devam eden sürgün ve katliamlara rağmen, Türklerin ve diğer Müslüman halkların Balkanlar'ın insan haritasındaki varlığını sürdürdüğünü gösteriyor. Pek o kadar uzak olmayan bir geçmişte, durum çok daha farklıydı. Romanya'nın Dobruca bölgesinde, Bulgaristan'ın doğu, orta ve güney bölümünde, Trakya ve Selanik dâhil Makedonya'nın doğusunda Müslümanların çoğunluğu Türk'tü. Arnavutluk'ta, Kosova'da, Makedonya'nın batısında Arnavutlar ve Bosna Hersek'te de Boşnaklar bugün olduğu gibi çoğunluğu oluşturuyorlardı. 1831 Osmanlı sayımına göre, Rumeli'deki Müslüman nüfus toplam nüfusun yüzde 37,5'ini oluşturuyordu. Sonraki sayımlar da buna yakın oranlara işaret ediyordu. 1860'larda, Çerkes sürgünü yaşandı ve Kemal Karpat'a göre çoğunluğu Çerkes yaklaşık 600 bin Kafkasyalı Osmanlı egemenliğindeki Balkanlar'a yerleştirildi."

Katliamların Fitili Mora'da Ateşlendi

İmparatorluk dağılırken en ağır bedel ödeyenlerin başında Balkan coğrafyası geldi. Yine Kemal Tayfur'un makalesinden devam edelim: "İlk kanlı tasfiye hareketi 1820'li yıllarda, bugünkü Yunanistan'ın güney ucunda, Mora Yarımadası'nda yaşandı. Yunan başpiskoposunun "Hristiyanlara huzur! Konsoloslara saygı! Türklerle ölüm!" sözleriyle bir daha hiç dinmeyecek kin ve düşmanlığın fitili ateşlendi. Yunanistan'ın bağımsızlığını hazırlayan 1821 isyanı, buradaki Türklerin toptan katline dönüştü ve tüm Balkan ülkelerine model oldu. Yunan isyanından sonra Türk ve Müslüman nüfusu hedef alan isyanlar giderek arttı. Ancak Sır-

bistan ve Romanya'dan kovulanlar dışında Balkan Müslümanları ağırlıklarını korumaya devam ettiler. İlk büyük tehcir ve katliam 93 Harbi'nde yaşandı (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı). Savaştan bir yıl önce Bulgarlar ayaklanmış, Türkler ve Bulgarlar kanlı bir çatışmanın içine sürüklenmişlerdi. Karşılıklı katliamlar 39 gün devam etti. Kimi tarihçilere göre bin Türk, dört bin Bulgar öldü. Rusya öteden beri aradığı bahaneyi bu çatışmadan elde etti ve 24 Nisan 1877'de 'Avrupa iradesi, Hristiyanlık vicdanı ve medeni dünyanın arzusu adına suçlu Türk'ü cezalandırmak ve zavallı Bulgarları kurtarmak misyonuyla' savaş ilan etti. Savaş kısa sürdü ve Osmanlı için sert bir yenilgiyle sonuçlandı. Berlin Kongresi (1878), barışın şartlarını belirledi. Makedonya, Osmanlı'ya bırakıldı. Bulgaristan toprakları ikiye bölündü. Kuzeyde Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgaristan Prensliği, güneyde de başında Hristiyan bir valinin bulunduğu Doğu Rumeli vilayeti kuruldu. (Doğu Rumeli 1885'te Bulgaristan tarafından ilhak edildi.) Bosna-Hersek ve Yenipazar sancağı Avusturya'ya verildi. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlıklarını elde etti, Dobruca Romanya'ya verildi. Teselya Yunanistan'ın hissesine düştü. Bu savaşın Osmanlı için toprak kayıplarından çok daha ağır sonuçları oldu. Sivillerin doğrudan hedef alındığı ilk ve en acımasız savaştı. Kaybedilen topraklarda ve sonradan Bulgaristan olacak ülkede yaşayan Türkler, toptan kıyım ve sürgüne tabi tutuldular. Bir milyonun üzerinde insan süngülerin önünde yollara düştü ve bunların yüz binlercesi can verdi."

Hedef Hep Müslüman Nüfus Oldu

Balkan Savaşları başladığında öldürülenlerin sayısı İstanbul ve Anadolu'ya sığınabilenlerden çok daha fazlaydı. Vahşetin ulaştığı boyutlar söz konusu makalede Balkan Savaşları'nı bir gazeteci olarak izleyen Rus Devrimi'nin ikinci büyük önderi Troçki'nin ifadeleri ile aktarılıyor:

"Prizren ölüm krallığı gibi görünüyor. Arnavut evlerinin kapıları çalınıyor, erkekleri dışarı çıkarıp anında vuruyorlar. Yağma, talan ve tecavüzlerinse haddi hesabı yok." Troçki, Müslüman köylerini yağmalayıp insanları katleden ve komitacı denilen çeteciler ara-

sında “entelektüeller, fikir adamları ve ateşli milliyetçilerin” de bulunduğunu öğrendiğinde şaşkına dönmüştü. Yaşananların nedenini de yazmıştı: “Sırlar etnografik istatistiklerde kendi işlerine gelmeyen verileri düzeltme yönünde ulusal bir çabayla, tamamen sistemli bir şekilde Müslüman nüfusu yok etmektedirler.”

Üsküp, sırf Türk kimliği nedeniyle Balkan Savaşları’nda en çok acı çeken kentlerden biri olmuştu. Kumanovo yenilgisinin ardından Üsküp’teki Osmanlı askerleri kentten çekilmişlerdi. Türklerin bir kısmı, askerın arkasına takılıp gitmişti; bir kısmı da çetelerin saldırısı üzerine yollara düşmüştü. Ermeni gazeteci Aram Andonyan’ın sözleriyle “Kadınlar ve çok sayıda yalınayak çocuklar, hazin kervanlara katılıp Selanik’e doğru inmeye başladılar. Birçok göçmen katledildi, kadın ve kızlar kaçırdıldı veya tecavüze uğradı, hatta küçük çocuklar boğazlandı... Bütün Makedonya’da amansız katliamlara giriştiler.”

Troçki’nin anlattıklarına göre, şehirde gündüz askerler, gece komitacılar işbaşındaydı. “Türk ve Arnavut evlerine girip her seferinde aynı işi yapıyorlardı: Yağmalayıp öldürmek.” Asıl büyük felaket şehir dışındaydı. Üsküp yolunda her yer yanıyordu. Çamura bulanmış yollarda, aç ve sefil “kör yürüyüşünü” sürdüren muhacirler kurşunlara ya da süngülere kurban gitmiyorlarsa açlıktan ve salgın hastalıklardan ölüyorlardı. “Korkunç bir durum... Radovişta ile İştıp arasında yaklaşık 2 bin Türk göçmen, çoğu kadın ve çocuk, açlıktan öldüler-sahiden yalnızca açlıktan.”

“Savaşın başladığı 1912’den itibaren Türkiye’ye sağ salım ulaşabilmiş sürgün sayısı 413 bin 922 kişiydi. Balkanlar’da kalanların da sayısı belliydi ve göç edenlerle kalanların sayısı toplandığında savaş öncesindeki nüfusun yaklaşık 650 bininin kayıp olduğu ortaya çıkıyordu. Bunların tümünün katledildiği, açlık ve hastalıklara kurban gittiği kesindi. Balkan Savaşları’nda ölen, esirken öldürülen on binlerce asker ile devlet görevlileri ve aileleri bu sayılara dâhil değildi.

“Balkanlar’daki Müslüman nüfusunun yüzde 35’i sürülmüş, yüzde 27’si kıyıma uğramıştı. Kalanlar artık azınlıktaydı. ‘İrklar savaşı’

meyvesini vermiş, yüz yıla yayılan etnik temizlik hareketi sonucunda Türkler, Balkanlar'ın hayatından uzaklaştırılmıştı. Bu da yetmemiş olacak ki Balkanlar'da kalan Türklerin, Arnavut ve Boşnakların Türkiye'ye sürgünü 2000'li yılların başına kadar devam etti.”

Bir araştırmacının bugünkü Balkanlar'da da izlerini sürdüğü Balkan Harbi ve sonrasında yaşananlara dair bilgiler tüylerimizi ürpertiyor. Ancak Balkanlar'da Türk-İslam varlığına yönelik kin, nefret ve ırkçılık o günlerle sınırlı kalmıyor. Yüz yıl önce yaşananlar 1992'de Bosna Savaşı'nda aynı acımasızlıkla hatta daha da ileri giderek soykırımlarla tekrarlandı.

Mualla'nın Hikâyesi

Mualla yeni evliydi erini askere gönderdiğinde. Osmanlı toprağını dört bir yanından parçalamaya yeminli yedi düvele karşı bütün evlad-ı fatihan cepheye koşmuştu. Devlet hangi cepheye çağırırsa düşünmeden geride bırakmışlardı sevdiklerini. Mualla'nın ilk göz ağrısı da helalini ailesine emanet edip gitmişti askere. İnce, uzun boylu, yapılı bir Balkan kıızıydı Mualla. Bir bebesi ile geride kalmak mı zordu yoksa kayınbiraderi de olsa başka bir çatının altında hayat sürmek mi, bilemedi. Başka şansı da yoktu zaten. Durumu kabullenmişti. Zor olan, sonradan başa geleceklerdi. Balkan Harbi başladığında bir gün gâvurlar gelip çökmüştü evlerine. Olacak iş değildi ama olmuştu. Mualla'nın anlatımıyla evlerinin alt katına “memlekette ne kadar Müslüman Türk varsa kırıp geçirmeye ahdetmiş gâvur askerleri” yerleşmiş. Onlara da şimdilik yaşama şansı vermişler. Her an ölümü bekler olmuşlar. Çıt çıkaramamışlar. Bir nefes ötelerindeymiş eli kanlı katiller. Bir gün, iki gün... Dayanılacak hâl değil. Bir gece kayınbiraderi “Toplayın üç beş eşyanızı. Gidiyoruz!” demiş. “Korku ile yaşamaktansa hürriyet yolunda izzetimizle ölürüz.” “Ya geride kalanlar ne olacak?” diye aklından geçirmiş ama susmuş Mualla. Çünkü öte köyler ve kasabalardaki tanıdıklarına ne tür işkenceler yapıldığını biliyormuş.

Kaçış yolu da ölüme eş. O vakitler düşmanların kıydığı kadar masum can da yollarda yitip gitmiş. Üç çocuk, iki kadın, bir adam

düşmüşler yola. Yol uzun, meşakkatli; düşman pusuda. Hadi canlarını kurtardılar ama erzak dediğin iki günden fazla dayanır mı? Son çare yanlarına aldıkları süpürge tohumlarını pişirip yemişler. Süpürge tohumu da yenir mi demeyin. Hem de nasıl yenir! Sıcakken kaşıkladın, kaşıkladın; yoksa taş kesilir, yiyemezsin. İşte öylece hayatta kalmışlar. İstikamet Bursa. Belki taşı toprağı Üsküp'e çok benzediğinden oraya yerleşmişler ilkin. Nüfus kalabalık, savaş zamanlarında geçinmek, yeni bir yerde hayat kurmak zor. Ama birbirlerine tutunup bunun da üstesinden gelmişler. Hayat bu, kayınbiraderinin eşi vefat etmiş; iki kızı öksüz kalınca Mualla kendi evladı bilmiş o yavruları, kızlar da annelerinin yerine koymuşlar onu. Huysuz, aksi, geçimsiz biriymiş kayınbiraderi. Hizmetine yetişmek için evin bütün kadınları etrafında pervane olurmuş. Birbirlerinden başka dayanakları olmadığından sabrederlermiş koca adamın öfkesine.

Kadın Başına Hayata Meydan Okuma

Bir zaman sonra İstanbul'a taşınmışlar. İlk fırsatta evladını da alıp usulünce ayırmış evini kayınbiraderinden Mualla. Geçimini sağlamak için evlere temizliğe gitmeye başlamış. Tabii o devirde Dersaadet'te ahşap konaklarda oturuyor insanlar. Hem çamaşır yıkamaya gidermiş konaklara hem de ahşap merdivenleri fırçalamış. Tepeleme altı leğen dolusu çamaşır yıkarmış bir günde. Akşamları yattığı yeri bilmezmiş. Yorgunluğunu alan tek şey evladının kokusu... Kızı yıllar sonra annesinden bahsederken "Beraber yatardık annemle. Ne zaman gözümlü açsam o seccade oturuyor olurdu; ya tespih çeker ya da namaz kılardı." diye anlatır aklına nakşettiği o anları. Onca yorgunluk ve meşakkat arasında ibadetlerini hiç aksatmazmış. Bir güzel uğraşı daha varmış bu maharetli Üsküp kızının. Çok güzel nakışlarla bezeli çevreler işlermiş, geliri Hilâl-i Ahmer'e (Kızılay) bağışlanmak üzere. Yaptığı el işleri o kadar beğenilirmiş ki başkalarına da örnek gösterilirmiş; siz de bunlara benzer nakışlar yapın, diye.

Mektebe gitmemiş Mualla ama büyüklerinden öğrendiği her şeyi bütün ayrıntılarına kadar hayatına tatbik etmiş. Evinin düzenini kurarken, çocuğuna terbiye verirken, inancını yaşarken hep ço-

cukken edindiği görgü yol göstermiş ona. Çocukken ezberine aldığı Yasin-i Şerif'i okurmuş en çok. Belki de bilmezmiş ötesini ama sıkı sıkı sarılırmış bildiğine de. O yüzden İstanbul'a gelir gelmez ilk işi kızını hafızlığa başlatmak olmuş. Biraz içinde ukde kaldığından, biraz da bilmediği bir hayatın içinde evladını korumanın en doğru yolu olarak gördüğünden kızının din eğitimi almasını öncelemiş.

Yıllar geçmiş, kök salmaya başlamış İstanbul'da Mualla ve ailesi. Gün gelmiş, nasip kısmet, ikinci evliliğini yapmış Üsküp'ün boynu bükük, nazlı gelini. Bir Mevlevi dervişiyile kurmuş yuvasını bu kez. Ömrünün en huzurlu demlerini yaşamış bir yanında gurbetliği taşısa da. Ondandır bir kızı, bir oğlu olmuş. Ne hazindir ki ikinci eşi de kısa süre sonra vefat etmiş.

Ne zaman "Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar" türküsü çalınca kulağına içlenirmiş, toprağının kokusu gelirmiş burnuna. Vedalaşmaya bile fırsat bulamadığı, bir daha hiç haber alamadığı annesi, babası, kardeşlerine yanarmış. Yan yana kapıcıklardan teklifsizce girdikleri komşu evlerinden yükselen neşeli muhabbetleri özlermiş. Bütün geçmişi, sararmış bir fotoğraftan ibaretmiş. Yanına aldığı tek özel eşyası olan küçücük bir oymalı kutuda saklamış Üsküp'ü. Belki de bu yüzden farklı zamanlarda İstanbul'a gelen diğer akrabalarını arayıp bulmuş. Sımsıkı tutunmuş hemşehrilerine. Bağları kopmasın istemiş toprağıyla.

Memleketlerine ait gelenek ve göreneklerini anlatırmış oraları hiç görmeden büyüyen kızçelerine her fırsatta. Hatıraları silinip gitse de kim olduğunu unutmamak için Hıdrellez akşamları etrafında halkalanan çocuklarına ve yeğenlerine masallar anlatırmış. Kim olduklarına dair ipuçları verirmiş onlara. Göç yolunda yedikleri süpürge tohumlarını anlatırken gözleri dolarmış her seferinde. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı başladığında yaşanan yokluk günlerinde ekmek karneyle verilmeye başlandığında yine de şükür kelimesi eksik olmamış ağzından.

Üsküp'ü yeniden görmemiş bir daha. Vardar Nehri dışında her şey değişse de gidenlere tarif edermiş; "Simitçinin olduğu sokağı

geçin, cami sağ yanınızda kalacak. Az yürüyün, iki sokak sonra bir çınar ağacı var.” Burnunun direğini sızlatan bir yalnızlıkmiş artık vatan.

Görüp geçirdikleri, bilgelik olarak yansımış ömrünün son demlerine. İki göz odalı evinde kızı, damadı ve torunlarıyla yaşayıp giderken eşin, dostun sabah akşam teklifsizce kapısını çaldığı bir yol gösterici olmuş. Kimin derdi tasası olsa, başı sıkışsa, kim “Aman bir çare!” dese ona gelirmiş. Zamanla onun bu ruha şifa nasihatleri, yol göstericiliği kulaktan kulağa yayılınca eş dostun da ötesine geçmiş bu danışanlar. Taniyan, tanımayan; her düşünce, inanç ve kesimden insan Mualla’nın dizi dibinde bulmuş kendini. Bir tür terapi merkezine dönüşmüş o iki göz oda. Göçüp gittiğinde edebi, nezaketi, hassas kalbi, Üsküp hasreti bir de Hıdrellez geceleri anlattığı masallar hatıra kalmış Mualla’dan evlatlarına.

İstanbul'da Bir Arap Yayıncı

Mahmut Gürer

Vatan Caddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte İstanbul'un belki de en önemli güzergâhlarından biri olmuştur. Cadde üzerinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün yanı sıra İstanbul Nüfus Müdürlüğü ve Göç İşleri Bölge Müdürlüğü yer alıyor. O meşhur güzergâhı kesen en önemli noktalardan biriye Akdeniz Caddesi. Akdeniz Caddesi son yıllarda özellikle İstanbul'da yaşayan göçmenlerin çoğunun iş hayatına atıldığı en bilindik noktalardan biridir. Bölgedeki küçük esnafın tabelalarında çoğunluğu Arapça olmak üzere dil çeşitliliğini görmek mümkün. İşte bu hikâyenin konusu olan Ammar Mustafa Abdülhalik'le de bu cadde üzerinde yer alan bir dil okulunda buluştum. Söyleşimi de yabancılara Türkçe dersleri veren bir dil kursunda, Muhammed Hamidullah adlı bir tercümanın yardımıyla yapabildim.

Abdülhalik 1968 yılında Suriye'nin Akdeniz'e açılan kapısı Lazkiye'de dünyaya geldi. Ailenin yedinci çocuğuydu. Sonrasında dört kardeşi daha oldu. Evdeki nüfus anne ve babasıyla birlikte toplam on üçtü. Ammar'ın çocukluğu ilk başlarda keyifli geçti. Yaz aylarını zeytin ağaçları ve yaylalarıyla ünlü Bayır bucak bölgesinde geçiriyor, okul zamanındaysa dört elle derslerine sarılıyordu. Babasını kaybetmesiyle birlikte bu durum değişti. Kendisinden küçük kardeşlerine ağabeylik yapmasının da etkisiyle öğretmen olmayı kafasına koydu. İlk ve ortaöğrenimini Lazkiye'de tamamladı. 1986'da Şam Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. 1990'da üniversiteden onur belgesi ve dereceyle mezun oldu. Artık hedefini gerçekleştirmek için önü açtı Ammar'ın, kendinden de emindi. Genç nesilleri eğitecek, onların gelişmesine yardım edecekti. Öğretmenlik yapmak için başvuruda bulundu. Yirmi iki yaşındaydı. Ammar'ın mülakata girmesi gerekiyordu. Dönemin şartlarında Suriye'de kamu görevlisi olmak isteyenlerin mülakatlarını Arap coğrafyasında bilinen adıyla "El Muhaberat" yani Suriye istihbaratı gerçekleştiriyordu.

Mülakatın gerçekleştirileceği gün, El Muhaberat ofisine gitti. O “Acaba nasıl sorular soracaklar?” diye düşünerek beklerken doğrudan nezarethaneye atıldı. Ona bunun da mülakatın bir parçası olduğu söylendi. Bu muamele Ammar’a çok dokundu. Mülakatta kendisine sorulan sorulara öyle sert yanıtlar verdi ki değil kamu görevlisi olması, herhangi bir yerde işe girmesi ya da çalışması dahi yasaklandı!

Artık Kendi Ülkesinde “Çalışma İzni” Yoktu

Hayalleri yıkılmış, önüne engeller konulmuş yirmi iki yaşında bir gençti. Söyleşimiz sırasında bu durumu gülerек anlatsa da yaşadığı o günlerin etkisi hâlen yüzünden okunabiliyordu. Öyle ki bu tatsız deneyimini anlatırken ellerini sık sık kalbinin üzerine götürdü. Ammar, o gün yaşadığını bir travma olarak tanımlıyor. Durumunu, “Suriye’de sadece Şam’da yahut devlette çalışmam değil, herhangi bir yerde çalışmam dahi engellendi. Bu kararla birlikte Suriye’de benim için hiçbir şey kalmadı.” sözleriyle anlatıyor.

Bu olaydan sonra beş yıl boyunca ne kadar uğraştıysa da bir üniversite mezunu olarak iş bulamadı. Kayıt dışı çalışmak zorunda kaldı. Bu süreçte ilgisini en çok çeken şey kitaplar oldu. “Çocukları benim yetiştirmeme izin vermiyorlarsa da en azından basacağım kitaplarla çocukların eğitimlerine katkı yapmalıyım!” diyordu. Kendisi gibi birçok arkadaşı Dubai’ye gitmişti. Beklediği fırsat, kapısını 1995 yılı başında çaldı. Annesi ve kardeşlerini geride bırakma zamanı gelmişti. Bir arkadaşı aracılığıyla Birleşik Arap Emirlikleri’ne gitme kararı aldı. Vatanından uzak bir hayata adım attı.

Ancak Dubai’deki hayat da beklediği kadar kolay değildi. Önce bir kitabevinde çalışmaya başladı. Ana dili Arapça olan bir ülkeye gitse de bu onun “gurbette” olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. O günleri, “En nihayetinde aynı dili konuşsam da Dubai’de bir yabancıydım. Hayat Suriye’dekinden çok farklıydı.” diye anlattı. Üç yıl boyunca Dubai’de zor şartlar altında çalışmaya devam etti. Kısa süre sonra Birleşik Arap Emirlikleri’nde kendisi gibi Suriyeli bir göçmen ile evlendi. Hemen ardından ilk çocuğu doğdu.

Bu süreçte sıla hasreti yoğundu. Zaman zaman hem annesi ve kardeşlerini hem de eşinin ailesini görmek için Suriye'ye ziyaretler gerçekleştirdi. Ancak içinde her zaman bir korku vardı. Ammar, üzerinden neredeyse yirmi yıl geçse de o günlerde yaşadığı korku ve üzüntüyü, "Her gidişimde 'Acaba benim ve ailemin başına bir şey gelecek mi?' diye korkuyordum. Suçlu değildim. Hiçbir şey yapmamıştım. Ama ne olacağını düşünüyordum." sözleriyle dile getiriyor.

Dubai'den Suriye'ye gidiş gelişler sürerken aile de büyüdü. Önce ikinci, ardından da üçüncü çocukları geldi dünyaya. Bu arada Dubai'de de işleri yavaş yavaş yoluna koymaya başlamıştı Ammar. Bir yayınevine ortak oldu. 2007'ye gelindiğinde Dubai'de istediği hedeflere ulaşamayacağını fark etti. Ammar'a göre, bunun sebebi, Dubai'de bir yabancı olmasıydı. İstese de Birleşik Arap Emirlikleri vatandaşları ile aynı koşullarda yarışmıyordu. Tam da bu sıralarda çalıştığı şirket, Suriye'de bir şube açtı. Ammar, bunu bir fırsat olarak gördü. Kararı kesindi. Şam'a dönecekti. Dubai'deki yayınevinin Suriye şubesine ortak olarak gitmeye karar verdi.

Hayatının bu dönemini anlatırken sesi titredi Ammar'ın. İçinde o günlerde beliren kaygıyı, yıllar sonra anlatırken bile yüzünden okumak mümkündü. "Dubai'de durum gerçekten sıkıntılıydı. Kendi ülkemde bir iş kurmam gerektiğini düşündüm. Suriye'de de zaten bir bağlantım vardı." Çocukları beş, altı ve yedi yaşlarındaydı. Suriye'ye döndüğünde artık oğul Beşar Esed Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştu. Ülkede reform adımları atılıyordu. Ortak olduğu şirkette çalışması yönünde bir belge almak için bir kez daha mülakata girmesi gerekiyordu. İçinde büyük bir korkuyla yeniden El Muhaberat'ın kapısını çaldı. Daha önce fişlenmişti ve kendisine verilecek cevaptan emindi ancak ailesi ve akrabalarının isteğini kırmadı.

"Beşar Esed ile Hafız Esed zamanı arasındaki tek fark şuydu: İş mülakatı için ilk kez istihbarata gittiğimde beni önce bir nezaret-hanede bekletmişlerdi. Beşar Esed döneminde gittiğimdeyse bu kez güzel bir ofiste yaptılar mülakatımı. Çay ikram ettiler. Ama sonuç değişmedi. Yine 'Suriye'de çalışamazsın!' cevabını aldım." Buna karşın, Suriye vatanydı ve bu kez geri dönmeye niyeti yoktu. Şam'a

yerleşti. Yayınevinde kayıt dışı ortaktı artık. “Şirkette siyasi ve dinî kitapları basmaktan uzak durduk. Sadece çocuklar için eğitime yardımcı kitaplar ile yabancı dil eğitim yayınlarını basıyorduk.”

İşler yolunda giderken bir yandan ailesi de büyüyordu. Suriye’de bir de kızı dünyaya geldi. Ancak Suriye’de başlayan halk hareketi, onun hayatını bir kez daha derinden etkileyecekti. Tarih 25 Aralık 2011’i, saat sabah 05.00’i gösterirken polisler yayınevini bastı. Ammar, gözaltına alındı. O anları anlatırken Ammar’ın gözleri doldu. Ancak üzüldüğü kendi durumu değildi. Cezaevinde gördükleriydi. “Beni bir cezaevine götürdüler. İçerisi mahşer yeri gibi kalabalıktı. Yedi sekiz yaşında çocuklar vardı. O çocuklar kendilerine yatacak yer bulamadıkları için yorgunluktan ağlıyorlardı. Aileme bir an önce ulaşmam gerektiğini fark ettim. Ülkeyi terk etmeleri gerekiyordu.”

Cezaevinde telefon hakkı gibi bir uygulama bulunmuyordu. Bir askerle anlaştı. Söyleşimimde nasıl anlaştığı konusunu ısrarlı biçimde sormak durumunda kaldım. Belki de yaşadıklarının korkusuyla, bu soruya kendisinden yanıt alamadım. Her seferinde yüzünde acı bir gülümsemeyle karşıladı beni. Cevabı Cerabluslu bir Suriyeli olan ve Türkiye’de üniversite eğitimi gören tercümanımız Muhammed Hamidullah’tan alabildim. Sorunun rüşvet verilerek halledilebildiğini söyledi. Ammar, o gün cep telefonuyla aradığı ailesine mesajını şifreli olarak vermek zorundaydı:

“Benim Harun adlı bir arkadaşım vardı. Ailesi Dubai’de yaşıyordu. Eşime, telefonda ‘Siz de Dubai’ye dönün!’ diyemezdim tabii ki. ‘En kısa sürede Harun’un ailesinin yanına gidin.’ dedim. Eşim bu mesajımı anladı. Dubai’ye gittiler.”

Ammar cezaevinde günlerce sorgulandı. Ailesiyle ilgili sorular soruldu. İki ay boyunca demir parmaklıklar arkasında kaldı. Sorulara yanıt vermedi. Neyle suçlandığını bilmiyordu. Tek bildiği suçsuz olduğuydu. İki ay boyunca karşılaştığı muameleyi anlatma konusundaysa pek gönüllü olmadı. Sonra bir anda serbest bırakıldı. Ne yapacağını hiç düşünmedi. Havaalanına gitti, Dubai’ye bir bilet aldı. Uçağa binmek için kontrolden geçtiği sırada bir kez daha gözaltına alındı.

“İki ay boyunca yurt dışına çıkış yasağı olduğu” söylendi Ammar’a. Ancak iki ay daha bekleyemezdi. Araya onlarca tanidik soktu. Belki de bir kez daha rüşvet verdi. Yurt dışına çıkış yasağı kısa süre içerisinde kaldırıldı. Şubat 2012’de Birleşik Arap Emirlikleri’ne kendi deyimiyle “ikinci hicretini” gerçekleştirdi. Ancak bütün birikimini kaybetmişti.

“Dubai’de ikinci kez sıfırdan hayata başlamak zorunda kaldık. O zaman paramız vardı. Ancak Suriye’deki durum nedeniyle Birleşik Arap Emirlikleri’ne varlıklarımızı aktaramadık.”

Dubai’deki bağlantılarını kullandı. Bu kez yayıncılığın yanı sıra oyuncak sektöründe de şansını denemeye karar verdi. Yurt dışından getirdiği oyuncakları Dubai’de satıyordu. Oyuncaklarla sıfırdan inşa ettiği hayatının bir fuarla değişeceğiniyse o sırada bilmiyordu. Dubai’de düzenlenen fuarda ilk kez Türk şirketleriyle tanıştı. 22 Ağustos 2015’te ilk kez İstanbul’a geldi. Birleşik Arap Emirlikleri’ne götürmek üzere üç konteynır dolusu oyuncak satın aldı. Ancak sadece iş ile sınırlı kalmadı Türkiye’deki görüşmeleri. Suriye’den arkadaşlarıyla buluştu. “Neden Türkiye’ye gelmior-sun?” sorusuyla karşılaştı.

Hedefleri vardı. Kitaplara âşıkı.

“Dubai’de evim, arabam vardı. Güzel bir hayat yaşıyordum. Çocuklarım iyi okullarda okuyordu. Ancak ülkede iş yapmak gün geçtikçe zorlaşıyordu. Hedeflerimi gerçekleştirebilme ihtimalim yoktu. Zaten 2007 yılında Suriye’ye geri dönüş kararını da bu nedenle almıştım. Eşimi ve çocuklarımı karşıma aldım. Türkiye’ye yerleşme fikrimi anlattım. Çocuklarım, ‘Biz Dubai’de doğduk, buradan gitmek istemiyoruz.’ deseler de bu kararımdan vazgeçemedim.”

Türkiye Fırsatlar Ülkesi

2015’te ailesiyle birlikte İstanbul’a taşındı Ammar. Onun için Türkiye bir fırsatlar ülkesiydi. İlk başta işlerini oyuncak ticareti ile devam ettirdi. Çocukları geçici okullara yerleştirildi. İşler yoluna girmeye başlamıştı. Sıra gönlünde yatan kitaplarla ilgi-

lenmeye gelmişti artık. 2016 Ocak'ında, bir yayınevi açmak için kolları sıvadı Ammar. Önce kendisi gibi yayıncı olan dokuz arkadaşıyla Arap Yayıncılar Platformunu kurdu. Yayınevini açmak için yer arayışına başladı. Dokuz arkadaş 7 Temmuz 2016'da İstanbul Fındıkzade'de Molla Gürani Mahallesi'nde ilk dükkânlarını buldular. Ancak araya 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimi girdi. Ammar'ın o gece yaşadığı panik ve şaşkınlık, söyleşimiz sırasında da yüzünden okunuyordu. Darbe girişiminin etkisinin geçmesini bekledi. Nihayet 16 Ağustos 2016'da açılış yaptılar. Ancak işler beklediği gibi olmadı. İşe başladıkları ilk yıl tam 17 bin dolar zarar etti. Yine de vazgeçmedi. Kitaplar hayatı, Türkiye ise onun son durağıydı. Hayallerinin peşinden koştu. Çabaları ve girişimleri sonuç verdi. Altı yıl içerisinde kitabevlerinin sayısı dörde yükseldi. Kısa sürede yayınlarının sayısı otuzu aştı. Ancak onun en büyük mutluluğu artık kitaplar değil. Ammar'a göre artık Suriye'ye dönmesi mümkün değil. Öyle ki söyleşimiz sırasında bazı detayları vermekten kaçınması onun hâlâ bir şekilde Suriye yönetimi tarafından izlendiği düşüncesine sahip olduğunu da ortaya koyuyor.

Ona göre, Türkiye artık onun vatani. Bunun en önemli göstergesi çocukları. Bunu söylerken gözlerindeki ıslıltı görülmeye değer. En büyük oğlu makine mühendisliği, ikinci oğlu bilgisayar mühendisliği eğitimi görüyor. Diğer iki çocuğusa mimarlık ve ilahiyatta okuyor. Ancak geride bırakmak zorunda kaldığı, asla unutmayacağı biri var: annesi. 2021 yılında vefat eden annesine son görevini yerine getirmek üzere Suriye'ye gidememesinin verdiği acıyı anlatırken başını öne eğdi Ammar. "Ne yazık ki cenazesine gidemedim." demekle yetindi.

Hayatının büyük bölümünü Suriye dışında geçirmek zorunda kalan Ammar Mustafa Abdülhalik, Arap Yayıncılar Platformunun "Uluslararası Arap Kitap Yayıncıları Derneği" adıyla resmîleşmesi sürecinde önemli roller aldı. İtkan Yayınlarının sahibi olan Abdülhalik, hâlihazırda derneğin yönetim kurulundaki görevini de sürdürüyor.

Kökenleri Afrika'dan, Şiveleri Ege'den

Efsun Erbalaban Yılmaz

*“Gel tezkere, gel tezkere, bitsin bu gurbet
Evde baban, anan, bacın yüzüne hasret...”*

Afro-Türklerle görüşmeye hazırlanırken aklımda Esmeray'ın seslendirdiği şarkının sözleri dönüp durdu.

Esmeray... Siyahi teni, kıvrık saçları, insanın içini ısıtan gülümsemesi ile çocukluğumun renksiz televizyonundaki renkli karakterlerdendi. Ayşegül'e benzerdi, Ayşegül benim en sevdiğim oyuncak bebeğimdi.

İzmir'in tarihi çarşısı Kemeraltı'ndaki bir iş hanında Afro-Türkler Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğinin yöneticileri Şakir Doğuluer ve Beyhan Türkkollu ile görüşmeye gittiğim de gözümün önünden çocukluğumun anıları geçmişti. Beyhan Türkkollu hem Esmeray'ı hem de Ayşegül'ü hatırlatmıştı bana aynı siyahi ten, kıvrık saçlar ve içimi ısıtan gülüşüyle.

Anılarımı ait olduğu zihnimin derinliklerine tıktırıp profesyonel gazeteci kimliğimle bana verilen bir sandalyeye oturmuş, Afro-Türklerle neden görüşmek istediğimi açıklamıştım. “Afro-Türk kimdir? Ana vatanı neresidir? Nasıl yaşar? Ne hisseder? Sorunları nelerdir?” Bunları yazmak istediğimi aktarmıştım.

Yaşamlarına kısa süre için dâhil olmak isteyince konuyu değerlendireceklerini, bana da haber vereceklerini söylemişlerdi.

Geleneksel Afro-Türk bayramlarına adını veren büyük bir dana maketinin de bulunduğu iş hanındaki küçük dükkândan ayrılırken beni aramayacaklarını düşünmüştüm. İlk izlenimim “Afrika'ya dayanan kökenleriyle ilgili konuşmak istemedikleri, ten renkleriyle ilgili sorulardan hoşlanmadıkları ve herkese güvenmedikleri” yönünde olmuştu.

Yanıldığımı iki ay sonra Şakir Doğuluer'den gelen telefonla anlamıştım. Röportajlarımı, çalışmalarımı incelemiş; derneğin yönetim kurulunda teklifimi değerlendirmiş ve görüşmeleri kabul etmişlerdi.

Afro-Türklerle İlgili Çalışmalar

Esmeray ve Ayşegül'e ilişkin anılarım, röportaj hazırlığı için asla yeterli olamazdı. Akademik çalışma arayışına başladım. Kaynaklar sınırlıydı. Afrika kökenlilerin gelişi, yerleştikleri bölgeler, sosyoekonomik durumları, yaşam biçimleri, toplumdaki yeri gibi konularda doğru çalışmalara ulaşmamda bana Fatmagül Kırıcı yardımcı oldu.

O da Afrika kökenli bir babanın kızıydı. Aydın'da dünyaya gelmişti. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümündeki yüksek lisans tezi için ailesinin öyküsünden ilham almış ve Afro-Türklerin hikâyesini yazmıştı. Annesi ve eşi beyaz tenliydi. Siyahi yahut beyaz ayırt etmeksizin çevresindekilerin yüreğine dokunmuş, üstelik bu çok kültürlü hazineyi, son 500 yıllık tarihin bilgileriyle buluşturmuştu.

Tarihte Kısa Bir Yolculuk

Fatmagül Kırıcı, XVI. yüzyılda Etiyopya, Eritre, Sudan, Libya ve Mısır'dan getirilen Afrika kökenlilerin özellikle İzmir, Aydın, Muğla, Antalya ve çevresine yerleştirildiğini anlattı.

Afro-Türklerin Küçük Menderes Havzası'ndaki Çiftlikât-ı Hümayûn³ arazilerine toplu olarak yerleştirilmelerinin ilk adımı, 1891'deki Brüksel Sözleşmesi ile atılmıştı. Hükûmet, azatlıların yerleştirilmesi programını uygulamaya çalışmış, Trablusgarp Savaşı sonrasında Osmanlı vatandaşı olan yerlilerin göçüyle gelenleri Lozan Antlaşması sonrası mübadeleyle gelenler izlemişti. Beyaz tenlilerle komşu, dost ve eş olmuşlar, renkleri giderek açılmıştı. Genç nesil de büyük kentlerde yaşamayı tercih edince

3 Çiftlikât-ı Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu döneminde hanedana ait çiftliklerin tümüne verilen ad.

Tire, Torbalı, Bayındır ilçelerine bağlı mahallelerdeki nüfusları çok azalmıştı. İleri yaştaki Afro-Türkler bugün daha çok Hasköy, Yeniçiftlik, Subaşı ve Naime gibi eski köylerde yaşamlarını sürdürüyordu. Her köyde en çok beş altı hanede siyahilere rastlamak mümkündü.

Anlattıklarıyla Afrikalı atalarının Anadolu'daki tarihini kısaca özetleyen Kırıcı, bugünlere şu cümlelerle geçiş yaptı:

“Afrika'dan Anadolu'ya gelişlerin tarihini tam olarak tespit etmek zor. Belki Sümerler dönemine kadar geri gidebilir. Ancak şunu biliyoruz ki Osmanlı döneminde gelenler sadece köle ticareti yoluyla gelmedi. Osmanlı'nın Afrikalı vatandaşları da vardı. Eğitim sebebiyle Osmanlı medreselerine gelenler hatta hocalık yapanlar bile oldu. Yeni yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bilgilere göre Osmanlı askerleri arasında Afrikalılar da var. Örneğin dünyanın ilk siyahi pilotu bir Afro-Türk'tü. Afrika'nın tarihinde sadece kölelik olmadığını ve Afrika kökenlilerin hepsinin ayrımcılığa uğramadığını anlatmaya ve vurgulamaya çalışıyoruz. Mesele Osmanlı Mebusan Meclisinde bile Afrikalı vatandaşlar vardı. Onlardan 'Trablusgarp Üyeleri' olarak bahsediliyordu. Bingazi, Fizan gibi bölgelerdeki ahalinin sorunlarını gündeme getirirlerdi. Yurt dışından gelenler bize ayrımcılığa uğrayıp uğramadığımızı soruyorlar. Ayrımcılığa maruz kalmıyoruz. Tam tersine, yaşadığımız toplumda bize ilgi gösteriyorlar.”

“Kökenlerinizi araştırmak konusunda sizi yönlendiren ne oldu?” diye sordum.

“Küçük bir çocuğun hikâyesinden yola çıktım. Arap Hüseyin'in küçük kıızıydım, çocukluğumun akıl ermez zamanlarında iki amcanın bana Arap Hüseyin'i sorduklarını hatırlıyorum. Onlara 'Babamın adı Hüseyin ama Arap değil!' dediğim sırada babamın içeriden gelip o amcalarla konuşmaya başladığı zaman kafamın içinde ilk çengelin atıldığını söyleyebilirim. Kimdir Arap? Babama 'Arap' diyenler ondan daha mı beyazdı sanki? Bütün çocukluğum boyunca bu Arap olma konusu hep canımı sıkıyordu. Bir tek benim canımı sıkmamış bu konu, ablalarımın da canını sıkmış. *Büyüdükçe öğrenmiştim bunu. Büyük ablam daha beyazdı. O*

anneme benzemiş. Annem, Arnavut Abidin'in kızı. Diğer ablamsa babama daha çok benziyor. Arap diyorlar ona. Çok kızıyor. Anneme 'Beni niye Arap doğurdun!' diye eziyet edermiş hep. Bana da 'Gara Gaylak' derlerdi. Kızardım. Ama hep susardım. Kimse anlamadan kızardım hep. Kızmak ayıpmış gibi. İşte böyle bir merakın ve suskun öfkenin sonunun, Afrika ve kölelik ile ilgili bir çalışmaya uzanacağı aklıma hiç gelmezdi doğrusu."

Ben, "Arap kelimesiyle ilgili bir hassasiyet olduğunu anlıyorum." deyince içinden çıkılması zor bir konuyu anlattı:

"Afrika kökenlilere Arap diyorlar. Beyaz Araplara ise ak Arap. Bu konudaki hassasiyeti çok iyi anlayabildiğimi söyleyemem hâlâ. Bizi kızdırmak için söylerlerdi. Kimin hangi amaçla söylediğini anlayabiliyorsunuz."

"Okulda hiç ayrımcılıkla karşılaştınız mı?" diye sorunca ben, çocukluğuna gitti yeniden.

"Hep sevilen insanlardık. Ben Nazilli'de, Aydoğdu İlkokuluna gittim. Mahallemizdeki okuldu. Bizim ailemizden başka çevremizde Afro-Türk diye bir aile de yoktu. Benim ırksal olarak taşıdığım özellik esmer ve kıvrıkcık olmaktı. Okuldayken bunlar hiç konuşulmazdı. Arkadaşlarım da sormazdı. Neşeli bir aileydik. Babamın, babaannemin sohbeti çok sevilirdi. Ben de mahallenin maskotu gibiydim. Çok da hoşuma giderdi. Ben de onları severdim. Kendimi farklı hissetmezdim. Okulun bando takımındaydım, hep ön sırada ben olurdum. Daha sonra folklor ekibine katıldım. Yarışmalara giderdik. Her zaman etkinliklerin içinde yer almıştım."

Hasköy'e Yolculuk

Afro-Türklerin yaşadığı Bayındır'ın Hasköy'üne doğru yola çıktığımızda arabanın bagajında toz şeker, tuz, salça, makarna gibi gıda malzemelerinin yer aldığı torbalar vardı. Şakir Bey'in verdiği küçük bir ipucu, Afro-Türklerin önce evlerinin kapılarını, sonra da yüreklerini bize daha kolay açmalarını sağlayabilirdi. Bu köydeki siyahilerin evlerinde içtenlik, bir komşu sohbeti tadında mümkün olabilirdi.

Şakir Bey, yolda bize siyahilerin köy yaşamı hakkında önemli bilgiler verdi. Türkiye’de son dönemde 20-25 bin civarında Afro-Türk yaşıyordu. İzmir, Aydın gibi kentlerin köylerinde yoğunlaşmışlardı. Gençler artık kırsalda değil kentte yaşamayı ve beyaz tenlilerle evlenmeyi tercih ediyordu. Son on yılların Afro-Türk-lere getirdiği en büyük değişim, hızlı melezleşmeydi.

Ten renkleriyle ilgili sorulara yönelik tepkileri sert olabilirdi. Üslubunu iyi belirlemek gerekirdi. Onlar yüzyıllar önce yerleştikleri toprakların ayrılmaz parçalarıydı. Onlar için vatan demek Türkiye demekti. Afrika’dan kalan mirası bedenlerinde taşısalar da hafızalarında bunun izi pek yoktu. Yaklaşık 30 milyon metrekarelik koskoca bir kıtanın hangi ülkesinden geldiğini birçoğu bilmiyordu.

Ve benim gibi milyonlarca insanın çocukluğundan beri gösterdiği ilgiye alışmışlardı. Bu topraklarda, dünyanın birçok bölgesine göre çok daha özgür yaşadıklarını söylüyorlardı. Şakir Bey, Anadolu’daki Afro-Türk hayatının kısa bir özetini yaptı:

“Sıcakkanlı olduğumuz için yaşadığımız yerlerde sorun olmuyor. İzmir’de sevenimiz çok. Burada doğduk ve büyüdük. Babam bu vatan için askerlik yapmış. Atalarımızın bazıları Çanakkale’de savaşa katılmış. Burası bizim vatanımız, bu vatanda biz de varız. Geçmişteki izlerimiz kaybolmuş. Keşke köklerimizi bulabilsek ama çok zor.”

Siyah Beyaz Bir Aşkın Başrol Karakteri

Geniş ve tozlu yollardan ilerledik. Şakir Bey bizi ilk olarak beyaz taşlarla çevrilmiş küçük bir bahçeye götürdü. Birkaç meyve ağacı, büyüklü küçüklü yağ tenekelerine ekilmiş çiçekler, kurutulmak üzere asılmış biberlerin bulunduğu bahçeyi geçerek tek katlı bir köy evine girdik. Alçak tavanlı bu evin girişinde bizi pembe bir tülbentle başını örtmüş, çiçekli pazen bir bluz, farklı bir desende ama yine çiçekli bir şalvar giymiş bir kadın karşıladı. Ege köylüsü kıyafetleri giyse de Afrikalı kökenleri ten renginden, güçlü yapısından ve bembeyaz dişlerinden anlaşıyordu.

Adı Güngör, soyadı da Delibaş'tı. Yetmiş üç yaşındaydı. Evinin girişinde bizi çekingen bir gülümsemeyle karşıladı. Hemen arkasında mutfak olarak kullanılan yerde bir lavabo, küçük bir piknik tüp, duvarda asılı birkaç rafa yerleştirilmiş tabaklar vardı. Mutfaktan geçip iki divanın olduğu oturma odasına geçtik. Yeşile boyalı duvarların başköşesinde siyah beyaz bir fotoğraf asılıydı. Genç Güngör ve beyaz tenli bir adam fotoğrafta yan yana durmuştu. Çekingenliğini Şakir Bey'in desteğiyle üstünden biraz atan Güngör Delibaş, ikram ettiği çay eşliğinde, hayat hikâyesini Ege şivesiyle anlattı:

“Aslen Sudanlıyım. Ailem okutmadı. Komşumuzun oğlunu çok sevdim, ona kaçtım. Yıllarca korkudan köyüme gidemedim ama aşkımdan da vazgeçemedim. Aşk ne güzellik ne zenginlik ne de ten rengi dinliyor. Bizimki gerçek aşktı. Herkes öyle aşkı da bulamaz. Annem kaçtım diye beni affetmedi. Tam kırk beş yıl hiç konuşmadı. Ben mutlu oldum, annem olmadı.”

Güngör Delibaş, çok sevdiği hayat arkadaşını geçirdiği hastalık nedeniyle kaybedince çok üzölmüş, çocukları da şehre taşınınca bu köy evinde yalnız yaşamaya başlamış. Bizi mesafeli karşılasa da yaşamının en önemli sırrını paylaşmış olmanın verdiği rahatlıkla uğurladı.

Pişi, Peynir, Karpuz

Delibaş'ın karşı komşusu Şakir Bey'in akrabalarıydı. Onlar da komşularını çağırmış ve siyahi bir grup bizi çiçekli şalvarların kurumak üzere asıldığı çamaşır ipleriyle dolu bahçeye buyur etmişti.

Ortada bir sehpa vardı. Gazete kâğıdıyla örtöü sehpanın üstünde kabarık pişiler, peynir ve karpuz duruyordu. Pişi de, sehpa da, çamaşır ipleri de, birkaç sebzenin ekildiği bahçe de hatta kullandıkları şive de tanıdıktı, hepimize aitti.

Konuşmaya ilk olarak siyahi teniyle güneşin altında pürüzsüz şekilde parlayan Hatice Doğuluer başladı. Neşeyle konuşan ellili yaşlarında bir kadındı. Atalarının nereden geldiğini bilmiyordu, çocukluğunu pamuk tarlalarında çalışarak geçirmişti ve hiç hayal kurmamıştı.

Hayatını ve sitemini şöyle özetledi:

“Okuyup ‘şu olacağım’ diyemedim. Her şey iyi olsun isterdim ama olmayacağını biliyordum. Köyümdekilerse beni yabancı bilmediler. Köyün dışına çıkınca ‘Arap’ diyenler oluyor, işte onlara kızıyorum.”

Afrika'yı Görme Arzusu

Komşu Sabriye Sınaıç girdi söze. Tedavi nedeniyle dişlerini çek-tirmişti. Röportaj sırasında bir mendille ağzını kapatmaya çalışsa da düşüncelerini açıkça dile getiriyordu. Artık beni yabancı gör-müyordlardı. Kamera ve fotoğraf makinesinin yol açtığı “izlenme” huzursuzluğu da unutulmuş gibiydi. Sabriye Hanım'ın bir kızı, bir de oğlu vardı. Hem gelini hem de damadı beyaz tenliydi.

Hayatını, gelinini, damadını, melez torunlarını seviyordu, yine de aklının bir köşesinde “Afrika'yı görebilme” fikri geziniyordu.

“Oğlum da beyaz bir kızla yuva kurdu. Benim torunlar melez. Herkes istediğiyle evleniyor. İzmir'de hayatımızdan memnunuz ancak Afrika'daki akrabalarımızı da merak ediyorum. İmkânım olsa atalarımın geldiği toprakları görmek isterdim. Türkiye her zaman vatanım olarak kalacak çünkü çok seviyorum.”

Nüfus Cüzdanı Soranlar

Köyde sayısı yirmi beşi bulan Afro-Türklerin genç temsilcisi Serkan Doğuluer'di. Çiftçilik yaparak hayatını kazanan siyahi genç, karşılaştığı tepkileri şöyle anlattı:

“Afro-Türk olmak hem keyifli hem zor. İnsanlar bazen Türk olduğumuza inanmıyorlar. Nüfus cüzdanımı görmek, benimle fotoğraf çekirmek isteyenler, İngilizce konuşanlar oluyor. Geçmiş-te iş konusunda yaşadığım bazı sıkıntılar oldu.”

Hasköy'den ayrılırken yakın bölgedeki köylere Osmanlı İmparatorluğu döneminde yerleştirilen Afrika kökenlilerin bugüne uzanan öyküsünü düşündüm. Öyküde eksik parçalar, hatırlanmayan bölümler olduğu gerçek. Bir başka gerçeklik de yeni kuşak tem-

silcilerinin büyük şehirlere göç ettiği. Afrika'dan Anadolu'nun kırsal bölgelerine yüzyıllar önce başlayan göç, XXI. yüzyılda metropollere doğru ilerliyor. Günümüzün Afro-Türklerini daha iyi anlamak için şehirlerdeki siyahi rengi de aramak gerekiyor.

Dana Bayramı

Kültürlerini canlandırmak isteyen Afro-Türklerin akıllarına gelen ilk ritüel, Dana Bayramı olmuş. Afrika topraklarından Anadolu'ya taşınan Dana Bayramı geleneğini ve kutlama biçimini, siyahilerin kentteki yaşamını öğrenme yolculuğumuza eşlik eden Şakir Doğuluer anlattı:

“Afrika'da baharın gelmesi ile yapılan bir kutlama. Baharın geldiğini müjdeliyor. Anadolu'ya gelen veya getirilen siyahi kökenliler de genelde mayıs ayında bir danayı İzmir sokaklarında dans ve müzik eşliğinde gezdiriyorlarmış. Bu bayram iki üç hafta sürermiş. Bahşişler, giyim eşyaları, hediyeler toplanırmış. Godya yani lider, bu bayramda halkı için sağlık ve af dileğinde bulunmuş. Her bölgenin godyası diğer illerin godyalarıyla iletişime geçermiş. Godyalar da genelde kadın olurmuş. Ailesini kaybedenleri buluştururlarmış. Toplanan yiyecekler ve hediyeler ihtiyaç sahiplerine paylaştırılmış. Bayramın son günü de dana kurban edilirmiş. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Kanunu çerçevesinde bu kutlama da 1925 yılında son bulmuş. Bazı köylerde gizli gizli yapılmış. Ancak çoğu yerde unutulmuş. Biz de bu renkli geleneği canlandırmaya çalıştık.”

Her Yıl Daba Çok İnsan Katılıyor

Geçmişle bağı kopma noktasına gelen Afrika kökenlileri yeniden buluşturabilmek için renkli bir yol seçenler, bayramı yüzyıllar sonra bu kez İzmir'in en hareketli noktalarından Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde düzenleme kararı almışlar.

Afrika'da doğaya duyulan sevgi ve şükranın bir simgesi olarak kutlanan bu bayram kutlaması için caddede bir dana maketi gezdiriliyor. Bayramın esas karakteri olan bu dana maketiyle Afrika

kökenlileri tanıma yolculuğumun henüz başında gittiğim dernek bürosunda tanıştığımı hatırlıyorum. Süslenmiş dananın arkasında her renkten, yaştan, cinsiyetten, inançtan insanlar birleşiyor.

Kabilelerin renkli başlıklarını başlarında taşıyan gençler ve çocuklar, samandan yapılmış etekler giyen kadınlar, *marakas* çalan erkekler bayramın son ayağında Afro-Türk temsilcilerinden Melis Sökmen'in konserini izliyorlar. Siyahi yahut beyaz fark etmezsiniz her yıl Dana Bayramı'na daha çok insan katılıyor.

"Eli Davula Değen Herkes Afrika'ya Döner"

Dana Bayramı gibi Afrika'dan Anadolu'ya taşınan bir başka renkse ritim grubu olmuş. Vurmalı ve nefesli çalgıların melodisini önce dinlemek sonra çalabilmek ama en çok da hissedebilmek isteyen kentli Afro-Türkler bu grupta buluşmuş. Siyahiler de ayrımcılık yapmamış. Komşuları, yakınları, uzaktan tanıdıkları veya hiç tanımadıkları beyaz tenliler de gruba katılmış ve her hafta bir kültür merkezinde bir araya gelerek bir öğretici eşliğinde Afrika müziğinin ritmine kendini bırakmaya başlamışlar. Ritim grubunda farklı sosyoekonomik gruplardan insana rastlamak mümkün. Ritim grubu, kentli Afro-Türk profilini anlamak açısından da geniş bir yelpaze sunuyor.

Grupta trampet çalan avukat ve yazar Orhan Çetinbilek de onlardan biri. Ritim grubunun performansını Dana Bayramı'nda da sergilediğini anlatan Çetinbilek, müziğe tutkusunu anlattı:

"Özel bir kültürümüz kalmamış, kalanı yaşatmaya çalışıyoruz. Ritmin kökeni Afrika, eli davula değen herkes Afrika'ya döner, biz de öyle yapıyoruz."

Siyahi ve Türk Milliyetçisi

Afro-Türklerle ilgili haberlerimiz hem yurtta hem de yurt dışında çok ilgi gördü. Sosyal paylaşım platformlarında milyonlarca kez izlendi. İngilizceye, Fransızcaya ve daha birçok yabancı dile çevrildi. Hatta kameraman arkadaşım Afro-Türklerin görüntüleriyle uluslararası bir yarışmada birincilik elde etti.

Görüştüğüm siyahiler, sıcakkanlı mizaçlarını milyonlarca insana anlatmışlardı. Elbette bu durum onlara olan ilgiyi daha da artırdı. Geçmişte Afro-Türk köylerine tek tük gelen akademisyen, gazeteci sayısı da katlanarak arttı.

Afro-Türk haberimiz geniş kitlelere yayılınca artık siyahiler de bana ulaşmaya başlamıştı. Ben de onlarla ilgili bir haber söz konusu olunca akla gelen ilk gazeteciler arasında anıldım.

İş insanı Mesut Mercan ile tanışmamızın hikâyesi de bu şekilde gelişti. Seçimler yaklaşıyordu. İzmir'in Selçuk ilçesinde siyahili bir belediye başkan adayı vardı. Benim görüşmem gerekirdi. Mesut Mercan, talebimiz üzerine seçim öncesi AA İzmir Bölge Müdürlüğünü ziyaret etti. Seçmen kitlesine mesajlarını vermek üzere büroya geldiğinde dikkatimi çeken ilk özelliği öz güveni oldu. Yürüyüşünde ve konuşmasında iddialı bir taraf vardı. Önce kökenlerini sordum. Sudan'ın Dinka kabilesinden 400 yıl önce geldiklerini söyledi. Afro-Türklerin son temsilcileriydi ve hedefi İzmir ile Afrika toprakları arasında yeniden güçlü bir bağ kurabilmektir.

Siyahi ten rengini seçimler için avantaj olarak görüyordu ve konuşurken de iddiasını yansıtıyordu:

“Ben seçilirsem dünyanın gözü İzmir’e, Selçuk’a çevrilecek. Türkiye tarihinde ilk siyahili kökenli Türk milliyetçisi bir belediye başkan adayı. Bir de belediye başkanı olduğumu düşünün.”

Afrikalılar ve Selçukluları buluşturma, Dana Bayramı kutlamaları, festival düzenleme, bisiklet yolu oluşturma, çöp ayrıştırma gibi çalışmalarını anlatan Mesut Mercan seçimlerde istediği sonucu alamadı. Ancak, toplumsal yaşamda iddiasını sürdüreceğini söyleyen Mesut Mercan'ı daha sonra AFTÜDER yani Afrika Türk Dostluk ve Koordinasyon Derneği Başkanı olarak gördük.

Siyahilerle Evlilik

Röportajlar devam ettikçe Afro-Türklerle evliliği tercih eden beyaz tenlilerden görüş almak aklıma geldi. Şehir merkezinde

çalışan Mestan Şakrak adlı bir berberin siyahi bir kadınla evli olduğunu biliyordum. Ona sordum “Nasıl gelişti olaylar?” diye.

“Annemin halası, Sudan’dan Naime köyüne gelen Abdullah’la evlenmiş. O evlilikten Hamit Baba doğmuş, o da benim hanımın babası zaten. Benim hanımın adı Mukadder. Bir gün annemle köye gittiğimde gördüm. Rahmetli anneme çok iyi davranmıştı, ona çiçekler toplamıştı. Eve dönünce anneme dedim ki ‘Anne bu kızı isteyelim, seni de seviyor.’ Annem de ‘Oğlum sen öyle diyorsan isteyelim.’ dedi.”

“Peki siz beğenmediniz mi? Sevmediniz mi?”

“Anneme öyle söyledim ama ben görür görmez vuruldum. Beli Filiz Akın’ın belinden inceydi. O dudakları, gülüşü...”

“Evlendikten sonra sorun yaşadınız mı ten renkleri farklı diye, özellikle aileler arasında?”

“Biz 1988’de nişanlandık, sonraki yıl da evlendik. Mukadder hamile kalınca herkes merak ediyordu çocuk ne renk olacak diye. Ben hiç merak etmedim. Benim için sağlıklı olması önemliydi. Melez ve dünyalar güzeli bir kızım oldu. O da büyüyünce beyaz tenli bir gençle evlendi. Şimdi torun seviyorum. Bugüne kadar evimde, ailemde bu konuyla ilgili hiç sorun yaşamadım.”

Kemeraltı Sokaklarına Uzanıyoruz

Kentin Afrikalı tarafı sadece kültür merkezlerinde, en renkli caddelerde yaşamıyor. Dar gelirli insanların yaşadığı Tepecik semtindeki deri atölyesinde de Yalçın Yanık ile tanıştık. Yanık, şehrin varoşunda çalışmanın, yaşamanın da “siyah-beyaz” farkına yol açmadığını söyledi:

“Ben Türkiye’de bir ayrımcılık görmedim. Kent hayatında da Afrikalı olarak zorluk hissetmedim.”

Parlak renklerle bezeli başörtüsü, şen şakrak sesi ile Kemeraltı’na Afrika sıcaklığını taşıyordu Measure Doğan. Okuma yazma bilmeyen, tarihî çarşıdan satın aldığı terlik, kumaş, iç çamaşırı gibi

ürünleri satarak geçimini sağlayan yetmiş yaşındaki Afro-Türk kadın, yüreğimize insanlığın tüm sıcaklığını taşıyan sözlerini bıraktı:

“Babamı küçük yaşta kaybettim. Evlendim, çocuğum olmadı, eşim de öldü. Burada bir Allah'ım bir de kardeşlerim var. Kemeraltı'ndan aldıklarımı köylerde satıyorum. Bazen Kemeraltı'nda beni birbirlerine gösteren, ‘Arap’ diyenler oluyor. Yine de hâlimden memnunum, Allah beni böyle yaratmış.”

Yıllardır alışveriş yaptığı toptancı dükkânından ayrılan Mesure Doğan, Kemeraltı'nın, İzmir'in, Anadolu'nun renklerine karıştı.

Aklımda yine Esmeray'ın seslendirdiği ve çocukluğumdan kalan bir şarkının sözleri dolaşmaya başladı:

*“Gölgen gibi adım adım
Her solukta benim adım
Ben nasıl ki unutmadım
Sen de unutma beni
Unutama beni...”*

Ana Vatanında Bir Göçmen: Zülfiye Nine

Duygu Özkümmüş

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçün hafızalardaki en canlı hatırası şüphesiz 1989 yılındaki. Ancak bu tarihten önce de Bulgaristan'dan Türkiye'ye bazı göç hareketleri yaşanmıştır. 1878 Berlin Antlaşması sonrasında, I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ve daha sonra da komünist-sosyalist rejimler döneminde Müslümanlar üzerindeki baskılar nedeniyle göç edenler olmuştur (Tekin ve Altunsoy, 2019). Bulgaristan'dan göçün özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha yoğun olduğu görülmektedir. Çar Boris döneminde 200.000 ve komünist dönemde 730.000 Bulgaristan Türkünün Türkiye'ye göç ettiği tahmin edilmektedir (Tekin ve Altunsoy, 2019, s. 121). Aslında Bulgaristan Türklerinin göçü, farklı tarihsel gerçeklikleri de barındırmaktadır. Bulgaristan Türkleri daha önce Anadolu'da yaşamaktayken Rumeli'ye göç etmiş, XIX. yüzyıldan itibaren tekrar Türkiye'ye dönmüşlerdir. 1950-1951 yıllarında Bulgar yönetiminin uyguladığı asimilasyonist politikalar nedeniyle 200.000 kişi göç etmiştir (Çolak, 2013).

Ünlü tarihçi Halil İnalcık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesiyle Anadolu'nun göçlerle imparatorluğun bir minyatürü" olduğunu yazar (Türk, 2005). Tüm Anadolu için bu görüş geçerli olmasa da Bursa, göçlerle, imparatorluğun gerçekten bir minyatürü olmuştur. İmparatorluğun hemen her köşesinden yaşanan göçler sonucunda çok kültürlü bir kent olan Bursa için "göçlerle kurulmuş bir şehir" tanımlaması yanlış kaçmaz.

Devlet memuru olan babamın tayiniyle ben sekiz aylıkken Bursa'ya yerleşen bir ailenin çocuğu olarak kırk yaşıma kadar göç şehri Bursa'da göçmenlerle büyüdüm. Yüzyıllar boyunca farklı dış coğrafyalardan gelenlere ev sahipliği yapan Bursa, 1950, 1969 ve

son olarak 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmek zorunda bırakılan Türklerin en çok tercih ettiği illerden biriydi. Otomotiv sanayisinin Türkiye'deki merkezi konumundaki Bursa için "Araba sektörü göçmenler sayesinde gelişti." sözünü duyardım hep. Küçükken anlamazdım ama 90'lı yılların Türkiye'sinde -bugünün aksine- göçmenlerden "Akmazlar, kokmazlar, çok çalışkandırılar, elleri sıkıdır." diye bahsedilirdi. Çocukluğum ve gençliğim de özellikle Bulgaristan göçmenlerinin yoğun bulunduğu bir mahallede geçmişti. Ortaokuldaki sıra arkadaşım, göçmen bir ailenin çocuğuydu: sevgi, saygı ve gururla andığım Nazife Tunalı. Okul sıralarında başlayan arkadaşlığımızı bugünlere kadar taşımayı başardığımız dostum Nazife'nin halası Zülfiye Yüceçay da yaşanan bu göçün şahitlerinden birisi. Yaşadıkları evleri, sahip oldukları tarlaları, bağları, bahçeleri, toprakları yakın bir tarihte terk etmek zorunda bırakılan ailelerden birinin evine, çocuklarının okul arkadaşım olması ve yakın oturmamız nedeniyle çok girip çıktım. Aile yaşamlarını gördüm, doğum günü kutlamalarında yer aldım, cenazelerinde bulundum, düğünlerine katıldım. Bulgaristan'dan geldikleri için onların hep Bulgar olduklarını zannedirdim. Hikâyelerini duyduğumdaysa çok şaşırmıştım.

Bulgaristan Türklerinin göç hikâyesi aslında Anadolu'ya dayanıyormuş. Zülfiye ninenin Konya Karaman'da yaşayan ataları gibi birçok Türk, Osmanlı döneminde devlet politikası gereği Bulgaristan'a zorla göç ettirilmişler. Orada yeni bir yaşam kurmuşlar ve hep göçmen olarak "yabancı" diye anılmışlar. Onlara "Bulgaristan Türkleri" diyoruz ama "anayurtlarından Bulgaristan'a gönderilen Türkmenler" demek daha doğru.

Osmanlı döneminde Konya Karaman'dan devlet politikası gereği Bulgaristan'a yerleştirilen, yıllar sonra -çoğunlukla yaşanan trajik ve acılı gelişmeler nedeniyle- yeniden vatanlarına dönen; evlerini, tarlalarını, mallarını yok pahasına satan veya orada bırakmak zorunda kalan insanların yeniden kurdukları yaşamlarına bire bir şahit oldum.

Bulgaristan'ın "Deliorman" diye bilinen Türk bölgesindeki şehirlerinden biri olan Razgrad'ın Kışla köyünde 1944 yılında dünyaya gelmiş Zülfiye Yüceçay. 1969 yılında eşi, yedi yaşındaki

oğlu ve iki yaşındaki kızıyla, kendi doğduğu toprakları ve ailesini bırakarak Türkiye'ye dönmüş. Edirne'deki üç günlük misafirliklerinin ardından 10 Kasım 1969'da Bursa'ya gelip yerleşmişler. O günden beri kent merkezindeki Altıparmak semtinde kurdukları hayattan çok mutlular ve birçok akrabalarının daha Türkiye'ye dönmesine, yerleşmesine vesile olmuşlar.

Yetmiş yedi yaşındaki Zülfiye nineyle Bulgaristan'da bıraktıkları hayatlarını ve Bursa'ya yerleştikten sonraki hayatlarına dair kimi zaman unutmak istedikleri ancak hiçbir zaman unutamadıkları, anlatırken acısını yine yeniden hissettikleri yaşanmışlıkları konuştuk; kimi zaman da keyifli anıları tazeledik.

Zülfiye nine, o dönemde Bursa'da yaşayan kayınpederinin isteği üzerine 1969 yılında Türkiye'ye gönüllü olarak göç ettiklerini anlatıyor. Bunu duyduğumda çok şaşıyorum. Kayınpederinin Türkiye'ye dönüş yaparken çocuk yaştaki oğlunu neden Bulgaristan'da bıraktığını anlamıyorum. “Kayıinvalidem öldüğünde kocam üç yaşındaymış. Kayınpederim de diğer çocuklarını yanına almış fakat eşimi üç yaşında evlatlık verip Bulgaristan'da bırakarak 1940'ta Türkiye'ye göç etmiş. Ancak aralarındaki bağ hiç kopmamış. Hiçbir zaman irtibatı kesmemişler. Eşim Türkiye âşığı bir insan. Yıllar sonra kocam ‘İlla Türkiye'ye gideceğim!’ deyince kayınpederim Bulgaristan'a geldi, istek yaptı ve biz 1969'da Türkiye'ye geldik.” diyor Zülfiye nine ve göç hikâyesini anlatmaya şu sözlerle devam ediyor:

“Evimiz de, tarlamız da vardı. Bizi tapumuz varken Türkiye tarafına salmazlardı. İster tarla, ister ev olsun, üzerinde mal varlığıyla bırakmazlardı. Geleceğimizden bir gün önce eşim yok pahasına hepsini verdi. Özellikle eşim gibi Türkiye âşığı olanlar, ‘Yeter ki al üzerimden tapuyu, kayıt üstümden düşsün de bedava olsun, para vermesen de razıyım.’ dediler. Alan olmasaydı eşim de bağışlayacaktı.” Hiç arkalarına bakmasalar da, pişman olmasalar da doğduğu, çocukluğunun geçtiği, büyüdüğü ve gelin gittiği evleri, sokakları, mahalleleri unutmadığını dile getiriyor Zülfiye nine. Bulgaristan'ı terk ettiklerinde Türk ve Bulgar mahallelerinin yan yana olduğunu söylüyor. “Hiçbir eziyet, zorla isim değişikliği,

hiçbir zulüm görmeden geldik. Bizden sonra çok oldu. Ancak bizler görmedik.” diye ekliyor.

“Annem, babam, akrabalarım orada kalmıştı. Bu sefer de onları getirmek için mücadeleye başladık. Eşim o dönemde Bursa-Ankara arasında mekik dokuyarak bürokratik işlemleri halledip bütün akrabalarımın Türkiye gelmesi için uğraştı. Çok şükür, başardık.” diyor.

Bulgaristan’da bıraktıklarının çok çektiğini iyi bildiğini dile getiren Zülfiye nine, kendi zamanını gözleri dolarak anlatıyor. Bulgaristan’da doğduğu Türk köyünde Tevfik Fikret İlkokuluna gitmiş. Bugün gibi hatırlıyor okulunun adını da, aldığı eğitimi de. “Türkçe eğitim aldık ancak yabancı dil olarak Bulgarca’yı da, Rusça’yı da öğrendik. Köyümüzde cami de vardı. Herkes ibadeti ni istediği gibi yapıp yaşardı. Sonrasında işler değişti.”

“Düğünümde Şalvar Giyenleri Kovaladılar”

Sonrasında Bulgar hükûmetinin oradaki Türklere uyguladığı baskıları anımsayan Zülfiye nine, özellikle kıyafet konusu açılınca pek bir dertleniyor. Başlıyor Osmanlı’dan kalma giyim tarzını yaşatan annesi, anneannesi, babaannesi, teyzeleri ve halalarını anlatmaya. Köydeki evlerin iç avlu ve dış avlulardan oluştuğundan bahsediyor. Şalvar giyen Türk kadınlarının dış avluya başlarını örtmeden asla çıkmadıklarını anlatıyor.

1960’lı yılların başlarında şalvar giyenlerden rahatsızlık duyulduğuna dikkati çeken Zülfiye nine, “Benim düğünümde şalvar giyenleri bayağı bir kovaladılar. Şalvarların paçalarını falan kes-tiler hatta. Gençler değil de yaşlılar çok zorlandı yeni kıyafetlere alışmakta. Bu isim ve dil baskılarının başlangıcıymış meğerse.” diyerek o günlerden hatırladıklarını paylaşıyor. İsim davalarının sa sonrakı meseleler olduğunu dile getiren Zülfiye nine, içini çeke çeke “şimdilerdeyse her şeyin serbest olduğunu” söylüyor.

“Özellikle bizden sonra orada kalanlar çok çekti.” diyen Zülfiye nine, baskı sürecini şöyle anlatıyor:

“Dövmüşler, şiddete maruz bırakılmışlar, parkta veya bahçede yatmak zorunda kalmışlar. Bir de Türkçe konuşmamaları için onları çok zorlamışlar. Bizim köyde herkes Türkçe konuşuyordu. Çoğu insan Bulgarca bilmezdi. Ağzından bir tek Türkçe kelime duyduklarına çokça ceza yazmışlar, çok çektirmişler. Camiler yasaklanmış. Rahmetli dayım gelmişti. Anlattıklarını bugün gibi hatırlıyorum ve hâlen ilk duyduğum andaki gibi içim ürperiyor, canım acıyor. Camiye giden bir tek oymuş. Projektörle camiye aydınlatıyorlarmış. Ayrıca tanklar da camiye dönükmüş. ‘Camiye gidersen vurulacaksın.’ diye mesaj vermeye çalışıyorlar, korkutuyorlar yani. Dayım derdi ki ‘Her sabah gittim, caminin kapısını açtım, namazımı kıldım, çıktım. Allah’ın işi işte! Bir kere bile görülmedim.’ Türkçe isimler yasaklandı. Düşünün, mezar taşlarının hepsini kırmışlar. Niye? Çünkü Türkçe isimler yazıyor.”

Bulgarlar Bile Dayanamamış

Büyüklerinin, “Bulgarlar ile Türkler arasında asla bizlik-sizlik yoktu. Herkes dilini olduğu gibi konuşur, dinini istediği gibi yaşardı.” dediğini aktaran Zülfiye nine, duyduklarını ve anımsadıklarını şu cümlelerle özetliyor:

“Bulgar komşularımız Paskalya zamanı boyadıkları yumurtaları dağıtırlardı, yaptıkları çörekleri bizlerle paylaşırlardı. Ramazan Bayramı’nda, Kurban Bayramı’nda da Türklerin bayramını kutlardı. Bizim çocukluğumuzda Bulgarlar ile Türkler tarla komşularıydı. Ramazan’da Bulgarlar, Türklerin yanında testilerini kaldırıp su içmezlerdi. Oruçluya saygı duyarlardı. Ramazan ayında tarlada çalışırken yemek yedikleri görünmesin, ayıp olmasın diye çarşaf geçirip gizlenirlerdi. Bulgarlar komşularıyla anlaşmak, görüşmek için Türkçe, Türkler de Bulgarca öğrenirdi. Bundan kimse gocunmazdı. Kayınpederim inşaat ustası. Evler, devlet daireleri yaparlardı. İşlerini halletmek için Bulgarca bilirdi, konuşurdu. O zamanlar gerçekten dostlardı. Kesinlikle hiçbir şekilde kimsenin kimseye zararı olmazdı. Bizim köyde bir Bulgar vardı. Türklerle yapılan eziyetten ötürü intihar etti. Veda notuna ‘Türklerle yapılan eziyete dayanamıyorum.’ diye yazmış. Bulgarlar bile hazmedememişlerdi Türklerle yapılanları. Öyle eziyetler yapılmış. Özellikle isim, dil ve kıyafet konularında.”

Zülfiye Yüceçay, 1960'lı yıllarda başlayan kıyafet baskısı, sonrasındaki isim değişiklikleri, camilere gidiş ve Türkçe konuşulmasının yasaklanması yıllar içindeki sonucunuysa şöyle anlatıyor:

“1989 yılında gelenler tamamen Bulgarlaşmıştı. Çoğu Türkçeyi bile bilmiyordu. Çünkü başta okullar olmak üzere her yerde Bulgarca konuşturuyorlardı. Hatta Bulgarlar, ‘Bunlar zaten Bulgarlaşacakmış, niye acele ettik?’ demişler. Son göçten, 1989’dan bahsediyorum. Neler yaşadılarsa tamamen başka olarak geldiler. Biz Konya Karaman kökenliyiz. Osmanlı’nın gönderdiği insanlarız. Tamamen Osmanlı örf ve âdetleriyle hamurları yoğurulmuş insanlarız. Atalarımız Bulgaristan’a göçse bile yaşantılarını hiç değiştirmemişler. Mesela eşimin küçüklük fotoğrafında başında fes var. 1930’lu 40’lı yıllarda burada ne varsa orada da aynısı. Yıllarca âdetler aynı şekilde devam etmiş. Dedem 1960’ta öldü. Tam bir Osmanlı beyiydi. Konuşması, giyimi, kuşamı, yaşantısı, dili, diniyle; her şeyiyle. Anneannem, babaannem, annem, kadınlarımız da öyleydi.”

Tren Geri Geri Gidince...

Türkiye’ye yerleştikten sonra Bulgaristan’a ailecek 1972 ve 1978 yıllarında gittiklerini kaydeden Zülfiye nine, yolculuk sırasında yaşadıkları bir olay aklına gelince gülümsüyor. Dönüş yolundaki anısını, “Yolda tren durdu. İleri geri yaptı. Eşim de tren geri geri gidince dönüyoruz zannetti. Bulgar’ın ne yapacağı belli olmaz, bizi geri çevirecek, diye çok endişelendi. Çünkü biz istekle göçtük. Ancak bizden sonra gelenler çok sorunlar yaşadı.” diye anlatıyor.

Zülfiye ninenin kızı Gülver teyzeyse Türkiye’de kurdukları yaşamdan ailecek hiç pişman olmadıklarını söylüyor bize. Gerek kendisinin gerekse ailesinin özellikle de babasının bir kere bile Türkiye’de bulunmaktan şikâyet etmediğini vurgulayan Gülver teyze, “Babam Hasan Yüceçay’ın ağzından bir kere bile ‘Biz neden geldik?’ lafını duymadık. Hepimiz Türkiye ve Atatürk âşığı olarak büyüdük.” diyor.

İnşaat ustası babasının yerleştikleri Bursa'da da aynı işi yapmaya devam ettiğini belirten Gülver Teyze, Bulgaristan'dan kendilerinden önce ve sonra gelen akrabaları ile burada edindikleri eş, dost, konu komşuyla yeni yaşamlarına devam ettiklerini anlatıyor. Abisi, kendisi ve kardeşinin Türkiye'de tahsil gördüğünü, imkânları olmasına rağmen hiçbir zaman Bulgaristan'a turistik ziyaret dışında gitmeyi düşünmediklerini söylüyor.

Göçmenlerin çok çocuk yapmadıklarına dikkat çeken Gülver teyzenin, "Bir erkek kardeşim oluyor biz Türkiye'ye geldikten sonra. Anne tarafından da baba tarafından da en fazla ikişer çocuk vardır bizlerde. Annemin bir tek halasında dört çocuk var. Bulgaristan'da çok çocuk çok ayıptır. Göçmenlerde en çok çocuk annemde. Annem buraya gelince Türklere uymuş, bir çocuk daha yapmış." demesi gülüşmelere neden oluyor.

Bizler onları "göçmen" olarak tanımlasak da onlar kendilerini bu toprakların asli çocukları olarak görüyorlar ve koptukları vatana kavuştuklarını ifade ediyorlar. Türkiye'de yaşadıkları hiçbir sorunu göçmenliğe bağlamıyorlar. Yaşamın genel zorlukları diye niteliyorlar.

Ancak 1989 ve sonrasında gelenlerin durumu biraz daha farklı. Zülfiye nine ve Gülver teyzenin de anlattığı gibi son gelenler öncelikle bozuk Türkçeleriyle veya Türkçeyi hiç bilmemeleriyle dikkat çekiyordu. Tıpkı çocukluk arkadaşım Nazife ve ailesi gibi. Dildeki farktan sonra giyim tarzları ve Batılı kıyafetleriyle göçmenler Bursa'nın yerli halkından ayrılıyorlardı. Rahmetli Turgut Özal döneminde Bursa'ya gelen göçmenlerin, şehrin batı kapısı girişindeki bölgede inşa edilen toplu konutlara yerleştirilmesi de bu farkların kaybolmasını ve göçmenlerin adaptasyonunu yavaşlattı.

Bulgaristan göçmenlerinin dikkat çeken özelliklerinden birisi de kadın-erkek, genç-yaşlı demeden çalışma azimleriydi. Özellikle kadınların fabrikalarda, pazarlarda çalışma hayatında çok hızlı şekilde yer almaya başlamalarıyla o zamanın Bursa'sında, o günlerin Türkiye'sinde göçmenler bir farkındalık oluşturmıştı. Göçmenlerin bu çalışkanlıkları, geldikleri yerdeki devlet politikası ve yetiştirilme tarzının bir sonucu olarak değerlendiriliyordu. Göç-

menlerin buldukları her işte çalışmaları ve çalışkanlıkları, onların sosyal hayattan önce ekonomik hayata adaptasyonunu sağladı. Göçmen olmayanlarla yapılmaya başlanan evliliklerse ekonomik hayatın ardından sosyal hayattaki adaptasyonu ve kaynaşmayı sağladı.

Kaynakça

- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi (1950-1951). *Tarih Okulu*, 14, 113-145.
- Tekin, C. ve Altunsoy, Y. (2019). Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye kitlesel göçler. *Karatay sosyal araştırmalar dergisi*, 2, 119-147.
- Türk, E. K. (2005). *Göç şebri Bursa*. <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=183435#183435>.

Çolpan Yıldızı'nın Hikâyesi

Safure Cantürk

*Doğu Türkistan'ın Kısa Tarihi**

“Tarihin bilinen en eski döneminden beri Türk yurdu olan; İskit, Hun ve Göktürk federasyonlarının güçlü ve önemli bir müttefiki; Karahanlı, İdikut, Sarı Uygur ve Saidiye devletlerinin yönetim merkezi olmuş ve onlarca Türk devletine ev sahipliği yapmış Doğu Türkistan binlerce yıl bağımsız olarak yaşadıktan sonra Bilge Kağan'ın Türk milleti unutmamasın diye taşa kazdirdığı sözlerinde bahsettiği nedenlerden dolayı 1758 yılında Çin işgali altına girmiştir.

“Çin halkının sözleri tatlı, ipekli kumaşları yumuşak imiş. Tatlı sözlerle, yumuşak ipekli kumaşlarla kandırıp uzak halkları öyle yakınlaştırır imiş. Yaklaştırıp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi, bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Tatlı sözlerine, ipek kumaşlarına aldanıp çok sayıda öldün. Türk milleti çok öldün” [Bengü Taşlar Bilge Kağan Yazıtı Kuzey Yüzü]

“Çinliler, işgalin ilk günlerinden itibaren Doğu Türkistan halkının yüreğine korku salmak için işkence, cinayet, katliam ve her türlü tedhiş (terör) yöntemlerini uygulamışlar; halkın millî birliğinin temel harcı olan Müslüman ve Türk kimliğini yok etmek veya en azından yozlaştırmak için çalışmışlardır. Ayrıca Doğu Türkistan'ın tarih ve kültürünü tamamen ortadan kaldırmak için, mimari ve yazılı tarihî eserlerini sistematik bir şekilde ortadan kaldırmışlardır. Çünkü çok iyi bildikleri asimilasyonun ilk basamağı hedefteki toplumun ortak hafızası ve birliğinin temel harçları olan dinini ve tarihini yok etmek, sonra da geleneklerini ve dilini ortadan kaldırmaktır. Kültür Devrimi sırasında “Dört Eskiye Yok Etme” hareketi kapsamında önlerine çıkan mescit, medrese, han, hamam gibi tarihî eserleri yıktılar. Şehirlerde bu yok etme girişiminden kurtulup geriye kalan birkaç

eser olsa da köylerde hiç kalmamıştır. Günümüzde yaşanan soykırımda da Doğu Türkistan'ın millî kimliğine ait eserler sistematik bir şekilde yok edilmeye devam etmektedir.

(...)

“Çinlilerin, Doğu Türkistan ekonomisi ile ilgili yürüttükleri temel politika sömürüdür. Başta altın, petrol, doğalgaz ve kömür olmak üzere yer altı ve yer üstü zenginlikleri sömürülmüş ve yerel halk bu nimetlerden hiçbir şekilde yararlandırılmamıştır. Doğu Türkistan'a yapılan yatırımlar Çinlilerin uyguladıkları asimilasyon politikasının en önemli silahı olan göçmen Çinli nüfusun artmasına paralel olarak fazlaşmış, ancak bu yatırımlardan oraya yerleştirilen Çinli göçmenler faydalandırılmıştır. Ezcümle yatırımların arka planında Uygur halkının refahının değil bölgeye zorla gönderilen, göç ettirilen Çinlilerin geleceği ve kalıcılığı olduğu, yanı sıra Doğu Türkistan'ın asimile edilme planlarının yürütüldüğü aşîkârdır.

“Ana hatlarıyla aktarılan Çin'in Doğu Türkistan'a yönelik politikalarının tarihi süreçte Çin'de yönetim şekli ne olursa olsun, yönetime kimler geçerse geçsin özü itibarıyla değişmeden devam ettiği görülmektedir. Nitekim Mançu İmparatorluğu (1758-1911), Çin Cumhuriyeti (1911-1949) ve Çin Halk Cumhuriyeti (1949-?) dönemlerinde rejimler, ideolojiler ve söylemlerin farklılaşmış olmasına rağmen Doğu Türkistan'ın Müslüman ve Türk kimliğini yok edip Çinileştirmek amaç ve eylemlerinin hep aynı kalmış olması bu tespitimizin şahididir. Yukarıda sayılan insanlık dışı politika ve yöntemlere rağmen Doğu Türkistan halkı hiçbir zaman dinini terk etmemiş, millî kimliğini kaybetmemiş ve Çinleşmeyi asla kabul etmemiştir.

“Yapılan onca katliam, işkence, ekonomik ve sosyal baskıya rağmen Doğu Türkistan halkı asimile olmamıştır. Mançu istilasından beri her fırsatta ayaklanan Doğu Türkistan halkı 1863, 1933 ve 1944 yıllarında bağımsız devletler kurmuştur. 1863 yılında kurulan Kaşgarya Devleti'nin lideri Yakup Han 1873 yılında devlet Osmanlı'ya bağlılığını bildiren bir

elçilik heyeti göndermiş, Sultan Abdülaziz Han'ın onayıyla Osmanlı Devleti adına hutbe okunup para basılmıştır. Bu devlet ayrıca İngiliz ve Rus devletleriyle çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. 1931 yılında Kumul'da başlayan halk ayaklanması hızla bütün Doğu Türkistan'a yayılmış, sonuçta 12 Kasım 1933 tarihinde Kaşgar'da Sâbit Damollam'ın önderliğinde "Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti" kurulmuştur. Bu devletin Sovyetler Birliği'nin silah ve asker yardımı ile yıkılmasından sonra 1944 yılında Ali Han Töre liderliğinde kurulan "Doğu Türkistan Cumhuriyeti" 1949 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Doğu Türkistan'ın 1949 yılında komünist Çinliler tarafından işgal edilmesi zulüm ve asimilasyon politikalarını bir üst safhaya taşımış, 1949-1976 yılları arasında sert ve acımasızca uygulanan bu politikalara ancak 1976 yılında Mao Zedung'un ölümüyle bir süre ara verilmiştir.

"Çin'de 1980'li yıllarda görülen demokratikleşme hareketleri 1989'daki Tiananmen olaylarıyla son bulmuş, Çin'de yönetim tekrar şahinlerin eline geçmiştir. O günden sonra yavaş yavaş eski politikalarına dönen Çin yönetimi, 2001'de meydana gelen 11 Eylül saldırılarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve terör bahanesiyle Doğu Türkistan'da yürüttüğü işgal ve asimilasyon politikalarını sertleştirmiştir. Bu politikalara değişik zamanlarda verilen tepki ve protestolar acımasızca bastırılmıştır. Uygulanan ayrımcılık ve zulme karşı 5 Temmuz 2009'da Urumçi'de gösterilen kitlesel tepki Çinliler tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmış, binlerce Uygur öldürülmüş veya kaybolmuştur.

"İdeolojisi komünist, ekonomisi kapitalist, ruhu faşist kırmızı terör rejimi, Xi Jinping'in 2012'de iktidara gelmesiyle baskı ve asimilasyon politikalarını son raddeye ulaştırmış, kitlesel terör ve tedhiş kampanyalarına hız vererek soykırım yapmaya başlamıştır. Dünyanın şu anda içinde bulunduğu siyasî ve askerî konjonktür nedeniyle kendisini durduracak güç kalmadığını düşünen Çin yönetimi, Doğu Türkistan'daki Müslüman Türk kimliğini tamamen yok etmek için tarihte eşine az rastlanır bir soykırım uygulamaya başlamıştır. Tam anlamıyla bir açık

hava hapishanesine dönüşen Doğu Türkistan'ın dışarıyla irtibatı koparılmış, bazı bölgelerde neredeyse sokakta erkek kalmayana kadar herkes tutuklanmış, milyonlar “terbiye kamp-ları” adı altında Hitler ve Stalin dönemindeki gibi toplama kamplarına gönderilmiştir. İnsanlar yıllar önce katıldıkları bir dinî faaliyet bahane edilerek uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Özellikle anne babası hapis ya da toplama kampında olan Doğu Türkistanlı çocuklar ailelerinden alınarak Çinliler olarak yetiştirilmektedir. Zorla “akraba” ilan edilen Çinliler çoğunlukla erkek kalmayan Uygur evlerinde ikamet ettirilmeye başlanmıştır. Sadece Doğu Türkistan'daki değil başka ülkelere göçmüş olanlar da bu zulümden etkilenmiş; Çin, ekonomik ve siyasi yöntemlerle yurt dışında yaşayan Uygurların iadesi için baskı yapmış ve çoğu zaman muvaffak olmuştur.”

* Mehmet Yakup Buğra'nın *Hatıralarım: Doğu Türkistan'ın Gerçek Hikâyesi (1949-1976)* isimli hatırat kitabına, torunu Abdullah Oğuz'un yazdığı ön sözden alıntılanmıştır (s. 11-14).

Çocukluğumda okuduğum tarih kitaplarından hatırlıyorum Çinlilerin, at üstündeki atalarımız Türklerin baskınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa ettiklerini ve o Çin Seddi'ni de Dünya üzerinde Ay'dan bile görünen tek eser olduğunu. Nendendir bilmem, bu bilgi çocukken kulağıma hoş gelirdi. Sonra atalarımızın büyük göçü başlıyor. At üstünde Sultan Alparslan öncülüğünde 1071'de Anadolu'ya giriyorlar ve artık Anadolu, Türklerin ana vatanı oluyor. Kim bilir, o göç sırasında neler yaşamışlardı? Neden yollara düşmüşler, yolda neler yaşamışlar, geride kalanlara ne olmuştu? Doğrusu onca zamandır göçmenlerin hikâyesine merak salan biri olarak bunu hiç düşünmediğimi fark ettim. Ta ki Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin hikâyesini dinleyene kadar.

Uygur Türklerinden Muhammed Ali Alioğlu'yla randevulaşmak için irtibata geçtiğimde görüşme öncesinde rahmetli dedesi Dr. Mehmet Yakup Buğra'nın *Hatıralarım: Doğu Türkistan'ın Gerçek Hikâyesi (1949-1976)* isimli hatırat kitabını okuyarak Uygur Türklerinin tarihine ve ailesine ilişkin bilgi edinmemi rica etti.

Bir solukta okunan hatırat, Orta Asya'nın merkezinden göç eden atalarımızın geride kalan kardeşleri Uygur Türklerinin varoluş ve direniş hikâyesini âdeta hap gibi özetleyerek anlatıyordu. Orijinali Arapça harflerle yazılı Uygur Türkçesi olan eseri günümüz Türkiye Türkçesine aktaran, kendisi de aynı zamanda müellifin torunu olan Abdullah Oğuz'un ön sözünden bazı bölümleri, benim gibi bu tarihten habersiz olanlar için yukarıda aynen naklettim. Aynı dünyada, aynı zaman diliminde bulunmamıza rağmen orada yaşananlar, benzerine ancak romanlarda rastlayabileceğiniz bir distopya gibi. 1930 yılında Hoten'de dünyaya gelen Dr. Mehmet Yakup Buğra, 1949-1976 yılları arasında "dehşet dolu" diye tabir ettiği Mao Dönemi'nde uygulanan politikaları, işkenceleri, yaşadıklarını; ailesine ve torunlarına "geçmişlerini unutmamaları için" kaleme almış. Yayımlanmasını istememiş çünkü Çin devletin gelecekte torunlarına ve bu hatıratta ismi geçen dostlarına ileride aynı işkenceleri uygulamasından korkmuş. Dedelerinin anılarıyla yoğrulan torunlarıysa onun ölümünden sonra "Bu tarihi, yaşanan zulümleri sadece biz değil bizden sonraki nesiller ve kesinlikle tüm dünya bilmeli!" diyerek eseri yayımlama kararı almışlar.

Babası, dedesi ve onun dava arkadaşlarının hikâyelerine de değinen Mehmet Yakup Buğra'nın hatıratında, Çin komünist yönetiminin bu dönemde, "ahlak düzeltme, eğitim, terbiye, eleştirme, karşı koyma, mücadele, halk gözetimine bırakma, yok etme" gibi komünist terminolojideki sistematik asimilasyon ve soykırım uygulamalarını kaleme alması dikkat çekici. Tüm uygulamaları tek tek ayrıntısına kadar tasvir etmesine rağmen gözümde canlandırmakta zorluk çekiyordum. Komünist rejim eşitlik ve refah diyerek insanların mallarını, mülklerini, tarlalarını ellerinden alıyor; inançlarına göre yaşamalarını engelliyor; ana dillerini yasaklıyor; komşuları, akrabaları ve hatta aynı aile içindekileri bile birbirlerine karşı ajan hâline getiriyor; herkesi açlık ve sefaletle mahkûm kılıyordu. Komünist rejimin eğitim ve yönetim uygulamaları, organizasyon şekli vb. konularda birinci elden kaynak olan bu hatırat kitabını ilgililerine tavsiye ederim.

Çolpan Yıldızı

“Çolpan Yıldızı” hikâyesi hatıratıta özellikle ilgimi çekti. Mehmet Yakup Buğra'nın annesinin kendisine çocukken anlattığı hikâye şöyle:

“...Çolpan Yıldızı, zalim bir padişahın eline esir düşmüş salih bir kadınmış. Zalim padişah ona işkence edip öldürecekmiş. Çolpan zindanda yatıp gece gündüz durmadan Kur'an-ı Kerim'deki İsm-i A'zâm ayetini okuyup Allah'a gözyaşları içinde yalvarmış. Rabbim, bir gün duasını kabul edip Çolpan'ı göğe yükseltmiş. Ondan sonra Çolpan Yıldızı olup sehere yakın gökyüzünde parlak ışığını saçarak insanlara güneşin doğuşuna az kaldığını ve her karanlıktan sonra bir aydınlığın geleceğini haber verir olmuş.” (Buğra, 2024, s. 43)

Bir diğer unutulmaz hatıra ise şöyle: Mehmet Yakup Buğra'nın çocukluk yıllarında bağımsızlık mücadelecisi olan babası esir düşer ve akıl almaz ağır işkencelere maruz kalır. İşkenceciler diğer bağımsızlık mücadelecilerinin yerlerini sormaktadırlar. Konuşturamayınca da ölüm cezasına hükmederler: Meydanda, kalabalık ortasında cellat kafalarını kesecek ve herkese ibret olacak. Şehir meydanındaki bu infazlar, cellatların birer ölüm gösterisine dönüşüyor, hükümlülerin başları gövdelerinden ayrılıp meydana atılıyor. Sıra tam da Yakup Bey'in babasına geldiğinde orada âdeti bir mucize gerçekleşir. Mehmet Yakup Bey bu kısmı babasından dinlediği kadarıyla şöyle naklediyor:

“...cellat, büyük bir gösterişle mahkûmun kafasını kesmeden önce kılıcı yüksekçe kaldırıp başının üzerinde birkaç kez hızlıca çevirerek bütün gücüyle önünde oturan kişinin başını bir vuruşta koparıp atıyormuş. İşte bu şekilde yanımda duran iki kişinin kafasını uçuran cellat, sıra bana geldiğinde iyice coşup kılıcını yıldırım gibi sallayarak benim boynumu vurmak için harekete geçtiğinde sallayıp durduğu kılıcı kendi alına çarpıp başının üst kısmını uçurmuş, cellat yüzüstü yere düşerek can vermiş. İşte bu Allah'ın kudretiyle annenizin okuduğu İsm-i A'zâm duasının kerameti idi.” (Buğra, 2024, s. 49)

Babasının bu olaydan bir de kaçış hikâyesi var. Babasının kaçışı sırasında askerler annesini de ev ev gezip aramaya başlamışlar, annesi günlerce başak tarlalarının arasında çocuklarıyla birlikte saklanmış. Çocuklarının “Açım!” diye ağlamalarını “Askerler geliyor!” diye ağızlarını kapatarak susturan annesi, o gece Çolpan Yıldızı’nın hikâyesindeki gibi dualar okurken seher vakti “evliya” olarak bilinen akrabalarından biri tarafından kurtarılmışlar.

Başak tarlasında günlerce aç, susuz kalan, bir taraftan da “Ağlasak askerler bizi yakalar.” diye çok korkan Mehmet Yakup Bey’de hafif kekemelik kalmış olsa da o, yaşadığı o günü ve babasının kurtuluşunu “O gün, Rabbimin Çolpan Yıldızı’nı göğe yükseltmesi gibi bir mucize idi.” diyerek kaleme alıyor hatıratında.

Ve Sohbeti Başlıyoruz

Mehmet Yakup Bey’in 1976’da Türkiye’ye ilk geldiğinde memleketi Doğu Türkistan’da bırakmak zorunda kaldığı ve ancak 1980’de tekrar Ankara’da kavuştuğu torunları ve sonraki kuşaktan daha genç akrabalarıyla buluşmak için İstanbul’da bir araya geliyoruz. Muhammed Ali Alioğlu, genel yayın yönetmenliğini yaptığı Siyer Yayınlarının da bağlı olduğu Siyer Vakfının Eyüp’teki merkezinde misafir ediyor beni. Dikkatimi çeken ilk şey Muhammed Bey’in Türkçesi. Çok hızlı ve akıcı bir Türkçe konuşuyor. Dil öğrenmekten söz açınca daha ilkokul yıllarında geldiği Ankara’da, Türkçeyi çok hızlı öğrendiğini, ilk ve ortaokul hayatı boyunca hep sınıf başkanı seçildiğini gülerek ve gururla anlatıyor.

Sohbeti sürekli dedesine ve Doğu Türkistan tarihine getiriyor. “Evet, dedenizin hayatı Uygur tarihi açısından çok önemli ama ben buraya sizin hayatınızı dinlemeye geldim, Türkiye’deki Uygurları yazacağım.” dediğimde Muhammed Bey’in kafası biraz karışsa da Uygur tarihini anlatmaktan hiç vazgeçmiyor. Yaklaşık altı saat kesintisiz süren görüşme boyunca ben ne zaman konuyu onların şahsi yaşamlarına, göç ve göçmenlik serüvenlerine getiresem konu illaki dedeleri Mehmet Yakup Bey’e ve oradan Uygur tarihine uzanıyor.

Uzun uzun aile şeceresini anlatıyor, dedesi tarafından akrabası ve bağımsızlık mücadelesinin liderlerinden olan Mehmet Emin Buğra ve Mehmet Rıza Bekin'in hikâyelerini aktarıyor. Beni şaşırtan hikâyelerden biri de Mehmet Rıza Bekin'in hayat hikâyesiydi. 1937 yılında Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi meşhur hikâyecimiz Memduh Şevket Esendal'ın da katkılarıyla Türkiye'ye askerî öğrenci olarak gelmiş, Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapmış, Kore Savaşı'na katılmış ve tuğgeneralliğe kadar yükselmiş, Türkiye'de üst düzey devlet görevlerinde bulunmuş. Uzun yıllar Doğu Türkistan Vakfı başkanlığı yapmış ve yaşamının son gününe kadar Doğu Türkistan meselesini dünyaya duyurmak için çalışmalar yürütmüş. Doğrusu o yıllarda gelen bir göçmenin Türk Silahlı Kuvvetlerindeki yükselişi beni şaşırttı. Buna ilaveten benim sadece önemli bir yazar olarak bilip tanıdığım Memduh Şevket Esendal meğer yazarlığının yanı sıra önemli bir diplomat ve siyasetçiymiş; Afganistan büyükelçiliği döneminde Doğu Türkistan'la bağ kurmuş.

Doğu Türkistan'a Dönme Hayali

Konuşmamız devam ederken görüşmeye Muhammed Ali Bey'in çağırdığı iki genç geliyor. Muhammed Ali Bey, bu gençlerle akraba olduklarını ve onların henüz bir yıl önce son zulümden kaçan Uygurlar olduğunu söylüyor. Gençlerle yan odaya geçerek görüşmeye onlarla baş başa devam ediyorum. Sorularıma tedirgin, çekingen bir şekilde öyle kısa cevaplar veriyorlar ki onlara önce kim olduğumu, neden onlarla görüştüğümü ve nasıl bir hikâye yazacağımı anlatıyorum. Bunun üzerine biraz rahatlıyorlar ve daha rahat cevaplar veriyorlar. Şemseddin yirmi dört, ağabeyi Fethuddin yirmi yedi yaşında; 2017 yılında Mısır'a okumaya gitmişler. Babaları da Doğu Türkistan'da meşhur bir din âlimi olduğu için küçük yaşta gizli gizli aldıkları eğitimle hafız olan Şemseddin ve Fethuddin, el-Ezher Üniversitesinde İslami ilimler okumaya gidiyorlar. Niyetleri altı ayda bir Doğu Türkistan'a gitmek. O dönemde iki bine yakın Uygur'un kendileri gibi Mısır'a eğitime gittiğini söylüyorlar. "Niye Mısır?" diyorum. Öncelikle Türkiye'ye gelmek Çin devleti tarafından önemli bir fişlenme sebebiymiş.

“Türkiye’ye gelmek demek, direnişçi olmak demek. Ayrılıkçılardan oluruz diye düşünüyorlar, dönünce zulüm yaparlar. Mısır’da öyle bir ortam yok diye izin veriyorlardı. Bir de biz zaten İslami ilimler okumak istediğimiz için el-Ezher Üniversitesi’nin daha iyi olacağını düşünmüştük.” diyor Şemseddin.

Ama oraya gitmelerinin hemen ardından Çin, Mısır devletine bu öğrencilerle ilgili isim listesi göndererek ülkelerine iadelerini istiyor. Kendi isimleri bu listede yok ama her an listeye eklenebilirler. Zira bu sırada Doğu Türkistan’da Çin’in baskıları yeniden artmış, eski yöntemlerle Uygurlar üzerinde sistemli soykırımlar başlatılmış. Bu durum büyük korkuya sebep oluyor, gençler bir süre Mısır’da gizleniyorlar, zor şartlar altında geçirdikleri bir dönemin ardından Türkiye’ye geliyorlar.

Peki, “İstanbul’a geldiniz, ne yaptınız?” diyorum, soruya şaşırıyorlar. “Zaten burada bizim akrabalarımız Uygurlar vardı, geleceğimizi biliyorlardı. Bizi havalimanında karşıladılar, hiç zorluk çekmedik.” diye cevap veriyor Fethuddin. “Türkiye hakkında ne düşünüyordunuz, hayalinizdeki gibi çıktı mı?” diyorum. Fethuddin’in gözleri parlıyor, “Bizim oralarda Türkiye öyle güzel vatan dır ki oradan gelen bir ürün, bir çikolata bile üç dört katı fiyatına satılır. İnsanlar için Türkiye gurur kaynağıdır.” diyor. “Peki, gelince hayal kırıklıklarınız oldu mu? Hayalinizdeki gibi bir yer mi buldunuz?” diye soruyorum. Gülüyorlar. Şemseddin, biraz da çekinerek, ağzından kaçırıcısına şöyle diyor: “Önce biraz korktum açıkçası. Mısır’dayken İstanbul’da yaşayan cehennemde yaşamayı öğrenmiş sayılır.” diyorlardı. Ben de korktum.” Ben biraz şaşırıyorum, “Yapmayın, o kadar kötü mü İstanbul?” diyorum gülererek. Fethuddin hemen söze giriyor, “Bizim oralarda komşular birbiriyle çok yardımlaşır, öğrenciye yemek verirler. Ama İstanbul’da kimse kimseyi tanımaz.” gibi laflar ediyorlardı, o yüzden korktuk.” diyor. “Korktuğunuz gibi miydi, nasıl buldunuz?” diyorum. “İstanbul’da yaşam çok zor tabii; çok büyük, çok kalabalık bir şehir. Ama insanlar çok iyi, bize hiç yabancılık hissettirmediler. ‘Uygur Türkü yüz!’ deyince ‘Siz bizdensiniz, kardeşimsiniz!’ diyorlar. Mesela benim bir arkadaşım var, hep beni arıyor, hâlimi hatırlımı soruyor, ihtiyacım olup olmadığını yokluyor.” diye cevaplıyor.

Türkiye’de Sabahattin Zaim Üniversitesinde yüksek lisans yapan Fethuddin, evli olduğunu ve emlakçılık yaparak parasını kazandığını, vakıflardan ve derneklerden destek alarak yaşamını sürdürdüğünü söylüyor. Dikkatimi çeken bir diğer husus, henüz Türkiye’ye yeni gelmiş olmalarına rağmen tercüman ihtiyacı duymamaları. Türkçeleri çok iyi. Çok hızlı öğrendiklerini gururla söylüyorlar.

Türkiye’de yüksek lisans yapan Şemseddin, yurttta kaldığını, tüm masraflarını Türkiye’deki vakıflar sayesinde karşıladığını ifade ediyor. Bu sırada ailelerinin durumunu soruyorum, hiç bilgi alamadıklarını söylüyorlar. Telefon, internet, mektup gibi iletişim araçlarının olmadığı bir yerden bahsediyorlar, anlamakta zorlanıyorum. Çin’deki bir haberleşme uygulamasını burada farklı yöntemlerle kullandıklarını, mesela babalarının hapisshanede öldüğünden haberlerinin böyle olduğunu söylüyorlar. Öyle dümdüz... Çin devletinin uygulamalarından bahsederken... Babaları ölmüş; anneleri, kardeşleri ordaymış ama hiç konuşamamışlar. Ne diyeceğimi bilemiyorum, konuyu tekrar Türkiye’ye getiriyorum. “Türkiye’de gelecek hayalleriniz ne, bundan sonra ne olacak, ne yapacaksınız?” diye soruyorum. Beni çok şaşırtan bir cevap alıyorum.

Uzunca süredir gazeteci ve akademisyen olarak çok sayıda göçmenle görüştüm, yaşı çok geçkin olup memleket özlemi çekenler dışında hiç “Geldiğim yere dönmek istiyorum.” diyen duymadım. Hepsi burada nasıl tutunacaklarını anlatırdı. Ancak yirmi dört yaşındaki Uygur Türkü Şemseddin, benim sorumu duyunca kafasını gururla kaldırdı, gözleri çakmak çakmak oldu (Sohbet boyunca ilk kez onu heyecanlandıran bir şey sorduğumu hissettim.), kendinden emin bir şekilde “Şimdi vatanımıza açılan kapılar kapalı, giriş çıkış yok ama umut bitmez. Bir gün o kapılar açılacak ve biz gideceğiz. Her gün bunu bekliyoruz. Biliyor musun, burada kaldığımız her gün bizim yükümüz artıyor. Şimdi biz hafız kişileriz, orada Kur’an-ı Kerim okumak yasak, oradaki çocuklarımıza öğreteceklerimiz var. Burada kaldığımız her geçen gün vatanımızda bir çocuğumuza destek olmaktan, bildiğimizi onlara öğretmekten uzağız. Ama umudumuz hep var. Bir gün

döneceğiz.” diye cevap verdi. Şaşırtıcı derecede etkilenmiştim, evli olan kardeşi Fethuddin’in düşüncesi de aynıydı. “Peki Türkiye’ye yerleşmeyi hiç düşünmüyor musunuz?” diyorum, “Hayır!” deyip ekliyorlar: “Bir kere buranın yemeklerine alışamıyoruz. Bizim yemeklerimiz bir başka!” Merak ediyorum, telefonundan açıp yemek fotoğraflarını gösteriyor. Ben “Bizim mantı, börek, erişte gibi...” diyorum ama “Değil, bizimkilerin tadı bir başka!” diyorlar.

Bu sırada Muhammed Ali Bey, kuzeni Abdullah Oğuz Bey’in geldiğini haber veriyor. Diğer odaya tekrar geçiyoruz.

Abdullah Bey’le tanışıyoruz, konuşması ve üslubunda akademik bir eda var; kimi zaman bir iktisat profesörü gibi Çin ekonomisinin dünyadaki yerinden, kimi zaman bir tarihçi gibi olayların neden sonuç ilişkilerinden bahsediyor sade bir dille. Niyetim “Türkiye’de yaşayan Uygurlar” olduğu için Türkiye’ye geliş yolculuğunu sorarak başlıyorum. Hayal meyal hatırladığını söyleyerek 1980 yılında henüz yedi yaşındayken Pekin, Hong Kong, Hindistan ve İtalya üzerinden Türkiye’ye gelişlerini anlatıyor, “Herhâlde bir hafta sürmüştür.” diyor. Kendisiyle birlikte yolculuk yapan kuzeni Muhammed Ali Bey de ara ara sohbete dâhil oluyor, ilk göç hikâyelerini dinliyoruz. Türkiye’ye geliş sürecinde yaşanan gelişmelerde o yıllardaki Çin’in dışı açılım politikasının da etkili olduğunu söylüyor Muhammed Ali Bey. O dönem aile birleştirme talebiyle Türkiye’ye gelişlerinde Kızılhaç’ın yardımcı olduğunu, dedesinin abisi Yunus Buğra’dan dinlediğini söylüyor. Ankara’ya yerleştiklerini, Çankaya ilçesine bağlı Yıldızevler Mahallesi’nde büyüdüklerini anlatıyor. Mahalledeki çocuklar tarafından dışlandığını hiç hatırlamıyor, “Onlar gibiydik, sürekli misket oynuyorduk.” diyor. Muhammed Ali Bey, “Hatta sizin çelik çomak oyununun biz Uygur versiyonunu oradaki çocuklara öğrettik, sonra beraber çokça oynadık.” diyerek gülüyor.

Aktif bir sporcu olan Abdullah Bey, dedesinin muayenehanesine yakın olan Mimar Kemal İlkokulunda okurken girdiği sınavlarda başarılı oluyor ve TED Ankara Koleji’ni kazanıyor. Abdullah Bey, o dönemdeki gençler gibi daha seküler bir yaşamın içinde,

kendi deyimi ile “millî ve dinî duygulardan uzakken” bir öğretmenle girdiği başarısız tartışma onda dinî bilincin uyanmasına vesile oluyor. Lisenin son yıllarında âdeta inzivaya çekilerek dinî okumalar gerçekleştiriyor; okul hayatından biraz kopuyor ama o yıl girdiği üniversite sınavında da Konya Selçuk Üniversitesi İktisat Fakültesini kazanıyor.

Bu arada “Daha sonra Doğu Türkistan’a hiç gittiniz mi?” diye soruyorum. Bambaşka bir hikâye başlıyor. “Sadece bir kez gidebildim. Rahatça girilip çıkılan 1990’lı yıllarda doğduğumuz Hoten’e gittim. Orada akrabalarımız var, onların evinde kaldım.” 1995’ten sonra bir daha Doğu Türkistan’a gidemediğini söylüyor, hâlen doktora çalışmalarını sürdürdüğünü belirten Abdullah Oğuz’a eşini ve çocuklarını soruyorum. Eşinin de bir Uygur Türkü olduğunu ve çocuklarının da millî bilinç noktasında -yaşları itibarıyla- yeni filizlenmekte olduklarını söylüyor. Bir oğlunun bir ABD üniversitesi olan Massachusetts Institute of Technology’ye başvurduğunu söylüyor. “Evde Uygur dilini konuşuyor musunuz?” diye soruyorum, gülüyor, “Nerde?” diyor. Kendilerinin ikinci kuşak göçmen olduğunu, çocuklarınınsa üçüncü kuşak olduğunu belirterek çocuklarda bu bilincin biraz azaldığını anlatıyor.

Abdullah Bey’e Türkiye’ye gelen diğer Uygurlarla irtibatı nasıl kurduklarını soruyorum; bir dönem Doğu Türkistan Vakfında görev aldıklarını, şimdi de aktif görevde olmasalar bile her türlü bağlarını sürdürdüklerini anlatıyor. Türkiye’de 50 bine yakın Uygur olduğunu tahmin ediyorlar. Muhammed Ali Bey, resmî makamların bile Türkiye’deki Uygurların sayısına dair kesin bilgileri olmadığını söylüyor. Söz dünyadaki Uygur diasporasına geliyor. Çin’in son yıllarda Doğu Türkistan’da soykırıma dair yaptıklarının BBC ve diğer kanallar aracılığıyla dünyaya duyurulmasından sonra dünyanın çeşitli yerlerindeki Uygurlu gençlerde yeniden bir bilincin uyandığını, zulmü durdurmak için bir araya geldiklerini anlatıyor.

Dünyadaki Uygur diasporasının durumunu, ne tür işler yaptıklarını soruyorum. Atalarından kalma ticaretle uğraşmaya devam ettiklerini söylüyor Abdullah Bey. Ayrıca Uygurların her şartta

hayatta kalmayı başarabilen bir zekâlarının olduğundan bahsediyorlar; çok zeki olduklarını, matematik ve dil becerilerini hemen geliştirdiklerini, bulundukları yerde ticaret yaparak yaşamlarını idame ettirdiklerini gururla anlatıyorlar. Hatta Muhammed Ali Bey esriyle bunun da “bol etli Uygur yemeklerindeki proteine bağlı olduğunu” dile getiriyor.

Gençlerin Doğu Türkistan’a gitme isteklerinin beni şaşırttığını söylüyorum. Abdullah Bey, “Onlar bizlere göre ilk nesil göçmen. Ama bir gün yeniden fırsat olursa ben de yeniden Doğu Türkistan’a dönmek isterim.” derken yüzünü bir hüznün kaplıyor. Ata vatanından uzaklığın hüznü tüm odada hissediliyor.

Türkiye’de Uygurlara ilişkin desteğin hangi gruplardan daha çok geldiğini soruyorum. “Müslüman bağdan dolayı İslami kesimden mi, Türk bağından dolayı milliyetçilerden mi, yoksa soykırım ve insan hakları ihlallerinden dolayı solculardan mı?” Abdullah Bey, şöyle cevap veriyor: “Doğu Türkistan’da yaşanan soykırım ve toplama kampları görüntüleri, ‘ağır insan hakları ihlali’ olarak ses getirmiştir. Özellikle Batı ülkelerindeki tepkiler üzerine Çin, bu uygulamalarını gevşetmek zorunda kalmıştır. Batı ülkeleri hangi saikle bunu yaparsa yapsın sonuçta bu tepkiler Çin’in Doğu Türkistan’daki zulmünde geri adımı getirecektir veya en azından yumuşatmaktadır. Mesela televizyonlara zorla ‘Dünyanın en mutlu Müslümanları’ diye Doğu Türkistanlıları çıkarıyorlar, tabii kimse inanmıyor. Ama sonuçta imajlarını düzeltmek için çaba harcıyorlar. Bu, tutumlarına da yansıyor ister istemez. Türkiye’ye gelince, gerek İslami ve gerekse milliyetçi görüşten çok sayıda grubun desteğini gördük. Kamuoyu gündeminde eskiden olduğu gibi Doğu Türkistan hiç bilinmeyen bir yer değil. Doğu Türkistan’da yaşayan Uygurlara soykırım yapıldığı gerçeği artık duyuldu. Kimi zaman siyasilerin de gündemine geliyor. Şimdi biz, Türkiye’nin bizim yüzmüzden Çin’le bir ekonomik yahut siyasi savaşa girmesini istemeyiz. Böyle bir talebimiz de yok. Tek isteğimiz, oradaki insanlık dışı zulmü bitirebilecek uluslararası girişimlerin olmasıdır.”

Sohbet konusu yine Uygur tarihine geldiğinde saat de epey ilerlemişti. Ben sözü tekrar Uygur yemeklerine getirerek “Uygurlu

kadınlarla da tanışmak istediğimi” söylüyorum. Bir dahaki buluşmayı bir Uygur lokantasında, Uygurlu kadınlarla birlikte yapmak üzere sözleşerek sohbeti yavaş yavaş sonlandırıyoruz. Kendisinin özel bir şirkette çalıştığını söyleyen Abdullah Bey, çok sayıda iş değiştirdiğinden bahsederken “Ben bir göçmen ruhuna sahibim. Bulunduğum yerde duramıyorum. Dünyanın en güzel evi olsa bir yıl sonra taşınma isteği duyuyor, taşıyorum. Boğazda ev verseler bile duramam orada. Nedendir, bilmiyorum.” diyor. Ben de içimden “Acaba sürekli ata vatana, Doğu Türkistan’a taşınma isteğinden mi?” diye geçiriyorum.

Muhammed Ali Bey bizi kapıya kadar uğurluyor. O sırada kadınlarla sohbet etmek için buluşma planları yapıyoruz, “Bizim kadınlarımız sizinkiler gibi değil! Bizde gerçekten evde kadınların sözü geçer.” diyor. Uygur kadınlarının çok güçlü karakterde olduğunu belirten Muhammed Ali Bey ayrıca bazı Uygur âdetlerinin Türk âdetlerinden farkını da şöyle anlatıyor: “Mesela bizde misafirlğe gittiğinizde ev sahibi sizi baş tacı ederek sofranın başına buyur eder. Siz de nezaketen oturursunuz. Normalde Türkiye’de ev sahibi ‘Buyurun!’ deyince yemeğe başlanır. Bizdeyse ilk ‘buyurun’ ile bir iki lokma usulen alınır. Sonra yine nezaketen biraz beklersiniz. Ardından ev sahibinin ikinci ve üçüncü ‘buyurunuz’u, ‘alınız’ı söylemesi gerek. Bundan sonra normal yemek sürecine devam edersiniz. Bu ince seremoni bile Uygur medeniyetinin köklü geçmişine anlamlı bir göndermedir.” diye anlatıyor.

Saatler gece yarısına yaklaşırken “hiç tanımadığım ama sohbet ederken konudan konuya atladığımız, misafirperver akrabalarla yapılmış samimi bir buluşma” hissiyle dışarıya çıktığımızda gözüm gökyüzünde Çolpan Yıldızı’nı arıyor. Görüşmemizin başında Muhammed Ali Bey, Uygur tarihinden bahsederken “Umut var mı?” diye sorduğumda onun söylediği “Dedemin babasını, dedemi, ninemi, bizi o gün kurtaran Çolpan Yıldızı’nın hikâyesini okudunuz mu? İşte biz ona inanırız. Elbet bizim için de güneş doğacak. Çolpan Yıldızı bize hep doğru yolu ve umudu hatırlatır.” sözleri aklıma geliyor. Son satırları yazarken neden Türkiye’de yaşayan bir Uygur Türkü’nün hikâyesini tam olarak konuşamadığımı düşünürken şunu fark ediyorum: Mehmet Yakup

Bey'in yayımlanan hatıralarının girişinde yazdığı gibi gençlere, çocuklara millî şuuru aşılacak, atalarını, kültürlerini unutturmamak için eğitim verilmesiyle ilgili sözleri sonraki kuşaklarda hayat bulmuş. Görüşmedeki Uygurluların belki çok net, kayda değer kişisel bir tarihleri yok. Hepsi Uygur tarihinin geçmişi ve geleceği içinde yaşıyorlar, Çolpan Yıldızı'nın güneşin doğuşunu haber etmesini bekliyorlar.

Kaynakça

- Buğra, M. Y. (2024). *Hatıralarım: Doğu Türkistan'ın gerçek hikâyesi (1949-1976)* (haz. Abdullah Oğuz). İstanbul: Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ergin, M. (1999). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Sınır Diye İki Taş Koymuşlar!

Rıza Özel

Gazeteciyim, foto muhabiri... Kimi zaman bir depreme, kimi zaman bir sel felaketine, kimi zaman politik bir gelişmeye, kimi zaman Türkiye'deki uluslararası bir organizasyona, kimi zaman da toplumsal bir olaya tanıklığımı objektifimle tarih sayfalarına taşıyorum. Yıl 2012, bir gösteride fotoğraflar çekiyorum. Yanımda benimle birlikte fotoğraf çeken genç bir üniversite öğrencisi var, adı Basel. Mükemmel Türkçesiyle bizden biri...

Ezelden beri sevmem “Nerelisin?” sorusunu. Kimin nerede doğduğunun önemi yok benim hayata bakışımda. İnsanların doğdukları coğrafyayı arkadaşlığıma, dostluğuma yol gören biri olmadım. İnsandan doğduk, toprağa düşeceğiz, arası bir yolculuk benim için. Basle’de de sormamıştım nereli olduğunu. Basel, aynı gazetede birlikte çalıştığım Ender Baykuş’un yakın arkadaşıydı. Basel’in Suriye’den geldiğini yıllar sonra Ender’den öğrendiğimi dün gibi hatırlıyorum.

Aradan yıllar geçti. Ankara’da görev yapan her foto muhabirinin yakından tanıdığı ve sevdiği bu genç dostumun Suriyeliliği aramızda hiç konu olmadı. Yalnızca Bayır-Bucak Türkmeni olduğunu, üniversite eğitimi için gelip savaştan sonra dönemediğini biliyordum. Bu kitap sayesinde Basel’in hikâyesini kendisinden dinledim. Onu dinlerken içten içe hayıflandım: Ona bunca yakın olup da onun yaşadıklarına nasıl bu kadar uzak kalmıştım? Basel’in yalnızca mesleğindeki başarılarına tanık olmayı mı seçmiştim? Onu bizden biri olarak görmek, göçmenliğini görmemeye, acılarını duymamaya mazeret miydi? Basel, yirmi yaşındayken üniversite için geldiği Türkiye’de aradan geçen on altı yılın ardından bugün başarılı işlere imza atıyor. Üç arkadaş kurdukları BEK Medya her yıl milyonlarca lira vergi ödüyor. Tanıtım filmlerinden reklamlara ve video kliplere kadar birçok önemli prodüksiyonun altında onun imzası var: Basel Arbar.

Peki Basel'in hikâyesi neydi? Suriye'de "Osmanlı torunu", Türkiye'de "Suriyeli" Basel...

Boğazım düğüm düğüm dinledim hikâyesini. Genç dostum, her kelimesiyle göğsüme koca bir ağırlık koydu önce. Sohbet ilerledikçe ağzından dökülen cümlelerle göğsüme koyduğu ağır yükü kaldırıp yerine parlak bir gurur bıraktı. İşte size kendi cümleleriyle Basel...

Sınır Çizilince...

"2006 yılında Türkiye'ye üniversite eğitimi için Suriye'den geldim. Yirmi yaşına kadar Suriye'deydim, Bayır-Bucak Türkmeni'yim. Türk'üm. Şöyle söyleyeyim, Suriye'de bizim evimizde Türkçe konuşulur. Ben Arapçayı ilkokulda öğrendim. Hatta şivemiz Hatay şivesi ile bire bir aynıdır. Çünkü aslımız Hatay, rahmetli dedem ve babaannem Hataylı. Babaannem ve dedemin kardeşleri, yakınları Hatay'da Kırıkhan ve Dört Yol'dalar. Dedem 1922 Hatay doğumluydu. Sınır 1939 yılında çekiliyor. Hatay 1939 yılında Türkiye topraklarına katılıyor, Bayır-Bucak bölgesi Suriye'de kalıyor. Sınır gelince dedem, 'Sınır diye, iki taş koymuşlar. Ne olacak iki taştan?' demiş. Ama sonra elbette iki ayrı ülkede iki ayrı hayat başlamış. Bir aileyi ayıran sınır... Sinan Çetin'in yönettiği, Kemal Sunal'ın oynadığı *Propaganda* filmi gibi sizin anlayacağınız. Ailede bir tek babaannem ve dedem sınırın Suriye tarafında kalıyor; ailenin geri kalanı, bütün kardeşleri ve akrabalarıysa Hatay'da. Suriye tarafında seksenin üzerinde Türkmen köyü var. Bu köylerde 160 bin kadar Türkmen vardı. Büyüklerimiz çok dertliydiler sınırın diğer yanında kaldıkları için. Sınır çizilirken bizim yaşadığımız bölgede -aslında Türkiye'ye geçmesi gereken bölgede- Ermenilerin yaşadığı bir köy var: Kesib. Bu köy yüzünden Fransızlar baskı uyguluyorlar, böylece bu köy ve çevresi Suriye'de kalıyor. Bizim yaşadığımız bölgedeki köylerin, mahallelerin isimleri bile Türkçe: Vadi, Ablaklı, Gebelli, Nisibin gibi..."

Karaman'dan Hac Yoluna

“Amcam Gazi Üniversitesi mezunu. İktisat Fakültesinde doktora-sını yaptı. 1990’lı yıllarda PKK elebaşı Abdullah Öcalan’ı Türkiye istiyordu. O zaman Hafız Esed yönetimi Türkiye’ye baskı yaratmak için Türkmenleri tutukladı. Babam tutuklandı. Amcam o dönemde Türkiye’ye kaçtı. İşte düşünün, orada ‘Osmanlı torunu’ Türk’üz. Dışlanıyorduk. Sık sık duyardım ‘Osmanlı torunusunuz, gidin!’ gibi dışlayıcı ifadeleri. Şimdi buraya geldik. Burada da ‘Suriyeli’ olduk. Ben Suriye vatandaşlığı taşıyorum. Ama özüm Türkmen, Türk’üm. Aidiyetim Türkiye, burası benim ana vatanım. Aslen kökenlerime, tarihimize bakarsak bu böyle. Büyük Selçuklu tarih haritalarına bakarsanız çok net görürsünüz: Anadolu’dan Mekke’ye kadar inen bir alan Selçuklu toprağı. O dönemde hac yollarına Türkmenler yerleştiriliyor. Hac yollarının güvenliği önemli tabii. Selçuklu döneminde Konya Karaman’dan Bayır-Bucak’a yerleştiriliyoruz. Bugün haritaya koyun parmağınızı, Türkiye’den Suriye, Lübnan, Filistin üzerinden Mekke’ye kadar sürükleyin; bu güzergâh boyunca Türkmen köylerinin mahalleleri vardır.”

Bayır-Bucak’tan Ankara Üniversitesine

“Suriye’de Tışrin Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı okuyordum. Babam Türkmen olduğu için yaşadığı baskılar sebebiyle benim Türkiye’de eğitim görmemi istedi. Ben de Suriye’de eğitim almak istemiyordum. Zaten amcam da Türkiye’deydi, baskılardan kaçmıştı. 2006 yılında gelince bir yıl Ankara Üniversitesinde hazırlık okudum. Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Sınavı’na (TCS) girip Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesini kazandım. TCS, Türk asıllı öğrencilerin girebildiğı bir sınavdı, 2011 yılında kaldırıldı. Yurt dışında kalan Türklerin Türkiye’de eğitim görmesi, okul bittikten sonra da yaşadığı ülkeye dönmesi, gittiğı yerde oradaki Türkleri kalkındırması için izlenen bir politika gereğı uygulanıyordu. Bu burs Başbakanlık’a aitti. Başbakanlık, isimleri elçilikler aracılığı ile belirliyordu. Aslında çok iyi bir sistemdi. Ama maalesef bugün yok. Amcam, dayım aynı şekilde burada okudular. Tekrar Türkiye’den Suriye’ye döndüler. Aslında amcamın kaçmasına sebep olan baskıların kaynağı Türkiye’de eğitim görmesi bir yerde.”

Ve Savaş Başlar

“2006’da geldim ve 2007’de Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinde eğitimime başladım. Aslında her şey çok iyi gidiyordu benim için. Ta ki Suriye’de savaş başlayıncaya kadar. 2012’ye kadar devam ettiğim eğitimime ailemi Türkiye’ye getirince ara vermek, okulumu dondurmak zorunda kaldım. Orada yaşananlar Türkiye’den çok daha net olarak görülebiliyordu. Suriye’de savaşa giden süreç çok netti. Ailemi Türkiye’ye getirmeliydim ki zaten bir süre sonra olan oldu, savaştan dolayı kaçmak zorunda kaldılar. Buraya geldiklerinde babam Muhammet Arbar elli, annem Neriman Kahraman kırk beş yaşındaydı. Suriye’de kadınların soyadları evlenince değişmiyor. Babam bir devlet kurumunda genel müdür, annem de okul müdürüydü. Savaşın ilk dönemi olduğu için ailem buraya resmî yollardan gelebildi. 2011 yılının Haziran’ında kız kardeşlerim, Eylül’de annem, 2012 Şubat’ında da babam geldi. Buraya geldiler ama onlar için zorlu bir yaşam başladı. Orada maddi durumumuz çok iyiydi; evimiz, arabalarımız, arsalarımız, Suriye şartlarına göre iyi bir gelirimiz vardı. Babam Türkiye’ye yalnızca bin dolar para ile gelebildi. Üzeri aranır düşüncesiyle daha fazla para taşıyamıyordu, banka aracılığı ile para gönderme şansı yoktu çünkü ambargo, yasak vardı. Bin dolar nedir ki? Yeni bir hayat mücadelesi, maddi zorluklar... Ana vatan olsa da bize bakış yabancı. Ailemin geçim derdi, yaşanan maddi zorluklar beni okul hayatından çalışma hayatına sürükledi.”

Geçim Derdi

“Üniversite yıllarının ilk dönemlerinde harçlığımı çıkarmak için kongre firmalarına ayın ya da haftanın birkaç günü etkinlik fotoğrafları çekiyordum. Ama okulu bırakmayı asla aklımın ucundan geçirmezdim. Ama işte sorumluluklar üst üste geldi, mecbur kaldım, kaydımı dondurdum. Fotoğraf işlerine yoğunlaşmaya başladım. Daha fazla iş kovalamaya başladım, dört elimle sarıldım işe. Tırnaklarımla kazıyordum hayatın sert topraklarında kendi yolumu. Etkinlik fotoğrafları çekiyordum sürekli. İlk başlarda Başbakanlık’ın etkinlik ve organizasyonlarını yapan bir firma vardı. Onların işlerinde fotoğraflar çekiyordum. Sonrasında farklı firmalardan gelen benzer işleri aldım. Bunun yanı

sıra kendimi geliştirmek adına öğrencilik yıllarımda Türkiye’de eylemlerin, gösterilerin, olayların fotoğraflarını çekiyordum. Bu sayede basın piyasası ile de tanışmıştım. Birçok gazeteci dostum oldu. Bunların hepsi benim iş alanında ilerlerken çevrem oldu. Ailemin gelmesinden bir yıl sonra etkinlik fotoğraflarının yanına video hizmetlerini de ekledim. Etkinliklerin kısa videolarını da çekiyordum. Çünkü daha fazla para kazanmaya ihtiyacım vardı.”

“1 Milyoncu”daki Genel Müdür

“Bu arada ailemin diğer fertleri de burada ufak tefek işlere girdiler. Babam Suriye’de önemli bir kurumda genel müdürdü. Türkiye’de tam karşılığı yok ama Toprak Mahsulleri Ofisi veya Gümrük gibi düşünebilirsiniz. Türkiye’ye gelince -hani halk arasında ‘1 milyoncu’ denir ya hırdavat falan satılır- işte öyle bir yerde çalışmaya başladı. Annem Suriye’de ilkokul müdürüydü. Kız kardeşim Besma’nın İngilizcesi çok iyiydi, üniversite eğitiminde de çok başarılıydı. Besma burada bir kreşte çalışmaya başladı. Sonra annem de aynı kreşte çalıştı. Kreşin olduğu bölgede elçilikler vardı, dolayısıyla kreşe elçiliklerde çalışanların çocukları geliyordu. Diğer kardeşim Sibel daha on dokuz yaşındaydı. Mecbur kalınca insan bakmıyor geldiği yere, iş olunca iyi kötü çalışıyor. Oradaki yaşam standardımız ile buradaki kıyaslanamaz bile. Orada varlıklı bir aileyken burada sıfırdan bir hayat kurmaya çalışmak kolay değil. Şimdi geri gitsek orada ne var, ne kaldı? Geri alabilir miyiz? Savaş, sonuçta. Evimizin, barkımızın, malımızın üzerine biri kondu mu, çöktü mü? Savaş ganimeti sayıp sahiplendi mi? Bu kapkara bir alan şimdi bizim zihnimizde. Her şey bir yana annem ve babam emekli olmuşlardı. Suriye’den Türkiye’ye sınırı geçerek geçmez maaşları kesildi. Kolay değil onlar için de tabii otuz-otuz beş sene çalışıp emekli olmuşlar...”

5 Bin Lira Bütçe İle Başlangıç

“Bu arada geçen her gün ben kendimi işimde daha çok geliştirdim. 2012 yılları ile 2015 yılları arasında bir şirketim yoktu. Yabancı olduğum için şirket kurmakta zorluk yaşıyordum. Bu

işi resmi olarak yapmam gerektiği kanaatine vardım. Sonuçta işi yapıyorum ama fatura kesemiyorum. O dönemde okuldan arkadaşlarımdan biri *Hürriyet* gazetesinde çalışıyordu: Ender Baykuş. Arada haber fotoğrafları falan da çekiyordum 'freelance' olarak. Bir haberde karşılaştığımızda sohbet ederken gazeteden ayrılmayı düşündüğünü anlattı. Ben de iş kurma hayalimi anlattım. Ben, Ender ve Ender'in çocukluk arkadaşı Kemal Kara ile 'BEK Medya' şirketini kurduk. Teknik anlamda benim böyle bir şirketi kuracak altyapım vardı. Ofisi 5 bin TL'lik bir bütçe ile kurduk. Sonrasında zaten işler büyüdü gitti. Fotoğraf, video derken tanıtım filmleri, kamu spotları, reklam filmleri, video klipler geldi. Fotoğrafla başladığım hikâyeme video ile devam ettim. Fotoğraf ve videoyu birleştirerek 'videographer' olarak çalıştım. Sonrasında sanat yönetmenliği, görüntü yönetmenliği, yönetmenlik derken bugün birçok önemli prodüksiyonun altında benim imzam ve arkadaşlarımdan imzası var."

Yüzlerce İnsana İş

"Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, Emlak Yönetim, BTK, Anayasa Mahkemesi, UN Women, UNDP, UNICEF, UNCR, Kızılay, Gençlik ve Spor Bakanlığı, spor federasyonları gibi önemli kurumların birçok işini yaptık. Tıp kongreleri, uluslararası organizasyonlar... Reuters'in video işlerini yapıyoruz. Azerbaycan'dan AZ TV'nin Türkiye'deki haber işleri bizde. DepoPhotos'ta serbest foto muhabiriyim. Kısaca video ve fotoğraf işleriyle ilgili her alanda varız. Bambaşka bir kapı araladık. Ankara'da radyo kurdum. Artık Türkiye'de katma değer üreten bir yapıya geldik. Geçtiğimiz ay 148 bin TL gelir vergisi ödedik; bu yıl devlete ödediğimiz toplam vergi 1,5 milyon liranın üzerinde. Öyle zaman oluyor ki aynı anda yedi-sekiz farklı organizasyonda görev yapan ekiplerimiz oluyor. Bu aynı anda 25 kişinin bu işten para kazanması demek. Bir reklam filmi çekiyorsak post prodüksiyonu ile yüzlerce insan ekmek yiyor. Mesela Nuri Alço oynuyordu bir reklamda, yalnızca 48 kişi sahada çalışıyordu post prodüksiyon ekibi hariç. Düşünün bir reklam filmindeki post prodüksiyon yani geride çalışan sahada çalışanın en az iki-üç katı olmak zorunda."

Sürekli Gelişme Hâlinde

“İşimde yeniliklere açık oldum, çok çalıştım, çalışırken kendimi sürekli geliştirdim. Mesela Instagram hesabımı çok farklı bir sanatsal alana çevirdim. İnsanlar artık web sayfasına girmiyor. Instagram sayfamı bir portfolyo sunum alanı gibi kullanıyorum. Tasarımlarını bile tamamen ben yapıyorum. Sıra dışı videolar, 70’lerin Amerikan tarzı çekimleri vs. çok farklı bakış açıları ile zenginleştirdim sayfamı. Çalıştığım farklı projeleri sunarken sıra dışı bir şekilde insanlara kendimi göstermeyi seçtim. Sonuçta sayfama giren insanlar baktıkları sayfayı görünce şaşırıyor, ‘Nasıl yaptın?’ diye soruyor. İşte o da benim yaratıcılığım.”

“Vatan Datlı”

“Ben sanatçıyım. Silah tutamam, savaşmam. Ama geldiğim topraklara Bayır-Bucak’a vefa borcum vardı. 2012 yılında ailemi getirdikten sonra oradaki insanlara bu vefa borcunun ağırlığını hissediyordum. O nedenle ‘Ben bir sanatçı olarak ne yapabilirim?’ diye düşündüm. Oradaki insanların, Bayır-Bucak Türkmenlerinin sesi olabilirdim. Onu yaptım. Onların sesini dünyaya duyurdum. Savaş başladıktan sonra defalarca fotoğraf makinemle bölgeye gittim. 2012 yılından 2016 yılına kadar orada yaşananları aktarmak adına her iki üç ayda bir gidip orada kalıp geliyordum. En uzun kaldığım süre 45 gün. Oradaki insanların desteğe ihtiyacı oluyor. Bu ihtiyaçlardan biri de orada yaşananların dünyaya aktarılması. Ben de bunu yaptım. Bayır-Bucak’ta yaşananların fotoğraflarını çekip Türkiye’de edindiğim basınla olan bağlantılarım sayesinde ulusal ajanslara ve yabancı ajanslara servis ettim. Oradaki birçok olayı dünya benim fotoğraflarımla öğrendi. Bu süreçte 2013 yılında bir de belgesel çektim *Vatan Datlı* adında. Bu belgesel önce TRT’de yayınlandı. Ama açıkçası çok üzerinde durulmadı. Sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir konuşmasında Bayır-Bucak Türkmenlerinden bahsetti. Onun sözleriyle gözler Bayır-Bucak’a döndü. Benim fotoğraflarım ve belgeselim dışında medyanın elinde Bayır-Bucak Türkmenlerinin profesyonel bakış açısıyla çalışılmış görüntüsü yoktu. Sonrasında birçok televizyon kanalı, hatta Cumhurbaşkanlığı bölgeyi

aktarıırken benim belgeselimden görüntüleri kullandılar. Çok farklı kanallarda yayınlandı. Sonrası zaten malum, 2016 yılından sonra gitti o bölge.”

“Bu Topraklara Ait Olmak İstiyorum”

“On altı yıldır Türkiye’de yaşıyorum. Henüz Türk vatandaşlığı alamadım. Ama yaptığım işler ortada ve Avrupa ülkelerinden davet aldım, vatandaşlık alabiliyorum. AB vatandaşı olabilirim. Ama açıkçası bunu istemiyorum. Çünkü ben Türk’üm, ait olduğum yerde, vatanımdayım. Suriye’de ‘Osmanlı torunu’ oldum, Türkiye’de ‘Suriyeli’ olarak yaşadım. Avrupa’da bir ülkeye gidip yeniden yabancı olmak istemiyorum. Yeni yeni ayrımcılıklara katlanmak istemiyorum. Türk vatandaşlığı almak istiyorum. Vatandaş olup işimi büyütmek istiyorum. İşimi büyütmekte daha cesur olmak istiyorum. Daha fazla insanı istihdam etmeyi kendime hedef seçtim. Suriye’de o topraklara aidiyetimiz yoktu. Kendi vatanımda bu topraklara ait olmak istiyorum.”

Brezilyalı Piyanist: “Ben Bir Dünya Vatandaşıyım”

Deniz Açık

Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarının Brezilyalı Müdürü Prof. Lilian Maria Tonella Tüzün ile tanıştıracagım sizi. Aslında kendisinin göç hikâyesi daha doğmadan yıllar önce başlıyor. XIX. yüzyılda kıtalar arası gerçekleşen bir yolculuk hikâyesi bu. Dünyanın “çizme”si İtalya’dan Brezilya’ya yeni bir umudun, farklı bir kıtayı vatan yapmanın hikâyesi...

Çiftçilik yapan büyük dedesi, babaannesi ve anneannesi 1888’de İtalya’dan Brezilya’ya “toprak sahibi olmak” için göç edince Tonella ailesi, Sao Paulo’yu kendilerine yurt edindi. Kahve yetiştiren ve pastacılıkla da uğraşan Tonella ailesi, nüfusunun yüzde 80’i İtalya’dan Brezilya’ya göçenlerden oluşan Sao Paulo’da hayatını sürdürdü.

Sao Paulo’da Tonella ailesinin 1976 yılında dünyaya gelen kızı Lilian Maria Tonella, çocuk yaşlarda başlayan müzik tutkusunu mesleğe dönüştürdü. Doğduğu kentteki üniversitede 1994-1998 yılları arasında sanat okulunda müzik eğitimi alan Lilian’ın hayatı, okuluna Moskova Devlet Çaykovski Konservatuarından Rus bir piyanistin gelmesiyle yön değiştirdi.

Brezilya Kültür Bakanlığından aldığı bursla eğitim için Rusya’ya giden Lilian, Moskova Devlet Çaykovski Konservatuarındaki eğitimi sırasında aynı okulda öğrenim gören Anadolu Üniversitesinde görevli orkestra şefi Burak Tüzün ile tanıştı. Eğitimin ardından evlenme kararı alan Burak Tüzün ile Tonella, Ankara’da hem Brezilya hem de Türk müzikleri çalınan sade bir törenle 2001 yılında dünyaevine girdiler. Lilian Maria Tonella Tüzün Türkiye’de yaşamaya ve Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarında piyano öğretmenliği yapmaya başladı.

Rusya'ya, oradan da Türkiye geliş hikâyesini ülkesinin bitki örtüsüyle açıklamaya çalışan Tonella, şunları dile getiriyor:

“Kolay değildi. Tropikal bir bitkiyi soğuk bir memlekete dikeyorsunuz ve ‘Olacak mı?’ diye bekliyorsunuz. Daha sonra kültürel bir değişiklik yaşıyorsunuz. Türkiye çok zengin bir toprak. Dünyanın başlangıç noktası. Burada gelenekler var. Brezilya’da gelenekler çok kayboldu. Çok fazla göç alan genç bir ülke. Yeni bir dil ve kültür öğrenmek çok kolay değil. 2009 yılında Türk vatandaşı oldum. Kendimi bir dünya vatandaşı olarak hissediyorum. Başka bir ülkeye gitmem gerekirse rahatlıkla gidebilirim. Dil de öğrenebilirim. Bu aşamaları birkaç defa yaşadıktan sonra rahatlıkla ‘olabildiğini’ görüyorsunuz. Yeni dil öğrenmeyi çok seviyorum. Küçükken de birkaç dil öğrenmek gibi bir hedefim vardı. Bir Türk vatandaşı olarak burada hizmet etmeyi bir misyon gibi hissediyorum. İnsan her yerde insan. Sadece adres, telefon numarası değişiyor. Kimlik numarası farklı oluyor ama insan her yerde insan.”

“Ama Siyahi Değilsiniz?”

İki ülkenin ortak değerlerinden olan kahve ve futbol kültürüyle kendini âdeta ülkesinde hisseden Lilian, 2009 yılında Türk vatandaşlığına geçti. Türkiye’deki geleneklere ve ritüellere hayranlık duyan Lilian Maria Tonella Tüzün, kendisinin Brezilyalı olduğunu öğrenenlerin ilk tepkisinin “Ama siyahi değilsiniz?” şeklinde olduğunu, bu cümlenin ardından ailesinin İtalya’dan Brezilya’ya göç ettiğini açıklamak zorunda kaldığını söylüyor.

İtiraf etmeliyim ki ben de Lilian Hoca’yı 2019 yılında Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Yerleşkesi Atatürk Kültür ve Sanat Merkezinde, “Kültürlerin Buluşma Noktası Türkiye” ana temasıyla kutlanan “Uluslararası Göçmenler Günü” etkinliğinde görene kadar kendisini kıvrık saçlı ve kavruk tenli diye düşünüyordum. Lilian Hoca, hem Türkçeye hâkimiyeti hem de görüntüsüyle beni de şaşırtmayı başardı, tıpkı “doğumhanede kendisini arayan hemşireler” gibi... Şimdilerde gülerek anlattığı ama o dönemde bir hayli şaşırdığı bu hikâyesini Lilian Maria Tonella Tüzün, şöyle aktarıyor:

"Zübeyde Hanım Doğum Hastanesinde sancılar içindeyken bir anda odaya sekiz dokuz hemşire geldi ve 'Brezilyalı biri varmış burada?' dediler. 'Benim!' diye seslenince 'Ama siyahi değilsin!' dediler. Çok sancılı bir durumdu. Doğum yaparken insanların beni turist gibi görmesi farklıydı. Şimdi komik geliyor."

On bir yaşındaki oğlu Kerem'e "Okulda 'Annem Brezilyalı.' deyince çok dikkat çekiyorsun." diye takıldığını aktaran Lilian Hoca, Brezilya'nın çok farklı bir ülke olmasından dolayı bu durumla karşılaşıldığını dile getiriyor. Eskişehirspor'da bir dönem forma giyen Brezilyalı futbolcu Diego Angelo ve ailesiyle kurduğu dostluğun yanı sıra kentte ülkesine benzettği futbol tutkusu nedeniyle siyah-kırmızılı renklere gönül veren Lilian Hoca, futbolu Brezilya ve Türkiye arasında âdeta ortak bir dil olarak nitelendiriyor.

Brezilya ve Türkiye arasında futbol ve kahvenin dışında müziğin de ortak bir değer olduğuna inanırken geleneksel Türk müziğine duyduğu hayranlığı saklayamıyor.

Gelenekler Ülkesi Türkiye

Türkiye'deki geleneklerin kendisine farklı geldiğini anlatan Lilian Hoca, evlilikten doğuma, işe başlamadan ölüme kadar birçok Türk geleneğini öğrenmek için çaba sarf ediyor.

Lilian Hoca, Türk geleneklerini öğrenme macerasını da şöyle anlatıyor:

"Burak ile evlenirken bir evlilik ritüeli yapmadık. Çünkü Brezilya'da böyle bir şey yok. Türkiye'de evlilik ritüeli gerçekten çok zor. Ancak çok güzel bir gelenek. Burak'ın memleketi olan Ankara'da sade bir düğün yaptık. İsteme ve kahve töreni olmadı. 2001 yılında evlendik. Burak, annemle konuştu. Brezilya'dan bazı yakınlarım ile büyükelçilikten arkadaşlarım törende yer aldı. Törende samba kesinlikle vardı. Brezilya müziği vardı. Evlendikten sonra farklı bir kültür içine girdim. Geleneğe saygıyı çok iyi bilmek gerekiyor. Yıllar ötesinden gelen bir gelenek var. Evlilikte, bebek doğduğunda, yeni bir işe başlandığında uygulanan gelenekler

var. Birçok atasözü ve deyim var. Deyimlerin çoğu bir geleneği anlatıyor. Çoğu deymi anlamıyorum. Açıklanmasını istiyorum. Türkiye'ye alışmam yaklaşık üç buçuk yıl sürdü."

Lilian Hoca, Türkçeyi ve Türk geleneklerini öğrenirken kültür ve sanatta derinleşmeye çalıştığını; bu süreçte Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Mevlânâ gibi önemli şahsiyetlerle tanıştığını ve tüm bunların hayatına başka bir anlam kattığını anlatıyor.

Kahvenin ana vatanı olarak bilinen Brezilya'da doğmasına karşın Lilian Hoca'nın Türk kahvesine olan ilgisi çok farklı. Türk kahvesinin pişirilme şekli, süslü fincanı ve sohbetler eşliğinde yavaşça içilmesiyle bir ritüele sahip olduğuna dikkat çekiyor.

Her yaz döneminde eşi Burak Tüzün, çocukları Tuana ve Kerem ile gidip iki hafta kaldığı ülkesinden Türkiye'ye dönerken yanında kahve getiren Lilian Hoca, yemekler konusundaysa Türkiye'yi benzersiz buluyor.

Yemekle ilgili sohbete başladığımızda kültürün zenginliğini anlatmak için bir süre duraksayıp iç geçiren Lilian Hoca, bu konudaki hayranlığını şu sözlerle anlatıyor:

"Dünyada Türkiye'ye benzeyen bir yer yok. Türkiye yemek konusunda bir numara. Dünyada böyle bir yemek kültürü yok. İnanılmaz zengin bir kültür. Çok zevkli. Yemek, insanlar arasında tematik bir sohbet oluyor. Çok hoşuma gidiyor ve burada çok lezzetli yemekler var. Brezilya çok büyük bir ülke ve yemekleri de bölgesel. Fakat en başta dedim ya Sao Pauloluyum. Oradaki nüfusun yüzde 80'i İtalya'dan göç etmiş. O zaman bizim yemeğimiz pizza, lazanya yani hamur... Bizim işimiz hamurla." Kendisinin de iyi pizza yaptığına değinen Lilian Hoca, söz konusu yeteneğinin İtalyan genlerinden geldiğini hem gülerken hem de gururla söylüyor.

Sol Notası ve Acımasız Dünya

Lilian Hoca, bir piyano dersinde yaşadığı bir anısını asla unutmuyor. Hayatını değiştiren o hikâyeyi, yer yer hüzünden duraksayarak ve kelimelerini tek tek seçerek anlatıyor:

“Bir gün bir öğrenciye piyano dersi veriyordum. Sol notasına nasıl basılması gerektiğini öğretiyordum. Telefonum çaldı ancak derste olduğum için açmadım. Telefon ısrarla çalmaya devam edince öğrenciden izin alarak açtım. Odadan çıktım. Telefonun karşısındaki kişi ‘Lilian Hocam, Eskişehir’in bu soğuk ve karlı havasında kapımıza yanında bir çocukla beraber bir kadın geldi. Düzgün bir ayakkabıları bile yok. Portekizce konuşuyor. Siz çeviri yapar mısınız?’ dedi. O kadar ağır geldi ki bu bana. Çünkü kadına her şeyi sormak zorunda kaldım. Yarım saatlik telefon görüşmesinden sonra piyano dersi verdiğim öğrencinin yanına döndüm. Kendime ‘Ben burada ne yapıyorum?’ diye sordum. Sanatçı, akademisyen ve piyanist olarak kriz dünyasındaki rolümü sorguladım. Çok şanslıyız. O gün ben bir kişiye piyano dersi veriyordum ve sol notasının nasıl duyulması gerektiğini öğretiyordum. O anda bana her şey o kadar boş geldi ki. Dünya öyle değil.”

Telefonda çeviri yaptığı kadın ve çocuğunun akıbeti hakkında bir daha haber alamayan, krizler dünyasındaki rolünü sorgulayan Tüzün, göçmenlere destek olmak için Eskişehir İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile çeşitli çalışmaların içinde bulundu. Lübnan’daki savaşta Brezilya hükümetinin Brezilyalıları ülkeden çıkartma operasyonunda Cilvegözü Sınır Kapısı’nda çevirmen olarak görev yapan Lilian Hoca, Ürdün’de bulunan “dünyanın en büyük mülteci kampı”nda insanları rehabilite etmek için *capoeira* sporunun kullanıldığı projede de yer aldı.

Yeni Bir Dil Öğrenme Hedefi

İtalya, Brezilya, Rusya ve Türkiye arasındaki masalsı göç hikâyesinin ardından kendini “dünya vatandaşı” olarak nitelendiren Lilian Hoca, “çok dil öğrenme hayalini” gerçekleştirmek için özel bir çaba harcıyor. Bildiği dilleri sıraladığında önünde eğilmemek için kendimi zor tuttuğum Lillian Hoca’nın Arapçayı öğrenmek istemesinin ardındaki nedeni beni çok etkiledi.

“Portekizce, İngilizce, İspanyolca biliyorum. İtalyanca anlayabiliyorum. Fransızca okuyabiliyorum. Moskova’da Rusça öğrendim. Türkiye’ye gelip Türkçe öğrendiğimde kendimi çok şanslı hissettim.

Kur'an-ı Kerim'i okumayı çok istedim. İncil ve Kur'an'da aynı şeyler anlatılıyor. Kaynak aynı. İlk kez Türkiye'de Kur'an-ı Kerim'i açtım. Arapça... O zaman Arapça öğrenmem lazım dedim. Hâlâ büyük hedefim Arapça öğrenmek. Bana çok mistik geliyor. Kur'an-ı Kerim orijinallliğini koruyabildiğinden çok güzel bir kitap. Kur'an-ı Kerim'i okuma sırası gelmedi ama bir köşede duruyor. İslamiyet çok felsefi bir din. Bunu nerede hissettim? İki yerde: İstanbul'da Sultanahmet Camisi'nde ve Edirne'de Selimiye Camisi'nde. Camide oturdum. Sadece ben ve Tanrı var. Etrafında hiçbir şey yok. Felsefi olarak çok etkilendim. Heykele, boyaya, resme ve ikona ihtiyacınız yok. Camide yaşadığım duygu felsefi olarak çok güçlüydü. Biz etiketleri taşıyoruz ancak sonuç olarak insanız. Bizim üstümüzde Tanrımız var. Etiketleri bırakmamız gerekiyor aslında. İnsan... Mevlânâ ve Yunus Emre ne kadar önemli mesajlar verdiler bu konuda.”

İklim Krizi

Kerem ve Tuana adlarında iki çocuğu olan Tüzün, “krizler dünyası” olarak nitelendirdiği evrenin daha iyi bir yer olması hedefiyle iklim krizine dikkat çekmek için kolları sıvadı. Tüm insanlığı etkileyen iklim krizinde evrensel bir dil olan müziğin nasıl kullanılabileceği üzerinde bilimsel sempozyumlarda yer alıyor. İnsan, müzik ve iklimin ortak noktalarını Türkiye'den dünyaya duyurmaya çalışıyor.

Dedelerinin, İtalya'dan yeni kıta Amerika'ya göçmesiyle Brezilya'da dünyaya gelen Prof. Lilian Maria Tonella Tüzün'ün göç yolculuğu, önce Rusya'da sonrasındaysa büyük aşkı eşiyle birlikte geldiği Türkiye'de devam ediyor. Dünya dillerine ilgisi kadar, din ve kültürlerine de ilgisini hiç kaybetmeyen Lilian Hoca, “Nerelisin?” sorusuna “Ben Dünyalıyım, bir Dünya vatandaşıyım.” diye cevap veriyor. O yüzden de iklim değişikliği ile mücadeleye, hayatını adadığı müzikle katılıyor; bu krize “Dur!” diyor.

Batum'dan Türkiye Büyük Millet Meclisine

Veli Toprak

“Emmoğlu, hadi gidelim!” dedi Meclis kulisinde karşısında oturan Malatya Milletvekili Mustafa Şahin’.

Seçimlerin üzerinden birkaç ay geçmiş, milletvekilleri yenilenmişti. Yeni yüzler, yeni isimler vardı; zamanla tanıyacaktım.

Ama aklımda hep “emmoğlu” vardı. Nasıl oluyordu? Biri Malatya’dan, diğeri Bursa’dan seçilmişti. Birkaç hafta geçti, kıdemli vekillerden biri tanıştırdı beni onunla: iş insanı ve Bursa milletvekili Hüseyin Şahin. Fırsatını bulmuştum, “Tabii biliyorum, Malatya Milletvekili Mustafa Şahin’in emmoğlu, daha önce kendi aralarında konuşurken öğrendim.” dedim, hafifçe tebessüm etti:

“Hocam, siz yanlış anlamışsınız. Yeni seçilen isimlerden soy ismi Şahin olanlarla birbirimize böyle hitap ediyoruz. TBMM’ye ginceye kadar tanıyıordum.”

Ardından “Biz sekiz emmoğluyuz.” diyerek saymaya başladı: Fatih Şahin, Ali Şahin, İdris Şahin, Mehmet Ali Şahin, İdris Naim Şahin, Fatma Şahin ve Mustafa Şahin.

Yeni yüzler, yeni isimler birbirlerini tanımak için ilginç bir yöntem bulmuşlardı. Kimdi, nereden geliyordu, merak etmeye başladım. Zamanla aramızda samimiyet oluştu. 2018 seçimlerinde parlamentoya ara verdikten sonra da diyalogumuz sürdü.

Pandemi günleri başlamıştı. “Bursa’ya bir gün yolunu düşürürsen geniş geniş sohbet ederiz.” deyince “emmoğlu”nun merak ettiğim hayatını öğrenme fırsatım oldu.

Vekillik bitince onun daha çok vakti olacağını düşünmüştüm ama yanılmışım. Siyasete giren ve rozet takan biri için “ayrılma”

olmaz. Hem de iş dünyasından bir isim ise. Görüşmeye gittiğim-
de henüz Sırbistan'dan yeni gelmişti. Pandemi nedeniyle dünyada
ticaret daralınca "Alternatif neler yapabiliriz?" diye yeni pazarlar,
yeni işler peşinde koşuyordu.

Söze doğrudan "Anlat emmoğlunun hikâyesini..." diye başladım.

"O zaman 144 yıl öncesine gitmem gerekir!" dedi ve Gürcü ai-
lenin bir buçuk asırlık göç kapısını araladı. Hikâyenin başlangıcı
Rus Harbi'ne dayanıyor. Rumi takvim hesabına göre "93 Harbi"
diye bilinen savaş... 1875-1877 yılları...

"Atalarımız aslen Gürcistan'da yaşayan Müslüman Gürcüler. Ba-
tum'da ikamet ediyorlar. O dönemde iki devlet arasında yapılan
anlaşma ile o bölge Ruslara bırakılınca büyük dedelerimiz kara-
rını vermiş. Nüfus mübadelesi ile Müslümanların göç etmesine
izin verilmiş. Benim dedemin dedesinin babası Ali, oradan kal-
kıyor, kara yoluyla Karadeniz kıyılarını güzergâh edinerek Sam-
sun'a, oradan da Amasya, Tosya, Karabük, Sakarya derken Kara-
mürsel'in arkasındaki İznik dağlarını aşıyor ve İnegöl'e yerleşiyor.
Bundan yaklaşık 144 sene önce, 1878 yılında."

Göçün yaşandığı tarih, Osmanlı'da Sultan Abdülhamit'in "genç
bir padişah" olarak tahta oturduğu yıllar. Padişah, Batum'dan ge-
len ailelere, milliyet ayırmaksızın Müslüman tebaanın rahat yaşa-
masını sağlamak için bütün kapıları açıyor. Şahin ailesi, Osmanlı
yönetiminin kendilerine gösterdiği bölgeyi yerleşim alanı olarak
kabul ediyor.

"Kalabalık bir grupla mı gelinmiş yoksa sadece küçük bir aile mi
gelmiş?" diye araya giriyorum; "Bilindiği kadarıyla Ali dedemin
yanında eşi, çocuğu ve akrabaları var. Benim babaannemin bü-
yük dedesi de Ali dedemle akraba imiş. Onlarla birlikte geliyor.
Dolayısıyla bir akraba topluluğu ile beraber geliyorlar. Benim an-
nemin ataları da o akraba topluluğunun içinde. Üç farklı köye
yerleşiyorlar. İlginç bir şey, genelde de tercih ettikleri noktalar,
yayla diye tabir edebileceğimiz, denizden yaklaşık 500-600 metre
yükseklikte ve ormanın içerisindeki alanlar. Geldikleri yerlerde,
Batum topraklarındaki havayı buradan nefeslemiş oluyorlar."

Göç edilen yer Ruslara kaybedilen Osmanlı toprağı. Geline yer de yine Osmanlı'nın. "Biz burada Gürcistan'dan göç etmiş Müslümanlar olarak bir yaşam alanı bulduysak bu, Sultan 2. Abdülhamid Han'ın tanıdığı haklarla oldu. Sultan'ın Kafkasya'dan göç edenlerin nazarında büyük itibarı vardır. Dualarda unutulmaz, her zaman yâd edilir. Kendisine minnet ve şükran duyulur." diye hâlâ kalplerinde yaşayan minnet duygusuna vurgu yapıyor.

Amca Çanakkale Şehidi...

Batum'dan Karadeniz illeri aşılıarak Bursa İnegöl'e yerleşen Gürcü aileleri ayrı ayrı tam on yedi köy kuruyorlar. Hepsi yeni olan bu köylerin tamamı göç eden Gürcü ailelerden oluşuyor. Atalarının geçim telaşını anlatırken Osmanlı'nın son dönemindeki ve genç Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mücadeleye nasıl katıldıklarından bahsediyor:

"O zamanın yoklukları içinde, orman köylüsü olarak yaşamaya devam etmişler. Göç etmeden önce de Osmanlı tebaası bunlar. Birçok savaşa asker olarak katılıyorlar. Ailemiz içinde gaziler var. Dedemin öz amcası Çanakkale şehididir. Yine babaannemin dedelerinden Balkan Harbi'nden şehitler var. Kurtuluş Savaşı'nda bizim ailemizden çok şehitler var. O dönemde Osmanlı Devleti'ne, genç Cumhuriyet kurulduktan sonra da Türkiye Devleti'ne yüksek sadakatle bağlılık var."

Zor yıllar... Osmanlı'nın o döneminde sanayi yok denecek durumda. İnegöl'ün köylerine yerleşen Gürcü aileler, "orman köylüsü", tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlar. 1920'li yıllar ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde göç eden ailede ikinci kuşak başlıyor. "Benim babamın dedesi Hasan Şahin, 1930'lu yıllarda, Atatürk döneminde muhtarlık yapıyor. Atatürk'ü çok severdi, anlatırdı bize." diye vurguluyor.

Kendi dedesi Yusuf Şahin, ilkokul mezunu. Askerlik dönüşünde 1948-1949 yıllarında devlet, o dönem memur alımı yapıyor. Genç Cumhuriyet, okuryazar olanları memur kadrosuna dâhil ediyor. Büyük dede muhtar titri ile orman yetkilisine, "Benim

çocuk askerden gelecek, onu orman muhafaza memuru yapabilir miyiz?” diye rica ediyor. “Olur, gelsin bakalım.” cevabını alınca askerden dönen oğluna, “Evlat, ben Orman Müdürü ile konuştum, seni memur olarak alacak, köyden kasabaya inelim.” diyor. Evladının aklında daha çok ‘tüccar’ olmak var. Ancak babasını kırmamak için “Tamam, gidip görüşelim.” cevabını veriyor.

Ormancılık üzerinden ilk ticaretin başladığı dönem... Şehre odun getiriyor, fırınlara odun satışı yapıyor. İnegöl’de o tarihlerde bir iki tane kereste atölyesi var. Onlara tomruk indiriyor dağdan. Aklında ticaret var ancak memurluğu da iskalamak istemiyor. Memurluğa geçiyor ancak odun işini yapmayı da ihmal etmiyor. Odun işinden para kazanmaya başlıyor. Babasına “Ben orman muhafaza memuru olarak çalışmak istemiyorum, ticaret yapacağım.” diyor ve bunu kabul ettirince 1949’da kerestecilik işine başlıyor. Şahin ailesinin mesleğinin temeli böylece atılıyor. Köylerden, dağlardan ağaçları şehre indirmek zor. Ancak öküz arabaları ile ağaçlar indirilebiliyor. İlk başta “taşımaya parası” ile başlayan orman işleri daha sonra ticarete evriliyor.

“1950’li yıllarda başlayan kerestecilikte biz şu anda üçüncü nesiliz.” diyen Hüseyin Şahin işlerini şöyle özetliyor: “Ormandan ağaçları alıyoruz; inşaatta, mobilyada, dekorasyonda kullanıma veriyoruz. Genç Türkiye ile kerestecilik mesleğine sahip oluyoruz. Benim Yusuf dedem, kendi babası Hasan dedemle birlikte kuruyor bu işi.”

İkinci Dünya Savaşı’ndan bir yıl sonra, 1945’te babası dünyaya geliyor. “Babam işlerin içinde, çekirdekten yetişiyor, tüccar zihniyetli bir kişiliği var.” diyerek hâlen emekliliğin tadını çıkaran babasını anlatıyor. Baba Nazmi Şahin, on beş-on altı yaşında iken İnegöl’deki keresteleri Bursa’da satabilmek için satış mağazası açıyor. Üç nesil aynı anda kereste işi yapmaktadır. “Babam ve dedem çalışırken büyük dedem de onları destekliyor. 1971 yılında babam vergi mükellefi olarak kendi işletmesini kuruyor. Sonra amcam, ardından da 1990’lı yıllarda bizler katılıyoruz işe ve işleri büyütüyoruz.”

Kerestecilikten Fabrikatörlüğe

“Babam 1985 yılında İnegöl Organize Sanayi Bölgesi’nde ilk başlangıcı 2 bin 760 metrekare oturma alanında olan keresteciliği 11 bin metrekare alanda fabrikatörlüğe taşıyor. Zamanın şartlarına göre daha endüstriyel ve otomasyona sahip. Askerden geldikten sonra 90’lı yıllarda ben ve iki kardeşim işletmeleri geliştiriyoruz.” Metrekaresine kadar hatırlaması dikkatimi çekince “Unutmam...” diye iç geçiriyor.

Bir dönem Türkiye’de en büyük kereste fabrikaları devlete aitti. Önce özelleştirme furçası yaşandı, sonrasındaysa kapatıldı. Devletin “kereste tecrübesi” Şahin ailesine model oluyor. “Bunları (devletin kapattığı yerler) da örnek olarak son derece sistemli, insanların elinin değmediği, tamamen otomasyona sahip kereste fabrikaları kurduk. Hammaddeyi de hem ülke içinden temin ediyorduk hem de yurt dışından getiriyorduk. 1980’li yıllarda ithalatın önü açıldı, sıfır gümrük olunca dışarıdan kereste getirdik.”

Ticarette büyüme dönemi devam ediyordu. “Artık işleri daha da geliştirdik. 2000 yılında ikinci fabrikamızı kurduk, ardından üçüncü fabrikayı. Rusya’da, Ukrayna’da ve Bulgaristan’da da fabrika kurduk.” diye arka arkaya atılan yeni yatırımları sayıyor.

Dede Yusuf Şahin, 3 Aralık 2021’de vefat ediyor. “Kendi babasıyla birlikte işimizin kurucusudur. Babam, iki kardeşim ve ben bu mesleği geçim kaynağımız olarak icra ediyoruz.” diye bahsediyor dedesinden.

Ailenin Siyasi Tarihi

Orman köylüsü olarak İnegöl’e yerleşen aile, STK’lara ve siyasete ilgi duyuyor. Aslında ailede ilk siyasetçi, muhtarlık yapan Hasan Şahin. Ardından oğlu Yusuf da yine muhtarlık yapıyor. Ancak ailede daha sonra ikinci ve üçüncü kuşakta siyasetin zirvelerine çıkan isimler görülüyor.

STK’larda aktif görev alma konusunda Yusuf Şahin’in yeri ayrı. 1950’li yıllarda İlim Yayma Cemiyeti kuruluyor, ikinci şubesi

İnegöl'de açılıyor. Muhafazakâr dünya görüşüne sahip olduğu için İnegöl yapılanmasında yer alıyor. Yakın çevresindeki arkadaşları ile 1970'li yıllarda İnegöl İHL'nin inşaatına başlıyor. Daha sonra Diyanet Vakfının kurucuları arasında yer alıyor. Yaşı iyice ilerleyene kadar buradaki görevini sürdürüyor. Birçok caminin ve Kur'an kursunun yönetim kurulunda görev alıyor.

Muhtarlık, STK'lar, dernek yöneticiliği derken ailede ilk popüler siyasetçi amca Hikmet Şahin oluyor. Önce İnegöl'e belediye başkanı seçiliyor. Tam iki dönem, on yıl boyunca belediye başkanlığı yapıyor. Hüseyin Şahin, 2009'da vefat eden amcasını şöyle anlatıyor: "Amcam, Bağdat Edebiyat Fakültesi mezunu. Döndüğünde öğretmenlik yapıyor, daha sonra ayrılıyor. Ayrıldıktan sonra ticarete başlıyor, bir yandan siyasetin içinde. Millî Selamet Partisi ve Refah Partisinde görev yapıyor, ilçe başkanlıkları yapıyor. 2004 yılında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı seçiliyor. Ben o dönemde İl Genel Meclisi üyesi idim. Amcam, daha öncesinde iki dönem İnegöl'de belediye başkanlığı yaptı. AK Parti kurulduğunda partiye ilk geçen belediye başkanlarından biri olmuştu. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'la kader birliği yapıyor, yakın çalışma arkadaşı oluyor."

Baba Nazmi Şahin daha çok derneklerde görev alıyor. Özellikle de Kütüphane Koruma Derneği, Mehter Derneği gibi kültürel faaliyetler yapan derneklerde... Üçüncü nesilde de STK aşkı sürüyor: "Kardeşimin biri İlim Yayma Cemiyetinde, diğeri hâlen İnegöl Organize Sanayi Bölgesi Başkanlığını yürütüyor. Kardeşler olarak hepimiz sırasıyla Ticaret Odasında meclis üyeliği yaptık."

Kapının Zili Hep Çalsın

Hüseyin Şahin bugün ailede hem sporda hem de siyasette aktif olan tek isim. Bu durumu "Ben spor alanında daha aktif idim. Amatör futbolda başladım, İnegölspor'da on-on beş yıl devam ettim, daha sonra Bursaspor Süper Lig'de yöneticilik yaptım." diye anlatıyor.

Hayata bakışını ve izlediği yolu anlatırken dedesinin o sözü aklından çıkmıyor: “Dedemin bize öğrettiği bir söz vardı: ‘Bizim evin kapısı, zili hep çalsın oğlum; bu kapıyı hiç kapatmayın. Şimdi hamd ediyoruz, zil yok ama telefon var! Telefonla eş, dost; tanıdık, tanımadık ulaşır. Yapabileceklerimizi yerine getirmekten memnun oluruz. Bu gelenek devam eder.”

Amcasını 2009’da kaybeden Şahin, 2011 seçimlerinde milletvekili olarak TBMM’ye girince aile ikinci büyük siyasetçisini çıkarmış oluyor. Vekilliği üç dönem ve yedi yıl sürüyor. “Üç dönem Bursa Milletvekili olarak Türkiye’ye ve büyük Türk milletine hizmet etme imkânı buldum. Ne kadar şükretsem az!” diye anlatıyor.

Göçmen bir ailenin mensubu iken TBMM’ye uzanan bu serüveni biraz açmasını istiyorum.

“Bunlar çok güzel, müthiş duygular! Siyasette gelebildiğimiz nokta milletvekilliği. Her Türk insanının arzu ettiği bir yer, yapmak istediği bir görev. Rabbimize şükürler olsun, böyle bir görevi bize nasip etti. Ailenin diğer fertlerinden siyasette başka görevler alanlar da oldu. Parlamentoya girdiğimizde, yemin ettiğimizde büyük Türk milletinin hizmetinde olduğumuz bilinciyle, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilelebet payidar kalması için, lider ülke olması için elimizden gelen gayreti gösterdik. Evlatlarımızı da bu şekilde yetiştiriyoruz. Bizden sonrakiler de aynı duygular içinde yaşasınlar diye bizden önceki tecrübeleri aktarıyoruz. Bir ritüel olarak da bunu babamdan, dedemden çok dinledim. Şimdi aynı tecrübeyi babamın torunlarına anlatmasından büyük memnuniyet duyuyorum. Artık göçmenlik statüsü bitmiştir. O zamanın şartlarında göç ettik. Şimdi vatanın asli unsuruyuz. Büyük Türkiye Cumhuriyeti’nin asli unsuruyuz.”

“Peki aile hep muhafazakâr çizgide mi idi, amcalar veya akrabalar arasında başka siyasi partilerde görev alan olmadı mı?” diye soruyorum ve şu cevabı alıyorum:

“Ailemizde farklı siyasi çizgide olanlar var. Dedemin muhtar olduğu dönemde tek parti CHP dönemi var. 1950’den sonra

Demokrat Parti kurulunca ailemiz burada kendine yer buluyor. Dedem Yusuf Şahin hem Demokrat Parti'de hem de Adalet Partisi'nde görev yapıyor. AP'de ilçe yöneticiliği ve Belediye Meclis üyeliği görevi var. Babam, 1980 darbesinden sonra bir dönem ANAP'ta fahri olarak görev aldı.”

İnegöl'de, dedesinin de inşaatına katkı verdiği imam hatip lisesinden mezun olduğunun altını çiziyor: “Okulda bize bir misyon yüklenir: Büyük Türkiye, Güçlü Türkiye, Lider Türkiye. Büyük ve necip Türk milletinin insanlığın hizmetinde çok önemli görevi olduğuna inanırız. Dolayısıyla hem Türkiye'ye hem Türk milletine hizmet etmek ailemizin şiarıdır, yoludur. Biz devam ediyoruz, 2018'de aday olmadım ama il teşkilatımızın toplantılarına hâlâ katılıyorum. Aktif olarak görevimiz olmasa bile gönül, beyin, ruh olarak hâlen görevin içerisindeyiz.”

Gelenek ve Görenekler

Üç kuşaktır İnegöl'de yaşayan Gürcü ailenin gelenek ve göreneklerini merak ederek “Gürcü topluluğu olarak hiç sıkıntı çekmediniz mi?” diye soruyorum.

Söze, “Ben gördüğüm kadarını söyleyeyim, benden öncekilerin de anlattığı kadarını paylaşayım.” diye başlıyor ve devam ediyor: “Bizim bir bayrağımız var: Türk bayrağı. Bir vatanımız var: Türkiye Cumhuriyeti. İncancımız belli, Müslümanız. Türk Devleti'ne hizmet etmeyi, bizim yaşadığımız serencam içinde görev addediyoruz. Yemeklerimiz hâlâ devam eder. Şehirleşmenin de getirdiği birtakım konforlar var. Benim eşim Gürcü kökenli değil, Balkan kökenli ve Boşnak. Annem bütün Gürcü yemeklerini eşime öğretti. Eşim, Gürcü yemekleri yapar. Bizim Gürcü topluluğunun birbirlerine çok büyük bağlılıkları vardır. Cenaze ve düğünlerimiz kalabalık olur. Vakti olan herkes bu cemiyetlere, davet edilmesine bile gerek olmadan iştirak eder. Acıya da, sevince de paydaş olur. İnegöl'de Kafkas Kültür Derneği adında bir derneğimiz var. Bu dernekte fiilî olarak görev alamadım ama faaliyetlerini hep destekledim. Halk oyunlarını ben öğrenemedim ama kızım ve çocuklarıma öğrettim. Oyunların oynanmasında, kültürün

pekiştirilmesinde, yayılması ve yaşanmasında üzerimizde dalgalanan ay yıldızlı bayrak altında huzur içinde her şeyi yaptık. Tanıttık, aktardık, yaşadık. Koştuk, eğlendik, coştuk ama elimizde hep Türk bayrağı vardı. Tabutumuzda da, gelinin başında da hep bayrağımız oldu. Hiçbir sıkıntı görmedik. Eskilerin anlattığını da söylüyorum, hiç sorun olmadı.”

Gelenekleri ve Kafkas oyunlarının yeni nesilde de devam etmesi için Batum'dan özel hocalar getiriliyor. Batum'dan gelen hocaları anlatırken “Çocuklara ‘güncelleme’ yapılıyor!” diye espri yapmayı ihmal etmiyor.

Vekil seçilince TBMM’de Türkiye-Gürcistan Dostluk Grubu Başkanlığı yaptığını hatırlatıp “Göç edilen yerde kalan oldu mu, orada akrabalarından kimse kaldı mı?” diye soruyorum. “Biz aile olarak bulamadık. Zannediyorum bizimkilerin hepsi göç edip Türkiye’ye gelmiş. Göç etmekten temel maksat şu: Rus İmparatorluğu altında kalıp dinî vecibelerini yerine getirmede sıkıntı çekeceğini düşünen dedelerimiz kendi ülkesinin içine doğru göç etmişler. Bizim sülaleimize de ‘Hacılar’ derler. Büyük dedelerimiz Batum’da iken Hicaz’a gidip hacı olurlarmış. Bölgedeki isim hâlen İnegöl’de aynı şekilde yaşıyor.”

Kasa Sistemi

Aralık 2021’de kaybettiği dedesinin ardından yapılanları anlatırken bir aile geleneklerini öğreniyorum. “Dedem rahmetli olunca kasalarını açtılar.” deyince “Ne kasası?” diye merak edip soruyorum. Dedesinin ve babasının uyguladığı, kendisinin de devam ettirdiği o geleneği anlatıyor: “Bizde herkesin kendine mahsus kasası olur. Kendisinden başka hiç kimse bu kasayı açmaz. Örneğin dedemin kasasını babaannem bile açmamış. Babamın da kasası var, keza benim de kasam var. Bir aile geleneği olarak sürüyor. Dedemin kasasın içinden ne çıktığını babama sormadım. Dedem her şeyi yazarmış, günlük tutmak gibi...”

Daha sonra kasanın aslında kişi için değerli eşyaların saklandığı özel bir kutu olduğunu öğreniyorum. Kendisi de “Hediye edilen çok özel kalemleri kasada saklarım.” diye anlatıyor.

Söz, rahmetli dededen açılmışken onun farklı bir yönünü de anımsıyor: “İlkokul mezunu ama haza beyefendi biriydi. Bana gençliğimden itibaren ‘sen’ dediğini duymadım. Hep ‘siz’ diye konuşurdu. Karşısında kim olursa olsun ‘sen/sana’ yoktu, ‘siz/size’ derdi. Torununa bile böyle hitap eden bir kişiliği vardı. Nasihat vereceği zaman ‘Siz bu konuda şöyle yapsanız daha iyi olur.’ derdi.”

Sürekli pozitif cümleler kurması dikkatimi çekiyor, “Peki göçmen olmak, bu topraklarda size, dedelerinize hiç sorun olmadı mı?” diye araya giriyorum.

“Muhacir veya göçmen olmaktan dolayı benim büyüklerimden dinlemediğim hiçbir zorluk olmadı. Kaldı ki 1877’de göç etmek zorunda kalan atalarımız sadece imparatorluk içinde şehir değiştirdi. O dönem Osmanlı idaresindeki Batum’dan yine Osmanlı idaresindeki Bursa’ya göç edilmek zorunda kalındı. Atalarımın hiçbir zorlukla karşılaşmadıklarını da aile içinde dinlediklerimden biliyorum. Biz de okurken eşit şartlarda, hiçbir zorluk görmeden yaşadık. Bundan sonrakiler de görmeyecek. Buna inanıyoruz. Çok güçlü bir anayasamız var. Teminat altına alınmış eşitlik ilkesi var. Siyasette de, ticarette de, STK’larda da, yurt içi ve dışındaki bütün ilişkilerde de önümüz her zaman açıktı. Mümkün olabildiğinde bundan istifade ettik. Dış ticaret yaptık, pasaportumuzla gururla gittik. Ürettiğimiz malları Türk Malı olarak sattık, aldığımız ürünleri ithal ettik. İşleyip tekrar başka ülkelere sattık. STK’ların farklı noktalarında görevler alındı, başkanlıklar yapıldı. Hiçbir zorluk görmeden Türk bayrağı altında özgürce yaşadık, yaşıyoruz, yaşamaya devam edeceğiz. Allah devletimize zeval vermesin.”

Kimse Vatanını Terk Etmek İstemez!

Türkiye, 2011-2012’den itibaren Suriye’den milyonlarca göç aldı. Göçmen bir aileye mensup birisi olarak bakış açısını merak ediyorum. “Türkiye’deki Suriyelilere bakış açın nedir?”

“Suriye’deki savaştan sonra o bölgede yaşayan çok sayıda Türkmen ve Arap, güvenli bir liman olarak gördükleri Türkiye’ye sı-

ğındılar. Bunların statüleri şu anda uluslararası hukuka göre belirlenmektedir. Geçici ikamet izinleri verildi, Türkiye'nin ihtiyacı olan nitelikli insanlara da Türk vatandaşlığı statüsü kazandırıldı. İnsanların topraklarından göç etmek zorunda kalmalarını hiçbir zaman arzu etmeyiz.

“Şu anda günümüzde Rusya-Ukrayna savaşından etkilenen 5 milyon Ukraynalının komşu ülkelere göç etmek zorunda kalması gibi... Burada da görüyoruz ki göçün temel etmeni dinî inanç ve yaşam hürriyetinin kısıtlanması. Dolayısıyla buradaki süreci çok iyi irdelemek gerekiyor. Kimse ülkesinde savaş olmasını istemez. Savaş altındaki bir ülkede yaşamak istemez. Huzur içinde olmak ister.

“Türkiye Cumhuriyeti devletinde şükürler olsun, bu tür sıkıntılar yaşanmıyor. Yaşanmaması için de mücadeleler veriliyor. Güvenli liman olarak görülmek çok güzel. İnsanların biz orada yaşarsak kendimizi daha rahat hissediyoruz düşüncesinde olması da güzel. Türkiye, son yıllarda tüm dünyada bir huzur adası, huzur ülkesi olmaktadır. İnşallah yeni göç dalgalarının olmamasını temenni ediyorum. Kaldı ki hiç kimse yaşadığı evini, toprağını, akrabalarını, doğduğu yeri, atalarının mezarının bulunduğu vatanını terk etmek istemez.”

Dede-Torun İş Birliği

Yıl 1997. Bir döneme “28 Şubat” tarihiyle damgasını vuran yıl. Bu süreçte yaşadığı bir anekdotu dede-torun ilişkisi bağlamında şöyle anlatıyor:

“İnegöl'de aslen Simavlı, Kaymakam İsmail Aka görevde. O dönemde İHL'lerin ortaokul bölümü kapatılıyor. Öğrenciler kayıt yapmadığı için düşüş başlıyor. Kız İHL'nin öğrenci sayısı 1.100, erkek ise 1.400 civarında. İlköğretim 8 yıla çıkınca İHL binalarında diğer okulların şubeleri açılmaya başlandı. Kız İHL farklı bir yerdeydi, orayı bağımsız bir dernek üzerinden açmışlar. Kaymakam, dedeme geliyor, ‘Hacı Baba buraya el koymak zorunda kalacağız, bina boş, öğrenci yok. Burayı değerlendir dernek adına,

dershane filan açtır. Kiraya ver, el koymak zorunda kalmayalım.' diyor. Dedem hemen yönetimi topluyor, kız İHL'yi o dönem eski öğretmenlerin kurduğu Zafer Dershanesi diye bir yere kiraya veriyor. Şartnamede bir husus var, 'Bir gün gelir İHL'ler ve ortaokullarının önü açılırsa kanun çıktıktan sonraki ilk eğitim-öğretim yılında boşaltmayı taahhüt ediyoruz.' diye yazdırıyor. Gel zaman git zaman, o hadisede derneğin başkanı olan Yusuf Şahin'in torunu, milletvekili olarak TBMM'de 4+4+4 sistemi ile imam hatiplerin önünü açan kanun düzenlemesine katkı sağlıyor. Dershaneyi kiralayanlar da şartnameye uygun olarak binayı ilk eğitim sezonunda boşaltıyorlar. O okul hizmet vermeye başlıyor. Dedemin şartnameye koyduğu özel hususu uygulamak torunu olarak bana nasip oluyor."

Son Levanten Bahçesi

Efsun Erbalaban Yılmaz

Şehrin karmakarışıklığından bir adım atarak uzaklaştım. Bornova'daki Edward Whittall bahçesinde tarihî yapıları, nilüfer havuzunu, kış bahçesini; o güne kadar bir arada hiç görmediğim ağaçları, çiçekleri ve iki katlı yüksek tavanlı köşkü görünce çok şaşırdım. Yüz binlerce insanın yaşadığı bir kentin merkezinde başka zamana ait bir yaşamın izlerini görebileceğimi hiç bilmiyordum. Bahçenin Fransız yazar şair ve siyasetçi Alphonse de Lamartine, İskoç şair Lord Byron, Fransız yazar Pierre Loti gibi dünyaca ünlü sanatçıları uzun zaman önce ağırladığını o gün öğrendim. Dahası, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşundan bir gün önce Mustafa Kemal Paşa'nın o köşkün terasında yürüdüğü de...

Bornova'da 1851 yılında doğan ünlü botanikçi Edward Whittall'in ilk şeklini verdiği ve bugün onun büyük torunu Brian Giraud'un koruduğu bahçeye beni getiren Levantenlerin mirası oldu. Öğrencilik yıllarım boyunca yanından onlarca kez yürüdüğüm yaklaşık 1,5 metre yüksekliğindeki duvar meğer XXI. yüzyıldan XIX. yüzyıla uzanıyormuş, bunu Levantenlerin öyküsünü araştırmaya başlayınca anladım.

Avrupalılara Göre Doğulu

Tarihî kaynaklara göre İngiliz, Fransız ve İtalyanların çoğunluğunu oluşturduğu Avrupalılar, özellikle Tanzimat'tan sonra ticaret yapmak için Osmanlı topraklarına gelmeye başladı. Fransızcadaki "lever" yani "güneşin doğuşu" kelimesinden türemiş "levant" yani "doğulu" olarak anılan yüzlerce, binlerce aile, kimi tarihçilere göre 1500'lü, kimi tarihçilere göre de 1700'lü yıllardan itibaren yoğun olarak geldikleri İstanbul, İzmir gibi şehirlerde Türk insanıyla kültür alışverişinde bulundu. İzmir'deki sayıları hızla artan ve yaşamak için Bornova, Buca ve Alsancak'ı tercih eden Levan-

tenler, sadece ticari anlaşmalar yapmakla kalmadı, Anadolu'da ilk kez tiyatro sahnesine çıktı, ilk futbol takımını oluşturdu, tenis oynadı, dostluk bağları kurdu, hatta bazıları yaşadıkları köşklere İzmir'i Yunan işgalinden kurtaran Mustafa Kemal ile ordusunun kullanımına sundu.

Edward Whittall'ın Köşkü'ndeki kış bahçesinde sohbet ettiğimiz Brian Giraud, Fransız İhtilali'nden önce atalarının İzmir'e geldiğini ve ticaretle uğraştığını anlattı. "Bu ev, Türk ordusunun üst düzey komutanları tarafından karargâh olarak kullanılmış. O dönem kıdemli insanların köşkün önünde çekilmiş fotoğrafları var. Atatürk'ün arka balkonda yürüdüğüne ilişkin görüntüler var. Bu eve gelip gitmiş. O dönemde kimin kullandığını bilmiyorum ama ordu tarafından kullanılmış. Açıkçası ben de kimlerin o dönemde burada kaldığını bilmek isterim."

Verimli Topraklara Göç

Levantenlerin yaşamlarını anlamak için tarihlerini, geliş nedenlerini, göç süreçlerini öğrenmem gerekiyordu. Levanten kimliğine ilişkin araştırmalar yürüten, geleneksel kültürünü yaşatmaya çalışan İzmir Levantenleri Derneğinin Başkan Yardımcısı Enriko Filipoçi iyi bir kaynaktı. İtalyan, Avusturya Macaristan, Hırvat, Rum Ortodoks kökleriyle tam bir Levanten'di, araştırmacıydı ve aynı zamanda bir rehberdi. Türkçe, İngilizce, İtalyanca, Fransızca, Rumca'yı çok iyi derecede biliyor; İspanyolca ve Rusça da anlıyordu. İyi giyimli, 50'li yaşlarının başındaki Enriko Filipoçi'nin coşkulu yapısını konuşurken anlayabiliyordum. Önce Levantenlerin kim olduklarını, geliş hikâyelerini öğrenmek istedim.

"Levantenlerin köklerini Ceneviz ve Venediklilere dayandırabiliriz. Ceneviz ve Bizans arasında 1261 yılında Nymphaeum Antlaşması yapılıyor ve Cenevizlilerin İzmir Limanı'nın olduğu yerde bir mahalle kurmalarına izin veriliyor. XIII. yüzyılda İstanbul'da da kendi ibadethanelerini kuruyorlar, kendi limanları olarak kullandıkları bir bölüm var. Ticaret yapıp vergi veriyorlar. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nda da devam ediyor. Osmanlılar, Akdeniz'e egemen olup Ceneviz ve Venediklileri berta-

raf ediyorlar. Bütün önemli adaları; Midilli'yi, Sakız'ı, Kıbrıs'ı ele geçiriyorlar. Avrupalıları ticarete kullanıyorlar. Belirli ayrıcalıklar tanınınca İtalyanların yanı sıra Fransızlar da geliyor. Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki kapitülasyonlarla Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar geliyor. Almanlar, İskoçlar, İrlandalılar da var. Avrupa'dan gelip Doğu'ya yerleşenler için Levanten kavramı geliyor. 1800'lü yılların ikinci yarısında İzmir'de 22 değişik devletten tüccarın iş yaptığını ve 17 konsolosluk bulunduğunu biliyoruz. Bu, büyük bir sayı."

"Yaşamak için Anadolu'yu tercih etmelerinin sebebi neydi, nüfusları kaçaya ulaştı?" diye sordum.

"Avrupa'dan kalkıp bu topraklara genelde maceraperest tüccarlar gelip yerleşmiş. Geçici işçi Levanten olamaz. En az on yıl burada yaşamış olması lazım. Evlenecek, çocukları olacak. Levantenler, 1980'li yıllara kadar genelde aynı cemaatten insanlarla evlenmişler. Rumlarla ve Ermenilerle de evlilikler yapmışlar. Müslüman ve Yahudilerle aralarında genelde iş ilişkisi var. Sayılarına gelince maalesef bu konuda çok sağlıklı bilgi yok. 1922'deki yangında arşivler de yok olmuş. 250-300 bin nüfuslu İzmir kentinde 10-15 bin Levanten olduğunu düşünüyorum. Ekonomiyi elinde tutan bir kesimdi. Levantenlerin her birinin buraya geldiğinde çok zengin olduğunu düşünmüyorum. Belki de aralarında Avrupa'da sıfırı tüketmiş olanlar da vardı. Ticaret sayesinde kazandılar. Ticaretin gelişmesi için altyapıyı oluşturdular. İlk demiryolunu, tren istasyonlarını yaptılar. Liman inşa ettiler. Bu gelişme sosyal hayata da yansdı. Sporla, tiyatroyla ilgilendiler."

"Milliyetçiyim"

Levantenler arasında İtalyanlar çoğunluğu oluşturuyordu. Acaba Filipuçi'nin ataları nereden gelmişlerdi?

"Matematiksel olarak hesapladığımızda yüzde 50 İtalyan, yüzde 20 Hırvat, yüzde 20 Avusturya Macaristan ve yüzde 10 da Rum Ortodoks olduğumu söyleyebilirim. Milliyetçi duygularımı kaybetmesem de hiçbir yerde ön plana çıkarmam. Bizimkilerin gelişi

1820'lere kadar gidiyor. Atalarım pek ticaret yapmamış. Genelde muhasebe, finans departmanında çalışmışlar. Dedem tuhafiyeci, amcam muhasebeciydi.”

Farklı ülkelere dayanan bir kökenden bahsedilmişken “milliyetçi” ifadesi ile hangi milletin kastedildiğini sormadan olmazdı.

“Burada yaşıyorsam Türkiye’yi seven biri olarak, bu ülkenin faydasını ve ileride olmasını isteyen biri olarak yaşıyorum. Türk kanı taşıyorum diyemem ama Türk milliyetçiliği taşıyorum. Türkiye’yi bir milliyetçi kadar severim. Milliyetçilik sadece bayrak sallamak, bayrak asmak değil. Ülkeyi yurt dışına tanıtmak da milliyetçiliktir. Ben bir rehberim. Bir Türk vatandaşı olarak Türkiye’yi, Türk mutfağını tanıtıyorum. Bu büyük bir misyondur. Bu ülkenin milliyetçisi olarak hareket etmiş oluyorum. Bu ülkenin bir parçasıyım, bir vidasıyım, bir somunuyum. Bunun yanı sıra tabii ki İtalyanlık damarım da her zaman vardır. Oraya gittiğimde kendi memleketim gibi hissederim ama burası önce gelir. Buraya dönüşü hissederim, İzmir’e dönmeyi isterim.”

Atatürk Sevgisi Başka

Levantenlerin Birleşmiş Milletler gibi farklı milletlerden oluştuğunu ve herkesin aynı şekilde düşünmediğini, tarihsel süreçte her konuda birlikte hareket etmediklerini söyleyen Filipuçi, ortak değerın Mustafa Kemal Atatürk olduğunu anlattı:

“Levantenlerin politik davrandığı dönemler olmuştur. Ancak her zaman Atatürk’e sahip çıkma tavrı vardır. Atatürk Batı’ya hep açıktı. Duruşu, giyimi, düşünceleri nedeniyle Levantenler kendilerini ona yakın hissetti. Başarıları, reformlarıyla takdir edilecek bir insan. Ben de Saint Joseph Lisesinde okurken ‘Atatürk’ü Anlamak’ adlı kompozisyonumla birinci olmuştum.”

Levanten kültürünü yaşatmak için projeler hazırladıklarını, seminerler, paneller ve karnavallar düzenlemek istediklerini de söyleyen Filipuçi’nin son sözleri çok değerli oldu. Avrupa’dan gelen atalarının, kapitülasyonlar sayesinde rahat koşullarda ticaret yaptıkları ve zenginleştikleri tarihsel bir gerçektir. Anadolu toprak-

larında yaşayanların tepkisiyle karşılaşmışlar mıydı? Ticaret hayatını elinde tutan Levantenlerle Türkler arasında bir ayrımcılık var mıydı? Ulaştıkları zenginlik nedeniyle eleştiriliyorlar mıydı? Bunları sormasaydım aylarca süren araştırmam, röportajlarım eksik kalırdı.

“Mutlaka rahatsız edici konuşmalar oldu. Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olanlarla nadir de olsa karşılaşıyoruz. Her yerde var, bizde de var. Bunları düşünenler var. Ben üstüme alınmıyorum. Gülüp geçiyorum. İmparatorluklarda milliyet olmaz. Bizim ailemiz Osmanlı İmparatorluğu döneminde geldi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u fethettiğinde ‘Gidin buradan!’ demedi. Tam tersine, gitmeyin dedi. Rum Ortodoksların Patrikliğine ‘Gitmeyin, herkes kalsın, cemaat kalsın.’ dedi. Üstüne Ermeni Patrikliği’ni kurdu. Ermenileri de çağırdı. Yahudiler de geldi. İstanbul’u yeneden mozaikle topladı. Topluma bütün milletlerden insanlar katıldı. Şimdi şartlar değişti. Cumhuriyet kuruldu ve biz burada yaşamaya devam ediyoruz. Hakkımız var ki yaşamaya devam ediyoruz. Bunları sorgulamaya gerek yok. Benim birçok Müslüman Türk arkadaşım burayı terk etti ama ben gitmem, hep burada kalırım.”

Mor Salkımlı Evler

Anlamak için sadece Levantenlerle konuşmak yeterli değildi. Whittall Köşkü’nün yanından benden 120 yıl önce geçenlerin ya da futbolla, tiyatroyla, demir yoluyla ilk kez tanışan Türklerin torunlarıyla da konuşmak istedim. Türklerin gözünden Levantenleri de görebilmek, özellikle de Kurtuluş Savaşı’ndaki duruşlarını dinlemek için *Mor Salkımların Masalı* adlı inceleme kitabının yazarı Altan Altın ile görüştüm. Araştırmalarında Levantenlere özel bir önem veren Altın, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa’nın Whittall Köşkü’nün terasındaki fotoğraflarını da kamuoyuna tanıtan kişiydi. İzmir’i ve bütün ülkeyi kurtarmaya ordularıyla gelirken Levantenlerin yoğun yaşadığı Bornova’dan geçmişti. Kurtuluşa giden yolda Levantenlerle de karşılaşmıştı. Hatta bazı köşkler, karargâh olarak kullanılmıştı. Hikâyenin geri kalanını Altan Altın anlattı.

“Savaş nedeniyle tedirgin olan bazı Levantenler 1922’de köşkle-
rinden çekilmiş ve yazlıklarına geçmişler. Buradaki evleri boş kal-
mış. Tüm Levantenler Anadolu topraklarının geleceği konusun-
da aynı görüşte değildi. Steinbüchel Evi’nde yaşayan Hortense
Wood’un deyim yerindeyse Mustafa Kemal Paşa hayranı oldu-
ğunu biliyoruz. Büyük Taarruz sırasında ona mektuplar yazmış.
‘İzmir’e geleceğinize inanıyoruz ve geldiğinizde mutlaka evime
bekliyorum. Lütfen çayımı için.’ demiş. Mustafa Kemal Paşa, İs-
met Paşa ve silah arkadaşları da Hortense Wood’u ziyaret etmiş.
Bunu Wood’un günlüğünden okuyabiliyoruz. Çünkü 16 Eylül
sayfasında, Mustafa Kemal Paşa’nın evine geldiğini, birlikte çay
içtiklerini, sonra da evinin üst katına silah arkadaşlarıyla çıkıp
ülkenin geleceğini konuştuklarını yazmış.”

Çok Renkli Bir Miras

Levantenlerle çat kapı görüşmemiz mümkün değildi, referans
yöntemiyle röportaj yapmayı kabul ediyorlardı. Güven, ilk ara-
dıkları unsurdu. Belki de yanlış anlaşılmaktan korkuyorlardı.
İlgi alanlarına göre bir araya geliyorduk. Tiyatro, spor veya ye-
mek gibi. Çünkü İzmir’de ilk tiyatro sahnesini kuran da futbolu
ilk oynayan da onlardı. Levanten yemekleri diye özel bir tadın
gastronomi dünyasına girmesini sağlamışlardı. Avrupa’dan gelen
tatları Türk yemekleriyle harmanlamışlardı.

Referans yoluyla belki de en son ve en zor görüşebildiğimiz Le-
vanten, Peter Papi oldu. Görüştüğümüzde seksen yaşındaydı;
İzmir Levantenleri Derneğinin başkanlığını yapıyordu. Derneği,
bir araya gelmek, eski günleri yâd etmek ve çocuklarına Levan-
ten alışkanlıklarını aktarabilmek için kurduklarını söyledi. Bir
dönem binlerce olan Levantenlerin sayısı 300’ün altına inmişti.
Çok kültürlü, çok renkli bu mirası yaşatmak gerekiyordu.

Yaşama veda eden Levantenlerin ellerindeki tarihi belgeleri, fo-
toğrafları da dernekte sakladıklarını ancak bu mirası devralma
konusunda gençlerin çok istekli olmadığını söyleyen Papi, du-
vardaki siyah beyaz fotoğrafları bana birer birer anlattı. Eski Al-
sancak’ta, bir av sonrası köşkün önünde, tiyatrodaki Levantenlerin

yaşama karıştığı her alanda fotoğraflarda gördüklerinin geleceğe aktarılmasını ister gibiydi. Tanıştığımız ilk anlardaki gibi “güven arayışını” artık hissetmiyordum. Hissettiğim, sevilen ve saygı duyulan bir geçmişin yazıya dökülmesi çabasıydı. Çok kültürlü toplumlarda uzun yıllar yaşadktan sonra damıttığı bilgileri birkaç saatte aktarması beklenemezdi. Entelektüel bakış açısı, kelimeleri kullanışı hem yüzyılların geleneğini hem de yaşamına yön veren tercihini anlatıyordu:

“Levantenler mi İzmir’i seçti, İzmir mi Levantenleri seçti bilmiyorum. Birbirlerini seçtiler sanırım. Böylece ikisi de memnundu. Osmanlı zamanında İzmir, yurt dışından gelenlerin rahat edebileceği, meramını anlatabileceği bir yerdi. Doğu’nun Batı’ya açıldığı kapıydı. Kendimi İzmirli olarak görüyorum. Büyük bir yayınevinin temsilciliğini yaptım. İtalya’da, İngiltere’de, Amerika’da yaşadım, hâlâ da yaşayabilirim ama ben İzmir’i seviyorum çünkü yüzmeyi bu sokağın sonundaki sahilden denize atlayarak öğrendim. Kordon’da körfezin dibindeki çağanozla beslenen çipurayı yedim. Kendimi başka yerde göremiyorum.”

Alsancak’taki dernek binasından ayrılırken bunun çok zor bir röportaj olduğunu ama öğrendiklerim sayesinde her saniyesine değdiğini düşündüm. En çok bilenler genelde en az konuşanlar olurdu. Onları dinlemek için gösterilen sabır, bir ağacın toprağa daha güçlü kök salmasına benzerdi.

Ne Et Ne Balık

Avrupa’nın neresinden olursa olsun Levantenlerin en çok ilgilendiği alanlardan biri tiyatro. Levantenlerin önemli bir bölümüyle tanışmam da tiyatrocu yönetmen Vedat Murat Güzel aracılığıyla oldu. Vedat Murat Güzel, Amatör Levanten Tiyatrosunu çalıştırıyordu ve tiyatronun kurucularından biri de İtalyan kökenli Ugo Braggiotti’ydi.

Braggiotti ile ilk görüşmemiz Alsancak’taki eski bir binada oldu. Belli ki bu ev sadece görüşmeler için kullanılıyordu. O görüşmede çalışmaları ile ilgili bilgi topladım. Kabul eden tiyatrocu-

larla bir buluşma ayarlayacağını söyledi. Birkaç ay sonra olsa da buluşma gerçekleşti. Altını yeniden çizmem gerekirse gerçekten Levantenleri tanımak için zaman ve emek gerekiyordu.

İkinci görüşmemiz aynı evin salonunda gerçekleşti. Beklediğim gibi çok şatafatlı bir salon değildi, mütevazı sayılırdı; eski konsol, eski koltuklar, röportaj bitiminde önünde birlikte fotoğraf çektiğimiz eski bir ayna...

Kamera açıldı ve röportaj başladı. Karşımdaki koltuğa ilk oturan Ugo oldu. Fransızca orijinal eserleri okuyan Levantenlerin İzmir'de tiyatronun temellerini attığını ve bu geleneği yaşatmayı bir sorumluluk olarak gördüklerini, zaten sevdiklerini de söyledi.

Tiyatro ile girişini yaptığımız röportajda artık Türkiye'deki yaşamalarını ve yaşadığı toprakları neden tercih ettiklerini sormanın zamanı gelmişti çünkü hepsinin ikinci bir vatandaşlığı bulunuyordu.

"Bu topraklarda zorluk yaşadınız mı, kendinizi yabancı hissettiniz mi?"

"Hiç yaşamadım, insanlar bize hep sempatiyle yaklaştı." dedi. 60'lı yaşlarındaki İtalyan asıllı Ugo'nun konuştuğu daha da sempatik olduğunu düşünmeye başlamıştım. Kendisini Türk olarak mı yoksa İtalyan olarak mı gördüğünü sordum.

"Aslında biz Türk'üz. Ben Türkiye'de doğdum. Bana İtalyan kültürü de verildi, evde İtalyan kültürü de yaşatıldı. Bana 'İtalyan mısın?' dersen ben kesinlikle 'evet' diyemem çünkü yüzde 50 tarafın belki daha fazlası Türk. Tam Türk de değilim, eklentilerim var. 'Ne et ne balık' diyoruz biz."

Avrupa'da Türk Bayrağı

Margery Braggiotti, İngiliz baba ve İtalyan annenin kızı olarak 76 yıl önce İzmir'de dünyaya gelmişti. Tanıdığım en renkli kişilerden biriydi. Ömrü boyunca kendini doğduğu topraklarda hiç yabancı hissetmediğini, çocuklarının da "koyu Türk" olarak yetiştiğini anlattı.

“Nereli olduğumu sorarsanız ‘İzmirliyim’ derim. İzmir mademki Türkiye’de ben de Türk’üm. İzmir’in dışında kendimi ne hissediyorum, bilmiyorum. İstanbul’da yabancıyım mesela. Benim çocuklarımın Türk’ten hiç farkı yok. Çocuğum yılbaşında Floransa’da Türk bayrağı ile sokaklardaydı. Ona neden yaptığını sorduğumda ‘Bilsinler ki Türkiye var!’ cevabını verdi. Ben de İzmir’e hastayım, o başka. Burada büyüdük, taşını biliyoruz. Türk insanları çok severim; bayrağını, Atatürk’ü sever, ailesiyle ilgilenirim. 76 yaşındayım, bana çok iyi Türkçe konuştuğumu söylüyorlar. Haklılar ama gücüme gidiyor. Çünkü benim ailem buraya 1830’larda geldi. Herkes bilmez belki ama ben İzmir’i ezbere bilirim.”

Tiyatro grubundan Gina Carla Maria Ersan bir Türkle evlilik yapmıştı, Türkiye’de yaşamaktan çok mutlu olduğu için ana vatanlarının vatandaşlığını alma zahmetine bile katlanmadığını söyledi.

“Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım, çok da mutluyum. Ben kendi şehrim, buralara âşığım. Bırakın şehir değiştirmeyi, mahallemini bile değiştirmek istemem.”

Üç Mezhep, Üç Kilise

Azınlıkları tanıma yolculuğumun en ilgi çekici duraklarından biri Alsancak’taki Protestan Kilisesi oldu. Braggiotti ailesinin davetiyle 25 Aralık 2019’daki Noel kutlamasına katıldım. Yaşadığımız sokaklarda yolumuzun kiliselerle kesişmesi alışılmış bir durumdu. Ama Noel ayını farklı bir deneyimdi. Üstelik video ve fotoğraf çekimi de yapabilecektik. Protestan Anglikan Kilisesi olarak kurulmuş bu kilisenin daha sonra Baptist Kilisesi adını aldığını öğrendim. Abdülaziz’in padişahlığı sırasında yayımladığı bir ferman ile yenilenmişti. Görkemli ağaçların çevrelediği bir yolla tarihî kiliseye ulaştık. Her yaştan Levanten çok şık kıyafetler giymişti, hem sükûnet hem de neşyle sohbet ediyorlardı. Topluluğu izlediğimde dini bir ritüelin yanı sıra birbirlerini görmek ve sosyalleşmek amacıyla bir araya geldiklerini düşündüm.

Kilisenin içinde ışıklı bir dünya vardı. Hazreti İsa'nın doğum gününde kutlanan Noel, Hristiyanların en önemli bayramıydı ve bu özel güne yakışır bir kutlama planlanmıştı. Kilisenin üst katındaki oturma yerlerine geçtiğimde tüm ayini kuşbakışı izleme imkânı buldum. Süslenen kilisede ilahiler söylendi, İncil'den bölümler okundu, Hazreti İsa'nın doğumu canlandırıldı. Ingrid Braggiotti kilise korosundaydı. Ayine Hristiyanların yanı sıra farklı dinlere mensup olanlar da katılmıştı. Başından sonuna kadar tüm tören-de saygı ve hoşgörü hâkimdi.

Bu hoşgörüyü İngiliz kökenli Levantenlerin son kuşak temsilcilerinden Andrew Simes ile görüşmemde de hissettim. Simes, Türkiye'de yaşayan Levantenlerin kendi aralarında da milletlerine göre ayrıldıklarını; İtalyan Levanten, İngiliz Levanten, Fransız Levanteninin farklı görüşlere sahip olabileceğini söyledi. Levanten röportajlarının bana göre en ilgi çekici bölümlerini aktaran kaynaklarımdandı. Atalarının uzun yıllar önce geldiği bu topraklardaki kozmopolit yapının keyfini çıkardığı anlar vardı. O anlar en çok pazar gününe rastlıyordu.

“Pazar günü eşimle kiliseye gidiyoruz. Ben İngiliz ve Katolik'im. Türkiye'deki Levanten camiasında Katolik ayininden çıkıp Protestan ayinine, oradan da Ortodoks ayinine gidiyorum. Eşim Ortodoks, ben Katolik'im. Protestan nereden geliyor? O da bize çok farklı bir bakış açısı getiriyor. Ön yargısız her kiliseye gidebilmek İzmir'de büyümüş olmanın; Türklerle, Müslümanlarla büyümüş olmanın; İtalyanlarla, Fransızlarla büyümüş olmanın getirdiği bir avantaj. Protestan bir rahip kötü bir şey anlatmıyor ki! Sevgiyi, hoşgörüyü anlatıyor. Neden yargılayayım? Benim imam arkadaşım da var, onu da dinliyorum. Düşmanca bir şey anlatmadıktan sonra kendimizi niye kapatalım?”

Avrupa'ya Gittiklerinde

“Levanten kime denir? Nasıl yaşar? Kendini hangi millete ait hisseder? Türkler Levantenleri nasıl görür?” bunları anlamak için birçok görüşme yapmıştım. Artık sırada “Avrupa Levanten'i nasıl görür? Uzun zaman Anadolu topraklarında yaşamış Levanten

Avrupa’da kendini yabancı hisseder mi?” soruları vardı. Andrew Simes açık yüreklilikle cevap verdi.

“İzmir’deki İngiliz Levantenleri için söylüyorum, biz 200 yıl önce geldiğimizde hâlâ İngiltere’nin Victoria değerleri geçerliydi. Yani buradaki en benzer örnek İstanbul beyefendisi olabilir. İstanbul beyefendisi ‘Zat-ı âliniz nasıl efendim?’ diye sorarken şimdiki gençler ‘Nasıl’sın?’ diye soruyorlar. Çok büyük fark var. Biz yeni çağı görmediğimiz için yeni tabirleri bilmiyoruz. İngiltere’ye gittiğimde konuşma tarzı, davranış şekli farklı oluyor. ‘Sen zaman makinesinden mi çıktın?’ diye soruyorlar. Oraya yabancıyım diyemem, aidiyet hissim var. Değerlerimiz örtüşüyor ama bazıları için derler ya ‘Bu adam garip!’ diye, işte İngiltere’de öyle bir gariplik var bende. Ama yabancılık demem. Orada yabancı hissetsem İzmir’de de yabancı hissetmem lazım ama ben buranın çakılını, çivisini bilirim.”

Futbol Geleneği

Levantenlerin Anadolu topraklarına getirdiği kalıcı miraslardan biri de futbol olmuş. İzmir’de ilk futbol maçını Levantenler yapmış. Hatta İstanbul’daki futbol ligini de İzmirli bir Levanten kurmuş. Bu geleneği yaşatmayı bir sorumluluk olarak görmüşler. Simes de o geleneği yaşatanlardan. Bir takım oluşturmuş, adı da “Levanten United.”

“Futbol bizim başlattığımız bir gelenek ve o geleneğe sahip çıkmamız lazım. Ben o takımın kurucu başkanım ve 2008’den beri birlikteyiz. Ondan önce babamın takımı vardı. Ondan önce de dedemin takımı vardı. Ondan önce dedemin babası burada ilk futbol maçını oynadı. 24 kişilik kadronun 3’te 1’i Levanten, 3’te 1’i Türk, 3’te 1’i de Musevi cemaatinden olsun diye düşündük. Zamanla sayılar değişti. Museviler kendi takımlarını oluşturdular ve onlara saygı gösterdik. Onların yerine yeni göçle gelenleri aldık. Mesela Suriyelileri, Arapları. Dünyanın daha da globalize olduğu bir çağda yaşıyoruz. Takımımızda Amerikalı da var. Levanten kültürü ‘kimseyi dışarıda bırakmamak’ demek. Dedem derdi ki ‘Evden çıktığım zaman yedi sekiz hatta dokuz dilde ‘Merhaba’ demem gerekiyordu. Birinin selamını almamak çok ayıptı.’ Biz bu hoşgörü örnekleriyle büyüdük.”

İzmir Levantenleri Derneği Başkanlığını yürüten İtalyan kökenli iş insanı Giuliano Gloghini de tam bir futbol hayranı. Futbolun Anadolu topraklarındaki ilk adımını da o anlattı.

“Giraud ve Whittall aileleri burada futbolu ilk oynayan aileler. Güzel ve sevilen bir spordu, sonra yayıldı. Futbolun bizler için önemi büyük. Benim dedem de futbol oynadı, babam da; ben de oynadım. Levanten ruhunu futbolda yaşatmaya çalışıyoruz.”

Gloghini, İzmir’de 1910’lu yıllarda kurulan ilk Levanten futbol takımının adını İtalyan halk kahramanı Garibaldi’den aldığını, Altay’a 10-0 mağlup olan takımın İtalyan Konsolosluğu emriyle kapatıldığını da söyledi.

Ünlü Edwin ve Joe Clarke gibi Levanten oyuncuların Türk takımlarında özellikle de Altay’da top koşturduğunu gururla anlatan Gloghini de masterler düzeyinde Azzurri futbol takımında hâlâ futbol oynuyordu.

Levanten Derneğinin Temsilcisi

Çalışma süresince çok şey öğrendim; öğrendiklerimin bazıları beni çok şaşırttı. En şaşırtıcı olanlarından biri de İzmir Levantenleri Derneğinin kendine bir Türk kadını temsilci olarak seçmesiydi. Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümünde okurken 2008 yılında Levantenleri araştırmaya başlayan Eda Özmutaf ile yaptığımız görüşme, çok renkli bir toplumun özetini okumak gibiydi.

Levantenleri nasıl tanımladığını sordum: “Tanımlamak çok zor. Akademik dünya bu konuda hemfikir olamıyor. Levantenliğin kapsamını daraltanlar var, genişletenler var. Öyle zor bir soru ki... Akademik cümlelerle değil de kendi duygularıyla ifade edecek olursam Levantenler benim için bir kültür mozaigi. Çok renkli, çok kültürlü bir toplum. Doğululuk ve Batınlık yani Türkiye ve Avrupa öyle güzel harmanlanmış ki hiçbir abartı kalmıyor. Aynı masada toplanmış insanların Türkçe sohbet ederken konuşmaya Rumca, İtalyanca, İngilizce, Fransızca devam etmesi benim için Levanten. Bu çok büyük ve kaybedilmemesi gereken bir zenginlik. Onlar beni dışlamadı, içlerinden biri oldum.

Herkesin birbirine saygı duyduğu, aynı toplumun parçasıyız. Tek farkımız konuştuğumuz diller diyeceğim ama öyle deyince de aklıma rahmetli Giovanni Scognamillo geliyor. Kendisini Türko Italiano diye tanımlardı. En hoşlanmadığı şey ‘Türkçeyi ne güzel konuşuyorsunuz?’ denmesiydi. Burada doğmuş. Burada büyümüş insanları yabancı olarak görmememiz gerekiyor. Onlar da Türkiye’nin renklerinden.”

Yüzyıllardan Sonra Aynı Mutfakta

Avrupa ve Türk kültürünü buluşturan Levantenlerin, Anadolu topraklarına kattığı en keyifli gelenekler yemekleri olmuş. Atalarının ülkelerinde öğrendikleri yemekleri, göç ettikleri yeni memleketlerinde yapmak isteyen kadınlar, esas tarifte bulamadıkları malzemeleri Anadolu’dan başka malzemelerle değiştirerek temin etmişler ve ortaya dünyada eşi benzeri olmayan bir Levanten mutfağı çıkmış. Levanten mutfağı üniversitelerde ders olmuş, kitaplara konu olmuş.

Mutfak Tarihinin Levanten Tarifleri adlı kitabı Brigitte Braggiotti, Lotte Filippucci Romano, Maria Elisa Capaccioli Sponza ve Aude Giraud Ragusin ile birlikte üç yılda yazmış.

“Bazı yemeklerimiz 400-500 yıllık. Anneannelerimiz, onların anneleri Latince harflerle Rumca tarifler bırakmış. Büyük zenginlik, kaybolup gitmesin.” diye yola çıkmışlar.

Bornova’da 1900’lü yıllardan kalma görkemli bir köşkün, kartpostalları aratmayan güzellikteki bir bahçesinde başlayan tarihî yolculuk, Alsancak’taki bir apartmanın mütevazı katında XXI. yüzyılın teknolojisiyle donatılmış küçük mutfağında son buldu.

Levantenlerin farklı lezzetlerin karışımıyla ortaya çıkardığı “keftedhes”, “brizolakya pane”, “pita” gibi yemeklerinin konulduğu mutfak masasının etrafında koyu bir sohbet başladı.

Hem Türkçe hem İngilizce hem İtalyanca hem Fransızca hem de Rumca... Yüzyılların geleneğiyle hep insanca...

Bir Kâinat Mültecisi

Ümmü Gülsüm Erdoğan

O çocukluğunu savaşın gölgesinde geçirmiş İranlı bir sanatçı... Annesi Azeri, babası Fars olan Reza Hemmatirad, Urumiye doğumlu. Urumiye Türkiye sınırına bir buçuk saat uzaklıkta, İran'ın batısında kalan bir bölge.

Ambargo altında olan ülkesinde ve Irak'la süren 8 yıllık savaşın tam ortasında çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşamış. Bugün bir travma olarak adlandırdığı o yıllar onun karakterini de etkileyen silinmez izler bırakmış. Ülkesinin kaderini kendi kaderinden ayrı görmeyen sanatçı âdeta o kaderi kendi hayatında deneyimlemiş. Arkadaşlarından, komşularından ve akrabalarından kayıplar vermiş savaşta.

Ailesini “önceki rejimden kalma bir aile” olarak tanımlıyor. Devrim öncesi İran'ını kastediyor bununla. Babası istihbaratçı bir albay, devrim öncesi dönemde çalışan bir asker... Dolayısıyla devrim sonrasında zorla emekli edilenlerden biri olmuş. Hatta öyle ki 20 yıl emekliliği tanınmamış. Annesiyse savaş döneminde hemşirelik yapmış. Bir tarafta savaş, bir tarafta ekonomik zorluklar içerisinde geçirilen bir çocukluk... O günleri anarken gözleri doluyor, hatırladıkları hem kendisi hem ülkesi için zor şeyler çünkü.

7 yaşında imiş savaş başladığında. “Savaş eğitimleri alıyorduk.” diyor, “Bizler çocuktuk, tecrübesizdik ama savaş eğitimleri alıyorduk. Ülke o kadar zor durumdaydı ki o seferberlik hâlinde 8 yıl boyunca bizler de katılmıştık savaşa.”

O zamanlar onlara yardım eden bir ülke var hafızasında, o dostluğu vefa ile hatırlıyor. O ülke, bugün kendi topraklarında savaşın sürdüğü Suriye. “Başkent Tahran'da ölüyorduk, dünyadan kimse bize yardım etmezken Suriye destek oluyordu.” diye hatırlıyor o günleri. O dönemde Suriye'nin devlet başkanı olan Hafız Esed, bugün milyonlarca insanı mülteci durumuna sokan ve hâlen de-

vam eden savaşın müsebbibi olarak gösterilen Beşar Esed'in babası... "Bugün yapılanları asla tasvip etmiyorum ama o gün bize sadece Suriye yardım ediyordu." diyor ve "Halk böyle hatırlıyor." diye ekliyor.

"Biz Tahran'da okula gittiğimizde 'Acaba bu çocuklar okuldan dönerler mi?' endişesini taşıyordu anneler. Olan hep masumlara oluyor. Bugün olduğu gibi o gün de öyleydi. Her çatışmayla beraber çocukluğumun travmalarını yeniden yaşıyorum. Mesela bugün Suriye'de veya darbe gecesi Türkiye'de yahut şu anda Ukrayna'da olanlar... O zamanlara dönüyorum, o savaş döneminde ailelerimizin bizimle ilgili endişeleri bugün benim babalığımda da miras olarak devraldığım bir şey... Dün nasıl okula giderken bizim için 'Acaba geri dönecek mi?' kaygısı yaşıyorlardıysa ben de bugün o kaygıları taşıyorum. Oğluma karşı çok korumacı bir baba olmamı buna bağlıyorum."

Hat, Minyatür, Ebru, Resim, Grafik, Sinema...

VIII. yüzyılda bir Türk şehrinin canlandırıldığı film platosunda dinledim Reza'nın anlattıklarını. Kendisi Beykoz'a bağlı bir köyde çekimleri hâlen devam eden dizi projesinin genel sanat yönetmenliğini yürütüyor. Hatta bu görevi nedeniyle "en iyi sanat yönetmeni" ödülü kazanmış. Bunu kendisi söylemese de ben sonradan öğreniyorum. Platonun içine kurulan konteynırlarından birini gösterip bana orasının odası olduğunu söyleyince ilk gözümüne çarpan, duvarlara astığı çizimler oldu. Çizimlerine yansıyan üslup çok ayırt edici ve her birinde bir imza niteliğinde kendini gösteriyor. Ülkesinde aldığı sanat eğitimlerinin katkısı varsa bile sanki daha çok o topraklara has bir tavır, coğrafi bir işaret var o çizimlerde. Minyatür sanatının en etkileyici örneklerini dünyaya armağan eden bir ülkeden geldiğini haykırıyor âdeta o çizimler.

Etrafımızda birazdan sete çekim için girecek oyuncular dönem kostümleri içinde dolaşıyorlar. Onları görünce kendimi o dönemin içinde hissediyorum. Ama şimdiki zamana dair küçük bir ayrıntı bile hemen o sihri bozuyor. Mesela o kostümler içinde cep telefonlarıyla konuşan oyuncular, o atmosferin en isabetli tezatlığını oluşturuyor.

Reza dış görüntüsü, ses tonu ve edasıyla o kurgulanmış mizansenin içinden fırlamış bir karakter sanki. Âdeta VIII. yüzyıla yaptığım bir yolculukta karşıma çıkmış, az sonra atına atlayıp gidecek bir eski zaman insanı. Sert yüz hatları, yüzünü çevreleyen siyah sakalı ve tok sesiyle Reza o platoda oyuncular arasında gerçek bir tarihî şahsiyet gibi. Öte yandan fiziksel portresinde ait olduğu topraklara dair genetik izler taşıyor. O başka bir ülkede yaşamını yeniden inşa etmiş biri. Hem her iki dünyaya da ait, hem de hiçbirine ait değil.

Anlattıklarını dinlerken bir taraftan aklımdan şunları geçiriyorum: O bugün Türkiye’de birçok alanda başarı elde etmiş bir sanatçı. İmza attığı işlerde her iki ülkeden de izler var. Acaba icra ettiği sanat için daha çok kendi ülkesinden mi yoksa buradan mı beslenmişti, ilhamını neye borçluydu? Bu soruyu “her şeye ve her yere” diye cevapladığında anlıyorum onun aslında bir “dünya insanı” olduğunu. Bir tarafıyla beş bin yıla uzanan bir medeniyete, köklü bir geleneğe sırtını yaslamış ve köklerinden gelen sanatının çok farkında. Ve bugünkü rejim ile kısıtlamıyor ülkesine bakışını.

Reza, liseden itibaren fizik ve matematik eğitimi almasına rağmen yaşamını sanatçı olarak sürdürmüş. Ne zamandan beri çizim yaptığını sorduğumda “Kendimi bildim bileli.” cevabını alıyorum. Onun sanat eğiliminde İran’da şehirlerin en büyük parklarında hizmet veren ve çocuklar ile gençleri gelişimsel olarak destekleyen sanat kurumlarının etkisi var. Kanun adı verilen bu kurumlarda bugün İran sinemasının adını dünyaya duyuran ünlü yönetmenlerinin de yetiştiğini söylüyor. Fakat kendi hayatını değiştiren şeyin, sinemaya yönelmesinin altında başka bir şey var: Kendi deyimiyle “tamamen hasbelkader” karar verdiği bu sanatla tanışıklığı Reza’nın ilkokul yıllarında gittiği yüzme kursunda öğretmeninin gösterdiği filmler. Biri bir animasyon yapım, diğeri 15 dakikalık arada sessiz olarak izlettirilen Star Wars filmi. “Bu film ‘Ben sinemacı olacağım.’ deme nedenimdir.” diyor Reza.

En Güçlü Silah: Kâğıt ve Kalem!

11 yaşındayken strafor parçalarıyla maket yapmayı öğrendiğinde ilk ürünleri de Star Wars’da gördüğü uzay gemileri olmuş. Te-

levizyonun, oyuncuğun, teknolojinin çok uzağında geçen çocukluğunda bu maketler onun hayal dünyasının da en büyük destekçisi. “Zengin çocuklarına satıyordum bu maketleri. O yüzden bugün elimde yok.” diyor.

Kendi hayal perdesinde gördüğü filmleri zihin projeksiyonunda çekmeye başlaması da o yıllara uzanıyor. Ve devamında bir sinema tutkusu... O çok sevdiği filmlerin afişlerini ambargo altındaki ülkede bulmak ne kadar zor olsa da elinde güçlü bir silah var: kâğıt ve kalem! Annesinin çocuklarının eğitime katkı için ek işlerde çalışması ve şartlar nedeniyle yalnız geçen bir çocukluk... İmkânsızlıklar içinde gelişen ama doğuştan gelen bir tutku... Lise yıllarında duvarlara astığı o çok sevdiği filmlerin posterlerini kendi elleriyle çizecek kadar... Çünkü ambargo altındaki ülkesinde o afişlere ulaşmak çok zor.

18 yaşını geçtiğinde babasını da bu tutkuya ikna etmek zorundadır. “Sanat sahibi olmak bir ayrıcalık ama para kazanamazsın bununla, aç kalırsın.” cümlesini de ondan duymuş ilk kez. Benzer şeylerin her yerde duyulabileceğini söylüyorum ona. “Ama bu anlayış Batı’da yok.” diyor Reza, “Bu yüzden sanatçılar Batı’ya kaçıyor.” diye ekliyor.

19 yaşındayken dünyanın en iyi üniversitelerinden olan MIT’den davet alıyor ancak imkânsızlıklar nedeniyle bu fırsatı kaçırıyor. “Gidemedim çünkü İran’da yaşıyordum, gidemedim çünkü babamın parası yoktu, gidemedim çünkü askerliğimi yapmamıştım.” diye sıralıyor.

Grafik lisansı ile birlikte İran devlet televizyonunda dekor ve ışık tasarımcısı olarak işe başlıyor. Savaşın etkisinden henüz kurtulan kanala az maliyetli büyük işler yapmayı başarinca orada tutunuyor. O filmlerde gördüğü efektleri öğrendiği yerlerse kitaplar ve ansiklopediler. Yüksek lisansın ardından bir taraftan üniversitede hocalığa başlıyor, bir taraftan da yerli reklam ajansları ile çalışıyor.

Bu yıllarda gerçekleştirdiği evliliği, ilerideki hayatını mülteci olarak sürdürmesine neden etkenlerden biri. “Çok kötü bir beş yıl” olarak anıyor bu evlilikte geçirdiği yılları. Daha kısa sürede ayrılabilmesinaysa Doğulu damarına bağlıyor.

Kendini Yeniden Bulmak

“Kendimi yeniden bulmak, sıfırdan başlamak için İran’ı terk etmek istedim.” Bu cümle onun bugünkü yaşamını Türkiye’de geçirmesinin nedenini açıklıyor. Özel hayatında yaşadığı açmazlardan kaçarak uzaklaşma çabası; daha müreffeh, daha sakin bir yaşam arzusu ve hep arayışında olduğu sanat yapma isteği... Akındaki ilk duraksa eski bir arkadaşının da yaşadığı Londra.

Vizesiz girebildiği Türkiye’ye ilk geliş nedeni Londra’ya giriş için gerekli vizeyi almak. İstanbul bir durak... 2002 yılının Aralık ayında üç aylığına geldiği İstanbul, bugün onun için artık bir vatan.

O gün gördüğü Türkiye’ye, İstanbul’a dair anıları çok taze. Fatih’te Hırka-i Şerif civarında yaşayan arkadaşı Nasır’ın evine geldiği günün detayları hafızasında. İlk markete girdiğinde aldığı reçel ve tereyağını anlatıyor içten bir mutlulukla. O gün aldıklarıyla arkadaşının evinde kurduğu kahvaltı sofrasını şu iki kelimeyle özetliyor: “Oh be!”

“O kadar çekişmeli bir hayattan sonra ilk kez bunu dedim. Kahvaltı yaptım, yarım saat uyudum ve dışarı çıktım. O gün bugündür de yürüyorum.”

Türkiye’ye gelmeden önce üniversitedeki sanat tarihi hocasının bir İstanbul âşığı olması nedeniyle buraya aşına. Bir yanıyla Türk kültürüne hâkimiyeti ve anne tarafından Osmanlı dönemine uzanan bağları var Reza’nın. “Ben Sultanahmet’in bütün sokaklarını avucumun içi gibi bilirdim.” derken gözleri parlıyor. Türkçeye kulağı alışık ama konuşmayı burada öğrenmiş. Konuşurken kendini çok güzel ifade ediyor, bir Türk’ten ayırt edilemeyecek bir Türkçe kullanımı var. Üstelik bu ülkeye dair kültürel birikime sahip.

İstanbul’un arka sokaklarını ilk gördüğünde yaşadığı hayal kırıklığı, çarpık kentleşme ve Haliç’in kötü kokusunu hatırlıyor o günlere dair. “İnci gibi bu güzel şehre ne olmuş, bu güzelliği niye koruyamıyoruz?” dediğini aktarıyor. Onu dinlerken bu sahiplenişe hayret ediyorum bir taraftan.

“Buraya ilk geldiğimde bir valizim, boyalarım ve fırçamdan başka bir şey yoktu yanımda. Kendimi mülteci gibi hissettiğimi hatırlıyorum.” diye ekliyor hemen. Ama Londra’ya gitmek için gereken vize işleriyle de hiç uğraşmamış çünkü İstanbul onu eski bir dost gibi kucaklamış. Onu burada tutan şeyse birkaç aylığına da olsa burada kalmanın ona iyi geleceği düşüncesi olmuş.

İki Kadim Dost

Reza’ya göre İranlılar için Türkiye, Avrupa’ya kaçılan Doğulu bir ülke. Avrupa’nın Doğu’ya açılan kapısı... Ama onun için anlamı farklı.

“Ben Orta Asya’dan Balkanlar’a kadar olan bir ülkenin çocuğuyum. İki pasaportum var, ikisinin de kökü Türk, kökü Pers.” diyor Reza. Ona göre Türkiye ve İran, iki kadim dost, bunları ayrı düşünmek saçmalık. İki halk arasında oluşturulmuş suni bir rekabet var ve maalesef devletlerimizin tarih boyunca yaptıkları hataların bir sonucu bu.

“Batı, Safevi ve Osmanlı döneminden itibaren bu iki devleti birbirine düşürerek kendini korumaya aldı.” Bu cümleleri çok keskin bir sertlikte söylüyor Reza ve yüzündeki ciddiyet onun bu konudaki tüm hassasiyetini ortaya koyuyor. “Ayrıştırıldık.” diyor. Ülkesinden uzakta, sığındığı bu ülkede yaşadığı acı tecrübelerinden biri olarak anlatıyor Reza bu ayrıştırmayı.

“İran’da deveye mi biniyorsunuz? Yoğurt var mı?” Emekli bir lise öğretmeninin bu sorusu Reza’yı oldukça gerilere götürmüştü. Bu duruma çok sinirlendiğini ses tonundan anlamak mümkün. Ona göre Türkler ve İranlılar birbirlerini tanımıyor. “Bana Türklerin sorduğu sorulardan bizi hiç tanımadıklarını anlıyorum.” diyor. “Bizi Arap zannediyorlar. Kendimizi ne dünyaya ne birbirimize anlatabiliyoruz. Bu bizim sorunumuz. Öz güven yok ve öz güveni olmayan milletler birbirlerine taş atarlar. Ya da tam tersine gereksiz bir öz güven ile kendilerini yok ederler.” Ortayı bulamamak veya gerçekçi olamamak da bu iki milletin ortak özelliği ona göre.

“Ya çok iyiyiz ya çok kötü. Eksik olan ortası.” diye hayıflanıyor. “Ben niye Türkiye’yi bu kadar sevdim? Hiçbir farkımız yok çünkü. Yemin ederim, hiçbir fark yok.” diyor Reza.

“Allah, Tanrı, God yahut Hûda... Ne derseniz deyin, insanlık yolu birdir.” diyerek nokt alıyor bu bahsi. Uzun saç ve sakallarını, anneannesinin evinde tasvirini gördüğü Hz. Muhammed’den ilham aldığını söylerken sesi titriyor. Şii kültürünün içinden gelmiş olmasına rağmen o kültüre dışardan da bakabilen biri olduğunu düşündürüyor verdiği örneklerle.

Sesinin heyecandan titrediği nadir anlardan birine de “Türkiye’de en saygı duyduğum tarihsel kişiliklerden biri de Mustafa Kemal Atatürk’tür.” diye cümleye başladığında şahit oluyorum. “Fedakârlığı göze alan lider liderdir benim gözümde.” diyerek onu minnetle anıyor.

“Cumhuriyet döneminin en önemli karakterlerinden biri de Hasan Ali Yücel.” derken verdiği örneklerden konuya nasıl bu kadar hâkim olduğunu görüp şaşırıyorum.

“İran’da iken çok merak ettiğim ve Türkiye’de öğrendiğim şeylerden biri ‘Osmanlı İmparatorluğu neydi?’ sorusuydu. Uzun yıllar projeler vesilesiyle çok kitap okudum, padişahların portrelerini çizdim, çalıştım ve bu çalışmalar sonucunda bir şey öğrendim.” diyor ve “Osmanlı Devleti emperyaldir, emperyalist değildir.” cümlesini Erhan Afyoncu hocadan okuyunca çok etkilendiğini anlatıyor dolu dolu. Osmanlı’da da zayıflamanın Şii, Sünni ayrımına gidildikçe başladığına dikkat çekiyor.

Tutunma Çabası

Oturma iznini nasıl aldığını sorduğumda ilk kez kahkaha attı. “Oraya geleceğim. Daha erken...” diyerek anlatmaya başladı bu raya tutunma hikâyesini. Öyle kolay olmamış çünkü.

Kendisini burada nasıl ifade edebileceğine kafa yorarken bir sergi açma fikri aklına gelmiş. “Kendimi en kolay resimlerle anlatabildim çünkü başka dil bilmiyordum.” diyor. Bu hem çok sahici hem çok geçerli dil onun hayatını kurtarmasına neden olmuş neyse ki.

Bir Türk generalinden duyduğu bir söz onu harekete geçirmiş: “İran ve Türkiye halkları iki ayrılmaz millettir. Birbirimize destek olmazsak araya girecek fitneler bizi büyük sıkıntıya sokacak.”

Bu cümleleri sergisinin mottosu yapma kararıyla İran konsolosluğunun kapısını çalar. Amacı, sergi açabileceği bir galeri bulmaktır. Çağaloğlu’nda Camcı Hoca lakabıyla tanınan emekli bir ilkokul öğretmeni ile tanıştırlar onu. “Bence o bir evliyaydı.” diyerek rahmetle anıyor Reza, Camcı Hoca’yı. Onun da yardımıyla Caferağa Medresesi’nde 24 eserden oluşan bir resim sergisi açar. İran ve Türkiye’ye ait ortak konuları içeren eserler ilgi görür. Manevi babam, hayatımın dönüm noktası, oğlumun manevi dedesi diyerek andığı Hikmet Barutçugil ile de o sergi vesilesiyle tanışır.

Daha sonra Camcı Hoca olarak anılan Mustafa Diken’in Sultanahmet’teki çerçeve dükkânının alt katında bir galeri açarlar. “Babalık yaptı bana, Türkçeyi o öğretti.” diyerek andığı Camcı Hoca’nın yardımıyla galeride resim yapıp satmaya başlar Reza. Fakat hâlen oturma izni yoktur. (Bu arada Camcı Hoca’nın vefatından sonra, bugün o dükkân, Camcı Hoca’nın oğlu ve Reza’nın “Bana öz kardeşimden daha yakındır.” diyerek andığı Ali tarafından idare ediliyormuş.)

2003’ün sonlarına doğru Reza bir şirket açmaya karar verir. Erdem Yayınlarının bir katını kiralayarak çocuk kitaplarını resimlemeye ve fotoğrafçılık yapmaya başlar. Diğer taraftan da galeride resimlerini sergileyip ticari gelir elde etmek için çabalar. Zira burada tutunması, para kazanmasına bağlıdır. Zamanla eğitimler vermeye ve çeşitli projelerde yer almaya başlar.

2006 yılında ilk kez ebruya dokunur. Hikmet Barutçugil’den öğrendiği bu sanatı “O hayatta olduğu müddetçe öğrendim diyemem.” diyerek başka bir yere koyuyor. Ama ebru sanatını dijitale taşıdığı proje ile uzun süre adından söz ettirmeyi başarıyor: Osman Sınav’la birlikte imza attığı Kapıları Açmak! Bu proje aynı zamanda onun Türkiye’deki sinema sektörüne giriş kapısı...

Osman Sınav’ın Reza’nın hayatındaki yeri çok ayrı. Hem iş hayatında hem özel yaşamında etkisi büyük. Bugünkü eşi ve 8 yaşındaki oğlunun annesiyle de onun sayesinde tanışır.

Vatandaşlık alması bürokratik bir engel yüzünden 2009 yılını bulur. Neredeyse oturma izni iptal olmak üzereyken sonunda vatandaşlığını alır. Artık bir Türk eşi ve aynı zamanda Türk vatandaşı olarak yine de mülteci gibi hissedip hissetmediğini soruyorum, çok çarpıcı bir cevap alıyorum: “Ben ilk günden beri kendimi asla yabancı hissetmedim ki! Yabancı hissettirildim.”

“Birçok Türk’ten Çok Daha Türk’üm”

Yaşadığı toprakların kıymetini bilmek onun yaşam mottolarından. Kimliksizliği en kötü şey olarak tanımlıyor.

Tek bir hocadan ders almadan birçok sanat dalına haiz biri Reza. Âdeta her çiçekten bal alan bir arı gibi çalışıyor. Öğrencilerine de bunu tavsiye ediyor. “Bütün hocalarımdan; biraz ondan, biraz ondan alıp kendi yorumumu katarak sanatımı geliştirmiş biriyim ve bunu da öğretiyorum.” diyor övünçle. Belki de onu kendi yapan en önemli özelliğini işaret ediyor farkında olmadan.

11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne saldırı gerçekleşmemiş olsaydı belki de yaşamı orada sürecektir bir sanatçıydı o. Tam da o günlerde, ilk evliliğinin sıkıntılı zamanlarında Walt Disney’e başvuru yapmış ve olumlu görüşmeleri devam ettiriyordu. “Bir akşam eve geldiğimde eski eşim televizyondan saldırıları izliyordu ve benim dünyam değişiyordu o anda.” diye anlatıyor o günü. Zira o günden sonra telefon görüşmesi dahi kabul etmeyen bir Amerika vardı Orta Doğu halkları karşısında.

Türkiye onun sadece sığındığı bir ülke değil aynı zamanda kan bağı da kurduğu bir yurt... “Birçok Türk’ten çok daha Türk’üm ve bununla iftihar ediyorum. Bu topraklara ayak bastığım andan itibaren bu ülke için bir şeyler yapmaya çalıştım. Daha vatandaş değilken 2008’de Mevlânâ yılı dolayısıyla yaptığım filmle Türkiye’yi temsil ettim. Tribeca Film Festivali’ne gittiğimde ‘İrandan geldim.’ demedim, ‘Türkiye’den geldim.’ dedim.” diyen Reza’nın sesinde hem bir gurur hem bir burukluk seziyorum nedense. Belki bu ülke için adadığı sanatına yeteri kadar karşılık bulamaması yahut aidiyet hissinin kalan boşlukları dolduramaması... Bunu adlandıramıyorum.

Onunla vedalaşıp arabaya bindiğimde zihnimde pek çok resim canlanıyor. Doğduğu topraklarla yaşadığı topraklar arasında seçim yapmış birinin resimleri bunlar. Kendi hayatı da vatandaşı olduğu iki ülke arasındaki ilişkilerin, bölünmelerin, ayrışmaların minik bir prototipi sanki. Yaşadığı tüm zorluklar boyunca evrensel olanın peşini bırakmamış. Zaman içinde kimilerine öğrenci kimilerine hoca olmuş. Bu sayede yeni bir çevre edinmiş, yeniden kurulan manevi bağlarla yeni bir aileye ve yeni bir yurda kavuşmuş.

Onun en büyük kurtarıcısı yine sanat olmuş. Bu sayede mülteci olmaktan, mülteci hissetmekten kurtulmuş âdeta.

İki saati bulan sohbetimizin etkisiyle bir cümle yankılanıyor zihnimde: Reza Hemmatirad, insan paydasını kâinat özelinde eritmiş biri, bir kâinat mültecisi.

KAVRAMLAR

Tanımlar, Uluslararası Göç Örgütü tarafından yayımlanan *Göç Terimleri Sözlüğü*’nden alınmıştır. (*Göç Terimleri Sözlüğü*-İkinci Baskı, Editörler: Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath - Cross, IOM)

diaspora: Menşe ülkesinden ayrılmış ancak ana vataniyle bağları süren bireyler veya ağ, dernek ve topluluklar. Bu kavram, daha ziyade geçici süreyle yurt dışında yerleşik toplulukları, geçici süreyle yurt dışında yerleşik göçmen işçileri, ev sahibi ülkenin vatandaşlığına sahip yabancı çalışanları, çift vatandaşlığı bulunan kişileri ve ikinci/üçüncü nesil göçmenleri kapsar.

göç: Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya aynı devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketlerine göç denir. Buna mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.

göçmen: Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir “göçmen” tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden birey olarak tanımlar. Bu tanım kapsamında, turist veya iş adamı statüsüyle daha kısa sürelerde seyahat eden kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir. Ancak yaygın kullanım, tarım ürünlerinin ekimi veya hasadı için kısa sürelerde seyahat eden mevsimsel tarım işçileri gibi kısa dönemli göçmenlerin bazı türlerini de kapsar.

göçmen kaçakçılığı: Doğrudan veya dolaylı olarak, maddi çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin, vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasa dışı girişinin sağlanması [Madde 3(a), Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı BM Protokolü, 2000]. İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen (insan) kaçakçılığında sömürü, zorlama ya da insan hakları ihlali yoktur.

insan ticareti: “Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınması” [Madde3(a), Organize Suçlarla Mücadeleye İlişkin BM Sözleşmesi’ne Ek İnsan Ticaretini, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretini Önleme, Durdurma ve Cezalandırmaya İlişkin BM Protokolü, 2000]. İnsan ticareti bir devletin sınırları içinde gerçekleşebilir veya sınır ötesi nitelikte olabilir.

insani yardım: Krizden etkilenen bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan yardım. Bu yardım esas olarak devletin sorumluluğu olmakla birlikte uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve Kızıl Haç/Kızılay Hareketi tarafından da desteklenir. Bu yardım insancıl ilkeler doğrultusunda, özellikle insanlık ilkeleri (Çocuk, kadın ve yaşlılar gibi hassas gruplara özel ilgi gösterilerek insanların acı çektiği bütün durumlara müdahale edilmeli; bütün mağdurların onuru ve haklarına saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.), tarafsızlık (İnsani yardım düşmanlık yapılmadan veya siyasi, dinî ya da ideolojik çatışmalarda taraf tutmadan sağlanmalıdır.) ve eşitlik (İnsani yardım etnik köken, cinsiyet, tabiiyet, siyasi görüş, ırk veya dine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın sağlanmalı, acılar ihtiyaçlara göre dindirilmeli, acıya neden olan en acil vakalara öncelik verilmelidir.) doğrultusunda sağlanır.

mülteci: “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi). 1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)’deki mülteci tanımına ilaveten 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi mülteciyi “kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler” olarak tanımlar. 1984 Cartagena Bildirisi’nde benzer şekilde mültecilerin “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için” ülkesinden kaçan kişileri de kapsadığını belirtir.

BMMYK’nin tanıdığı mülteci: BMMYK’nin tüzüğündeki kriterlere uyan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’ne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması fark etmeksizin Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi.

sığınmacı: Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.

soykırım: “Ulusal, etnik, ırksal veya dinî bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri soykırım suçunu oluşturmaktadır: gruba mensup olanları öldürmek; grubun mensuplarına ciddi derecede bedensel veya zihinsel zarar vermek; grubun fiziksel varlığını tamamen veya kısmen ortadan kaldırmayı hesaplayarak grubun yaşam koşullarını kasten değiştirmek; grup içindeki doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; gruba mensup olan çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.” (Madde 2, Soykırımı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme, 1948 ve Madde 6, Uluslararası Ceza Mahkemesini Kuran Roma Statüsü, 1998).

YAZARLAR

Ali Ulurasba

Konya'da 1966 yılında doğdu. Gazeteciliğe lise yıllarında başladı. Ulusal gazete, dergi ve TV kanalları ile haber ajanslarında muhabirlik, editörlük, yazı işleri müdürlüğü, haber müdürlüğü, haber genel yayın yönetmenliği yaptı; yanı sıra bazı haber ajans ve TV'lerin kuruluşunda görev aldı. TBMM'de 17 yıl Parlamento Muhabirliği ve Parlamento Haber Müdürlüğü görevinde bulundu. Parlamento Muhabirleri Derneği Genel Sekreterliğine seçildi (4 yıl-2 dönem) *Türk Edebiyatı Dergisi*, *Türkiye Gazetesi*, *Türkiye Çocuk Dergisi* ve çok sayıda edebiyat-sanat dergilerinde öyküleri, başta "Sokak Çocuğu" ve "Hey Gidi Ankara" şiirleri olmak üzere klip çekilmiş şiirleri yayınlandı. Sürekli Sarı Basın Kartı sahibidir. Okuduğu Okullar: Radyo, Televizyon, Sinema Bölümü (AUZEF), İstanbul Üniversitesi. Sosyoloji, Eskişehir Anadolu Üniversitesi. Aldığı ödüller: Gazeteciler Cemiyeti Yılın Gazetecisi-Haber-Foto Tema: "Fakirin Ambulansı Sebze Arabası" *Türk Edebiyatı Dergisi* Mansiyon; "Aslında Hepimiz Düşünce Kirlisiyiz" Araştırma İnceleme Parlamentodan Dergisi-Yılın En Başarılı Gazetecisinin yanı sıra mesleki ve edebi ödüller...

Ayşe Olgun

Erzurum'da doğdu. Esnaf bir ailenin yedinci çocuğu. İlkokulu İnönü İlkokulunda, ortaokul ve liseyi Erzurum Nenehatun Kız Lisesinde tamamladı. Üniversite eğitimini Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümlerinde sürdürdü. Okumayı, yazmayı seven bir ailede büyüdü. Gazetecilik mesleğiyle büyükbabasının yerel gazetelerde yazdığı köşe yazıları ile babasının eve düzenli olarak getirdiği gazetelerdeki yazı ve haberleri okuyarak tanıştı. Öğrencilik yıllarından itibaren edebiyat alanına ilgi duydu. İlk şiirlerini ve deneme yazılarını çeşitli edebiyat dergilerinde yayımladı. Ancak öğrencilik yıllarında harçlıklarını biriktirerek aldığı profesyonel fotoğraf makinası ilgi

alanının fotoğrafçılık ve gazetecilik mesleğine yönelmesine neden oldu. 1996 yılının Ekim ayında stajyer olarak girdiği *Yeni Şafak* gazetesinde sırasıyla muhabirlik, editörlük ve yöneticilik yaptı. Hâlen *Yeni Şafak Pazar* ve *Yeni Şafak Kitap* eklerinin yayın yönetmenliğini sürdürüyor, vakit buldukça çeşitli yayınlarda deneme, röportaj ve makalelerini yayımlıyor.

Burcu Çalık Göçümlü

1985 yılında Ankara’da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Radyo-TV Yayımcılığı ve ardından Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünü bitirdi. Mesleğine 2010’da *Sabah Gazetesi*’nde muhabir olarak başlayan ve ardından Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında basın koordinatörlüğü görevlerini yürüten Göçümlü, 2016’dan bu yana Anadolu Ajansında kıdemli muhabir olarak görev yapmaktadır. Göçümlü’nün aile, kadın, insan hakları, mülteciler, sığınmacılar, çevre, eğitim, sağlık ve siyaset alanında yazdığı çok sayıda haber bulunmaktadır.

Deniz Açıık

Eskişehir’de 15 Mayıs 1984 tarihinde doğdu. İlkokul, ortaokul öğrenimimi İzmir Karşıyaka Örnekköy İlköğretim Okulunda tamamladı. Lise öğreniminin 1,5 yılını Karşıyaka Havva Özışbakan Lisesinde, geri kalanınıysa memleketi olan Eskişehir’deki Yunus Emre Lisesinde bitirdi. Lisans eğitimini ise Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın-Yayın Bölümünde tamamladı. 2005’te kapısından stajyer muhabir olarak girdiği Anadolu Ajansı’nda 2009 yılından bu yana kadrolu muhabir olarak görev yapıyor.

Duygu Özkümüş

Duygu Özkümüş, Denizli’de 1981’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Bursa’da, yükseköğretimini Konya’da Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde 2002’de tamamladı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Göç Politikaları ve Araştırmaları” üzerine 2016’da yüksek lisans yaptı. Olay Medya

Grubu'nda 2001 yılında staj kapsamında başladığı meslek hayatına 2004'ten itibaren Anadolu Ajansı'nda kadrolu muhabir olarak devam etti. Bursa'da politikadan ekonomiye, spordan güvenlik haberlerine pek çok alanda aktif ajans muhabirliği yaptı. Aralık 2010'dan itibaren Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğünde sürdürdüğü meslek hayatında sırasıyla Yeni Medya Haberleri Yayın Yönetmenliği Web Editörlüğü ve Ankara Haberleri Editörlüğünde muhabir, Haber Merkezi Yayın Yönetmenliğinde başmuhabir/yayıncı olarak çalıştı. Web Editörlüğü bünyesinde geleneksel dilde yazılan haberlerin internet ve sosyal medyaya yönelik metinlere dönüştürülmesi, uzun haberlerin 150-200 karaktere sığacak şekilde düzenlenerek anlık ileti olarak geniş kitlelere ulaştırılması konusunda hizmet sundu. Ankara Haberleri Editörlüğünde özellikle Cumhurbaşkanı, dönemin Başbakanı ve Başbakan yardımcıları ile bakanların haber takibinde görev aldı. Çevre ve şehircilik ile diyanet alanlarında yaptığı özel haberlerle gerek kurum yönetimi gerekse sivil toplum kuruluşlarının çok sayıda ödüle layık görüldü. Haber Merkezi Yayın Yönetmenliğinde de ilgili editörlükler tarafından Türkiye ve dünyadan sunulan haberlerin son okumasını yaparak en hızlı, anlaşılır ve güvenilir şekilde aboneye sunulmasından sorumludur.

Efsun Erbalaban Yılmaz

İzmir'de 1976 yılında dünyaya gelen Efsun Erbalaban Yılmaz, Bornova Anadolu Lisesi'ndeki eğitimini tamamladıktan sonra Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine girdi. Yılmaz, 1998 yılında henüz üniversitede 3. sınıf öğrencisiyken İzmir'de gazeteciliğe başladı. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti aracılığıyla Almanya'da *Frankfurter Allgemeine Zeitung* adlı gazete ve SAT1 televizyonunda konuk gazeteci olarak çalışan Yılmaz, Türkiye'ye döndükten sonra *Yeni Asır* ve *Sabah* gazetelerinde görev yaptı. Yılmaz, 7 Ocak 2007'de Anadolu Ajansı tarafından açılan sınavı kazanarak İzmir Bölge Müdürlüğünde muhabir olarak göreve başladı. Mesleki birçok ödüle sahip olan Efsun Erbalaban Yılmaz'ın "*İnsandan Haber Var*" adlı gazetecilik anılarının yer aldığı bir kitabı bulunuyor. Yılmaz, Anadolu Ajansında muhabirlik görevini ve Sağlık Muhabirleri Derneği İzmir Temsilciliğini yürütüyor. Almanca ve İngilizce bilen Yılmaz evli ve bir çocuk annesi.

Gülcan Tezcan

Gazeteci, yazar. Meslek hayatına 1993 yılında başladı. Çeşitli kültür, edebiyat dergilerinde yazı, röportaj ve özel haberleri yayınlandı. *Yeni Şafak*, *Star* ve *Akşam* gazetelerinde editörlük yaptı ve hafta sonu ekleri yönetti. TÜRSAK'ta sinema seminerlerine katıldı. *Film Arası* dergisinin kurucu ekibinde yer aldı ve kapak röportajları yaptı. Aziz İstanbul belgeselinin senaryosunu kaleme aldı. *Gazilerin Dilinden Çanakkale* ve *Ruşen Eşref, Atatürk ve Çanakkale* adlı iki kitabı yayınlandı. *Star* gazetesinde kültür sanat muhabirliği, kitap eki editörlüğü yaptı, *Star Cumartesi* ve *Pazar* eklerini çıkardı. 15 Temmuz'un kronolojisini özgün hikâyelerle anlatan *Okçular Tepesi* kitabının editör ekibinde yer aldı. *Milli Mücadelenin Cesur ve Kayıp Kadınları* kitabının metin yazarlığını üstlendi. *Sağ Yanımda Aşk* adlı biyografik kitabı kaleme aldı. 15 Temmuz Derneği'nin yayınladığı *251 Mektup - 15 Temmuz Şehitlerine Mektupların* editörlüğünü üstlendi. Hâlen *Akşam Gazetesi Cumartesi* ekinin yöneticiliğini yapmaktadır.

İsmail Kılıçarslan

1976 Ankara doğumlu. İlahiyat ve iletişim okudu. İkisini de bitirmedi. *Hece*, *Yedi İklim*, *Kaknüs*, *Kırkayak*, *Fayrap*, *Kırklar*, *İtibar ve Şiir Versus* dergilerinde şiirleri yayınlandı. *Portakal Turta Bir de Kirpi*, *Ablam Uzak Ülkede*, *Amerika Sen Busun* ve *Gelecek ve Diğer Meseleler* isimli şiir kitapları yayımlandı. Bunlardan *Portakal Turta Bir de Kirpi* ve *Ablam Uzak Ülkede* "İkisi" adıyla yeniden basıldı. *Benim Meselem* isimli siyasi makalelerden oluşan bir kitabı, *Rahatsızım Çok Şükür* isimli bir söyleşi kitabı, *Sokakta*, *Böyle Şeyler Filmlerde Olur*, *Kara Dursun ve Diğer Ankara Söylenceleri* isimli üç de öykücükler kitabı vardır. Yazıları *Yeni Şafak* gazetesinde yayımlanır, *Cins* dergisinin genel yayın yönetmenidir.

Leyla Ataman Koyuncuoğlu

1975 Aksaray doğumlu Leyla Ataman Koyuncuoğlu ilk, orta ve lise tahsilini Antalya'da yaptı. 1998 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünden mezun oldu. 20 yıl

Anadolu Ajansında ekonomi muhabirliği yaptı. 2019 yılında Anadolu Ajansından emekli oldu ve mesleğe Hürriyet Gazetesi Antalya Bölge Müdürlüğünde editör olarak devam etti. Bir çocuk annesi Leyla Ataman Koyuncuoğlu, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Antalya Gazeteciler Cemiyeti ve Ekonomi Muhabirleri Derneği üyesidir.

Mahmut Gürer

1982 yılının Kasım ayında Edirne'nin Keşan ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaöğretimini burada; lisans eğitiminiyse Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinde tamamladı. Gazetecilik mesleğine 2001 yılında adım attı. Sırasıyla *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Habertürk* ve TRT'de muhabirlik, editörlük ve yazarlık yaptı. Mahmut Gürer, Afganistan ve Irak ile Somali, Suriye ve Libya iç savaşlarını yerinde takip etti. Arap Baharı sürecini bölgede izleyerek haberleştirme fırsatı elde etti. Gürer bunun yanı sıra, pek çok ülke ve uluslararası kuruluşun daveti ile sertifika programlarına katıldı. 2009-2016 yılları arasında Türkiye'de dış politika gazeteciliğinin çatı kuruluşu olan Diplomasi Muhabirleri Derneğinin başkanlık görevini de yürüten Gürer, evli ve bir çocuk babasıdır.

Mehmet Kaya

1973 yılında Burdur'un Gölhisar ilçesinde doğdu. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünü 1994 yılında bitirdi. Aynı yıl gazeteciliğe başladı. Çeşitli TV, dergi ve gazetelerde ekonomi muhabiri olarak çalıştı. Kasım 2004-Mart 2007 arasında TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesinin Basın ve Halkla İlişkiler birimini yönetti. Tekrar gazeteciliğe dönerek Dünya Gazetesinde ekonomi muhabiri olarak çalıştı. Sürekli basın kartı sahibidir. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Yeni Medya alanında eğitim aldı. Üyesi olduğu Ekonomi Muhabirleri Derneğinde 4 dönem Yönetim Kurulu üyeliği ve 2 dönem Başkan Yardımcılığı görevinde bulundu. Ayrıca Ankara Gazeteciler Cemiyeti üyesidir.

Nuriye Çakmak Çelik

2000 yılında Bakırköy İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde lisans eğitimi aldı. On beş yılı aşkın süredir makale ve metin yazarlığı ile dergi, kitap ve haber editörlüğü yapmaktadır. Yazıları *Karakalem, Sancaktar, Cins, Bilimevi Kadın, Temmuz* gibi dergilerde ve çeşitli internet sitelerinde yayımlandı. İHH İnsani Yardım Vakfı, Deniz Feneri Derneği, Kafkas Vakfı başta olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşunda, özellikle mültecilere yönelik projelerde gönüllü olarak görev aldı. 2013 yılından 2016 yılına dek Yeni Şafak İnternet Yayınlarında özel haber editörlüğü görevini yürüttü. Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığında başkan müşaviri olarak görev aldı. ÖNDER 54. Dönem Yönetim Kurulu üyesi, Basın Komisyonu üyesi ve *Tohum Dergisi* editörü olarak görev yaptı. ÖNDER, İBB ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde düzenlenen eğitim programlarında internet ve sosyal medya, internet gazeteciliği gibi konularda seminerler verdi. 2018 yılında TRT Haber web bölümünde içerik geliştirme uzmanlığı görevini üstlendi. Gzt.com sitesinde Doğduğum Ev röportajlarını gerçekleştirdi ve 11. İbrahim Keresteci Basın Ödüllerinde röportaj dalında ödüle layık görüldü. İlk kitabı 2021 yılında *Doğduğum Ev* isimyle Ketebe Yayınlarından çıktı. Başakşehir Belediyesi Gazetecilik ve Yeni Medya Okulunda röportaj teknikleri dersleri verdi ve Albayrak Medya bünyesindeki Medya Akademisinin koordinatörlüğünü yürüttü. Yeni Şafak gazetesinde her pazar biyografiler yazıyor ve Doğduğum Ev röportaj serisine devam ediyor.

Rıza Özel

5 Mart 1976'da Antalya'da doğdu. Profesyonel olarak 1993 yılında Hürriyet Gazetesi Antalya Bölge Müdürlüğünde spor muhabiri olarak gazeteciliğe adım attı. *Hürriyet*'in ardından *Sabah*'ta (1998) kısa süre çalışan Rıza Özel, 1998 yılında Anadolu Ajansında foto muhabiri olarak göreve başladı. Anadolu Ajansında görevini sürdürürken 2002 yılında Ankara'ya gelen Özel, 1 Kasım 2012'den bu yana *Hürriyet* gazetesine geçti. Hâlen burada görevini sürdürüyor.

Hâlen Türkiye'de basın fotoğrafçıları tek çatı altında toplayan 1984 yılında kurulmuş olan Kamu Yararına Çalışan Dernekler Statüsünde yer alan Türkiye Foto Muhabirleri Derneği Başkanlığını da yürüten Rıza Özel, aynı zamanda Türkiye Spor Yazarları Derneği, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Gazeteciler Cemiyeti Ankara, Antalya Gazeteciler Cemiyeti, FIJ ve AIPS üyesi.

Rüya Küçüktunca

1988 yılında doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Radyo ve Televizyon Haberciliği Bölümünde 2011 tarihinde tamamladı. Mezun olduktan kısa bir süre sonra Mart 2011'de ATV'de başladığı muhabirlik görevine hâlen devam diyor. Evli ve bir çocuk annesidir.

Tahir Orhan

1958 yılında Rize'de doğdu. 1985 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili kürsüsünden mezun oldu. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinden de pedagoji diploması aldı. 1986'dan itibaren 32 yıl TRT Haber Merkezi'nde çalıştı. Trabzon Gazeteciler Cemiyeti ve Türkiye Spor Yazarları Derneği Trabzon Şubesinde çeşitli dönemler yöneticilik yaptı. 2014 yılında Gazeteciler Cemiyetinin projesi olan Trabzon Basın Tarihi Belgeseli'ni hazırladı. Tanıtım filmi, belgesel senaristliği ve yönetmenliği yapıyor. Önceleri KTÜ, şimdi Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesinde dersler veriyor. TRT'deki anılarını kaleme aldığı bir kitabı bulunuyor. Yazı hayatını Trabzon'da sürdüren Orhan, Türkiye Yazarlar Birliği, Karadeniz Yazarlar Birliği, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Trabzon Gazeteciler Cemiyeti ve TSYD üyesidir. Evli ve iki kız, bir erkek çocuğu ile Yağmur adında bir kız torunu bulunan Tahir Orhan, Sürekli Basın Kartı sahibidir.

Ümmü Gülsüm Erdoğan

1983'te İstanbul'da doğdu. Küçük yaşlardan itibaren okumaya anlamaya çabaladı. Ortaokul ve lise eğitimini imam hatip lisesinde tamamladı. Anadolu Üniversitesi Sosyoloji eğitiminin yanı

sıra Bilim Sanat Felsefe Akademisi'nde Sinema TV eğitimi aldı. Öğrencilik yıllarında Kültür Bakanlığı desteğiyle çektiği kısa film uluslararası yarışmalarda ödüle layık görüldü. Uzun metraj sinema filmlerinde farklı alanlarda görev aldı. Çocuk ve gençler için kısa film ve sinema dersleri verdi. Kurumlar bünyesinde film okuma atölyeleri düzenledi. Dizi ve film projelerinde senaryo danışmanlığı yaptı. Televizyon kanallarında kültür sanat alanında muhabirlik, editörlük ve yapımcılık görevlerini üstlendi. Hâlen TRT 2'de Hayat Sanat programının yapımcılığını ve ekip liderliği görevini yürütüyor. Evli ve Hira'nın annesi.

Veli Toprak

1978 yılında Sivas Şarkışla Samankaya köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokulu ve liseyi Şarkışla Lisesinde okudu. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünden mezun oldu. Üniversite yıllarında iken 1995 seçimlerinde haftalık *Milliyetçi Çizgi* gazetesinde mesleğe ilk adımını attı. Daha sonra *Akit* gazetesinde muhabir ve haber müdürü olarak çalıştı. 1998 yılında *Yeni Şafak*'a transfer oldu. DYP ve AK Parti muhabirliği ve TBMM'de parlamento muhabirliği yaptı. 2006'da *Vatan* gazetesine geçti. 2009 yılında *Habertürk* gazetesinin kuruluşunda yer aldı. Ancak iki aylık çalışması sonrasında gazete patronun özel talimatıyla işten atıldı. 8 ay mesleğe mecburi ara verdi. 2009'da *Sözcü*'de yeniden gazeteciliğe başladı. Hâlen aynı gazetenin TBMM büro şefliğini sürdürüyor. Ekim 2021'de *Son Alperen-Muhsin Yazıcıoğlu* kitabı okuyucuyla buluştu. Sürekli basın kartı sahibi olan Toprak, Elif Naz ve Ömer Asım isminde ikiz çocuk babasıdır.

DİZİN

A

- Açlık 7, 11, 20, 21, 38, 45, 50, 77, 89-91, 117, 147, 182, 184, 235
Adana 47, 58
Adapte/adaptasyon 21, 49, 54, 176-77
Ağrı 19
Aile 7-8, 11, 13, 19, 21-5, 27, 29, 36-7, 41-2, 44-5, 48-9, 58-62, 68-9, 71, 73-6, 78-80, 82-7, 90, 93, 95-9, 108, 119-21, 125-6, 129, 136, 140, 147-8, 150, 152, 154-6, 159, 161, 163, 165, 168, 170-2, 175-6, 181-2, 185, 187-8, 194, 196-7, 199, 201-3, 208-16, 219, 223, 227, 230, 232-3, 241-2 aile birleşimi 11, 13, 188, 242
Aksaray 47, 249
Alışma 21, 62, 72, 83, 96, 108, 117, 126, 137, 144, 162, 173, 188, 204
Almanca 61, 95
Amasya 19, 208
Ana Dil 71, 72, 126, 153
Ankara 4, 35, 38-9, 41-2, 47-8, 52, 65-6, 67, 70, 72, 76, 78-9, 86, 99, 105, 173, 184, 188, 193, 195-6, 198, 201, 203
Antalya 47, 56-62, 107, 159
Arapça 71, 72, 73, 79, 85, 92, 97, 152, 153, 182, 194, 205, 206
Artvin 102
Asıl/ asıllı/ aslı 22, 33-4, 138-39, 176, 195, 213, 226
Asimilasyon 51, 64, 170, 178, 179, 180, 182
Asker 22-3, 30-1, 43, 64, 74-6, 78, 82-3, 85-6, 99, 104, 147-8, 155, 160, 162, 180, 184-5, 209-11, 232, 235
Aydın 159, 162
- ### B
- Bağımsızlık 13, 22, 46, 48, 52, 99, 111, 145-6, 178-9, 183, 185, 217
Belgesel 140, 199-200
Bomba 82, 85, 91
Bulgarca 173, 174, 175
Burası 28, 94, 124, 130, 134, 162, 195, 222
buralı 63, 126
Burs 195, 201
Bursa 27, 116, 143, 149, 170-3, 176, 207, 209-10, 212-3, 216
Büyütmek/ büyütmek 22, 24, 27, 42, 48, 54, 57, 60, 62, 71, 82-4, 91, 94, 96, 127, 133, 135-6, 150, 154-5, 160, 162, 168, 170, 172, 175, 188, 227-9, 231

Ç

- Çalışmak/ çalışan 8, 13, 19, 22, 28-9, 45, 48, 58, 60-2, 65-73, 76, 78-81, 87, 89-90, 93-5, 107, 112, 115, 119-21, 124-6, 128-9, 140-1, 153-4, 159, 163, 168, 171, 174, 176-7, 191, 193, 196-9, 210, 212, 222, 225, 230, 232, 235, 238, 240 çalışma izni 13, 68, 72, 153
Çanakkale 24, 31, 67, 162, 209

D

- Dans 29, 58, 129, 165
Dayanışma 52, 75, 125, 149, 174
Dezavantajlı 64, 74, 76, 78
Diaspora 32, 44, 47, 52-4, 189, 242
Dil 19, 24-7, 29-31, 33, 37-8, 45-6, 49-54, 58-60, 66, 71-2, 83, 92-4, 118, 121, 126, 134-7, 144, 152-3, 155, 166, 173-6, 178, 182, 184, 189, 190, 195, 202-3, 205-6, 229, 231, 238
Din 30, 45, 50-1, 53-4, 62, 89, 90, 130, 144, 150, 155, 174-5, 178-9, 181, 185, 189, 206, 215, 217, 227-8, 243-5
Direniş 8, 18, 74, 111, 182, 186
Diyarbakır 136

E-F

- Edebiyat 51, 83, 132, 137-8, 159, 195, 212
Edirne 18, 47, 172, 206
Eğitim 8, 13, 15, 21, 37-9, 51, 58-9, 67, 71, 73, 77-84, 87, 92-3, 119, 136, 141, 150, 153, 155, 157, 160, 173, 182, 185, 192-7, 201, 218, 232-5, 239, 246-8, 250-3
Ekonomi 9-13, 43, 56, 65, 76-8, 87, 93, 95, 106, 110, 116-7, 119-21, 126, 137, 177, 179-81, 188, 190, 221, 232, 242
Emniyet 94, 152
Erzurum 19
Eskişehir 27, 47, 205
Evlilik/ evlenmek/ yuva kurmak/ evli 11, 13, 19, 23, 25-6, 30, 39, 41, 48, 54, 56-62, 69, 74, 108, 126-9, 135-6, 142, 148, 150, 153, 162, 164, 167-9, 177, 187-8, 196, 201, 203, 221, 227, 235, 240- Düğün 49, 108-9, 171, 173, 203, 214
Farsça 140
Film 61, 140, 193-4, 198, 233-5, 240
Fotoğraf 104, 135, 150, 163-4, 175, 188, 193, 196-9, 220, 223-7, 239

G

- Gaziantep 86
Geçim 31, 73, 83, 126, 149, 169, 196, 209, 211

Geçmiş/ mazi 8, 19, 20, 26, 30, 32-3, 46, 51,
66-7, 70, 77, 133, 145, 150, 162, 164-5,
167, 182, 191-2, 225
Giresun 47
Göç 7-15, 18-20, 22-5, 28, 32-4, 37, 43-4, 48,
54, 56-7, 68-9, 72-3, 75, 77-8, 80-1, 833,
87-8, 102, 112, 115-7, 120, 122-8, 132-8,
140-4, 147, 150, 152, 159, 165, 170-2, 175,
181-2, 184, 188, 201-2, 204-6, 208-9, 213,
215-7, 220, 229, 231, 242-3
Göçmen 7-15, 20, 25, 29, 64, 71, 75-9, 81, 86-
7, 114-8, 122-3, 125-30, 132-6, 141-2, 144,
147, 151, 153, 170-1, 176-7, 179, 181, 185,
187, 189-91, 202, 205, 213, 216, 242-3
Göçmenlik 8, 67, 118, 126, 128, 132, 141,
176, 184, 193, 213
Gurbet 24, 30, 143, 150, 153, 158
Gurbet 30, 143, 150, 153, 158
Güven 21, 30-1, 37, 41-2, 74, 80, 91, 94, 158,
224-5
Güvenli 12, 14, 68-9, 73, 75, 77-8, 82, 84, 86,
88, 143, 195, 216-7, 244

H

Harekât 24, 85
Hatay 23, 76, 90, 194
Heykel 132-3, 127, 206

I-İ

Irk 89, 147-8, 161, 243-5
İkinci ev 136
İnfaz 84, 183
İngilizce 58, 71, 79, 81, 85, 140, 164, 166,
197, 205, 220, 230, 231, 248
İstanbul 14, 19, 21, 28-9, 69, 89-90, 93-5, 97,
103, 110, 114-6, 118, 120-9, 131-43, 146,
149-50, 152, 156-7, 184, 186, 206, 219-20,
223, 227, 229, 236-7
İstikrar 12, 57, 68, 69, 75, 94
İş gücü 9, 30, 45, 67, 76-7, 120
İş kurmak 66, 68, 73, 75-7, 154, 198
İşe girmek 93, 125, 153
İthalat/ ihracat 67-8, 74, 76, 106, 111-2,
124, 211
İzmir 7, 47-8, 158-9, 162, 164-5, 167, 169,
219-30

K-L

Kaçmak/ kaçak 8-10, 13, 18, 21, 25, 28, 31,
46, 48, 6, 64, 79-80, 86, 110, 117, 122-3,
144, 147-8, 163, 184-5, 195-6, 235, 237,
243-4
Kahramanmaraş 23, 47, 69-71, 76, 105
Kalkan 85
Karabük 208

Karaman 171, 175, 195
Kars 101
Kavuşmak 46, 53, 110, 176, 184, 241
Kaynaşma 54, 58, 71, 177
Kırıkkale 47
Kırklareli 19
Kıyım 143, 146-7
Kimlik 32, 52-3, 79, 83-6, 89, 111, 122, 127,
144, 147, 158, 178-80, 202, 220, 240
Kocaeli 47
Komşu 8-10, 15, 26, 60, 70, 83, 95, 143, 150,
159, 161, 163-4, 166, 174, 176, 182, 186,
217, 232
Konya 171, 175, 189, 195
Korku 11, 28, 36, 41, 90, 127-8, 147-8, 154,
163, 174, 178, 182, 186, 224
Köken 9-10, 12-4, 19, 58, 127, 144, 158-61,
164-7, 175, 195, 214, 222, 225, 228, 230,
243
Kuvvet 77, 84, 185, 243
Kültür 7, 8, 13, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 37, 45,
46, 47, 50, 51, 52, 54, 57, 58, 59, 61, 62, 73,
87, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 133, 134, 135,
137, 138, 140, 141, 142, 158, 159, 165,
166, 168, 170, 178, 201, 202, 203, 204,
206, 212, 214, 219, 220, 222, 224, 225,
226, 229, 230-31, 236, 238, 249, 253
Lise 26, 27, 61, 73, 79, 80, 110, 189, 212, 217-
18, 214, 222, 234-5, 237

M-N

Malatya 207
Merhamet 93, 96
Millet 13, 26, 31, 43, 50, 93, 103, 123, 135,
143, 178, 207, 213-4, 222, 223, 228, 237,
239
Milliyet/ milliyetçi 147, 166-7, 190, 208,
221-3
Misafir 27, 57-8, 76, 87, 101, 106, 124, 126,
140, 172, 184, 191
Muğla 159
Muhacir 21, 92-5, 97, 147, 156, 216
Mülteci 9-13, 18, 28, 30, 64, 75-6, 78, 92-4,
97, 205, 232, 235, 237, 240-2, 244
Müzik 25, 33, 61, 132, 134, 136-8, 165-6,
201, 203, 206
Niğde 115

O-Ö

Okul 7, 21, 26-7, 39, 51, 61-2, 71-3, 78-80,
82-4, 93, 119-20, 135-6, 140, 152, 156,
161, 171, 173, 175, 184, 188-90, 194-98,
201, 203, 209, 214, 216-18, 225, 233-4,
239

Operasyon 85, 205

Ordu 47

Örgüt 70, 84, 114, 242-4

Özgürlük 33, 53, 99, 114, 120, 129, 137, 162, 216, 242, 244

P-R

Para 37, 39, 68-9, 73, 76, 79-80, 84-7, 93-6, 102-6, 114-5, 117-22, 124-5, 127-8, 156, 172, 180, 187, 196-8, 210, 235, 239

Resim 58, 104, 132, 135-40, 142, 233, 238-9, 241

Rize 21, 102, 107, 252

Ruşça 56, 58-9, 60, 99, 101, 121, 126, 135, 173, 205, 220

S-Ş

Sağlık 36-7, 40-2, 53, 77, 79, 129

Sakarya 208

Saldırı 19, 143, 147, 180, 240, 244

Samsun 21, 23, 112, 208

Sanat 8, 30-1, 50, 58, 132-9, 141-2, 198-9, 201-2, 204-5, 219, 232-6, 239-41

Savaş 7, 9-10, 13-5, 18, 20-2, 24, 27-9, 31, 33, 35, 43, 45-6, 48, 60, 64, 67, 69-70, 72, 74-8, 80-5, 87, 89-91, 95, 97, 100, 110, 113, 134, 136, 143-4, 146-50, 159, 162, 170, 185, 190, 193, 196-7, 199, 205, 208-10, 216-7, 223-4, 232-3, 235

Siğınma/ siğınmacı 9-10, 12-5, 18, 64, 73, 75-8, 110, 143-4, 146, 237, 240, 242

Sıla 143, 154

Siirt 40, 41

Silah 21, 83-4, 89, 179-80, 185, 199, 224, 234-5

Sinop 21

Sivas 23, 253

Sivil 23, 28, 33, 47, 74, 82, 85, 146, 243

Sömürü/ sömürge 9, 43, 77, 179, 243

Spor 58, 188, 198, 103, 205, 212, 221, 224, 230

Şiir 96, 132-5, 140

T

Tarım 31, 57, 76-7, 83, 123, 209, 242

Tekirdağ 47

Terör 40, 70, 84-5, 91, 178, 180

Ticaret 14, 31-2, 56-7, 65-6, 72, 76, 79, 93, 99, 102-6, 110-1, 113, 156, 160, 189-90, 208, 210-2, 216, 219-23, 240, 243

Ticari 66, 95, 106-7, 220, 239

Tiyatro 137, 220-1, 223-7

Tokat 19, 23

Toprak 7, 13-4, 18, 20-2, 24, 26, 28-34, 37, 43-5, 53, 64, 77, 111, 113, 123, 133-4,

142-4, 146, 148-50, 162, 164-5, 167,

171-2, 176, 193-6, 199-200, 208-9, 216-7, 219-22, 224, 226, 228-34, 240-1

Trabzon 21, 101-3, 105-10, 112

Turist 56-8, 92, 103, 107, 110, 176, 203, 242

Türkçe 39, 44, 49, 69, 71, 72, 78, 80, 93, 94,

99, 101, 108, 121, 124, 126, 140, 152, 173, 174, 175, 184, 194, 205, 227, 230, 231, 236

Türkiye 7-10, 13-5, 18, 20, 30-1, 33-42, 44, 46-8, 50-4, 56-9, 61, 63-6, 68-73, 75-81,

83, 85-8, 91-2, 94-7, 100, 102, 104-6, 110-5, 118, 121-2, 124-8, 130, 135-8, 142, 144,

147-8, 152, 155-7, 162, 164, 168, 170-3,

175-6, 182, 184-91, 193-207, 209-11,

213-7, 222, 226-8, 232-4, 236-40

U-Ü

Uşak 47

Uyum 71, 73, 77, 80, 140

Üniversite 27, 28, 39, 58-61, 65-6, 71, 80-1, 83, 87, 91, 139, 142, 152-3, 155, 159, 185-7, 189, 193-6, 201-2, 230-1, 235-6

V

Vatan/ ana vatan/ vatandaş 20, 29, 31-2, 34,

36, 44-6, 49-50, 52-4, 58, 62, 64-5, 68-72, 75-9, 81, 87, 91, 112, 122-3, 142, 151,

153-4, 157-60, 162, 164, 170-1, 176, 181, 186-7, 190-1, 195-6, 199-202, 204-6, 213-

4, 216-7, 222, 226-7, 236, 240-4

Y

Yabancı Dil 60, 155, 166, 173

Yabancı 14, 39-40, 49, 57-61, 64, 66, 68, 71,

76-7, 80-1, 93, 108, 117-8, 121, 126, 152-5, 164, 166, 171, 173, 186, 196-200, 226-7, 229, 231, 240, 242, 244

Yalnızlık 62, 108-9, 132, 140, 151, 163, 235

Yalova 47

Yardım 11, 28-9, 47-9, 53, 58-9, 61-2, 69, 75-6, 83, 96, 109-10, 122, 124-5, 136, 140,

152, 155, 159, 180, 186, 188, 232, 243

yardımseverlik 61-2, 69, 96

Yerinden edilme 10, 12, 242

Yozgat 47

Z

Zonguldak 47

Anadolu... Üzerinde her gün dört ayrı mevsimin yaşandığı
bereketli topraklar... Tarih en eski yerleşim yerlerinden biri...

Binlerce yıllık kadim medeniyetlere ev sahipliği,
imparatorluklara başkentlik yapmış; 72 milletin bir arada
yaşayageldiği Anadolu, dünyanın yedi iklim dört bucağından
envaitürlü kültürleri buluşturuyor, onlara ev sahipliği yapıyor.
Çok kültürlü yapısı, köklü tarihsel birikimi ve bu birikimin
çeşitliliğiyle Anadolu tarih boyunca insanlığın hem buluşma
hem de kaynaşma noktalarından biri olmuş, göçmenlere ev
sahipliği yapma konusunda hep başı çekmiştir.

Elinizdeki kitap, birbirinden değişik sebeplerle Türkiye
topraklarına gelmiş, burada kendilerine yerleşik bir hayat
kurmuş, farklı kültürlerden insanların ilginç hikâyelerini
konu ediniyor. Her bir kahramanın hikâyesini, gazetecilik
mesleğinde yılların deneyimine sahip kalemlerden okuyoruz.

Bu hikâyeler, Anadolu'nun binlerce yıldır olduğu gibi hâlen
insanlığın sığınabileceği güvenli bir liman olduğunu bir daha
ve güçlü bir şekilde ortaya koyuyor.

Bİ'DÜNYA ANADOLU

EDİTÖR: **SAFURE CANTÜRK**

DİZİ ADI: BELLEK - SÖZLÜ TARİH

KİTAP NO: 30

